

นุส

อารยธรรมศึกษา โขง-สาละวิน

ISSN 1906-7682 (Print)
ISSN 2651-2114 (Online)

Mekong-Salween Civilization Studies Journal

ปีที่ 14 ฉบับที่ 1 ประจำเดือนมกราคม - มิถุนายน 2566

- ❖ การบูรณาการภูมิปัญญาพื้นบ้านไทยเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะในสถานการณ์การเกิดโรคอุบัติใหม่ (โควิด-19)
- ❖ การสร้างสรรค์ลวดลายจากอัตลักษณ์ท้องถิ่นสำหรับผลิตภัณฑ์ชุมชนจังหวัดพิษณุโลก
- ❖ การวิเคราะห์สำนวนทำนองเพลงบั้งไฟพญานาคจังหวัดสุโขทัย
- ❖ ความสัมพันธ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ลื้อในจีน ลาว และไทย
- ❖ การวิเคราะห์ความสำคัญและประสิทธิภาพความดึงดูดใจของพิพิธภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ในกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนล่าง 1
- ❖ ภาพสะท้อนทางสังคมและวัฒนธรรมในจิตรกรรมฝาผนังอุโบสถ วัดหน้าพระธาตุ ตำบลตะลุง อำเภอปรางค์มุนี จังหวัดนครราชสีมา
- ❖ การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในเขตย่านเมืองเก่า อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย กับการเป็นเมืองที่ยั่งยืน
- ❖ แม่เจ้ม เคลื่อนตามกาลเวลา: การเคลื่อนที่ของของกลุ่มพลังทางสังคมในแม่เจ้ม ระหว่าง พ.ศ. 2530-2563

วารสารอารยธรรมศึกษา โขง-สาละวิน

Mekong-Salween Civilization Studies Journal

ปีที่ 14 ฉบับที่ 1 มกราคม - มิถุนายน 2566

Vol.14 No.1 January - June, 2023

ISSN 1906-7682 (Print)

ISSN 2651-2114 (Online)

มหาวิทยาลัยนเรศวร จังหวัดพิษณุโลก

พ.ศ. 2566

วารสารอารยธรรมศึกษา โขง-สาละวิน
Mekong-Salween Civilization Studies Journal
ปีที่ 14 ฉบับที่ 1 มกราคม - มิถุนายน 2566
Vol.14 No.1 January - June, 2023
ISSN 1906-7682 (Print)
ISSN 2651-2114 (Online)

หลักการและเหตุผล

มหาวิทยาลัยนเรศวรได้จัดตั้งกองส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ขึ้นเพื่อเป็นหน่วยงานหลักในการดำเนินงานตามนโยบายและแผนยุทธศาสตร์ด้านการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม โดยมีวิสัยทัศน์เพื่อเป็นศูนย์กลางการจัดการองค์ความรู้ด้านการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมอุษาคเนย์ในระดับนานาชาติ และมีปรัชญาขององค์กรในการสร้างระบบนิเวศเกื้อกูลการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมเพื่อการสะสมและต่อยอดองค์ความรู้ มุ่งสู่เป้าหมายของการพัฒนาอย่างยั่งยืน มหาวิทยาลัยฯ จึงได้มีนโยบายที่ได้จัดทำวารสารทางวิชาการขึ้น ซึ่งใช้ชื่อว่า “วารสารอารยธรรมศึกษา โขง-สาละวิน” “Mekong-Salween Civilization Studies Journal” เพื่อเป็นแหล่งรวบรวมองค์ความรู้ที่เกิดขึ้นอย่างเป็นระบบ เป็นหนึ่งในกลไกการพัฒนาการทำงานด้านศิลปวัฒนธรรมและอารยธรรมศึกษาให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ขับเคลื่อนระบบนิเวศด้านศิลปวัฒนธรรมและเสริมสร้างเครือข่ายทางวิชาการและประชาคมผู้มีความเชี่ยวชาญด้านอารยธรรมศึกษาให้มีความเข้มแข็ง เกิดการบูรณาการเครือข่ายความร่วมมือระดับชาติและนานาชาติ นำไปสู่การสร้างนวัตกรรมที่ยั่งยืนต่อไป ทั้งนี้ วารสารฯ ได้ดำเนินการมาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2553 จนกระทั่งถึงปัจจุบัน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิดด้านศิลปวัฒนธรรมและอารยธรรมศึกษาในมิติต่าง ๆ ของคนในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง-สาละวิน

2. เพื่อเป็นแหล่งรวบรวมองค์ความรู้ เผยแพร่ผลงานวิจัยและผลงานวิชาการ ด้านศิลปวัฒนธรรม และด้านอารยธรรมศึกษาของกลุ่มชาติพันธุ์ในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง – สาละวิน อย่างเป็นระบบ

3. เพื่อส่งเสริมให้อาจารย์ นิสิต นักศึกษา นักวิจัย และผู้สนใจทั่วไป ให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ขององค์ความรู้ทางด้านอารยธรรมศึกษา นำไปสู่การสร้างสรรค์ ผสมผสาน และต่อยอดให้เกิดคุณค่าแก่วิถีชีวิตและสังคมอย่างยั่งยืน

นโยบายการจัดพิมพ์

วารสารอารยธรรมศึกษา โขง-สาละวิน จัดทำโดยหน่วยวารสาร กองส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยนเรศวร เปิดรับบทความจากผู้เขียนทั้งภายในและภายนอกมหาวิทยาลัย บทความที่เสนอขอรับการพิจารณาอาจเขียนเป็นภาษาไทยหรือภาษาอังกฤษก็ได้ แต่บทความต้องมีสองภาษา จัดพิมพ์เผยแพร่ปีละ 2 ฉบับ (มกราคม-มิถุนายน และ กรกฎาคม-ธันวาคม)

นโยบายการจัดพิมพ์ของวารสารอารยธรรมศึกษา โขง-สาละวิน เพื่อเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนความรู้ และเผยแพร่ผลงานวิจัยในสหสาขาวิชาทางด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ในมิติที่เกี่ยวข้องกับอารยธรรมในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง-สาละวิน ได้แก่ สาขาวิชาศิลปะทั่วไปและมนุษยศาสตร์ (General Arts and Humanities) สาขาประวัติศาสตร์ (History) สาขาภาษาและภาษาศาสตร์ (Language and Linguistics) สาขาทัศนศิลป์และการแสดง (Visual Arts and Performing Arts) สาขาวัฒนธรรมศึกษา (Cultural Studies) วารสารอารยธรรมศึกษา โขง-สาละวิน รับผิดชอบบทความวิจัย (Research Article) และบทความวิชาการ (Academic Article) โดยบทความดังกล่าวจะต้องไม่เคยได้รับการตีพิมพ์หรืออยู่ระหว่างการพิจารณาเพื่อขอรับการตีพิมพ์ในวารสารวิชาการอื่น บทความทุกบทความจะต้องผ่านการประเมินโดยผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer review) ในสาขาวิชาที่เกี่ยวข้อง 3 ท่าน จากหลากหลายสถาบัน โดยผู้ทรงคุณวุฒิไม่รู้ว่าผู้เขียนเป็นใคร และผู้เขียนไม่รู้ว่าผู้ทรงคุณวุฒิเป็นใคร (Double-blinded Review) อนึ่ง การพิจารณารับบทความเพื่อลงตีพิมพ์หรือไม่ตีพิมพ์ อยู่ที่ดุลยพินิจของบรรณาธิการถือเป็นอันสิ้นสุด

การเผยแพร่

วารสารฯ จะจัดส่งเล่มให้แก่ผู้เขียน และเผยแพร่ผ่านทางเว็บไซต์ของวารสารฯ
<https://so04.tci-thaijo.org/index.php/jnuks/index> หรือ www.nuac.ac.th

กำหนดออก

ปีละ 2 ฉบับ ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน)
ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม)

ที่ปรึกษา

อธิการบดีมหาวิทยาลัยนเรศวร
รองอธิการบดีฝ่ายพัฒนานิสิต ศิษย์เก่า และศิลปวัฒนธรรม
ผู้อำนวยการกองส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม

บรรณาธิการ

ดร.จารุวรรณ
มหาวิทยาลัยนเรศวร
แดงบุบผา

ผู้ช่วยบรรณาธิการ

นางจรินทร์
มหาวิทยาลัยนเรศวร
พรมสุวรรณ

กองบรรณาธิการ

ศาสตราจารย์ ดร.ข้ามคม
คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
รองศาสตราจารย์ ดร.นิรัช
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ศิลปะและการออกแบบ
มหาวิทยาลัยนเรศวร
รองศาสตราจารย์ ดร.ผณินทรา
คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา
รองศาสตราจารย์ ดร.โสภณา
สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล
รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริพร
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร
พรประสิทธิ์
สุดสังข์
ธีรานนท์
ศรีจำปา
ดาบเพชร

รองศาสตราจารย์ ดร.มนวิภา วงรุจิระ
สาขาวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
รองศาสตราจารย์ ดร.พลวัฒน์ ประพัฒน์ทอง
สำนักวิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง
รองศาสตราจารย์สมหมาย ชินนาค
คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
รองศาสตราจารย์ ดร.อุษา พัดเกตุ
คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ระวีวรรณ วรรณวิไชย
คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อภิลักษณ์ เกษมผลกุล
คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อรอุษา สุวรรณประเทศ
คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ฉัตรทิพย์ ชัยฉกรรจ์
คณะรัฐศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รักชนก ชำนาญมาก
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น
ดร.สมยศ โอ่งเคลือบ
คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ดร.พันธรักษ์ ผูกพันธุ์
สถาบันภาษาศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยสวนดุสิต
ดร.ศศิธร ดิณะมาศ
สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยนเรศวร

ฝ่ายจัดการวารสาร	นายวชิรพงษ์	วงศ์ประสิทธิ์
	นางสาวทศพรिया	เรือนคำ
	ว่าที่ ร.ต.พิเชษฐ์	สิงห์เดช
	นางสุรีย์	จันทร์สงคราม
	นางสาวธัญญลักษณ์	คำอัญวงษ์
	นางสาวณัฐชยา	ศรีจอมขวัญ

ขอบคุณที่มาของภาพปก: <https://shorturl.asia/msGM4>

จัดรูปเล่มและออกแบบปก: นางสาวเยาวทัศน์ อรรถาচিত

ที่อยู่: กองส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยนเรศวร
อาคารวิสุทธิกษัตริย์ ชั้น 3 เลขที่ 99 หมู่ 9 ตำบลท่าโพธิ์
อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก 65000
โทรศัพท์: 0 5596 1205

เว็บไซต์: <http://www.nuac.nu.ac.th>

อีเมล: mekong_salween@nu.ac.th

จำนวนที่พิมพ์: 30 เล่ม

เจ้าของ: มหาวิทยาลัยนเรศวร

พระราชดำรัสของ
พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช
บรมนาถบพิตร รัชกาลที่ 9
ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยศิลปากร ณ วังท่าพระ
วันที่ 12 ตุลาคม 2513

...ศิลปวัฒนธรรม...

“...งานด้านการศึกษาศิลปวัฒนธรรม นั้นคือ งานสร้างสรรค์ความเจริญทางปัญญา
และทางจิตใจ ซึ่งเป็นทั้งต้นเหตุทั้งองค์ประกอบที่ขาดไม่ได้
ของความเจริญด้านอื่น ๆ ทั้งหมด และเป็นปัจจัยที่จะช่วยให้เรารักษา
และดำรงความเป็นไทยได้สืบไป...”

ความตอนหนึ่ง ในพระบรมราโชวาท

ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยศิลปากร ณ วังท่าพระ วันที่ 12 ตุลาคม 2513

ขอบคุณข้อมูลและภาพจาก:

อ้างอิงจากแหล่ง Secondary source

TruePlookpanya. (2022). The artistic talent of His Majesty King Rama IX. Retrieved November 23, 2022, from <https://www.trueplookpanya.com/learning/detail/32153>

อ้างอิงข้อความ จาก Primary source

Office of the Higher Education Commission. (2011). *Royal Speech at the Graduation Ceremony of Thai Higher Education (B.E.1950-1999)*. Bangkok: Office. Page 96.

อ้างอิงภาพ

Picture of the King Rama IX work. Adapted from *Architects : Supreme Artist* (p. 22), by Committee for the Publication of Supreme Artist, 1987, Bangkok: P. Sampanpanich.

อัญพนัน (Quotations)

“Building Good Interpersonal
Relationships Requires Communication.
When Communication Fails, Try Compromise.
and if Attempts at Compromise Also Fail,
then Forgive and Tolerate”

“หลักในการอยู่ร่วมกัน ต้องทำความเข้าใจกัน
ถ้ายังไม่ลงตัวก็ควรจะประนีประนอมกัน
ถ้ายังไม่สำเร็จจงอภัยและอดทนต่อกันและกัน”

ขอบคุณข้อมูลจาก:

Ake Anan Book Publishing House. (2022). *108 Words of Happiness*. Retrieved November 23, 2022, from
<http://www.96rangjai.com/108wisdom/>

บทบรรณาธิการ

วารสารอารยธรรมศึกษา โขง-สาละวิน ปีที่ 14 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน) ประจำปี พ.ศ. 2566 ได้รับเกียรติตีพิมพ์บทความจากอาจารย์ นักวิจัย นักวิชาการ นิสิต นักศึกษา จากหน่วยงานทั้งภายในและภายนอก เพื่อใช้เป็นพื้นที่ในการเผยแพร่ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ และเกิดการพัฒนาองค์ความรู้ทางด้านอารยธรรมศึกษา นำไปสู่การต่อยอดและใช้ประโยชน์ในเชิงเศรษฐกิจและสังคมต่อไป โดยบทความที่ตีพิมพ์ทุกบทความ ได้รับการพิจารณากลั่นกรองจากผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer review) ในสาขาวิชาที่เกี่ยวข้องอย่างน้อย 3 ท่าน โดยผู้ทรงคุณวุฒิไม่รู้ว่าผู้เขียนเป็นใคร และผู้เขียนไม่รู้ว่าผู้ทรงคุณวุฒิเป็นใคร (Double-blinded Review) ทั้งนี้ เพื่อดำรงรักษาคุณภาพมาตรฐานของวารสารฯ ให้เกิดการยอมรับอย่างกว้างขวางยิ่งขึ้นไป และเพื่อยกระดับวารสารฯ สู่อันดับข้อมูลระดับนานาชาติ (SCOPUS) ตามมาตรฐานสากลต่อไป

วารสารอารยธรรมศึกษา โขง-สาละวิน ฉบับนี้มีบทความที่มีคุณภาพและน่าสนใจรวมทั้งสิ้น จำนวน 8 บทความ เป็นบทความวิจัย 7 บทความ และบทความวิชาการ 1 บทความ ได้แก่ การบูรณาการภูมิปัญญาพื้นบ้านไทยเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะในสถานการณ์การเกิดโรคอุบัติใหม่ (โควิด-19) โดย ดร.ณัฐพร ไช้มุข การสร้างสรรค์ลวดลายจากอัตลักษณ์ท้องถิ่นสำหรับผลิตภัณฑ์ชุมชนจังหวัดพิษณุโลก โดย อาจารย์ กิรติญา สอนเนย การวิเคราะห์สำนวนทำนองเพลงปี่มั่งกละจังหวัดสุโขทัย โดย ผศ.ดร. วราภรณ์ เชิดชู ความสัมพันธ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ลื้อในจีน ลาว และไทย โดย ดร.วิชุดา มาตันบุญ การวิเคราะห์ความสำคัญและประสิทธิผลความดึงดูดใจของพิพิธภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ในกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนล่าง 1 โดย นายณัฐพัชร วรกุลวรรณ ภาพสะท้อนทางสังคมและวัฒนธรรมในจิตรกรรมฝาผนังอุโบสถ วัดหน้าพระธาตุ ตำบลตะคุ อำเภอ ปักธงชัย จังหวัดนครราชสีมา โดย อาจารย์รุจาภา ประวงษ์ การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในเขตย่านเมืองเก่า อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย โดย อาจารย์นครินทร์ น้ำใจดี และ แม่แจ่ม เคลื่อนตามกาลเวลา: การเคลื่อนไหวของกลุ่มพลังทางสังคมในแม่แจ่ม ระหว่าง พ.ศ. 2530-2563 โดย นายทศพล กรรณิกา

สำหรับวารสารฯ ยังคงเปิดกว้างและให้ความสำคัญกับบทความทางด้านอารยธรรมศึกษา (Civilization) ในทุกมิติ โดยฉบับต่อไปจะเปิดรับบทความทั้งฉบับภาษาไทยและภาษาอังกฤษ จึงขอเชิญชวนอาจารย์ นิสิต นักศึกษา นักวิชาการ และผู้สนใจทั้งจากบุคลากรภายในและภายนอกมหาวิทยาลัยนเรศวร ส่งบทความวิจัย และบทความวิชาการ เพื่อลงตีพิมพ์ปีละ 2 ฉบับ ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน) และฉบับที่ 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม) โดยสามารถติดต่อและศึกษารายละเอียดการจัดส่งได้ตามเว็บไซต์ <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/jnuks/index>

กองบรรณาธิการขอขอบพระคุณ ผู้เขียนบทความจากหลากหลายสถาบันการศึกษาที่ให้ความสนใจส่งบทความเข้ามาตีพิมพ์เผยแพร่ รวมถึงผู้ทรงคุณวุฒิจากภายในและภายนอกในการพิจารณาบทความและให้ข้อเสนอแนะบทความให้มีความถูกต้องตามหลักวิชาการ และขอขอบคุณผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายที่สนับสนุนการจัดทำวารสารฉบับนี้ให้เสร็จสมบูรณ์ด้วยดี

(ดร.จารุวรรณ แดงบุปผา)

บรรณาธิการวารสารอารยธรรมศึกษา โขง-สาละวิน

สารบัญ	หน้า
พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร รัชกาลที่ 9 อัญพจน์	7 8
บทบรรณาธิการ	9
 <u>บทความวิจัย (Research Article)</u>	
การบูรณาการภูมิปัญญาพื้นบ้านไทยเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะ ในสถานการณ์การเกิดโรคอุบัติใหม่ (โควิด-19) The Integration of Thai Local Wisdoms to Encourage Thais' Well-Beings in an Emerging Disease Period (COVID-19) ณัฐพร ไช่มุกข์ Nattaporn Kaimook	14
การสร้างสรรคผลผลิตจากอัตลักษณ์ท้องถิ่นสำหรับผลิตภัณฑ์ชุมชน จังหวัดพิษณุโลก Pattern Creation from Local Identity for Community Products in Phitsanulok Province กิริติญา สอนเนย Keeratiya Sornnoey จิราพัทธ์ แก้วศรีทอง Jiraphat Kaewsritong	43
การวิเคราะห์สำนวนทำนองเพลงปี่มั่งคละจังหวัดสุโขทัย An Analysis of Melodic Idioms of the Pi in Mangkhala Folk Music in Sukhothai วรารกรณ์ เชิดชู Waraporn Cherdchoo	67

ความสัมพันธ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ลื้อในจีน ลาว และไทย	90
--	----

The Relationship of Lue Ethnic Groups in People's Republic of China, Laos PDR, and Thailand

วิชุลดา มาตันบุญ *Wichulada Matanboon*

การวิเคราะห์ความสำคัญและประสิทธิผลความดึงดูดใจ ของพิพิธภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ในกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนล่าง 1	123
--	-----

An Importance-Performance Analysis of the Attractiveness of Local Wisdom Museums in the Lower Northern Provincial Cluster 1

ณัฐพัชร์ วรกุลวรรณะ *Nuttapuch Worrakulwattana*

ศิริเพ็ญ ดาบเพชร *Siripen Dabphet*

ฉลองศรี พิมลสมพงศ์ *Chalongsri Pimonsompong*

ภาพสะท้อนทางสังคมและวัฒนธรรมในจิตรกรรมฝาผนังอุโบสถ วัดหน้าพระธาตุ ตำบลตะคุ อำเภอปรางค์ชัย จังหวัดนครราชสีมา	147
--	-----

The Reflection of Society and Culture on the Murals Painting in the Ubosot at Wat Na Phra That, Takhu Subdistrict, Puk Thong Chai District, Nakhonratchasima Province

รุจภา ประวงษ์ *Rujapha Prawong*

การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในเขตย่านเมืองเก่า อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย กับการเป็นเมืองที่ยั่งยืน	185
--	-----

A Study of Local History in Old Town, Mae Chan District, Chiang Rai Province, as a Sustainable City

นกรินทร์ น้ำใจดี *Nakarin Namjaidee*

บทความวิชาการ (Academic Article)

แม่แจ่ม เคลื่อนตามกาลเวลา: การเคลื่อนไหวของกลุ่มพลังทางสังคมในแม่แจ่ม ระหว่าง พ.ศ. 2530-2563	222
---	-----

Mae Chaem in the Stream of Time: The Movements
of Social Forces in Mae Chaem Society During 1987-2020

ทศพล กระณิกา Thodsaphon Kannika

วรารณ์ เรืองศรี Waraporn Ruangsri

ระเบียบการเสนอบทความเพื่อตีพิมพ์วารสารอารยธรรมศึกษา โขง-สาละวิน	245
ใบสมัครขอส่งบทความเพื่อตีพิมพ์ในวารสารอารยธรรมศึกษา โขง-สาละวิน	264
ตัวอย่างแบบฟอร์มบทความวิจัย	267
ตัวอย่างแบบฟอร์มบทความวิชาการ	270

—

การบูรณาการภูมิปัญญาพื้นบ้านไทยเพื่อเสริมสร้าง สุขภาวะในสถานการณ์การเกิดโรคอุบัติใหม่ (โควิด-19)

The Integration of Thai Local Wisdoms to Encourage
Thais' Well-Beings in an Emerging Disease Period (COVID-19)

ณัฐพร ไข่มุกข์¹

Nattaporn Kaimook

E-mail: Nattapornka@nu.ac.th

Received: July 20, 2022

Revised: September 27, 2022

Accepted: October 4, 2022

¹ อาจารย์ประจำภาควิชาภาษาศาสตร์ คติชนวิทยา ปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร

A lecturer of the department of Linguistics, Folklore, Philosophy and Religion, Faculty of Humanities,
Naresuan University

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับการบูรณาการภูมิปัญญาพื้นบ้านไทยเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะคนไทยในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 และเพื่อวิเคราะห์บทบาทและความสำคัญของการใช้องค์ความรู้พื้นบ้านไทยเพื่อส่งเสริมสุขภาพ ตลอดจนเพื่อเสนอแนวทางการบูรณาการองค์ความรู้จากภูมิปัญญาพื้นบ้านไทยเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะในสถานการณ์การเกิดโรคอุบัติใหม่ ผู้วิจัยเก็บข้อมูลจากเอกสารโดยการทบทวนวรรณกรรมและการศึกษาข้อมูลจากสนามออนไลน์โดยใช้คำค้น ได้แก่ ภูมิปัญญาพื้นบ้านไทย การเสริมสร้างสุขภาวะ โรคอุบัติใหม่ โควิด-19 สังคมไทย และความเชื่อ และคัดเลือกรวบรวมข้อมูลเฉพาะที่เกิดขึ้นในช่วงเดือนมกราคม 2563-เดือนเมษายน 2565 จากนั้นนำข้อมูลที่รวบรวมได้มาวิเคราะห์ด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา โดยใช้ทฤษฎีบทบาทและหน้าที่นิยมของวิลเลียม บาสคอม ผลการศึกษาพบว่า องค์ความรู้จากภูมิปัญญาพื้นบ้านที่ถูกนำมาบูรณาการเพื่อรักษาโรคโควิด-19 ประกอบด้วย 1) ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการแพทย์พื้นบ้านและพืชสมุนไพร 2) ภูมิปัญญาพื้นบ้านเกี่ยวกับการป้องกันและรักษาโรคด้วยพิธีกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ 3) ภูมิปัญญาเกี่ยวกับความเชื่อทางศาสนา และ 4) ภูมิปัญญาพื้นบ้านเกี่ยวกับเครื่องรางและวัตถุมงคล อันเกิดจากตำนานและความเชื่อดั้งเดิม องค์ความรู้จากภูมิปัญญาพื้นบ้านดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นบทบาทสำคัญที่มีต่อการป้องกันโรค การส่งเสริมสุขภาพร่างกายและการช่วยรักษาภูมิคุ้มกันทางจิตใจในช่วงเวลาที่เกิดการระบาดของโรค นอกจากนี้ผลการวิจัยยังแสดงให้เห็นแนวทางการบูรณาการภูมิปัญญาพื้นบ้านดั้งเดิมของไทยเพื่อเป็นทางเลือกในการรักษาและเพิ่มประสิทธิภาพการรักษาโรคอุบัติใหม่อื่น ๆ ที่อาจเกิดขึ้นได้อีกในอนาคต

คำสำคัญ: ภูมิปัญญาพื้นบ้านไทย การเสริมสร้างสุขภาวะ โรคอุบัติใหม่ โควิด-19 สังคมไทย ความเชื่อ

Abstract

The research aims to study and collect data about the integration of Thai local wisdoms to encourage Thais' well-beings in an emerging disease period (COVID-19). Additionally, it aims to analyse roles and significance of local Thai wisdoms to promote health and to offer a practical model to encourage Thais' well-beings during the upcoming period of disease transmission. The researcher collected data by reviewing documents and searching keywords such as Thai local wisdom, well-being promotion, an emerging disease, COVID-19 Thai society, and beliefs from online fieldwork. The collected data from January 2020 to April 2022 were then analysed using the content analysis method and Functionalism by William Bascom. The research found that Thai local wisdoms which are integrated into the treatment of COVID-19 include 1. The local wisdom about traditional medicines and herbs 2. The local wisdom of ethnic rituals for protection and treatment 3. The local wisdom from religious beliefs and rituals 4. The local wisdom about sacred objects to protect COVID-19 in accordance with myths and local beliefs. The fundamental knowledge significantly plays the roles on disease protection, health promotion, and mindful therapy in times of the spreading of COVID-19. Additionally, the findings will provide a helpful approach for incorporating local knowledge as an alternative and complementary treatment to improve treatment proficiency of the unusual illness spread in the upcoming years.

Keywords: Thai Wisdom, Well-Being Promotion, An Emerging Disease, COVID-19 Thai Society, Beliefs

บทนำ

จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์พบว่า สังคมไทยในอดีตเคยประสบปัญหาจากการเกิดโรคระบาดโดยไม่ทราบสาเหตุและแพร่กระจายไปสู่ผู้คนในชุมชนต่าง ๆ อย่างรวดเร็ว ทำให้ผู้คนเจ็บป่วยและเสียชีวิตเป็นจำนวนมาก โดยแต่ละครั้งเจ้าหน้าที่รัฐจะใช้อำนาจบริหารจัดการควบคุมการแพร่ระบาดของโรค ขณะที่ประชาชนพยายามใช้ความรู้ดั้งเดิมอันเกิดจากคำบอกเล่าของบรรพบุรุษและประสบการณ์ในแต่ละพื้นที่เพื่อแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าต่าง ๆ (Damrongkwan, 2016) เช่น เมื่อสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2363) เกิดโรคอหิวาตกโรคหรือที่รู้จักกันว่า “โรคห่า” แพร่ระบาดสู่ผู้คนเป็นวงกว้าง ทำให้ผู้คนเจ็บป่วยและล้มตายเป็นจำนวนมาก ภาครัฐได้นำแนวทางการรักษาแบบตะวันตกจากมิชชันนารีที่เดินทางเข้ามาเจริญสัมพันธไมตรีในขณะนั้นมาใช้รักษาอาการผู้ป่วย ในขณะที่ชาวบ้านใช้วิธีแก้ไขปัญหาระบาดจากการนำแนวคิดความเชื่อเกี่ยวกับอำนาจศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติ การประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อและการใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านเกี่ยวกับพืชสมุนไพรจากปราชญ์ท้องถิ่นมาใช้แก้ไขปัญหามาเฉพาะหน้า

ปัจจุบัน ขณะที่ประเทศไทยต้องประสบปัญหาการเกิดโรคระบาดอีกครั้ง จากการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ที่เป็นโรคอุบัติใหม่ก็ดูเหมือนว่าสถานการณ์คล้าย ๆ กับที่เคยเกิดขึ้นแล้วในอดีตย้อนคืนกลับมาอีกครั้ง กล่าวคือ สถานการณ์ดังกล่าวส่งผลให้ทั่วโลก รวมทั้งประเทศไทยเกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรมอย่างเฉียบพลันรุนแรง เจ้าหน้าที่รัฐและประชาชนต่างตื่นตัวและพยายามใช้องค์ความรู้ทั้งเก่าและใหม่เพื่อแก้ไขปัญหามาและรับมือต่อผลกระทบที่ร้ายแรง ภาครัฐของประเทศไทยนำโดยบุคลากรทางการแพทย์ เจ้าหน้าที่และนักวิชาการช่วยกันระดมความรู้ทางการแพทย์และสาธารณสุขปัจจุบันเพื่อหาวิธีการรักษาโรคโควิด-19 ส่วนภาคประชาชน นำโดยปราชญ์พื้นบ้านที่ตระหนักถึงคุณค่าและประโยชน์ของภูมิปัญญาพื้นบ้านที่มีอยู่ ในแต่ละภูมิภาคต่อยอดองค์ความรู้ดังกล่าวเพื่อนำมาใช้เสริมสร้างสุขภาพกายและใจ ของผู้คนให้สามารถรอดพ้นจากวิกฤติในครั้งนี้

จึงเป็นที่น่าสนใจว่า ภายใต้วิกฤตการณ์ของโรคอุบัติใหม่ที่ยังขาดข้อมูลหลักฐานอ้างอิงทางวิชาการที่เพียงพอเกี่ยวกับสาเหตุของโรค รวมทั้งแนวทางป้องกันโรคและการรักษา

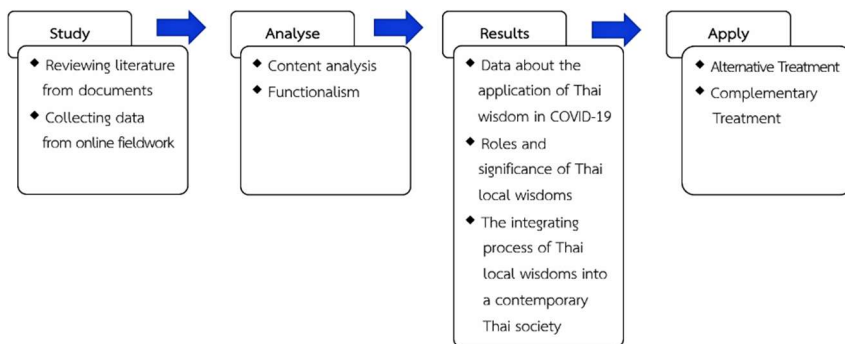
โรคด้วยวิธีแผนปัจจุบันที่ยังไม่มีข้อสรุปชัดเจน ซ้ำยังมีปัญหาเกิดผลข้างเคียงจากการรักษา อยู่บ่อยครั้ง (World Health Organization, 2021) นั้น การรื้อฟื้นข้อมูลความรู้พื้นบ้าน เกี่ยวกับการรักษาโรคระบาดที่เคยเกิดขึ้นตามคำบอกเล่าและความเชื่อดั้งเดิมของบรรพบุรุษ และปราชญ์ชาวบ้าน รวมทั้งประสบการณ์ของผู้คนในท้องถิ่น เพื่อรักษาอาการเจ็บป่วยทาง ร่างกายและสร้างขวัญกำลังใจให้แก่ชาวบ้านเฉกเช่นที่เคยทำให้สังคมผ่านพ้นจากวิกฤติต่าง ๆ มาแล้วในอดีต จะมีผลอย่างไรต่อวิกฤตการณ์ในปัจจุบัน

ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความเห็นว่า การเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อวิเคราะห์ให้เห็นบทบาท และความสำคัญของภูมิปัญญาพื้นบ้านไทยที่ถูกนำมาใช้เสริมสร้างสุขภาวะคนไทย ในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 นี้จะเป็นประโยชน์ต่อการทำความเข้าใจ สังคม และการตระหนักถึงคุณค่าของการอนุรักษ์และต่อยอดองค์ความรู้จากภูมิปัญญา พื้นบ้านไทย รวมถึงยังอาจแสดงให้เห็นแนวทางการบูรณาการภูมิปัญญาพื้นบ้านไทยเข้ากับ รูปแบบการรักษาโรคแผนปัจจุบันเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะของผู้คนหากเกิดโรคอุบัติใหม่อื่น ๆ ขึ้นอีกได้ในอนาคต

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาและรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านไทยเพื่อ เสริมสร้างสุขภาวะคนไทยในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19
2. เพื่อวิเคราะห์บทบาทและความสำคัญของการใช้องค์ความรู้พื้นบ้านไทยเพื่อ เสริมสร้างสุขภาวะคนไทยในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19
3. เพื่อเสนอแนวทางการบูรณาการภูมิปัญญาพื้นบ้านเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะ ในสถานการณ์การเกิดโรคอุบัติใหม่

กรอบแนวคิด

ภาพที่ 1 แนวคิดการวิจัยที่พัฒนาขึ้นสำหรับการศึกษา
Figure 1. Research Concept Developed for this Study

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านเพื่อรักษาโรคและการศึกษาปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างสุขภาพที่ดีในสังคมไทย

2. กำหนดขอบเขตการศึกษาและระยะเวลาการเก็บข้อมูล

2.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา

ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับภูมิปัญญาพื้นบ้านในแต่ละภูมิภาคที่ถูกนำมาใช้ในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อแก้ไขปัญหาอันเกิดจากการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ในประเทศไทย

2.2 ขอบเขตด้านพื้นที่ศึกษา

ศึกษาข้อมูลจากพื้นที่ 2 ส่วน ได้แก่ การศึกษาข้อมูลจากเอกสารโดยการทบทวนวรรณกรรม และการศึกษาข้อมูลจากสนามออนไลน์ (Online Fieldwork) ซึ่งเป็นพื้นที่สนามของคติชนสมัยใหม่ที่นักคติชนวิทยาอมรับและให้ความสนใจไม่แพ้กับสนามในพื้นที่กายภาพของหมู่บ้านจริง (Na Thalang, 2001) โดยเฉพาะในช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ที่เป็นอุปสรรคต่อการเก็บข้อมูลในสนามกายภาพ พื้นที่ที่สามารถเก็บข้อมูลทางวัฒนธรรมและแสดงให้เห็นปรากฏการณ์อย่างทันเหตุการณ์ได้ก็คือพื้นที่สนามออนไลน์ โดยในการเก็บข้อมูลจากสนามออนไลน์

ผู้วิจัยใช้การสืบค้นจากโปรแกรมในการค้นหาข้อมูลต่าง ๆ ผ่านระบบเว็บไซต์และเครือข่ายอินเทอร์เน็ต (Search Engine) เพื่อเข้าถึงเว็บไซต์ข้อมูลที่ต้องการค้นหา ซึ่งสามารถสืบค้นได้ทั้งข้อความ รูปภาพ สื่อมัลติมีเดีย ภาพเคลื่อนไหว วิดีโอ และข้อมูลอื่น ๆ โดยการกรอกคำค้นหา (Keywords) ลงไปในช่องค้นหาและคลิกค้นหา โปรแกรมช่วยในการสืบค้นข้อมูลก็จะรายงานเว็บไซต์ที่เกี่ยวข้องกับคำค้นหานั้น ๆ ออกมาแสดงผล ผู้วิจัยจะเลือกอ่านหัวข้อหรือคำอธิบายที่เกี่ยวข้องกับคำค้นหาหรือข้อมูลที่ต้องการเกี่ยวกับการใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านไทยเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะคนไทยในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 และคลิกเข้าสู่เว็บไซต์ข้อมูลเพื่อค้นหารายละเอียดของข้อมูลต่อไป โดยคำค้นหาที่ใช้ประกอบด้วย ภูมิปัญญาพื้นบ้านไทย การเสริมสร้างสุขภาวะ โรคอุบัติใหม่ โควิด-19 สังคมไทย และความเชื่อ

2.3 ขอบเขตด้านระยะเวลา

เก็บรวบรวมข้อมูลที่เกิดขึ้นในช่วงระหว่างเดือนมกราคม 2563–เดือนเมษายน 2565

3. กำหนดนิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการศึกษา

“การบูรณาการภูมิปัญญาพื้นบ้านไทยเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะในสถานการณ์การเกิดโรคอุบัติใหม่ (โควิด 19)” คือ การนำภูมิปัญญาหรือองค์ความรู้ชาวบ้านที่มีอยู่เดิมในแต่ละภูมิภาคของประเทศไทยมาใช้ทั้งในรูปแบบดั้งเดิมและพัฒนาต่อยอดใหม่เพื่อจัดการกับสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในช่วงการระบาดของโรคโควิด-19

4. กำหนดกรอบแนวคิดการวิจัยเรื่อง การบูรณาการภูมิปัญญาพื้นบ้านไทยเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะคนไทยในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19

5. เก็บรวบรวมข้อมูลตามขอบเขตเนื้อหาและระยะเวลาการศึกษา

6. จัดกลุ่มข้อมูลเพื่อวิเคราะห์บทบาทและหน้าที่ของภูมิปัญญาพื้นบ้านไทยเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะคนไทยในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 โดยใช้ทฤษฎีบทบาทและหน้าที่นิยมของวิลเลียม บาสคอม (William Bascom) ตามกรอบแนวคิดการวิจัยที่กำหนด รวมทั้งเสนอแนวทางการใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านไทย เพื่อเสริมสร้างสุขภาวะเมื่อเกิดโรคอุบัติใหม่

7. นำเสนอผลการวิจัยในรูปแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

ผลการวิจัยเชิงสังเคราะห์

1. การใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านไทยเพื่อเสริมสร้างสุขภาพคนไทยในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลตามขอบเขตของการศึกษา ผู้วิจัยพบว่า ภูมิปัญญาพื้นบ้านไทยที่ถูกนำมาใช้ในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ประกอบด้วย 1.1 ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการแพทย์พื้นบ้านและพืชสมุนไพร 1.2 ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการป้องกันและรักษาโรคด้วยพิธีกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ 1.3 ภูมิปัญญาเกี่ยวกับความเชื่อทางศาสนา 1.4 ภูมิปัญญาเกี่ยวกับเครื่องรางและวัตถุมงคลอันเกิดจากตำนานและความเชื่อดั้งเดิม

1.1 ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการแพทย์พื้นบ้านและพืชสมุนไพร

การใช้พืชสมุนไพรไทยเพื่อรักษาโรคโควิด-19 ถือเป็นแนวทางการรักษาที่ได้รับความสนใจเป็นอย่างยิ่งจากทั้งหน่วยงานด้านสาธารณสุขในประเทศและต่างประเทศ วัตถุประสงค์ของการใช้พืชสมุนไพรเพื่อรักษาโรคโควิด-19 ในระยะแรกนั้นเป็นไปเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการรักษาและประคับประคองอาการป่วยเบื้องต้น ในขณะที่ยังไม่มีผลการดัดยารักษาโรคโควิดได้ ด้วยเหตุนี้นักวิจัยจึงได้คัดเลือกสมุนไพรไทยจากตำรับยาสมุนไพรที่ได้รับการขึ้นทะเบียนไว้ในบัญชียาหลักแห่งชาติปีพ.ศ. 2542 และมีสรรพคุณการรักษาสอดคล้องกับอาการอันไม่พึงประสงค์ต่าง ๆ ที่เกิดจากโรคโควิด-19 เช่น เป็นไข้ ไอ และปอดอักเสบ โดยนำสมุนไพรที่ได้รับการคัดเลือกมาศึกษา และต่อยอดการวิจัยในห้องทดลองทางวิทยาศาสตร์ สมุนไพรไทยที่ได้รับการรับรองจากกรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือกในปีพ.ศ. 2564 ว่ามีสรรพคุณเป็นยา ที่สามารถต้านโควิด-19 ได้คือ ฟ้าทะลายโจร เนื่องจากเดิมฟ้าทะลายโจรถูกจัดไว้ในตำรับยาไทยว่าเป็นส่วนประกอบสำคัญของตำรับยาสิงฆานิกา สถาบันการแพทย์นครดาว ที่มีสรรพคุณช่วยรักษาอาการทอนซิลอักเสบ เจ็บคอ แก้ไข้ นอกจากนี้ยังถูกบรรจุไว้ในตำรับยาแก้หอบหืด จังหวัดแพร่และตำรับยาแก้ไข้และแก้ไข้เรื้อรัง จังหวัดพัทลุงอีกด้วย (Visitthanon, 2021) ด้วยเหตุนี้นักวิจัยจึงบูรณาการภูมิปัญญาพื้นบ้าน เกี่ยวกับพืชสมุนไพรไทยเข้ากับการใช้ความรู้ทางห้องปฏิบัติการทางวิทยาศาสตร์จนพบว่าสาร andrographolide ที่อยู่ในฟ้าทะลายโจรสามารถยับยั้งการแบ่งตัวของเชื้อ SARS-CoV-2

ในเซลล์ที่ติดเชื้อได้ (Phumiamorn, 2021) ด้วยเหตุนี้ผู้ป่วยโรคโควิด-19 ที่มีอาการไม่รุนแรงจึงสามารถใช้ฟ้าทะลายโจรเพื่อบรรเทาอาการป่วยได้ในเบื้องต้นและกระทรวงสาธารณสุขได้ลงทะเบียนฟ้าทะลายโจรเป็นยาในบัญชียาหลักแห่งชาติแล้วในปีพ.ศ. 2564 นอกจากนี้ยังมีพืชสมุนไพรไทยชนิดอื่น ๆ ที่ถูกนำมาศึกษาสรรพคุณเพื่อรักษาโรคโควิด-19 เพิ่มเติมด้วย ได้แก่ โกฎจุฬาลัมพา กระชายขาว เป็นต้น (National Institute for Emergency Medicine, 2021)

นอกจากนี้สมุนไพรมันยังถูกนำมาใช้เป็นสื่อสัญลักษณ์ทางศาสนา เพื่อเสริมสร้างขวัญและกำลังใจให้แก่ผู้คนในช่วงการเกิดโรคระบาด โดยมีการจัดพิธีปลุกเสกฟ้าทะลายโจรและนำไปแจกจ่ายให้แก่ประชาชนและผู้ป่วยโรคโควิด-19 โดยพิธีดังกล่าวจัดขึ้น ณ โบสถ์หลวงพ่อดโต ชัมเปากง วัดอินทาราม จังหวัดสมุทรสงคราม โดยพระครูพิศิษฐ์ประทานถาวร หรือ "หลวงพ่อดโต นันทิโย" เจ้าอาวาสวัดอินทาราม เป็นผู้นำประกอบพิธีสงฆ์และเป็นผู้ปลุกเสกฟ้าทะลายโจรบรรจุแคปซูล 1 แสนเม็ดและกระชายขาว 100 กิโลกรัม (Amazing 'Luang Phor Dang', a Popular Monk Consecrated 2 Herbs to Help COVID-19 Patients, 2021)

ภาพที่ 2 พิธีปลุกเสกฟ้าทะลายโจร ณ วัดอินทาราม จังหวัดสมุทรสงคราม

Figure 2. Consecration Rite of Andrographis (Fa thalai chon) at Indharam Temple, Samut Songkram Province

Adapted from "Amazing 'Luang Phor Dang,' a Popular Monk Consecrated 2 Herbs to Help COVID-19 Patients," by Thairath Online, 2021, July 20, <https://today.line.me/th/v2/article/3aj7GW>.

1.2 ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการป้องกัน และรักษาโรคด้วยพิธีกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ

จากการศึกษาพบว่า มีการรื้อฟื้นพิธีกรรมโบราณที่ถูกถ่ายทอดจากบรรพบุรุษหรือผู้นำชุมชนของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทยเพื่อนำมาใช้ใหม่ตามความเชื่อดั้งเดิมที่ว่าจะสามารถปิดเป่าโรคระบาดที่เกิดขึ้นใหม่ได้ การระบาดของโรคโควิด-19 นอกจากจะส่งผลกระทบต่อสุขภาพทางกายโดยตรงแล้วยังสร้างความเครียด ความกังวลใจ อันเกิดจากรูปแบบการปฏิสัมพันธ์ในชุมชนที่จำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมอย่างสิ้นเชิง ด้วยเหตุนี้พิธีกรรมโบราณที่ถูกรื้อฟื้นขึ้นเพื่อใช้จัดการชุมชนในช่วงการระบาดของโรคโควิด-19 นั้น ส่วนใหญ่มีแนวทางปฏิบัติที่สอดคล้องกับแนวทางการป้องกันการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ที่ทางภาครัฐและสาธารณสุขในปัจจุบันเป็นผู้กำหนดขึ้น กล่าวคือ การกำหนดระยะห่างของผู้คน พิธีกรรมเกี่ยวกับการป้องกันและรักษาโรคของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ที่ได้รับการรื้อฟื้นในช่วงการระบาดของโรคโควิด-19 จึงถูกใช้ในฐานะเครื่องมือควบคุมการระบาดของโรคและเพื่อประนีประนอมความเข้าใจเกี่ยวกับพฤติกรรมใหม่ให้สอดคล้องกับการรับรู้แบบดั้งเดิมของผู้คนในชุมชนด้วย ดังปรากฏในตัวอย่าง เช่น พิธีเกราะหยา เป็นพิธีปิดหมู่บ้านแบบโบราณของชนเผ่าปกากะญอ เพื่อสะเดาะเคราะห์ให้แก่ผู้คนในชุมชน พิธีกรรมดังกล่าวถูกรื้อฟื้นในช่วงการเกิดโรคระบาดโควิด-19 โดยจัดขึ้นที่บ้านห้วยบง ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอกัลยาณิวัฒนา, หมู่ที่ 12 บ้านห้วยน้ำผึ้ง และห้วยอมบ้านผาแดง ตำบลสบโขง อำเภอมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ แต่เดิมพิธีกรรมดังกล่าวเคยจัดขึ้นเมื่อครั้งเกิดโรคคอหอยคุดโรค (โรคห่า) ระบาดหรือเมื่อเกิดเหตุการณ์ผิดปกติอย่างร้ายแรงขึ้นในหมู่บ้าน เช่น เกิดการเสียชีวิตอย่างต่อเนื่องของผู้คนในชุมชนโดยไม่ทราบสาเหตุ โดยในครั้งนี้อจัดขึ้นเพื่อป้องกันการระบาดของโรคโควิด-19 มีผู้นำชุมชนเป็นประธานในการประกอบพิธี ประธานในพิธีใช้ตะแหลว (ไม้ไผ่สานหกลเหลี่ยม) เป็นสัญลักษณ์ติดไว้บริเวณทางเข้าหมู่บ้าน เนื่องจากชาวปกากะญอเชื่อว่า ตะแหลวจะสามารถปิดเป่าสิ่งชั่วร้ายออกจากหมู่บ้านได้ จากนั้นชาวบ้านจะนำเอาไม้ไผ่เหลาปลายแหลม หอก ดาบ หรือหลาว มาประดับคล้ายรั้วขนาดใหญ่หน้าหมู่บ้านและห้ามไม่ให้มีการสัญจรเข้าออกระหว่างคนในและคนนอกหมู่บ้าน (The Karen Tribe Revived a Traditional Ritual Ceremony Since the Last 70 years, ‘Khror Yee Shut Down

the Village’, for Fighting COVID-19, 2020) แต่เดิมพิธีกรรมนี้จะจัดขึ้นเป็นระยะเวลา 3–5 วัน แต่ในช่วงการระบาดของโรคโควิด-19 พิธีกรรมนี้ได้ถูกปรับเปลี่ยนระยะเวลาให้ยาวนานถึง 14 วัน ซึ่งเป็นระยะเวลาที่สอดคล้องกับคำประกาศของกระทรวงสาธารณสุขว่าด้วยการรักษาระยะห่างของผู้คนเพื่อควบคุมการระบาดของโรคโควิด-19 (Department of Disease Control, 2020)

ภาพที่ 3 พิธีเกราะหยาปิดทางเข้าหมู่บ้านปกากะญอ อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่

Figure 3. ‘Khror Yee’ Rite Shut Down the Pw aka Nyaw Village in
Om Koi District, Chiangmai Province

Adapted from “The Karen Tribe Revived a Traditional Ritual Ceremony Since the Last 70 years, ‘Khror Yee – Shut down the Village’, for Fighting COVID-19,” by Manop Kiriphuwadol, 2020, Imnvioces.com

สำหรับกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในประเทศไทยมีความเชื่อเกี่ยวกับ “ผีม้ง” ที่มีอำนาจในการดลบันดาลให้เกิดโรคร้ายไข้เจ็บต่าง ๆ ดังนั้นชาวม้งที่หมู่บ้านเก๋ารวมไทย อำเภอพบพระ จังหวัดตาก จัดพิธีตั้งหุ่นไม้เรียกว่า “เทพปราบโควิด” ที่บริเวณปากทางเข้าหมู่บ้าน โดยเชื่อว่าจะช่วยขับไล่ผีม้งที่อาจนำพาโรคร้ายไข้เจ็บเข้ามาในหมู่บ้านได้ (Mhong at Phob Phra Settled a Wooden Figure Named ‘Thep prab COVID’ at the Entrance of the Village and Making a Mhong Ritual Ceremony, 2020)

ภาพที่ 4 หุ่นไม้ “เทพปราบโควิด” ในหมู่บ้านกำรวมไทย ตำบลรวมไทยพัฒนา อำเภอบพพะ จังหวัดตาก
 Figure 4. A Wooden Figure, ‘Thep Prab COVID’ in Kao Ruam Thai Village, Ruam Thai Pattana Subdistrict, Phob Phra District, Tak Province
 Adapted from “Mhong Tribe at Phob Phra District Settled a Wooden Figure Named ‘Thep Prab COVID’ at the Entrance of the Village and Making a Mhong Ritual Ceremony,”
 by Siamrath Online, 2020, April 1, <https://siamrath.co.th/n/143524>.

นอกจากนี้ชนเผ่าม้งที่บ้านกระแล หมู่ 7 ตำบลแม่เปา อำเภอพญาเม็งราย จังหวัดเชียงราย ได้จัดพิธีไล่โควิด โดยมีผู้นำทางจิตวิญญาณเป็นประธานประกอบพิธี โดยเป็นผู้นำชาวบ้านสวดเป็นภาษาถิ่นและบนบานขอพรพร้อมทำพิธีขับไล่ภูตผีและสิ่งชั่วร้ายไม่ให้เข้ามาในหมู่บ้าน การประกอบพิธีกรรมนี้จะมีการเผากระดาษเงินกระดาษทองเพื่อเป็นสัญลักษณ์แทนเงินและทองคำส่งให้แก่ภูตผีเพื่อใช้ในโลกว่างวิญญาณและมีการสร้างเครื่องรางทำจากไม้ไผ่สานเป็นรูปหกเหลี่ยมขนาดประมาณ 1 ฟุต ใช้น้อยตรงเสาทางเข้าหมู่บ้าน โดยเชื่อว่าเครื่องรางจะช่วยป้องกันสิ่งชั่วร้ายไม่ให้เข้ามาในหมู่บ้าน (‘Kalae’ Villagers at Phya Mengrai District did the Ritual Ceremony to Ward off COVID-19 and Bad Spirits out of the Village, 2021) สำหรับชนเผ่าม้งที่ตำบลเช็กน้อย อำเภอเขาค้อ และที่บ้านทับเบิก ตำบลวังบาล อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ ประกอบพิธี “ใจ” หรือพิธี “อยู่กรรม” ขึ้นเพื่อปัดเป่าโรคโควิด-19 พิธีนี้จัดขึ้นโดยหมอผีของแต่ละหมู่บ้าน โดยหมอผีเป็นผู้แขวนกิ่งไม้หรือไม้ไผ่สานขัดแตะที่มีใบไม้เสียบติดหรือมีผ้าแดงเป็นริ้วผูกติดไว้ที่หน้าประตูแต่ละหลังในชุมชน จากนั้นจะนำผ้าแดงดังกล่าวมาผูกข้อมือคนในครอบครัว โดยชาวม้งมีความเชื่อว่า ผ้าแดงนี้เป็นเครื่องรางเพื่อช่วย

ปกป้องคนในครอบครัวไม่ให้ติดโรคโควิด-19 ได้ นอกจากนี้ผู้นำชุมชนจะประกอบพิธี “อ้วนึ่ง” ซึ่งเป็นพิธีเรียกขวัญของชาวม้ง โดยเชื่อว่า พิธีกรรมนี้จะช่วยรักษาคนป่วยและป้องกันไม่ให้วิญญาณชั่วร้ายเข้ามาในบ้านเพื่อมาเอาขวัญของคนป่วยหรือคนในครอบครัวได้ หลังจากประกอบพิธีดังกล่าวเสร็จสิ้น ผู้นำพิธีและผู้เข้าร่วมพิธีซึ่งเป็นชาวบ้านในชุมชนจะทำพิธี “อยู่กรรม” เพื่อเป็นสัญลักษณ์ให้บุคคลภายนอกชุมชนทราบว่า หมู่บ้านดังกล่าวไม่ต้องการให้คนภายนอกหมู่บ้านเข้ามาเยี่ยมเยียนในขณะนี้ (Mhong Tribe Consecrated a Sacred Object to Fight COVID-19 by using Weaving Bamboos Tied up with a red Piece of Cloth and Rejecting Socialization, 2020)

ภาพที่ 5 พิธีใจชุมชนชาวม้งจังหวัดเพชรบูรณ์

Figure 5. ‘Jai’ rite in Mhong Village of Phetchabun Province

Adapted from “Mhong Tribe Consecrated a Sacred Object to Fight COVID-19 by Using Weaving Bamboos Tied up with a Red Piece of Cloth and Rejecting Socialization,”

by Post Today Online, 2020, April 8, <https://www.posttoday.com/social/local/620243>

สำหรับกลุ่มชาติพันธุ์เขมรในประเทศไทยมีความเชื่อเกี่ยวกับอำนาจเวทดา และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่สามารถคุ้มครองและปัดเป่าโรคภัยไข้เจ็บให้แก่ผู้คนในชุมชนได้ จึงได้รื้อฟื้นพิธีกรรมโบราณเพื่อขับไล่โรคระบาดที่เรียกว่า “ปะ-โจล-มะ-มัวด” พิธีกรรมนี้จัดขึ้นที่ชุมชนบ้านภูมิโพธิ์ ตำบลม อำเภอสังขละ จังหวัดสุรินทร์ โดยในพิธีจะมีการจัดเครื่องเซ่นไหว้บูชาและมีการรำผีฟ้า เพื่อขอพรจากเทวดาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้คุ้มครองผู้คน

ให้ปลอดภัยจากโรคโควิด-19 พิธีกรรมดังกล่าวจัดขึ้นในโรงประกอบพิธีที่เรียกว่า “ตะ-ซาล” ซึ่งสร้างขึ้นจากเสาไม้ที่มีงาม 9 ต้น ใช้ไม้พาดเป็นช้อนบนงามเสาไม้และใช้ทางมะพร้าวสดผ่าซีกมุงเป็นหลังคา (The Villagers in Surin made a Traditional Khmer Ritual to Ward off COVID-19, 2021)

ภาพที่ 6 พิธีปะโลมะมัวด จังหวัดสุรินทร์

Figure 6. ‘Pa Jol Ma Muad’ rite in Surin Province

Adapted from “The Villagers in Surin made a Traditional Khmer Ritual Ceremony to ward off COVID-19,” by Khaosod Online, 2021, January 15, <https://news.trueid.net/detail/pX9L34Ob55gV>

ขณะที่ผู้นำชุมชนเขมรที่บ้านช่างปี หมู่ 1 ตำบลช่างปี อำเภอสี่ขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ จัดพิธีบวงสรวงพระหมอครูที่ปราสาทช่างปี ซึ่งพื้นที่ดังกล่าวแต่เดิมเป็น อโรคยศาล หรือสถานพยาบาล ในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 (พ.ศ. 1723-1761) แห่งอาณาจักรขอม โปรดให้สร้างขึ้น โดยชาวเขมรมีความเชื่อว่าพระหมอครูจะช่วยปัดเป่ารักษาโรคระบาดที่เกิดขึ้นได้ (‘Srikhorabhumee’ Villagers made the Ritual Ceremony to Worship ‘phra mhor khru prasat chang pee’ in the Belief of Warding off COVID and Blessing Thais, 2021)

ภาพที่ 7 พิธีบวงสรวงพระหมอครูที่ปราสาทขางปี อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์

Figure 7. A Worship Ceremony of 'Phra Mhor Khru' at Prasat Chang Pee in Sri Korapoom District, Surin Province

Adapted from "‘Srikhorabhumee’ Villagers made the Ritual Ceremony to worship ‘phra mhor khru prasat chang pee’ in the Belief of Warding off COVID and Blessing Thais,"

by Thairath Online, 2021 July 8, <https://www.thairath.co.th/news/local/northeast/2136061>

นอกจากการประกอบพิธีกรรมเพื่อป้องกันและปิดเป่าโรคโควิด-19 ที่ส่งผลต่อสุขภาพของผู้คนแล้ว กลุ่มชาติพันธุ์เขมร (กวย) ที่หมู่บ้านช้างบ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ ยังได้รื้อฟื้นพิธีกรรมเพื่อสร้างขวัญและกำลังใจให้แก่ผู้ประกอบอาชีพคนเลี้ยงช้าง เนื่องจากอาชีพเลี้ยงช้างเป็นอาชีพดั้งเดิมของชาวกวยในประเทศไทย ชาวกวยเลี้ยงช้างกลุ่มนี้ได้รับผลกระทบจากการระบาดของโรคโควิด-19 ทั้งด้านสังคมและเศรษฐกิจ ดังนั้นการประกอบพิธีกรรมดังกล่าวนอกจากช่วยสร้างกำลังใจให้แก่ผู้คนแล้วยังเป็นการส่งเสริมและอนุรักษ์อาชีพคนเลี้ยงช้างที่กำลังประสบปัญหาการขาดรายได้อย่างรุนแรงในช่วงการระบาดของโรคโควิด-19 ด้วย การประกอบพิธีกรรมนี้ชาวกวยจะจัดเครื่องบูชาเพื่อเซ่นไหว้ปู่ตา บรมครูประจำ ดอนบวชหรือลิมกลางน้ำ โดยจัดพิธีบริเวณวังทะลุ ซึ่งเป็นจุดเชื่อมต่อของลำน้ำชีและลำน้ำมูลและเป็นที่ตั้งของศาลประจำ ระหว่างประกอบพิธีมีการนำช้าง 20 เชือกแห่เครื่องเซ่นไหว้ไปรอบศาลประจำ 3 รอบและมีการรำรำบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์บริเวณศาลประจำและดอนบวชด้วย (The Kra-pho District in Surin Province Encouraged Morale of Elephant Keepers to Fight for COVID-19 and Worshipped ‘Pu-ta’ at Don Sim Nam in the Centre of Wang Tha Lu, 2020)

ภาพที่ 8 พิธีเซ่นไหว้ปู่ตา ดอนสิม กลางวังทะลุ จังหวัดสุรินทร์

Figure 8. A Worship Ceremony of 'Pu-ta' at Don Sim in the Centre of Wang Tha Lu, Surin Province

Adapted from "The Kra-pho District in Surin Province Encouraged Morale of Elephant Keepers to Fight for COVID- 19 and Worshipped 'Pu-ta' at Don Sim Nam in the Centre of Wang Tha Lu," by Siamrath Online, 2020, April 10, <https://today.line.me/th/v2/article/2LY6MB>

พิธีกรรมต่าง ๆ ที่จัดขึ้นตามความเชื่อของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทยในช่วงการระบาดของโรคโควิด-19 สะท้อนให้เห็นอิทธิพลของความเชื่อและความศรัทธาในอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์และเครื่องรางของขลังที่ส่งผลต่อการดำเนินชีวิตภายใต้ภาวะวิกฤติทางสังคมที่เกิดขึ้น โดยพิธีกรรมต่าง ๆ เปรียบเสมือนเกราะป้องกันความอ่อนแอทางจิตใจที่อาจเกิดขึ้นได้งายมากกว่าในสถานการณ์ปกติ ทั้งนี้พิธีกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ที่ถูกรื้อฟื้นขึ้นใหม่นั้นเป็นกุศโลบายสำคัญเพื่อใช้เป็นแนวทางการดำเนินชีวิตและส่งเสริมกำลังใจเพื่อให้รอดพ้นจากวิกฤติโรคโควิด-19 อย่างเหมาะสมสอดคล้องกับแนวทางการป้องกันโรคระบาดตามหลักสาธารณสุขในสังคมไทยปัจจุบัน

1.3 ภูมิปัญญาเกี่ยวกับความเชื่อทางศาสนา

ความเชื่อทางศาสนามีบทบาทสำคัญในการช่วยเสริมสร้างขวัญ และกำลังใจให้แก่ศาสนิกชนทั้งหลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อเกิดภาวะวิกฤติต่าง ๆ ขึ้นในสังคม ตัวอย่างเช่น การสวดภาวนาและการขอพรจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ซึ่งถูกกำหนดไว้เป็นแนวทางการประพฤติดี สำหรับศาสนิกชนทั้งหลายในทุกศาสนา ถูกนำมาปรับใช้เพื่อรับมือกับสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 เพราะนอกจากจะเป็นการสร้างหลัก

ยึดเหนี่ยวทางจิตใจให้แก่ผู้คนที่นับถือศาสนาแล้ว ยังถือเป็นวิธีหนึ่งในการเพิ่มความเชื่อมั่นและความศรัทธาของศาสนิกชน รวมถึงช่วยรักษาบทบาทและสถานภาพของศาสนาต่าง ๆ ในสังคมไทยให้ดำรงอยู่ได้ในช่วงเวลาที่ไม่สามารถทำกิจกรรมทางสังคมร่วมกันได้ จากการศึกษาพบประเด็นที่น่าสนใจคือ แนวทางการคัดเลือกบทสวดเพื่อใช้สวดภาวนาและขอพรต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในช่วงการระบาดของโรคโควิด-19 มักเป็นบทสวดที่มีประวัติความเป็นมาดั้งเดิมว่า เคยมีผู้มีบันทึกและเล่าเรื่องอัศจรรย์และปาฏิหาริย์ต่าง ๆ อันเกิดจากการสวดภาวนาบทสวดนั้นทำให้อุตผกจากภัยพิบัติได้ ด้วยเหตุนี้ในช่วงการระบาดของโรค โควิด-19 ผู้นำแต่ละศาสนาได้รื้อฟื้นบทสวดต่าง ๆ ขึ้นเพื่อให้ศาสนิกชนได้สวดภาวนาและขอพรต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพื่อช่วยบรรเทาความรุนแรงจากโรคโควิด-19 ตัวอย่างเช่น เมื่อวันที่ 25 มีนาคม 2564 มหาเถรสมาคมแห่งประเทศไทยมีมติให้จัดพิธีเจริญพระพุทธมนต์บทรัตนสูตรไล่โควิดขึ้นในวัดทั่วประเทศไทย (Praying ‘Rattanasutta’ Chant Together to Ward off COVID over Thailand at 5 o’clock today, 2021) ซึ่งสอดคล้องกับตำนานในสมัยพุทธกาลที่ว่า สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงประกาศรัตนสูตรเพื่อขจัดปัดเป่าความอดอยากขาดแคลนและภัยจากโรคระบาดต่าง ๆ พุทธศาสนิกชนจึงถือเป็นธรรมเนียมสวดบทรัตนสูตรเมื่อเกิดโรคระบาดขึ้นในสังคม (National Office of Buddhism, 2021, p. 10)

จุฬาราชมนตรี ผู้นำศาสนาอิสลามประกาศมาตรการป้องกันการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 สำหรับมุสลิมในประเทศไทย โดยประกาศให้งดการละหมาดที่มีสยิดและการจัดกิจกรรมรวมกลุ่ม แต่เน้นให้สวดขออูอา (ขอพร) จากองค์พระอัลเลาะห์ตามบทสวดนี้²

² ความหมายของบทสวดอูอา คือ “ข้าพระองค์ขอการปกป้องด้วยพระผู้อภิบาลแห่งเกียรติยศและความ เกรียงไกร และข้าพระองค์ขอความคุ้มครองด้วยพระผู้อภิบาลแห่งอำนาจการปกครองและสรรพสิ่งทั้งปวงและข้าพระองค์ขอพึ่งพิงยังพระผู้ทรงอมตะ พระผู้ทรงดำรงอยู่เป็นนิรันดร์ โปรดทรงผันโรคระบาดให้พ้นไปจากเราและโปรดคุ้มครองเราให้พ้นจากความไม่ดีของโรคภัยด้วยเถิด” (Sheikhul Islam Office, 2020)

تَخَصَّنْتُ بِرَبِّ الْعِزَّةِ وَالْجَبُّوتِ، وَاعْتَصَمْتُ بِرَبِّ الْمَلِكِ وَالْمَكُوتِ، وَلَجَأْتُ إِلَى الْخِي
الْبَاقِي الدَّائِمِ الَّذِي لَا يَمُوتُ أَنْ يُصْرِفَ عَنَّا الْوَبَاءَ وَيُكْفِينَا شَرَّ الدَّاءِ

ภาพที่ 9 บทสวดดูอา

Figure 9. 'Du-ar' chant

Adapted from "The Announcement of Sheikhul Islam: the Protective Measures of an Infectious Disease,
Coronavirus 2019 (COVID-19) Relating to the Cancellation
of *Ṣalāt al-Jumu'ah* in Mosques and the Management of Corpse. Issue 3,"
by Sheikhul Islam Office, 2020, http://report.dopa.go.th/covid19/ita_files/document/SkthaiDoc4.pdf

สมเด็จพระสันตะปาปา ผู้นำศาสนาคริสต์จัดพิธีสวดอธิษฐานขอพรพระเจ้า
เพื่อช่วยปิดเปาโรโควิด-19 ผ่านระบบวิดีโอคอล โดยจัดขึ้นบริเวณลานหน้ามหาวิหาร
นักบุญ เปโตรที่กรุงโรม ซึ่งมีทางเดินแห่งอัศจรรย์ประดิษฐานอยู่ ตามตำนานเล่าว่า
ไม้ทางเดินนี้เคยแขวนไว้เหนือพระแท่นที่โบสถ์นักบุญ St. Marcellus ในกรุงโรม เมื่อ ค.ศ.
1519 โบสถ์แห่งนี้เคยถูกไฟไหม้แต่ไม้ทางเดินไม่ได้รับความเสียหายแต่อย่างใดและในสมัย
ศตวรรษที่ 16 เกิดโรคระบาดใหญ่ขึ้นในโรม ชาวบ้านจึงเชิญไม้ทางเดินนี้ออกแห่จนทั่ว
ทั้งเมืองและทำให้โรคระบาดดังกล่าวยุติลง (Benyasuta, 2020) ด้วยเหตุนี้สมเด็จพระ
สันตะปาปา จึงกำหนดแนวทางและบทสวดขอพรจากพระเจ้าสอดคล้องกับตำนาน
ดังกล่าวเพื่อช่วยเสริมสร้างขวัญและกำลังใจให้แก่คริสตศาสนิกชนในช่วงการระบาดของ
โรคโควิด-19 นี้ด้วย

นอกจากนี้ยังพบว่า พิธีกรรมดั้งเดิมของศาสนาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการ
รักษาโรคถูกรื้อฟื้นและนำมาใช้เพื่อการป้องกันและปิดเปาโรโควิด-19 ด้วย เช่น การ
ถวายเครื่องบูชาแด่พระไภษัชยคุรุ ตามความเชื่อของนิกายมหายานที่ว่า ท่านเป็น
พระบรมครูแห่งการรักษาโรค การทำน้มนมต์ด้วยการนำพระกิ้งปาวเรศเข้าอธิษฐานและ
อาบน้มนมต์เพื่อปิดเปาโรโควิด-19 รักษาโรคภัยไข้เจ็บ ตามพิธีกรรมของศาสนาพุทธเถรวาทและ
พราหมณ์ ('Phra Phaisatchaya kuru,' the Medical Buddha, 2021) นอกจากนี้มี
การประยุกต์ความเชื่อดั้งเดิมให้สอดคล้องกับวัตถุประสงคและการรับรู้ใหม่ของผู้คนใน
สังคมปัจจุบัน เช่น การปลูกเสกเสตอเพื่อสร้างขวัญกำลังใจให้แก่ชาวบ้านและให้นำไป
รับประทานเพื่อป้องกันโควิด-19 โดยพระครูปัญญาวชิราภรณ์ เจ้าอาวาสวัดนาเมืองเพชร

ตำบลหนองตรุด อำเภอเมือง จังหวัดตรัง การผลิตหน้ากากอนามัยที่ใช้สีและภาพที่สอดคล้องกับความเชื่อของลัทธิเต๋าเพื่อเสริมพลังชีวิตและการเผาหน้ากากอนามัยช่วงเทศกาลเซ็งเม้งตามความเชื่อในลัทธิขงจื๊อ เป็นต้น

1.4 ภูมิปัญญาเกี่ยวกับเครื่องรางและวัตถุมงคลอันเกิดจากตำนานและความเชื่อดั้งเดิม

จากสถานการณ์โรคระบาดโควิด-19 ในสังคมไทยพบว่า ผู้นำทางจิตวิญญาณในแต่ละชุมชนเช่น พระสงฆ์ หมอผีหรือผู้นำชุมชน เป็นผู้มีบทบาทสำคัญยิ่งในการช่วยเสริมสร้างความมั่นคงทางจิตใจให้แก่ชาวบ้านและความเป็นปึกแผ่นแก่ชุมชนองค์ความรู้จากคำบอกเล่าของบรรพบุรุษที่ปรากฏในตำนานและความเชื่อพื้นบ้านดั้งเดิมถูกนำมาใช้เพื่ออธิบายสาเหตุและแนวทางการแก้ปัญหาในช่วงการระบาดของโรคโควิด-19 เช่น แนวทางการสร้างเครื่องรางของขลัง วัตถุมงคลและการจัดพิธีกรรมต่าง ๆ จากการเก็บข้อมูลพบว่า เครื่องรางของขลังและวัตถุมงคลที่จัดสร้างขึ้นในช่วงการระบาดของโรคโควิด-19 มีการสร้างสรรค์จากรากฐานความเชื่อที่มีอยู่เดิมในท้องถิ่นนั้น ๆ และนำมาพัฒนาต่อยอดใหม่ เช่น ตาแหลว หรือ ตาแหลวกันโควิด ตามความเชื่อดั้งเดิมของชาวล้านนาที่ว่า ตาแหลวทำจากไม้ไผ่สานเป็นรูปตาข่าย ถูกใช้เป็นสัญลักษณ์เพื่อป้องกันสิ่งชั่วร้ายและภูตผีไม่ให้เข้ามาในอาณาเขต เคยมีการนำมาใช้เพื่อสร้างขวัญกำลังใจให้แก่ชาวบ้านเมื่อครั้งการเกิดโรคห่าระบาด นอกจากนี้ยังนิยมใช้ตาแหลวเป็นสัญลักษณ์บนหม้อต้มยา เพราะเชื่อกันว่าหม้อยามีครูบาอาจารย์ที่สิงสถิตอยู่และทำให้ยาต้มเกิดสรรพคุณในการรักษาโรค (Foundation of Thai Cultural Encyclopedia, Siam Commercial Bank, 1999) ในช่วงการระบาดของโรคโควิด-19 คณะสงฆ์และชาวบ้านในอำเภอจุน จังหวัดพะเยา จัดพิธีสร้าง “ตาแหลว 7 ชั้น กันโควิด” โดยในครั้งนี้ใช้วัสดุที่มีความหมายมงคล เช่น หญ้าคา เพราะมีความทนทานตายยากมาสานเป็นสัญลักษณ์ประกอบพิธีและแจกจ่ายตาแหลวเพื่อติดไว้ตามอาคารบ้านเรือนหรือพกไว้ป้องกันตัวเพื่อเป็นเครื่องรางป้องกันตนและเสริมสร้างกำลังใจให้แก่ชาวบ้านในช่วงการเกิดโรคระบาดโควิด-19 ด้วย (An Abbot in Phayao did ‘Ta-Leaw’, a Lanna Symbol to Warding off Bad Spirit and Gave Out Villagers in Order to Fight COVID-19, 2020)

ภาพที่ 10 ตาแหล 7 ชั้นกันโควิด

Figure 10. 'Ta-Leaw-Jed-Chan' to Ward off COVID

Adapted from "an Abbot in Phayao did 'Ta-Leaw', a Lanna Symbol of Warding off Bad Spirit and Gave out Villagers in Order to Fight COVID-19," by Chiangmai News, 2020, April 6, <https://www.chiangmainews.co.th/page/archives/1313848/>

ขณะเดียวกันในจังหวัดนครศรีธรรมราชซึ่งมีความเชื่อดั้งเดิมเกี่ยวกับความศักดิ์สิทธิ์และพุทธคุณการรักษาโรคด้วยหวนะโม เครื่องรางของขลังที่ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลาย เนื่องจากมีตำนานเล่าว่า เมื่อครั้งก่อนพุทธศตวรรษที่ 18 หวนะโมมีลักษณะเป็นโลหะเม็ดกลมที่มีอักษรปัลลวะหรืออักษรอินเดียโบราณจารึกไว้และใช้เป็นเบี้ยแทนเงินตราเพื่อแลกเปลี่ยนสินค้าในอาณาจักรตามพรลิงค์ (จังหวัดนครศรีธรรมราชในปัจจุบัน) เมื่อครั้งเกิดโรคห่าระบาดในอาณาจักรตามพรลิงค์ พระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชได้ทรงทำพิธีพราหมณ์เพื่อปลุกเสกหวนะโม โดยอัญเชิญเทพเจ้าทั้งสามคือ พระศิวะ พระวิฆณุและพระพรหมมาสถิตในหวนะโม แล้วเอาไปหว่านไว้รอบเมือง พบว่าโรคห่าได้หมดสิ้นไปจากอาณาจักรนครศรีธรรมราช จนทั่วทั้งภูมิภาคทางใต้ของประเทศไทย ('Hua Na Mo': a Lucky and Popular Charm in COVID-19 Period, 2020) ด้วยเหตุนี้เมื่อเกิดการระบาดของโรคโควิด-19 จึงมีการบูชาและปลุกเสกหวนะโมเพื่อใช้เป็นเครื่องรางป้องกันโรคและเสริมสร้างขวัญกำลังใจให้แก่ผู้คนด้วย

ภาพที่ 11 หัวนะโม

Figure 11. 'Hua Na Mo,' a Sacred Object

Adapted from “‘Hua Na Mo’: a Sacred Object Protecting a Spreading Disease and a Well- Recognized Sacred Object in Nakorn Srithammarat,” by Thomnakorn, 2022, May, <https://www.thomnakhon.com/3359/>

นอกจากนี้ยังมีการนำภาพสิ่งศักดิ์สิทธิ์มาประดับอยู่ในของใช้จำเป็ นยุคโควิด-19 เพื่อสร้างขวัญและกำลังใจให้แก่ผู้คน รวมทั้งมีการตั้งชื่อผลิตภัณฑ์ให้ สอดคล้องกับอำนาจศักดิ์สิทธิ์และความเป็นมงคลที่เกี่ยวกับการรักษาโรคระบาดด้วย เช่น หลวงพ่่าน้ำฝน เจ้าอาวาสวัดไผ่ล้อม จังหวัดนครปฐม ผลิตหน้ากาก ‘นะปัดตลอด’ ปัดเป่า สู้โควิด-19 โดยการนำยันต์มาลงไว้ที่หน้ากากผ้ามีสลิ นลักษณะคล้ายจิ๋ว ยันต์จะเป็นรูป พระเจ้า 5 พระองค์ ยันต์ครุหลวงพ่อบุญ และยันต์ท้าวเวสสุวรรณ มาประดับที่หน้ากาก ด้วย มีการจัดทำวัตถุมงคล ‘สติกเกอร์ยันต์หลวงพ่อบุญ’ เกาะเพชร ณ วัดเถรพลาย อำเภอสรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี เพื่อแจกให้ประชาชนนำไปใช้เป็นวัตถุมงคลป้องกัน โควิด-19 ด้วย

2. บทบาทและความสำคัญของการใช้องค์ความรู้พื้นบ้านไทยเพื่อเสริมสร้าง สุขภาวะคนไทยในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19

การใช้องค์ความรู้อันเกิดจากภูมิปัญญาพื้นบ้านที่มีอยู่ในแต่ละท้องถิ่น รวมทั้งการประดิษฐ์สร้างพิธีกรรม กิจกรรมต่าง ๆ หรือวัตถุมงคลต่าง ๆ ตามความเชื่อ

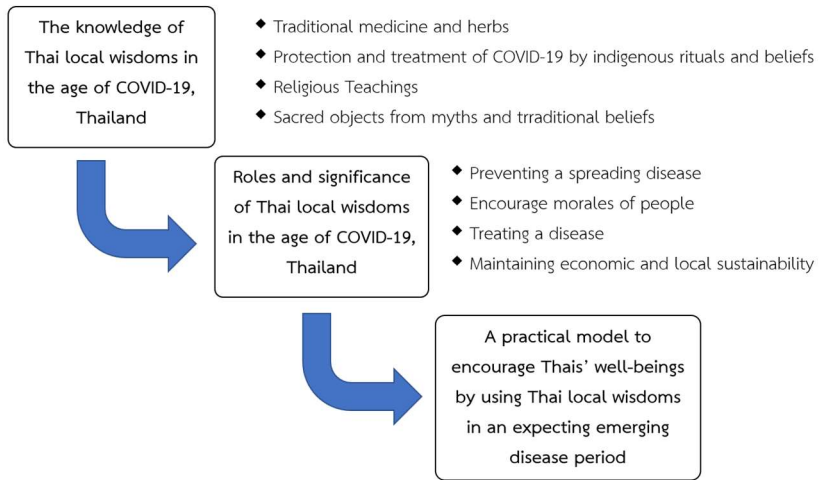
และความศรัทธาในอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์และศาสนา แสดงให้เห็นบทบาทที่สำคัญขององค์ความรู้จากภูมิปัญญาพื้นบ้าน 3 ประการคือ “ป้องกัน” “ส่งเสริม” และ “รักษา” อาการเจ็บป่วยทั้งทางกายและใจอันเกิดจากการระบาดของโรคโควิด-19 บทบาทประการที่หนึ่งคือ การป้องกันการระบาดของโรคไม่ให้เกิดการแพร่กระจายในวงกว้าง ดังเห็นได้จากการใช้กุศโลบายทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับการกำหนดอาณาเขตพื้นที่ติดต่อและการจำกัดจำนวนคนที่พบปะกันในแต่ละพื้นที่ชุมชน ด้วยการรื้อฟื้นพิธีกรรมโบราณดั้งเดิมของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์และการใช้สัญลักษณ์เฉพาะ เพื่อสื่อความหมายและแนวทางการปฏิบัติร่วมกันของคนในแต่ละท้องถิ่น บทบาทประการที่สองคือ การช่วยเสริมสร้างขวัญและกำลังใจให้แก่ผู้คน โดยใช้รูปแบบพิธีกรรมตามความเชื่อและแนวทางการประพฤติตามหลักคำสอนทางศาสนาที่นับถือ บทบาทประการที่สามคือ ใช้เพื่อส่งเสริมการรักษาโรคแผนปัจจุบันโดยนำเอารูปแบบการรักษาของแพทย์พื้นบ้านและการใช้พืชสมุนไพรมาใช้ในการรักษาโรคโควิด-19 ทำให้คนยุคใหม่เกิดความเข้าใจและเห็นคุณค่าของภูมิปัญญาพื้นบ้านและองค์ความรู้ท้องถิ่นจนนำไปสู่การอนุรักษ์อย่างยั่งยืนต่อไป

บทบาทสำคัญทั้ง 3 ประการอันเกิดจากการใช้องค์ความรู้และภูมิปัญญาพื้นบ้านในสถานการณ์การระบาดของโรคโควิด-19 นี้ ทำให้เกิดกลไกในการขับเคลื่อนสังคมไทยอย่างสร้างสรรค์ รวมทั้งยังช่วยลดผลกระทบด้านสังคมและเศรษฐกิจที่มีผลต่อสภาพร่างกายและจิตใจของผู้คนในสังคมได้เป็นอย่างดี ดังนั้นการประยุกต์ใช้องค์ความรู้อันเกิดจากภูมิปัญญาพื้นบ้านทั้งที่ได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ รวมถึงความเชื่อตามหลักคำสอนทางศาสนาและอำนาจเหนือธรรมชาติที่ได้รับการปลุกฝังและสอดแทรกเป็นส่วนหนึ่งในการดำเนินชีวิตมีส่วนสำคัญทำให้คนไทยเกิดความเข้าใจและสามารถแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าโดยไม่ตื่นตระหนกต่อสถานการณ์มากนัก นอกจากนี้ยังสามารถประยุกต์แนวทางปฏิบัติดั้งเดิมที่เคยทำมาในอดีตใช้กำหนดแนวทางการดำเนินชีวิตวิถีใหม่ที่อาจกล่าวได้ว่า ภูมิปัญญาพื้นบ้านไทยทำให้เกิดทางรอดใหม่แก่คนไทยในยุคโควิด-19

3. แนวทางการบูรณาการภูมิปัญญาพื้นบ้านเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะในสถานการณ์การเกิดโรคอุบัติใหม่

จากผลการวิจัยข้อที่ 1 ดังกล่าวข้างต้นแล้ว พบว่า แนวทางการบูรณาการองค์ความรู้และภูมิปัญญาเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะในสถานการณ์การเกิดโรคอุบัติใหม่ ประกอบด้วย 4 แนวทางคือ 1. การประยุกต์ใช้องค์ความรู้และภูมิปัญญาพื้นบ้านเกี่ยวกับพืชสมุนไพรเพื่อรักษาและบรรเทาอาการอันเกิดจากโรค 2. การประยุกต์ใช้พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันและรักษาโรคอันเป็นแนวคิดความเชื่อดั้งเดิมของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในประเทศไทย 3. การใช้ภูมิปัญญาเกี่ยวกับความเชื่อทางศาสนา โดยเฉพาะการสวดมนต์ขอพรต่อพระเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพื่อให้ช่วยคุ้มครองและปลอดภัยจากการสูญเสียอันเกิดจากโรคระบาด และ 4. การสร้างเครื่องรางป้องกันโรคโควิด-19 ซึ่งมีที่มาจากตำนานและความเชื่อพื้นบ้านดั้งเดิมในแต่ละท้องถิ่น จากการศึกษาพบว่า ภูมิปัญญาพื้นบ้านไทยที่ถูกนำมาใช้ในสถานการณ์การแพร่ระบาดโรคโควิด-19 นี้สามารถนำไปส่งเสริมสุขภาพของผู้คนในสังคมกลุ่มต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ จึงสามารถนำไปถอดบทเรียน เพื่อเป็นแนวปฏิบัติในการเสริมสร้างสุขภาวะหากเกิดโรคอุบัติใหม่ขึ้นซ้ำอีกในอนาคต

แนวทางดังกล่าวนับว่าเป็น “ทางเลือก” ที่สำคัญในสถานการณ์ที่ผู้คนถูกบีบบังคับให้ดูเหมือนว่าไม่มีทางเลือก โดยเฉพาะผู้คนที่อยู่ในที่ห่างไกล เช่น กลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ที่การแพทย์และการสาธารณสุขแผนปัจจุบันอาจยังเข้าไม่ถึง หรือเข้าถึงแต่ไม่เพียงพอหรือไม่ทันการณ์ ขณะที่รัฐบาลและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกำลังเร่งหาข้อค้นพบที่ได้จากการวิจัยมาใช้เพื่อรักษาโรคอุบัติใหม่ การใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะในช่วงสถานการณ์เช่นนี้ อย่างเช่น ช่วงที่เกิดการแพร่ระบาดของโควิด-19 จึงเป็นแนวทางที่เป็นประโยชน์ในการเพิ่มทางเลือกให้แก่ผู้ป่วยอย่างทันทั่วถึง สอดคล้องกับวิถีชีวิตและความเชื่อของกลุ่ม ซึ่งแนวทางนี้อาจใช้เป็นแนวทางการป้องกัน ส่งเสริมและรักษาโรคทั้งด้านร่างกายและจิตใจที่อาจเกิดขึ้นจากโรคอุบัติใหม่อื่น ๆ ในอนาคตได้อย่างมีประสิทธิภาพและรวดเร็ว

ภาพที่ 12 ผลการศึกษาเชิงสังเคราะห์
Figure 12. A Research Synthesis of the Study

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัยเรื่องการบูรณาการภูมิปัญญาพื้นบ้านไทยเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะในสถานการณ์การเกิดโรคอุบัติใหม่ (โควิด-19) แสดงให้เห็นว่า องค์ความรู้จากภูมิปัญญาพื้นบ้านต่าง ๆ ในแต่ละท้องถิ่นของประเทศไทยมีประโยชน์อย่างยิ่งในด้านการพัฒนาสาธารณสุขไทย เพราะเป็นการเพิ่มทางเลือกการรักษาโรคอย่างมีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คน ผลการวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับแนวทางการวิจัยของ Songnok and Channet (2018) ว่ามีการใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านเพื่อการรักษาโรคทั่วไปและโรคประจำถิ่นอยู่ในทั่วทุกภูมิภาคของประเทศไทย นอกจากการใช้เพื่อรักษาโรคทางกายแล้ว Vanaleesin and Nukaew and Inthanon (2000) ยังพบว่ามีการใช้ภูมิปัญญาในท้องถิ่นเพื่อแก้ไขปัญหาสุขภาพจิต โดยผลการวิจัยในครั้งนี้สามารถยืนยันได้ว่า ภูมิปัญญาพื้นบ้านที่ได้รับอิทธิพลจากความเชื่อในท้องถิ่นและหลักคำสอนทางศาสนาสามารถนำมาใช้เพื่อเสริมสร้างขวัญกำลังใจให้แก่ผู้คนได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะในช่วงวิกฤติต่าง ๆ ของชีวิต นอกจากนี้แม้ว่าจะมีการศึกษารูปแบบและแนวทางการใช้องค์ความรู้พื้นบ้านเพื่อการรักษาโรคในฐานะการแพทย์ทางเลือกในประเทศไทยแล้ว (Chuengsatiansup

and Thantipidok, 2007) แต่ผลการวิจัยในครั้งนี้จะช่วยเพิ่มเติมแนวทางการบูรณาการ ภูมิปัญญาพื้นบ้านเพื่อการรักษาโรคและรับมือกับปัญหาสุขภาพกายและจิตในสภาวะที่ไม่ ปกติอันเกิดจากโรคอุบัติใหม่ในสังคมปัจจุบันอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยในปัจจุบัน ยังไม่มีการศึกษาในสถานการณ์ดังกล่าวอย่างรอบด้านและครอบคลุมนัก ดังนั้นผลจากการ วิจัยในครั้งนี้จะช่วยให้เห็นคุณค่าความสำคัญของภูมิปัญญาพื้นบ้านไทยในฐานะมรดก ภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่สามารถช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตแบบองค์รวมของคนไทยในยุค ปัจจุบันได้ นอกจากนี้ผลการวิจัยยังสะท้อนให้เห็นปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมและสังคมที่ เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างสุขภาพที่ดี ในสังคมไทยว่าบทบาทการแพทย์พื้นบ้าน และภูมิ ปัญญาท้องถิ่นสามารถช่วยลดแรงปะทะและอำนาจการผูกขาดระหว่างคนไข้และแพทย์ แผนปัจจุบันมากเกินไป ดังที่ Vaddhanaphuti (2008) สะท้อนให้เห็นว่าแนวคิดการ ผูกขาดดังกล่าวทำให้เกิดเป็นปัญหาทางการแพทย์เกิดขึ้นในสังคมไทยปัจจุบันและ ผลการวิจัยว่าด้วยเรื่องความสำคัญของภูมิปัญญาพื้นบ้านไทยเพื่อเสริมสร้างสุขภาพ ในสถานการณ์โควิด-19 นี้ ยังทำให้เกิดการขยายฐานข้อมูลทางวิชาการที่แสดงให้เห็นกระทบ อันเกิดจากการเกิดโรคอุบัติใหม่สอดคล้องกับผลการศึกษาของ Chuengsatiansup (2020) จากการรอบแนวคิดทางมานุษยวิทยาที่ว่า สภาวะการณ์โรคระบาดโคโรนาไวรัสครั้งนี้ไม่เพียงแต่ ส่งผลต่อปัญหาสุขภาพร่างกายและจิตใจของผู้คนเท่านั้น แต่ทำให้เกิดปัญหาสังคมและ เศรษฐกิจอื่น ๆ ตามมาด้วย ดังนั้นผลการวิจัยจึงแสดงให้เห็นว่า หากเกิดปัญหาวิกฤติอื่น ๆ ขึ้นในอนาคต คนไทยจะสามารถใช้องค์ความรู้จากรากฐานทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญา ดั้งเดิมนำมาบูรณาการและพัฒนาต่อยอด เพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่อย่างยั่งยืน และรอบด้านมากยิ่งขึ้น

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

จากผลการศึกษาวิจัยนี้ ผู้วิจัยเห็นว่าสามารถใช้องค์ความรู้ที่เกิดขึ้นพัฒนา ต่อยอดงานวิจัยต่อไป โดยอาจใช้แนวทางการศึกษาเปรียบเทียบ เพื่อวิเคราะห์และ เปรียบเทียบความเหมือนและความแตกต่างของรูปแบบและบทบาทของภูมิปัญญา พื้นบ้านไทยจากกรณีศึกษาโรคระบาดอื่น ๆ

เอกสารอ้างอิง

- An abbot in Phayao did ‘Ta-Leaw’, a Lanna symbol to warding off bad spirit and gave out villagers in order to fight COVID-19. (2020, April 6). *Chiangmai News*. Retrieved from <https://www.chiangmainews.co.th/page/archives/1313848/>
- Amazing ‘Luang Phor Dang’, a popular monk consecrated 2 herbs to help COVID-19 patients. (2021, July 20). *Thairath Online*. Retrieved from <https://today.line.me/th/v2/article/3aJ7GW>
- Benyasuta, P. (2020, April 29). *Phra kid: from the parade around catholic village in Ayutthaya asking for god blessing to relieve the ailment to the online mass and blessing in COVID-19 period, 2020*. Retrieved from <https://readthecloud.co/catholic-easter-covid-19/>
- Chuengsatiansup, K. (2020). *Anthropology and spreading disease: COVID-19, an emerging disease with anthropological research*. Bangkok: Princess Maha Chakri Sirindhorn Anthropology Centre (Public Organisation)
- Chuengsatiansup, K., & Thantipidok, Y. (2007). *Thai health Thai culture*. Nonthaburi: Society and health Institute.
- Damrongkwan, K. (2016). *UNSEEN the department of disease control: the historic route and memory*. Nonthaburi: Institute of research, knowledge management and standard for disease control, department of disease control, Ministry of public health.
- Department of disease control. (2020). *The collection of the measures to consider, protect, and control the coronavirus infected disease (2019)*. Retrieved June 1, 2022, from <https://ddc.moph.go.th/uploads/files/2334320220210072633.pdf>

Foundation of Thai cultural encyclopedia, Siam commercial bank. (1999).

Thai cultural encyclopedia: the Northern, Vol.5: Doi Luang, National park-Thongdee Phoyong, Nang. Bangkok: Foundation of Thai cultural encyclopedia, Siam commercial bank

'Hua Na Mo': a lucky and popular charm in COVID-19 period. (2020, March 26). *Manager Online*. Retrieved from <https://mgronline.com/travel/detail/9630000030719>

'Kalae' villagers at Phya Mengrai district did the ritual ceremony to ward off COVID-19 and bad spirits out of the village. (2021, June 21). *Chiangmai News*. Retrieved from <https://www.chiangmainews.co.th/page/archives/1695657/>

The Karen tribe revived a traditional ritual ceremony since the last 70 years, 'Khror Yee – Shut down the village', for fighting COVID-19. (2020, March 8). *Prachathai Online*. Retrieved from <https://prachatai.com/journal/2020/03/86819>

The Kra-pho district in Surin province encouraged morale of elephant keepers to fight for COVID-19 and worshipped 'Pu-ta' at Don Sim Nam in the centre of Wang Tha Lu. (2020, April 10). *Siamrath Online*. Retrieved from <https://today.line.me/th/v2/article/2LY6MB>

Mhong at Phob Phra settled a wooden figure named 'Thep prab COVID' at the entrance of the village and making a Mhong ritual ceremony. (2020, April 1). *Siamrath Online*. Retrieved from <https://siamrath.co.th/n/143524>

Mhong made a charm to fight COVID-19 by using the weaving bamboos tied up with a piece of red cloth and rejecting socialization. (2020, April 8). *Post Today Online*. Retrieved from <https://www.posttoday.com/social/local/620243>

- Na Thalang, S. (2001). The interest of Thai folklorist: from Folklore to Netlore. *Thai Language and Literature*, 18, 53–61.
- National institute for emergency medicine, department of Thai traditional and alternative medicine, Ministry of public health. (2021). *Manual of the application of Thai traditional medicine in the situation of an infectious disease, Coronavirus 2019 (COVID-19)*. Retrieved June 5, 2022, from <https://www.dtam.moph.go.th/images/morthai-covid/Thai-Med-fever/morthai-covid-manual2.pdf>
- National office of Buddhism. (2021). *The chants of Buddhist Mantra for prosperity*. Bangkok: the Sangha supreme council of Thailand.
- ‘Phra Phaisatchaya kuru,’ the medical Buddha. (2021, July 17). *Matichon Online*. Retrieved from https://www.matichon.co.th/entertainment/arts-culture/news_2269517
- Phumiamorn, S. (2021). *The study of the potential of Andrographis paniculata against COVID-19 virus*. Retrieved from <https://www.dtam.moph.go.th/images/download/dl0113-18062564-04.pdf>
- Praying ‘Rattanasutta’ chant together to ward off COVID over Thailand at 5 o’clock today. (2021, May 11). *Bangkokbiznews*. Retrieved from <https://www.bangkokbiznews.com/news/937267>
- Sheikhul Islam Office. (2020). *The announcement of Sheikhul Islam: the protective measures of an infectious disease, Coronavirus 2019 (COVID-19) relating to the cancellation of Ṣalāṭ al-Jumu‘ah in Mosques and the management of corpse. iss.3 (2020)*. Retrieved from http://report.dopa.go.th/covid19/ita_files/document/SkthaiDoc4.pdf
- Songnok, T. & Channet, N. (2018). Local wisdom in treatment of traditional chemists in Nakhon ratchasima. *NRRU Community Research Journal*, 12(3), 124–135

Srikhorabhumee' villagers made the ritual ceremony to worship 'phra mhor khru prasat chang pee' in the belief of warding off COVID and blessing Thais. (2021, July 8). *Thairath Online*. Retrieved from <https://www.thairath.co.th/news/local/northeast/2136061>

Vaddhanaphuti, C. (2008). The transition and challenging problems of sociology and Thai medical anthropology. *Journal of sociology*, 20(1), 16–38.

Vanaleesin, S., Nukaew, O., & Inthanon, T. (2000). *The local wisdom in mental health problems solving: case study of the southern village, Thailand*. Songkla: Songklanakarin University.

The villagers in Surin made a traditional Khmer ritual to ward off COVID-19. (2021, January 15). *Khaosod Online*. Retrieved from <https://news.trueid.net/detail/pX9L34Ob55gV>

Visitthanon, K. (2021, June). *Andrographis paniculata*: the local wisdom of Thai traditional application. In K. Wongrajit (Chair), *Andrographis paniculata: a Thai herb in the COVID-19 crisis*. Symposium conducted at the Department of Thai traditional and alternative medicine, Ministry of public health, Nonthaburi.

World Health Organization. (2021). *Coronavirus disease (COVID-19): Post COVID-19 condition*. Retrieved from <https://www.who.int/covid-19/post-covid>

การสร้างสรรค์ลวดลายจากอัตลักษณ์ท้องถิ่น สำหรับผลิตภัณฑ์ชุมชนจังหวัดพิษณุโลก

Pattern Creation from Local Identity for Community Products
in Phitsanulok Province

กীরติญา สอนเนย์¹

Keeratiya Sornnoey

E-mail: keeratiya.S@psru.ac.th

จิราพัทธ์ แก้วศรีทอง²

Jiraphat Kaewsritong

Received: July 29, 2022

Revised: February 25, 2023

Accepted: February 28, 2023

¹ อาจารย์ประจำสาขาวิชาคหกรรมศาสตร์ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม

Lecturer, Department of Home Economics, Faculty of Science and Technology, Pibulsongkram Rajabhat University

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประจักษ์ลัทธิสุตรปรัชญาคุณิ์บัณฑิต สาขาวิชาคหกรรมศาสตร์ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม

Assistant Professor Dr., Doctor of Philosophy program, Department of Home Economics, Faculty of Science and Technology, Pibulsongkram Rajabhat University

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงสร้างสรรค์ศิลปะมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) สร้างสรรค์ลวดลายจากอัตลักษณ์ท้องถิ่นสำหรับผลิตภัณฑ์ชุมชนจังหวัดพิษณุโลก 2) ประยุกต์ใช้ลวดลายที่สร้างสรรค์ขึ้นและประเมินความเหมาะสมของผลิตภัณฑ์ต้นแบบ วิธีดำเนินการวิจัยเริ่มจากการศึกษาอัตลักษณ์ท้องถิ่นและใช้กระบวนการทางทัศนศิลป์ องค์ประกอบทางด้านศิลปะมาดำเนินการสร้างสรรค์ลวดลาย แล้วนำลวดลายที่สร้างสรรค์ขึ้นไปประยุกต์ใช้กับผลิตภัณฑ์ต้นแบบที่ทดลองผลิตจริง จากนั้นประเมินความเหมาะสมโดยผู้เชี่ยวชาญด้วยแบบสอบถามความคิดเห็น ผลการวิจัยพบว่า การออกแบบและสร้างสรรค์ลวดลายขึ้นใหม่เชื่อมโยงกับหลักองค์ประกอบศิลป์ องค์ความรู้ต้นกำเนิดของลวดลายและอัตลักษณ์ที่ค้นพบของจังหวัด ประกอบด้วย ลวดลายดอกปื๊ดจากต้นปื๊ดซึ่งเป็นต้นไม้ประจำจังหวัดเป็นลวดลายที่มาจากธรรมชาติ ไก่ชนเป็นลวดลายจากสัตว์ เรือนแพสองฝั่งแม่น้ำน่านเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น โดยมีกระบวนการออกแบบ 5 ขั้นตอน ได้แก่ วิเคราะห์อัตลักษณ์จังหวัดพิษณุโลก กำหนดเส้นกรอบของรูปทรงแล้วจัดวางองค์ประกอบศิลป์ นำไปประยุกต์ใช้ ทดลองผลิตผลิตภัณฑ์ต้นแบบ และประเมินผล ส่งผลให้ได้ลวดลายสร้างสรรค์จำนวน 9 ลวดลาย และผลการประยุกต์ใช้ลวดลายที่สร้างสรรค์ขึ้นสำหรับผลิตภัณฑ์ชุมชน มีแนวทางการนำไปใช้ประโยชน์ใน 2 ลักษณะ ได้แก่ การนำไปทดลองใช้ผลิตเป็นผลิตภัณฑ์ต้นแบบ จำนวน 9 ผลงาน โดยผลประเมินความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญที่มีต่อผลิตภัณฑ์ต้นแบบพบว่า ผลิตภัณฑ์ต้นแบบมีความเหมาะสมในภาพรวมอยู่ในระดับมากทุกผลิตภัณฑ์ ยกเว้นผลิตภัณฑ์เสื้อยืดที่ได้รับความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด และการนำลวดลายไปประยุกต์ใช้ในแพลตฟอร์มออนไลน์เพื่อนำไปผลิตเป็นผลิตภัณฑ์อื่น ตามความสนใจและความต้องการของผู้ที่จะนำไปใช้ในรูปแบบของการตลาดออนไลน์

คำสำคัญ: การสร้างสรรค์ลวดลาย อัตลักษณ์ท้องถิ่น ผลิตภัณฑ์ชุมชน

Abstract

This research is creative research in art. The goals are: 1) to develop patterns of regional identity for local products in Phitsanulok Province; and 2) to apply innovative patterns and judge the viability of the product prototypes. The research methodology examines the regional identity and applies the creative process of visual arts. Visual elements are used to create patterns that are applied to the product prototypes. Experts then used an opinion questionnaire to assess the suitability. The results showed that the design and creation of new patterns are linked to the artistic elements. The knowledge of the origins of the pattern and the identity of the province consisted of the natural pattern of the beep flower from the beep tree, which is the provincial tree, the Fighting Cock which is an animal-inspired design, and the Houseboats on both sides of the Nan River which are man-made. As a result, there are five steps in the design process: analyze the identity of Phitsanulok province, determine the outlines and art compositions of the patterns; apply the patterns in the products, produce and evaluate prototypes and evaluate the results. Nine creative patterns emerged, and the outcomes of applying these patterns to community products were documented. There are two ways to benefit from this, including the trial production of nine product prototypes and the evaluation of expert opinions on the product prototypes. In overall, the product prototypes were found to be suitable for all the products at a high level, with the exception of the T-shirt products, which were found to be at the highest level. The patterns could also be applied in online platforms to be used in other products based on the interests and needs of those using online marketing.

Keywords: Pattern Creation, Local Identity, Community Product

บทนำ

อัตลักษณ์ท้องถิ่นเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงวิถีการดำเนินชีวิต วัฒนธรรม ภูมิปัญญาในมิติต่าง ๆ ของชุมชนทั้งเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ เรื่องเล่า ประเพณี ความเชื่อ ศิลปะพื้นบ้าน รูปแบบการแต่งกาย อาหาร และที่อยู่อาศัย เป็นต้นการสะสมองค์ความรู้ ความสามารถของชุมชนในการดำรงชีพมีการปรับเปลี่ยน ประยุกต์ให้เข้ากับสภาพแวดล้อม ทั้งทางธรรมชาติ ทางสังคม มีการสืบสานและสืบทอดกันมาอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการจากรุ่นสู่รุ่นเกิดเป็นสัญลักษณ์ที่แสดงความเป็นท้องถิ่นนั้น ๆ และมีการรับรู้ร่วมกัน ในวงกว้าง จะเห็นว่าอัตลักษณ์ท้องถิ่นมีความสำคัญอย่างยิ่งและจัดได้ว่าเป็นทุนชุมชน อย่างหนึ่งที่ปรากฏเชิงรูปธรรมและนามธรรมในชุมชน ที่สามารถนำมาสร้างมูลค่าและ คุณค่าเพิ่มได้ด้วย แนวทางการอนุรักษ์ การฟื้นฟู การประยุกต์ หรือการสร้างใหม่ ซึ่งกระบวนการสร้างสรรค์เป็นวิธีการหนึ่งที่จะสร้างผลงานให้เกิดเป็นรูปธรรมได้ เนื่องจากการสร้างสรรค์เป็นการทำให้เกิดสิ่งใหม่ควบคู่กับการใช้หลักศิลปะทางทัศนศิลป์ โดยการ สร้างสรรค์ลวดลายเพื่อนำมาสร้างผลงานที่เป็นต้นแบบให้มีลักษณะเฉพาะ และการสร้างแรงบันดาลใจจากอัตลักษณ์ท้องถิ่นให้เกิดคุณค่าเชิงรูปธรรมขึ้นนั้นสามารถใช้เส้นสาย ลวดลาย รูปลักษณะ รูปทรง สี สัน มาเป็นองค์ประกอบในผลงานได้ (Wnichakom, 2018, p. 125) การสร้างสรรค์ผลงานศิลปะและผลงานออกแบบทุกประเภท จำเป็นต้องอาศัยลวดลาย เป็นส่วนประกอบ ทำให้ผลงานมีคุณค่าและสมบูรณ์ยิ่งขึ้น กล่าวคือ ลวดลายเพิ่มคุณค่าด้าน ความงาม สื่อแสดงให้เห็นถึงแนวคิดและที่มาทางวัฒนธรรม และประยุกต์ใช้กับการออกแบบ ผลิตภัณฑ์ บรรจุภัณฑ์ สัญลักษณ์ต่าง ๆ (Phonsri, 2002, p. 20) โดยเริ่มจากการศึกษาค้นหาอัตลักษณ์ แล้ววิเคราะห์เพื่อเป็นตัวแทนของท้องถิ่นใช้กระบวนการทางทัศนศิลป์ หลักการออกแบบลวดลาย วาดภาพแบบร่าง จากนั้นนำมาประยุกต์ใช้กับผลิตภัณฑ์ แล้วทดลองผลิตผลิตภัณฑ์ต้นแบบ เพื่อให้เห็นผลงานในเชิงรูปธรรมสู่การนำไปใช้ประโยชน์ ได้จริง โดยเฉพาะกับผลิตภัณฑ์ชุมชนเนื่องจากผลิตภัณฑ์ชุมชนเป็นผลิตภัณฑ์ที่เกิดจากทุน ของชุมชน หรือองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สะสมมาโดยมีรูปแบบและลักษณะเฉพาะ ที่สะท้อนถึงวิถีวัฒนธรรมของท้องถิ่นอย่างเป็นรูปธรรม (Kaewsritong, 2021, p. 23)

จังหวัดพิษณุโลกถือเป็นเมืองที่มีเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาอย่างยาวนาน ตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ สมัยทวารวดี สมัย ลพบุรี สมัยกรุงสุโขทัย สมัยกรุงศรีอยุธยา สมัยธนบุรี และสมัยรัตนโกสินทร์ ที่มีหลักฐาน ปรากฏทั้งในศิลาจารึก พงศาวดาร ตำนาน และนิทานพื้นบ้าน และเป็นเมืองที่มีศักยภาพ การเป็นศูนย์กลางบริการหลาย ๆ ด้าน ทั้งด้านการคมนาคมขนส่ง การบริการสุขภาพ การศึกษา การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชื่อมโยงเส้นทางเศรษฐกิจ (Phirasant, 2022, pp. 22-26) มีอัตลักษณ์ท้องถิ่นที่สามารถนำมาเป็นแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์ผลงานได้ และจากการศึกษาพบว่า ในจังหวัดพิษณุโลกมีภูมิปัญญาการหล่อพระ การจักสาน การทอผ้า การทำกล้วยตาก (Payakdech, 2016, pp. 15-29) มีดอกไม้มงคล คือ ดอกป๊อบ หรือดอก กากะลองเป็นต้นไม้ประจำจังหวัด มีไก่ชนเป็นสัตว์ประจำจังหวัด และมีคำขวัญประจำ จังหวัด คือ “พระพุทธรชินราชงามเลิศ ถิ่นกำเนิดพระนเรศวร สองฝั่งน่านล้วนเรือนแพ หวานฉ่ำแท้กล้วยตาก ถ้ำและน้ำตกหลากตระการตา” (Phirasant, 2022, pp. 4-5) ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้นำข้อมูลดังกล่าวมาเป็นแนวทางในการสร้างสรรค์ คือ เรื่องราวไก่ชน ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ดอกป๊อบ และเรือนแพ เนื่องจากพิจารณาจากความ เป็นไปได้ในการสร้างสรรค์ลวดลายและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในงานพัฒนาผลิตภัณฑ์ ชุมชนได้หลากหลาย เพราะผลิตภัณฑ์ชุมชนควรแสดงถึงความมีเอกลักษณ์เฉพาะตาม บริบทของสภาพแวดล้อม สังคม วัฒนธรรม ประเพณี ค่านิยม ความเชื่อและการต่อยอด ภูมิปัญญาท้องถิ่น การแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อให้กลายเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพ มีจุดเด่น (Community Development Department, 2018) จะเห็นว่าเราสามารถนำทุนวัฒนธรรม เช่น เรื่องราวและเนื้อหาของวัฒนธรรมที่เป็นอัตลักษณ์ของท้องถิ่นมาสร้างความโดดเด่น ให้กับผลิตภัณฑ์ชุมชนหรือใช้ทุนทางวัฒนธรรมสร้างความแตกต่างหรือจุดขายให้กับ ผลิตภัณฑ์ได้ และสอดคล้องกับแนวทางของ Office of Contemporary Art and Culture (2021) ที่ส่งเสริมสนับสนุนการสร้างสรรค์งานศิลปะร่วมสมัยจากความคิดและ การประยุกต์อย่างบูรณาการโดยมีวัฒนธรรมเป็นฐานรากสำคัญในการสร้างสรรค์ เพื่อยกระดับคุณค่าที่หลากหลายทางสังคม ด้านศิลปวัฒนธรรมให้เกิดประโยชน์ต่อชาติ

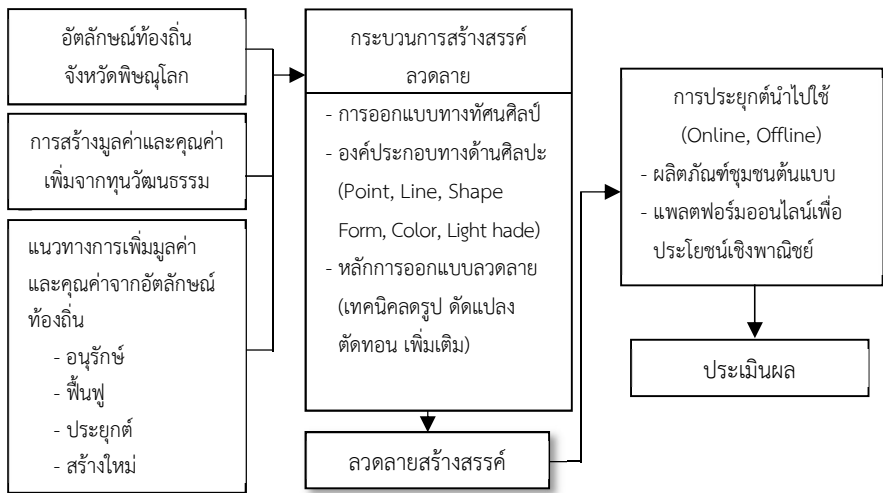
ในด้านเศรษฐกิจ ซึ่งเมื่อผลงานวิจัยการสร้างสรรคัลวดลายจากอัตลักษณ์ท้องถิ่น สำหรับผลิตภัณฑ์ชุมชนนี้แล้วเสร็จ จะเกิดประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อม กล่าวคือ จะสามารถเป็นแนวทางการสร้างมูลค่าและคุณค่าเพิ่มจากทุนทางศิลปวัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญา ที่เพิ่มขึ้นแก่สินค้าและบริการในรูปแบบต่าง ๆ เป็นการสร้างรายได้สู่ชุมชน กระตุ้นเศรษฐกิจได้ รวมถึงเป็นการอนุรักษ์ ต่อยอดมรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น ให้คงอยู่ได้อย่างเป็นรูปธรรม

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อสร้างสรรค์ลวดลายจากอัตลักษณ์ท้องถิ่นสำหรับผลิตภัณฑ์ชุมชนจังหวัด พิษณุโลก
2. เพื่อประยุกต์ใช้ลวดลายที่สร้างสรรค์ขึ้นสำหรับผลิตภัณฑ์ชุมชนและประเมิน ความเหมาะสมของผลิตภัณฑ์ต้นแบบ

กรอบแนวคิด

งานวิจัยเรื่องนี้ได้ศึกษาทฤษฎี เอกสาร ข้อมูลเบื้องต้น แล้ววิเคราะห์ความเป็นไปได้ในการดำเนินงานและได้วางกรอบแนวคิดการวิจัยโดยประยุกต์มาจากแนวคิด การวิจัยผลงานสร้างสรรค์ของ Pornrungrroj (2005, pp. 53-54) และการวิจัยสร้างสรรค์ ของ Comening (2021, p. 173) รวมถึงแนวคิดการนำอัตลักษณ์ท้องถิ่นมาเพิ่มคุณค่า และมูลค่าของ Kaewsritong (2022, pp. 64-65) และหลักการออกแบบลวดลายของ Saengnamphet (2017, pp. 45-54) รวมถึงวิเคราะห์มิติของการนำผลงานสร้างสรรค์ ลวดลายไปใช้สำหรับผลิตภัณฑ์ชุมชนเพราะลักษณะสำคัญของผลิตภัณฑ์ต้องสามารถ สะท้อนอัตลักษณ์หรือภูมิปัญญาของท้องถิ่นได้ (Department of Community Development, 2018) ซึ่งสามารถสรุปเป็นกรอบแนวคิดการวิจัยได้ดังภาพ 1

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิด
Figure 1. Conceptual Framework

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเชิงสร้างสรรค์ศิลปะ (Art Creative Research) เรื่อง การสร้างสรรค์ลวดลายจากอัตลักษณ์ท้องถิ่นสำหรับผลิตภัณฑ์ชุมชนจังหวัดพิษณุโลก เป็นการบูรณาการวิธีการวิจัยร่วมกับหลักการสร้างสรรค์ผลงานทางศิลปะ โดยอาศัยกระบวนการทางทัศนศิลป์ องค์ประกอบทางด้านศิลปะ ทฤษฎีหลักการออกแบบลวดลายมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินงานวิจัยจากข้อมูลที่ได้จากการศึกษาค้นพบเกี่ยวกับอัตลักษณ์ท้องถิ่นทั้งข้อมูลเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณเพื่อเป็นสิ่งช่วยกำหนดแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์ลวดลายตามหลักศิลปะ ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการวิจัยและวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. การศึกษาข้อมูลอัตลักษณ์ท้องถิ่นจังหวัดพิษณุโลก

การศึกษาข้อมูลอัตลักษณ์ท้องถิ่นจังหวัดพิษณุโลก เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีขั้นตอนการดำเนินงานดังนี้

1.1 ศึกษาข้อมูลด้านเอกสาร ทฤษฎี งานวิจัย และบทความที่เกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์ของจังหวัดพิษณุโลก ข้อมูลเกี่ยวกับวิถีชีวิต ภูมิปัญญาท้องถิ่น ประเพณีศิลปวัฒนธรรม และข้อมูลจากภาคสนาม ทั้งในเชิงรูปธรรม เช่น รูปลักษณ์ สี สัน สิ่งแวดล้อม

ที่ปรากฏ และข้อมูลในเชิงนามธรรม เช่น เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ความเป็นมา คุณค่า ความหมายที่สำคัญภายในจังหวัดพิษณุโลกอย่างครบถ้วน

1.2 วิเคราะห์อัตลักษณ์ที่จะเป็นสิ่งที่แทนสัญลักษณ์ของจังหวัดพิษณุโลก โดยพิจารณาจากการกล่าวซ้ำและเป็นที่รับรู้ร่วมกันในวงกว้างที่ได้จากการศึกษาข้อมูลปฐมภูมิ และข้อมูลทุติยภูมิ และพิจารณาจากความเป็นไปได้ในการสร้างสรรค์ลวดลายและต้องสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในงานพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนได้เพื่อเป็นตัวแทนอัตลักษณ์

1.3 สรุปอัตลักษณ์ที่จะนำมาเป็นแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์ลวดลาย เพื่อนำไปใช้ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนโดยเฉพาะผลิตภัณฑ์ประเภทของใช้ ของตกแต่ง และของที่ระลึก ต่อไป

2. กระบวนการสร้างสรรค์ลวดลาย

การสร้างสรรค์ลวดลายเป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) โดยอาศัยกระบวนการออกแบบทางทัศนศิลป์ องค์ประกอบทางด้านศิลปะ หลักการออกแบบ ลวดลาย นำองค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษาข้อมูลอัตลักษณ์ท้องถิ่นจังหวัดพิษณุโลก มาเป็นแรงบันดาลใจและแนวทางในการสร้างสรรค์ลวดลาย ดังนี้

2.1 กำหนดแนวคิดและแรงบันดาลใจ (Idea Screening & Inspiration) จากอัตลักษณ์ที่ได้ ประกอบด้วย เรื่องราวไก่ชนของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ดอกปีบ ไม้มงคล และเรือนแพสองฝั่งน้ำ

2.2 ดำเนินการออกแบบภาพร่าง (Sketch Drawing) โดยนำหลักศิลปะมาเป็นองค์ประกอบของผลงาน เช่น จุด (Point) เส้น (Line) รูปร่าง (Shape) รูปทรง (Form) สี (Color) แสงเงา (Light Shade) และหลักการออกแบบลวดลาย (Sariya, 2006, pp. 62-68) เป็นองค์ประกอบพิจารณาสำหรับร่างภาพแนวคิดลวดลายสร้างสรรค์ และใช้กระบวนการออกแบบเทคนิคลดรูป ตัดแปลง ตัดทอน เพิ่มเติมเพื่อสร้างสรรค์ให้เกิดลวดลายใหม่ต้นแบบขึ้น

2.3 ดำเนินการผูกลวดลายตามหลักการจัดองค์ประกอบของลวดลาย ตัวลาย ขนาดสัดส่วน การวางตำแหน่งของลาย ช่วงจังหวะ บริเวณว่าง ทิศทาง ตัวเสริม

ประกอบลาย (Saengnamphet, 2017, pp. 45-54) ด้วยการใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางคอมพิวเตอร์ เพื่อนำไปทดลองประยุกต์ใช้กับผลิตภัณฑ์ชุมชน

2.4 วิเคราะห์ผลงานสร้างสรรค์เพื่อคุณค่าทางศิลปะ เช่น วิเคราะห์ด้านเนื้อหา เรื่องราว รูปแบบลวดลาย หลักการจัดองค์ประกอบ

3. การประยุกต์ใช้ลวดลายสำหรับผลิตภัณฑ์ชุมชน

การนำลวดลายใหม่ต้นแบบที่สร้างสรรค์ขึ้นจากอัตลักษณ์ท้องถิ่นจังหวัดพิษณุโลก มาต่อยอดประยุกต์ใช้กับผลิตภัณฑ์ชุมชนใน 2 ลักษณะ คือ การทดลองผลิตเป็นผลิตภัณฑ์ต้นแบบ และการนำลวดลายไปใช้ประโยชน์เชิงพาณิชย์ในแพลตฟอร์มออนไลน์ โดยมีรายละเอียดดังนี้

3.1 การทดลองผลิตเป็นผลิตภัณฑ์ต้นแบบ

3.1.1 ดำเนินการออกแบบผลิตภัณฑ์ โดยพิจารณาคัดเลือกชนิดของผลิตภัณฑ์จากการจัดอันดับผลิตภัณฑ์ของที่ระลึก (Community Development Department, 2018) ประกอบด้วย ผลิตภัณฑ์พวงกุญแจ ผ้าพันคอ กระเป๋า เสื้อยืด และหมอนอิง

3.1.2 ดำเนินการคัดเลือกลวดลายและจัดวางให้สอดคล้องกับผลิตภัณฑ์ทั้ง 5 ชนิด โดยออกแบบเป็นแบบร่างแล้วดำเนินการคัดเลือกโดยผู้เชี่ยวชาญที่เห็นว่าเหมาะสมสามารถพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ต้นแบบได้

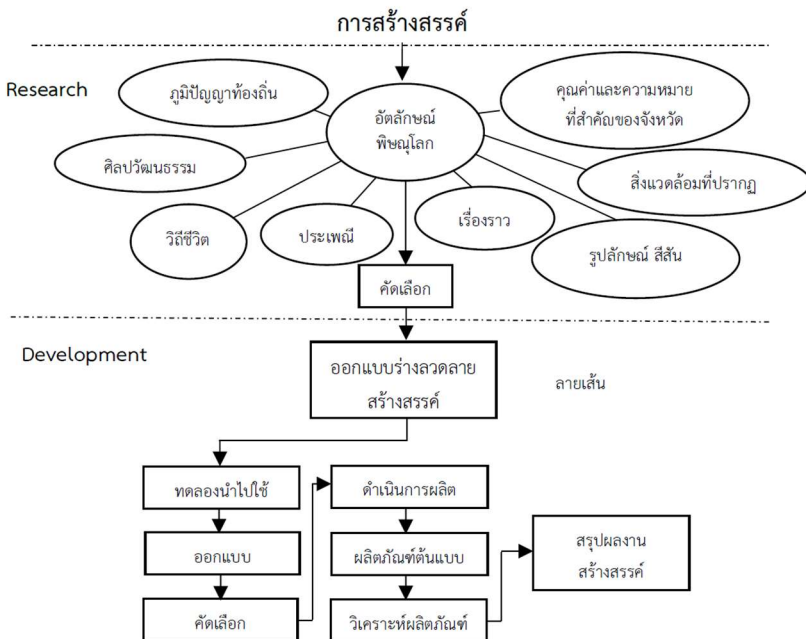
3.1.3 ดำเนินการผลิตผลิตภัณฑ์ต้นแบบที่ผ่านการคัดเลือก

3.1.4 ประเมินความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญที่มีต่อผลิตภัณฑ์ต้นแบบจำนวน 5 ท่าน ได้จากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ด้วยแบบสอบถามมีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ ได้แก่ มากที่สุด (4.51-5.00) มาก (3.51-4.50) ปานกลาง (2.51-3.50) น้อย (1.51-2.50) และน้อยที่สุด (1.00-1.50)

3.2 การนำลวดลายไปประยุกต์ใช้ในแพลตฟอร์มออนไลน์เพื่อประโยชน์เชิงพาณิชย์ เป็นการนำลวดลายที่สร้างสรรค์ขึ้นไปเผยแพร่ในเว็บไซต์ Redbubble ซึ่งเป็นแพลตฟอร์มการตลาดออนไลน์ที่ส่งเสริมให้ศิลปินได้นำเสนอผลงานทางศิลปะและขยายผลงานได้กว้างขึ้นสู่การนำไปใช้ประโยชน์

สรุปวิธีดำเนินการสร้างสรรค์ลวดลายจากอัตลักษณ์ท้องถิ่น สำหรับผลิตภัณฑ์ชุมชนจังหวัดพิษณุโลก

กระบวนการสร้างสรรค์ลวดลายจากอัตลักษณ์ท้องถิ่นสำหรับผลิตภัณฑ์ชุมชนจังหวัดพิษณุโลก เริ่มต้นจากการศึกษาข้อมูลอัตลักษณ์ท้องถิ่นจังหวัดพิษณุโลก ในส่วนนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เนื่องจากเป็นการเก็บข้อมูลในลักษณะเฉพาะไม่มีการตั้งสมมติฐานไว้ก่อนทำให้ได้ข้อมูลในเชิงบริบท (Ratchatranon, 2011, p. 8) และมีขั้นตอนของการออกแบบร่างลวดลายสร้างสรรค์เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) เพื่อให้ได้ผลการวิจัยไปใช้โดยประยุกต์แนวคิดการวิจัยผลงานสร้างสรรค์ของ Pornrungsroj (2005, pp. 53-54) และการออกแบบการวิจัยสร้างสรรค์ของ Comening (2021, p. 173) มาเป็นแนวทางในการดำเนินงาน สรุปวิธีดำเนินการได้ดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 วิธีดำเนินการสร้างสรรค์ลวดลายจากอัตลักษณ์ท้องถิ่น
Figure 2. The Method of Pattern Creation from Local Identity

ผลการวิจัยเชิงสังเคราะห์

ผลการวิจัยเรื่อง การสร้างสรรค์ลวดลายจากอัตลักษณ์ท้องถิ่นสำหรับผลิตภัณฑ์ชุมชนจังหวัดพิษณุโลก สามารถสรุปผลการวิจัยได้เป็น 3 ประเด็น ดังนี้

1. ผลการศึกษาข้อมูลอัตลักษณ์ท้องถิ่นจังหวัดพิษณุโลก

ข้อมูลอัตลักษณ์ท้องถิ่นที่ได้จากการศึกษาด้านเอกสารและการลงพื้นที่สังเกตการณ์ภาคสนาม พบว่าในจังหวัดพิษณุโลกมีภูมิปัญญาการหล่อพระ การจักสาน การทอผ้า การทำกล้วยตาก มีดอกไม้มงคล คือ ดอกป๊อบหรือดอกกาซะลอง ซึ่งต้นป๊อบเป็นต้นไม้ประจำจังหวัด (Payakdech, 2016, pp. 15-29) เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับไก่อชนของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่ปรากฏอยู่ในพงศาวดาร เมื่อครั้งที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงพำนักอยู่ในกรุงหงสาวดี ประเทศพม่า ทรงนำไก่เหลืองหางขาวไปจากเมืองพิษณุโลก เพื่อนำไปชนกับไก่ของพระมหาอุปราชาเป็นไก่ชนที่มีลักษณะพิเศษ มีความเฉลียวฉลาดในการต่อสู้จึงชนะและได้รับสมญานามว่า “เหลืองหางขาว ไก่เจ้าเลี้ยง และจากคำขวัญประจำจังหวัด “พระพุทธชินราชงามเลิศ ถิ่นกำเนิดพระนเรศวร สองฝั่งน่านล้วนเรือนแพ หวานฉ่ำแท้กล้วยตาก ถ้ำและน้ำตกหลากตระการตา” มีต้นป๊อบ เป็นต้นไม้ประจำจังหวัด และไก่อชนเป็นสัตว์ประจำจังหวัด (Phirasant, 2022, pp. 4-5) ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะสามารถใช้เป็นตัวแทนอัตลักษณ์และมีการรับรู้ร่วมกันในวงกว้าง ดังนั้นผู้วิจัยจึงทำการวิเคราะห์พิจารณาคัดเลือก อัตลักษณ์เพื่อนำมาเป็นแนวคิดและแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์ลวดลาย รวมถึงใช้องค์ความรู้ของต้นกำเนิดหรือที่มาของลวดลายที่เกิดจากธรรมชาติ คือ แนวคิดจากพืชต่าง ๆ เช่น ต้นไม้ ใบไม้ ดอกไม้ รากไม้ แนวคิดจากสัตว์ เช่น นกยูง ช้าง ม้า ไก่ตัวผู้ มังกร ปลาทอง กิเลน เป็นต้น และที่มนุษย์สร้างขึ้น (Phonsri, 2002, pp. 25-27; Saengnamphet, 2017, p. 127; Silratana, 1995) ซึ่งผู้วิจัยได้คัดเลือก ดอกป๊อบและไก่อชนเป็นที่มาของลวดลายจากธรรมชาติ เนื่องจากเป็นต้นไม้และสัตว์ประจำจังหวัดพิษณุโลก และมีความสำคัญเชิงประวัติศาสตร์อย่างเด่นชัด สามารถสร้างเรื่องราวให้กับผลิตภัณฑ์ชุมชนได้ นอกจากนี้ยังมีการนำดอกป๊อบไปเผยแพร่ใช้ประโยชน์ที่หลากหลาย เช่น ภูมิปัญญาการทอผ้าลายดอกป๊อบ และเลือกเรือนแพสองฝั่งน่าน คือ อัตลักษณ์น่านเมืองสองแคว เป็นแนวคิดจากสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น เนื่องจากเป็นวิถีชีวิต

ของท้องถิ่นและถูกกล่าวถึงอยู่ในคำขวัญประจำจังหวัดพิษณุโลก นอกจากนี้ผู้วิจัยยังพิจารณาถึงความเหมาะสมและความเป็นไปได้ที่จะนำลวดลายที่สร้างสรรค์ขึ้นไปประยุกต์ใช้กับผลิตภัณฑ์ชุมชนได้หลากหลายทั้งผลิตภัณฑ์ของใช้ ของตกแต่ง ของที่ระลึก

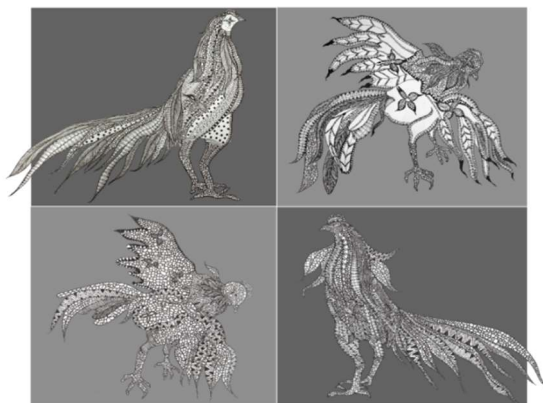
2. ผลงานการสร้างสรรค์ลวดลาย

การสร้างสรรค์ลวดลายโดยอาศัยกระบวนการออกแบบทางทัศนศิลป์ องค์ประกอบทางด้านศิลปะ หลักการออกแบบลวดลาย ข้อมูลอัตลักษณ์ท้องถิ่นจังหวัดพิษณุโลก ได้แก่ เรื่องราวไ่ก่ชนของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ดอกป๊ีบ ไม้้มงคล และ เรือ่นแพสองฝั่ง่น่าน มาเป็นแรงบันดาลใจและแนวทางในการสร้างสรรค์ลวดลาย ดังนี้

2.1 ลวดลายสร้างสรรค์ไ่ก่ชน นำลักษณะการเคลื่อนไหวของไ่ก่ชน ในลักษณะต่าง ๆ มากำหนดรูปทรงเบื้องต้นเพื่อเป็นเส้นกรอบของลวดลาย จากนั้น ออกแบบลวดลายโดยการวาดเส้น จุด เชื่อมโยงการเว้นจังหวะ ช่องว่าง ความสมดุล เพื่อให้เกิดลวดลายที่มีมิติระยะใกล้ไกล เสมือนมีการเคลื่อนไหวของลวดลาย จำนวน 4 ลวดลาย ดังภาพที่ 3

2.2 ลวดลายสร้างสรรค์ดอกป๊ีบ วิเคราะห์ลักษณะรูปทรงของดอก เกสร กลีบดอก กลีบเลี้ยง ของดอกป๊ีบ แล้ววาดเส้นกรอบของลวดลายตามลักษณะของ ทรงดอก โดยวางแผนทางการสร้างสรรค์เป็น 2 ลักษณะ คือ การสร้างเส้นกรอบตามรูปทรง ของดอกแต่ลดทอนจำนวนกลีบดอกจากลักษณะดอกจริงในธรรมชาติ คือ ลดทอนจาก จำนวน 5 กลีบ ให้เหลือเพียง 4 กลีบ เพื่อให้มีรูปทรงสมดุลซ้ายขวาและบนล่างสอดคล้อง กับการนำไปใช้ต่อลาย จากนั้นสร้างลวดลายภายในกลีบดอกด้วยการเขียนจุด วาดเส้น ในลักษณะต่าง ๆ จนเกิดเป็นรูปร่างสามเหลี่ยม วงรี เชื่อมโยงกัน มีการเว้นจังหวะ ช่องว่างให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และการสร้างสรรค์ลวดลายดอกป๊ีบเสมือนจริงแต่มีการ ดัดแปลงรายละเอียดของดอกให้มีลักษณะพลิ้วไหวเหมือนการร่วงหล่นจากต้นให้สามารถ หมุนรอบได้ 360 องศา จากนั้นสร้างเส้นกรอบใบวาดลวดลายให้สอดคล้องกับลักษณะ ของดอกแล้วจัดวางให้เหมาะสม ทั้งนี้เพื่อให้สามารถนำไปต่อลวดลายได้สะดวกและมีความกลมกลืนกันตลอดทั้งลวดลาย จำนวน 2 ลวดลาย ดังภาพที่ 4

2.3 ลวดลายสร้างสรรค์เรือนแพสองฝั่งน้ำ เกิดจากการมองภาพมุมสูงของบรรยากาศเรือนแพบนสายน้ำของแม่น้ำน่าน แล้ววาดเส้นลวดลายโค้งคดเคี้ยวเหมือนสายน้ำ เปลี่ยนรูปองค์ประกอบ จากนั้นวาดจุด เส้น รูปร่างสามเหลี่ยม วงกลม รูปร่างอิสระ เป็นลวดลายสร้างสรรค์ตามจินตนาการ และใช้เทคนิคการเพิ่มรูป การลดรูป ภาพ และพื้น ในการวางลายเว้นช่องว่าง จึงหะระยะห่าง ให้มีความสมดุล จำนวน 3 ลวดลาย ดังภาพที่ 5

ภาพที่ 3 ลวดลายสร้างสรรค์ไก่ชน
Figure 3. Fighting Cock Creative Pattern

ภาพที่ 4 ลวดลายสร้างสรรค์ดอกปีป
Figure 4. Dok Peep Creative Pattern

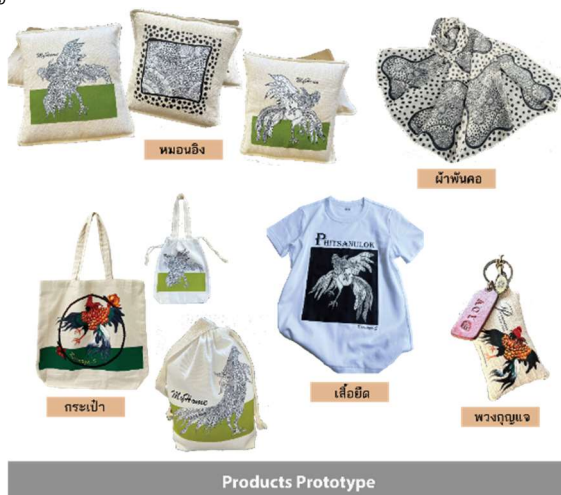
ภาพที่ 5 ลวดลายสร้างสรรค์เรือนแพสองฝั่งน้ำ

Figure 5. Houseboats on Both Sides of Nan River Creative Pattern

3. การประยุกต์ใช้ลวดลายสำหรับผลิตภัณฑ์ชุมชน

ประยุกต์ใช้ลวดลายกับผลิตภัณฑ์ชุมชนใน 2 ลักษณะ ได้แก่ การผลิตเป็นผลิตภัณฑ์ต้นแบบ และการนำลวดลายไปใช้ประโยชน์เชิงพาณิชย์ ในแพลตฟอร์มออนไลน์ มีรายละเอียดดังนี้

3.1 การนำลวดลายที่สร้างสรรค์ขึ้นทดลองผลิตผลิตภัณฑ์ชุมชนต้นแบบ โดยผลิตเป็น ผ้าพันคอ กระเป๋า หมอนอิง เสื้อยืด พวงกุญแจ ซึ่งเป็นผลิตภัณฑ์ที่ได้มาจากการจัดอันดับผลิตภัณฑ์ชุมชนของที่ระลึก ที่ได้รับความนิยมของกลุ่มผู้บริโภค (Community Development Department, 2018) และพิจารณาถึงความเหมาะสมของลวดลายที่สร้างสรรค์ขึ้นกับประเภทของผลิตภัณฑ์ ดังภาพที่ 6 และผลการประเมินความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญที่มีต่อผลิตภัณฑ์ต้นแบบ ดังตารางที่ 1

ภาพที่ 6 ผลิตภัณฑ์ต้นแบบ

Figure 6. Prototypes

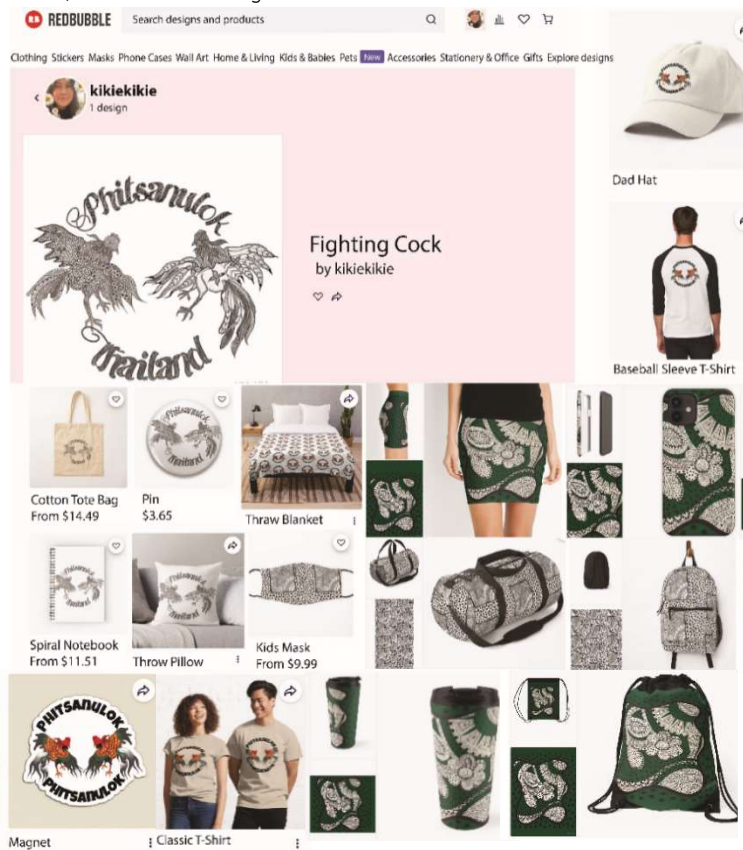
ตารางที่ 1 ผลการประเมินความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญที่มีต่อผลิตภัณฑ์ชุมชนต้นแบบ

รายการประเมิน	ผลิตภัณฑ์ชุมชนต้นแบบ									
	ผ้าพันคอ		กระเป๋า		เสื้อยืด		หมอนอิง		พวงกุญแจ	
	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.
1. การออกแบบลวดลาย สมบูรณ์ตามหลักการจัด องค์ประกอบศิลปะ	3.80	0.45	4.20	0.45	4.60	0.55	4.40	0.55	3.60	0.55
2. ลวดลายมีความแปลก ใหม่ร่วมสมัยด้านรูปแบบ	4.00	0.70	4.00	0.71	4.00	0.00	4.00	0.00	3.40	0.55
3. ด้านสีสันทันและความ สวยงามของผลิตภัณฑ์	4.00	0.00	3.80	0.45	4.60	0.55	4.20	0.45	4.80	0.45
4. บ่งบอกถึงอัตลักษณ์ ของชุมชน/สถานที่	3.60	0.55	4.00	0.00	4.80	0.45	4.00	0.70	4.20	0.83
5. ความเหมาะสมกับการ ผลิตเป็นผลิตภัณฑ์ชุมชน ของใช้ ของที่ระลึก	4.00	0.70	4.20	0.45	4.80	0.45	4.00	0.70	4.00	0.00
6. ความเป็นไปได้ใน การผลิตและจำหน่าย	4.60	0.55	4.40	0.89	4.60	0.55	4.20	0.45	4.60	0.55
รวม	4.00	0.26	4.10	0.15	4.57	0.25	4.13	0.24	4.10	0.25

Note. The Results of the Evaluation of Expert Opinions on the Prototype Community Product.

จากตารางที่ 1 แสดงความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญที่มีต่อผลิตภัณฑ์ชุมชนต้นแบบ พบว่า ผลิตภัณฑ์ต้นแบบมีความเหมาะสมในภาพรวมอยู่ในระดับมากทุกผลิตภัณฑ์ ยกเว้น ผลิตภัณฑ์เสื้อยืดมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.57 และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า การออกแบบลวดลายสมบูรณ์ตามหลักการจัดองค์ประกอบศิลปะของผลิตภัณฑ์เสื้อยืดมีค่าเฉลี่ยสูงสุดที่สุด 4.60 ลวดลายมีความแปลกใหม่ร่วมสมัยด้านรูปแบบ พบว่าทุกผลิตภัณฑ์มีค่าเฉลี่ยเท่ากัน 4.00 ยกเว้นผลิตภัณฑ์พวงกุญแจมีค่าเฉลี่ย 3.40 ด้านสีสันทันและความสวยงามของผลิตภัณฑ์พบว่า ผลิตภัณฑ์พวงกุญแจมีค่าเฉลี่ยสูงสุด 4.80 ส่วนการบ่งบอกถึงอัตลักษณ์ของชุมชน พบว่า ผลิตภัณฑ์เสื้อยืด มีค่าเฉลี่ยสูงสุด 4.80 ความเหมาะสมกับการผลิตเป็นผลิตภัณฑ์ชุมชนของใช้ ของที่ระลึก พบว่า เสื้อยืด มีค่าเฉลี่ยสูงสุดที่สุด 4.80 ส่วนความเป็นไปได้ในการผลิตและจำหน่าย พบว่า ผ้าพันคอ เสื้อยืด พวงกุญแจ มีค่าเฉลี่ยเท่ากัน 4.60

3.2 การนำลวดลายไปประยุกต์ใช้ในแพลตฟอร์มออนไลน์เพื่อประโยชน์เชิงพาณิชย์ เป็นการนำลวดลายที่สร้างสรรค์ขึ้นไปเผยแพร่ในเว็บไซต์ Redbubble ซึ่งเป็นแพลตฟอร์มการตลาดออนไลน์ที่ส่งเสริมให้ศิลปินได้นำเสนอผลงานทางศิลปะของตนเอง และขยายผลงานได้กว้างขึ้นสู่การนำไปใช้ประโยชน์ เพื่อนำไปผลิตเป็นผลิตภัณฑ์อื่น ๆ ตามความสนใจและความต้องการของผู้ที่จะนำไปใช้ เช่น ผลิตเป็นหมวก กระโปรง แก้วน้ำ ผ้าปูที่นอน เคสโทรศัพท์ เป็นต้น ดังภาพที่ 7 โดยไม่ต้องลงทุนล่วงหน้าเป็นการทำการตลาดผลิตภัณฑ์บนโซเชียลมีเดีย นอกจากนี้แพลตฟอร์มมีปุ่มแชร์ผลงานไปยัง Pinterest, Facebook ,Twitter หรือ Google Plus ได้อีกช่องทางหนึ่ง

ภาพที่ 7 การเผยแพร่ลวดลายในแพลตฟอร์มออนไลน์
Figure 7. Publications of Patterns on Online Platforms

นอกจากการนำไปใช้ประโยชน์ข้างต้นแล้ว ผลงานลวดลายสร้างสรรค์จากอัตลักษณ์จังหวัดพิษณุโลกที่ได้รับแรงบันดาลใจมาจาก “เรือนแพสองฝั่งน่าน” ของผู้วิจัยได้ยื่นขอจดอนุสิทธิบัตร และอยู่ระหว่างการพิจารณาจากกรมทรัพย์สินทางปัญญา เลขที่คำขอ 2002003464 และ 2002003465

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการสร้างสรรค์ลวดลายจากอัตลักษณ์ท้องถิ่นสำหรับผลิตภัณฑ์ชุมชนจังหวัดพิษณุโลก สามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

1. การสร้างสรรค์ลวดลายจากอัตลักษณ์ท้องถิ่นจังหวัดพิษณุโลก เป็นการนำบริบทของท้องถิ่นที่ได้รับการยอมรับในวงกว้างและมีหลักฐานชัดเจนมาเป็นแรงบันดาลใจในการออกแบบและสร้างสรรค์ลวดลายขึ้นใหม่ โดยพิจารณาถึงความเป็นไปได้และเชื่อมโยงกับหลักองค์ประกอบศิลป์ และองค์ความรู้ของต้นกำเนิดหรือที่มาของลวดลายประกอบด้วย ลวดลายที่มาจากธรรมชาติ ได้แก่ ดอกป๊อบจากต้นป๊อบซึ่งเป็นต้นไม้ประจำจังหวัด ที่มาจากสัตว์ คือ ไก่ชนของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่ปรากฏอยู่ในพงศาวดารและที่มนุษย์สร้างขึ้น คือ เรือนแพสองฝั่งแม่น้ำน่าน (Phonsri, 2002, pp. 25-27; Saengnamphet, 2017, p. 127; Silratana, 1995) โดยกระบวนการสร้างสรรค์ได้ศึกษาข้อมูลเนื้อหาของอัตลักษณ์ท้องถิ่นที่ได้ แล้วนำรูปทรง รูปร่าง ลักษณะของไก่ชน ดอกป๊อบ และเรือนแพ มากำหนดเป็นเส้นกรอบของผลงาน จากนั้นออกแบบร่างโดยนำหลักศิลปะมาเป็นองค์ประกอบของผลงาน เช่น จุด เส้น รูปร่าง รูปทรง สี สัน แสงเงา และหลักการออกแบบลวดลาย (Sariya, 2006, pp. 62-68) เป็นองค์ประกอบพิจารณาสำหรับร่างภาพแนวคิดลวดลายสร้างสรรค์ และใช้เทคนิคลดรูป ดัดแปลง ตัดทอน เพิ่มเติมเพื่อสร้างสรรค์ให้เกิดลวดลายใหม่ต้นแบบขึ้น ส่งผลให้ได้ลวดลายสร้างสรรค์ทั้งหมด 9 ลวดลาย ประกอบด้วย ลวดลายสร้างสรรค์ไก่ชน จำนวน 4 ลวดลาย ซึ่งมีลักษณะเหมือนไก่ชนกำลังเคลื่อนไหว และรู้สึกได้ถึงคามมีชีวิตของลวดลายเหมือนขนของไก่ชนที่ซ้อนกันเนื่องจากอิทธิพลของเส้นในลักษณะต่าง ๆ โดยเฉพาะเส้นทแยง (Diagonale Line) เส้นทแยง (Diagonale Line) ที่ให้ความรู้สึกเคลื่อนไหว ไม่หยุดนิ่ง มีความเปลี่ยนแปลง

(Kaewsritong, 2021, p. 87) ไม่นั่นคงและอิทธิพลของขนาดจุดที่สร้างความรู้สึกใกล้เคียง รวมถึงลักษณะของรูปร่างที่นำมาจัดเรียงเพื่อสร้างความเด่นให้ลวดลายโดยการซ้ำ (Repetition) (White, 2011) จะเห็นว่าลวดลายที่สร้างสรรค์ภายในเส้นกรอบรูปทรงของ ไก่ชนจะเป็นการวาดเส้น วาดจุด วาดรูปร่าง ในลักษณะซ้ำกัน สอดคล้องกับหลักการสร้าง จุดเด่นจนเกิดความต่อเนื่อง ความสั่นไหวเป็นทิศทางเดียวกัน เหล่านี้จึงส่งผลให้ลักษณะ ของลวดลายสร้างสรรค์ไก่ชนที่ได้ให้ความรู้สึกเหมือนมีการเคลื่อนไหวเป็นอิทธิพลในแง่ ของความรู้สึก สำหรับลวดลายสร้างสรรค์ดอกปีบจำนวน 2 ลวดลาย ที่มีรูปแบบตัดทอน และดัดแปลงจากลักษณะของดอกจริงในธรรมชาติจำนวน 1 ลวดลาย และมีรูปแบบ เสมือนจริงแต่มีการดัดแปลงรายละเอียดของดอกให้มีลักษณะพลิ้วไหวเหมือนการร่วง หล่นจากต้นให้สามารถหมุนรอบได้ 360 องศา ทั้งนี้เพื่อให้ลวดลายที่ได้สามารถนำไปใช้ กับลักษณะของผลิตภัณฑ์ที่หลากหลาย เนื่องจากต้นแบบลายที่ได้้นั้นนำมาจัดวางหรือต่อ ลวดลายได้ง่ายอย่างไม่มีที่สิ้นสุด จะสร้างความโดดเด่นเฉพาะดอกหรือจะนำแต่ละดอก มาเรียงต่อกันในขนาดเท่ากันหรือต่างขนาดกันก็สามารถสร้าง ความน่าสนใจให้กับ ลวดลายได้ซึ่งแต่ละรูปแบบที่กล่าวมาจะให้ความรู้สึกและรูปแบบได้แตกต่างกัน สอดคล้องกับแนวคิดของ Huppertz (2020, p. 85) กล่าวว่า การออกแบบเป็นกิจกรรม ที่จินตนาการร่างภาพร่างหรือการวางแผนสำหรับการสร้างผลิตภัณฑ์ และลวดลาย สร้างสรรค์เรือนแพสองฝั่งน้ำจำนวน 3 ลวดลาย จะมีรูปแบบของลายในเชิงนามธรรมแต่ ยังคงให้ความรู้สึกของการเคลื่อนไหวเหมือนอยู่บนสายน้ำ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะอิทธิพลของ เส้นซึ่งเป็นองค์ประกอบพื้นฐานที่สำคัญในการสร้างสรรค์ในลวดลาย คือ เส้นโค้ง เส้นคลื่น ที่ให้ความรู้สึกเคลื่อนไหว ไหลเลื่อนต่อเนื่อง ลักษณะของลายเป็นเส้นโค้งหลาย เส้นในทางเดียวกันให้ความรู้สึกพลิ้วไหว รวมถึงในการสร้างสรรค์ลวดลายมีการใช้เทคนิค ของงานทัศนศิลป์โดยการเน้นเส้นและมีการไล่น้ำหนักของแสงเงาสร้างเป็นเส้นกรอบ รูปทรงสามเหลี่ยมภายในเส้นกรอบดังกล่าว จึงให้ความรู้เหมือนเรือนแพลอยอยู่บนสายน้ำ

จากการดำเนินงานวิจัยทำให้ได้กระบวนการออกแบบใหม่ที่ค้นพบสำหรับการสร้างสรรค์ลวดลายจากอัตลักษณ์ของท้องถิ่นเพื่อนำไปใช้ในผลิตภัณฑ์ชุมชน ควรประกอบไปด้วย 5 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การวิเคราะห์และคัดเลือกอัตลักษณ์ของจังหวัดเพื่อเป็นสิ่งสะท้อนบริบทหรือภาพลักษณ์ของชุมชน 2) กำหนดเส้นกรอบของรูปทรงแล้วจัดวางองค์ประกอบศิลป์มาเป็นทฤษฎีในการสร้างสรรค์ผลงาน เพราะการกำหนดรูปทรงจะช่วยให้เกิดความชัดเจนของขอบเขตลวดลายที่สื่อมาจากอัตลักษณ์ที่ผ่านการคัดเลือก เช่น ลักษณะของไผ่ขน ลักษณะของแม่น้ำ ลักษณะของดอกป๊อบ จากนั้นสร้างความโดดเด่นโดยใช้ เส้น จุด รูปร่าง จัดวางด้วยเทคนิคต่าง ๆ เพื่อให้ลวดลายมีความเฉพาะแต่ยังสามารถสื่อถึงความรู้สึกที่เชื่อมโยงกับ อัตลักษณ์เหล่านั้น 3) การนำไปประยุกต์ใช้เพื่อให้เห็นผลงานอย่างเป็นรูปธรรมต้องมีการนำไปประยุกต์ใช้กับผลิตภัณฑ์ที่หลากหลายได้ เพื่อเป็นสิ่งสนับสนุนให้เกิดมูลค่าเพิ่มในเชิงพาณิชย์ ยกตัวอย่างเช่น การทำแม่พิมพ์ลวดลายหนึ่งพิมพ์สามารถไปพิมพ์ลงบนวัสดุหรือผลิตภัณฑ์ที่หลากหลาย อาทิ เสื้อยืด แก้วน้ำ สมุด พวงกุญแจ ก็จะทำให้การสร้างแม่พิมพ์นั้นคุ้มค่า และในมิติของการตลาดจะเป็นการขายแบบชุดหรือแบบยกเซตได้อีกช่องทางหนึ่ง 4) การทดลองผลิตผลิตภัณฑ์ต้นแบบเป็นขั้นตอนที่ทำให้ความคิดในโน้ตทัศน์ตามจินตนาการหรือภาพร่าง ที่ผู้สร้างสรรค์ได้ออกแบบไว้เกิดเป็นผลงานที่สามารถจับต้องได้ และ 5) การประเมินผลงานที่ได้สร้างสรรค์ขึ้นเพื่อให้ทราบถึงความคุ้มค่าหรือการยอมรับของคนทั่วไปต่อผลงาน ซึ่งกระบวนการออกแบบที่ค้นพบนั้นสอดคล้องกับ Yaowananon et al. (2019, pp. 172-180) ที่ได้ศึกษาอัตลักษณ์ กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนในเขตพื้นที่ภาคกลางของประเทศไทยเพื่อแนวทางในการออกแบบแล้วนำองค์ประกอบศิลป์ ได้แก่ เส้น รูปร่าง รูปทรง สี และนำสิ่งที่เกิดขึ้นในสภาพแวดล้อม มาลดทอนส่วนประกอบต่าง ๆ ทำให้องค์ประกอบที่เกิดขึ้นในสัญลักษณ์รวมกันเป็นจุดเนื้อหาและยังสอดคล้องกับ Pumahapinyo (2020, p. 113) ที่ได้ออกแบบลวดลายเรขศิลป์ผ้าพิมพ์ลายจากอัตลักษณ์ผ้าทอกะเหรี่ยง อำเภอนองหญ้าปล้อง จังหวัดเพชรบุรี โดยวิเคราะห์เนื้อหาเรื่องราวของอัตลักษณ์แล้ววิเคราะห์หลักการจัดองค์ประกอบเพื่อออกแบบลวดลาย ใช้หลักการจัดความสมดุล สร้างความกลมกลืนของแนวความคิด เส้นตรงแนวนอน แนวตั้ง เส้นเฉียงแบบโค้ง เส้นหยัก

และรูปร่าง โดยเน้นการจัดวางในระยะเท่า ๆ กัน ซึ่งผลการสร้างสรรค์พบว่าลวดลายที่ได้ทั้ง 5 ผลงาน ได้รับความพึงพอใจจากผู้เชี่ยวชาญอยู่ในระดับมาก และสอดคล้องกับ Madlee, Khiaomang and Seo (2021, p. 109) ที่ได้สร้างสรรค์เครื่องประดับนวัตศิลป์ร่วมสมัยสืบวัฒนธรรมสานศิลปะ ประยุกต์อัตลักษณ์โนราห์โดยเริ่มจากการศึกษาองค์ความรู้ และวิเคราะห์อัตลักษณ์ศิลปะการแสดงมโนราห์ แล้วทำการสังเคราะห์ก่อนพัฒนาเป็นผลงานต้นแบบ รวมถึงผลการวิจัยมีแนวทางการดำเนินงานสอดคล้องกับ Cherdchoo et al. (2020) ที่ได้ศึกษาอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ไทยวนในแนวทางการสร้างสรรค์และพัฒนาผลิตภัณฑ์ โดยเริ่มจากการค้นหาอัตลักษณ์ที่สะท้อนวิถีชีวิตของชุมชนแล้วนำมาสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์และมีการบูรณาการเทคโนโลยีเข้ากับอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ไทยวนในการสร้างนวัตกรรมเครื่องทอผ้าดิจิทัลโดยการทำงานบนแอปพลิเคชันที่ออกแบบให้มีการใช้งานง่ายและรวดเร็ว จากที่กล่าวมาจะเห็นว่ากระบวนการสร้างสรรค์ลวดลายจากอัตลักษณ์ท้องถิ่นสำหรับผลิตภัณฑ์ชุมชนในงานวิจัยชิ้นนี้มีความสอดคล้องกับผลการวิจัยหลายเรื่องที่มีวิธีการเป็นไปในทิศทางเดียวกัน เหล่านี้สามารถยืนยันได้ว่าแนวทางการดำเนินงานมีความเหมาะสมสามารถนำไปปฏิบัติสร้างสรรค์ลวดลายจากอัตลักษณ์อื่นนอกเหนือจากที่กล่าวมาได้

2. การประยุกต์ใช้ลวดลายที่สร้างสรรค์ขึ้นสำหรับผลิตภัณฑ์ชุมชนและประเมินความเหมาะสมของผลิตภัณฑ์ต้นแบบนั้น มีแนวทางการนำไปใช้ประโยชน์ใน 2 ลักษณะ ได้แก่ 1) การนำไปทดลองใช้ผลิตเป็นผลิตภัณฑ์ต้นแบบ จำนวน 9 ผลงาน ประกอบด้วย ผ้าพันคอ 1 ผืน กระเป๋า 3 ใบ หมอนอิง 3 ชุด พวงกุญแจ 1 รูปแบบ เสื้อยืด 1 รูปแบบ และผลประเมินความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญที่มีต่อผลิตภัณฑ์ต้นแบบที่ผลิตขึ้น พบว่าผลิตภัณฑ์ต้นแบบมีความเหมาะสมในภาพรวมอยู่ในระดับมากทุกผลิตภัณฑ์ ยกเว้นผลิตภัณฑ์เสื้อยืดที่ได้รับความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.57 และเมื่อพิจารณาถึงรายละเอียดในแต่ละด้าน ประกอบด้วย การออกแบบลวดลายสมบูรณ์ตามหลักการจัดองค์ประกอบศิลปะ ด้านสีสันทันและความสวยงามของผลิตภัณฑ์ บ่งบอกถึงอัตลักษณ์ของชุมชน/สถานที่ ความเหมาะสมกับการผลิตเป็นผลิตภัณฑ์ชุมชนของผู้ใช้ของที่ระลึก ความเป็นไปได้ในการผลิตและจำหน่าย ได้รับค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด ทั้งนี้อาจเป็นเพราะลักษณะของเสื้อยืดสามารถใช้ลวดลายได้อย่างเด่นชัดประกอบกับ

มีการใส่ข้อความของชื่อจังหวัดทำให้สะท้อนถึงความเหมาะสมในการที่จะผลิตเป็นของใช้ของที่ระลึกได้ ซึ่งในการผลิตเป็นผลิตภัณฑ์ต้นแบบได้ใช้เทคนิคการพิมพ์ดิจิทัล สามารถที่จะผลิตปริมาณมากได้ในเชิงพาณิชย์ หรือการผลิตแบบใช้ซิลค์สกรีนก็จะสามารถลดต้นทุนการผลิตได้ ในทางกลับกันก็สามารถเพิ่มมูลค่าให้กับลวดลายหรือผลิตภัณฑ์ได้โดยการสร้างลวดลายด้วยเทคนิคการปัก สอดคล้องกับ Wnichakorn (2018, pp. 129-130) ที่ได้สร้างสรรค์ทัศนศิลป์และออกแบบผลิตภัณฑ์สำหรับแสดงภาพลักษณ์แหล่งท่องเที่ยวกรุงเก่าอยุธยา พบว่า เสื้อยืด อัตลักษณ์อยุธยาสามารถผลิตเป็นผลิตภัณฑ์ที่ระลึก โดยนำลายเส้นอัตลักษณ์ช้าง ปลาตะเพียนสาน ผสมผสานกับวิถีชาวนามาสกรีนลงเสื้อยืดหรือเสื้อโปโล ซึ่งประโยชน์ใช้สอยสามารถนำไปเป็นชุดประจำหน่วยงานตามความต้องการหรือเพื่อเป็นของที่ระลึกประชาสัมพันธ์ของจังหวัดให้เป็นที่ยุ้จักและจดจำได้มากขึ้นได้อีกช่องทางหนึ่ง และ 2) การนำลวดลายไปประยุกต์ใช้ในแพลตฟอร์มออนไลน์ Redbubble เพื่อนำไปผลิตเป็นผลิตภัณฑ์อื่น ตามความสนใจและความต้องการของผู้ที่จะนำไปใช้ เช่น ผลิตเป็นหมวก กระโปรง แก้วน้ำ ผ้าปูที่นอน เคสโทรศัพท์ เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้บริโภคได้มีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ตามความต้องการ นั่นถือว่าเป็นการใช้ประโยชน์เชิงพาณิชย์ที่จะสามารถเพิ่มมูลค่าให้กับลวดลายที่สร้างสรรค์ขึ้นตามหลักการตลาดออนไลน์ที่กำลังเป็นที่นิยมในยุคปัจจุบัน และจะทำให้ผลงานเป็นที่รู้จักในวงกว้างยิ่งขึ้น เนื่องจากสามารถเชื่อมโยงไปยังแพลตฟอร์มอื่น ๆ เช่น Pinterest Facebook Twitter หรือ Google Plus สอดคล้องกับแนวคิดทางการตลาดของ Dedkaew (2018) ที่กล่าวว่า แนวโน้มการทำการตลาดยุคใหม่หรือการตลาดยุคดิจิทัลเกิดจากการเปลี่ยนแปลงของระบบสังคม ทั่วโลกเข้าสู่ยุคดิจิทัล ซึ่งส่งผลให้กิจกรรมทางการตลาดควรมีลักษณะเชื่อมต่อกับเครือข่ายสังคมออนไลน์ เพราะเป็นการเข้าถึงกลุ่มผู้บริโภคได้โดยตรงและรวดเร็ว มีกลุ่มสังคมเครือข่ายอย่างกว้างขวาง รวมถึงสามารถลดต้นทุนการโฆษณาประชาสัมพันธ์ได้ การตลาดในรูปแบบออนไลน์ สามารถส่งเสริมกิจกรรมทางการตลาดของผลิตภัณฑ์ชุมชนได้

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1. จากการสร้างสรรค์ลวดลายจากอัตลักษณ์ท้องถิ่นสำหรับผลิตภัณฑ์ชุมชน จังหวัดพิษณุโลกทำให้ค้นพบกระบวนการในการสร้างสรรค์ขึ้นประกอบด้วย 5 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การวิเคราะห์และคัดเลือกอัตลักษณ์ 2) กำหนดเส้นกรอบของรูปทรงแล้วจัดวางองค์ประกอบศิลป์มาเป็นทฤษฎีในการสร้างสรรค์ผลงาน 3) การนำไปประยุกต์ใช้ 4) การทดลองผลิตผลิตภัณฑ์ต้นแบบ และ 5) การประเมินผลงาน ดังนั้นควรมีการนำกระบวนการเหล่านี้ไปทดลองใช้สร้างสรรค์ลวดลายในลักษณะอื่น หรือควรมีการวิจัยเพื่อทดลองหรือพัฒนากระบวนการดังกล่าวให้มีความสมบูรณ์หรือมีประสิทธิภาพของกระบวนการมากยิ่งขึ้น

2. ควรมีการนำอัตลักษณ์หรือทุนวัฒนธรรมของท้องถิ่นมาสร้างสรรค์ลวดลายให้มีความแปลกใหม่และสื่อถึงความเฉพาะของพื้นที่ และควรนำลวดลายที่สร้างสรรค์ขึ้นไปตกแต่งกับผลิตภัณฑ์ชนิดอื่น และใช้เทคนิคการสร้างลวดลายบนผลิตภัณฑ์ที่หลากหลายนอกเหนือจากการพิมพ์ เช่น การปัก การทอ การเพ้นต์ รวมถึงศึกษาช่องทางการตลาดและเพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์

เอกสารอ้างอิง

- Atthapak, C. (2009). *Art Elements*. (5 th ed.). Bangkok: Wittayaphat.
- Cherdchoo, W., Umasin, N., Tanaspansarrat, P. & Yoosuk, S. (2020). Tai-Yuan Ethnic Group: Conceptual Framework for Creation and Product Development. *Mekong-Salween Civilization Studies Journal*, 11(2), 201-222.
- Community Development Department. (2018). *Guide to drive the implementation of the OTOP Nawatwithi Tourism Community Project*. Bangkok: Ministry of Interior.
- Comening, K. (2021). Lamp Design Inspired by Light and Shadow. *Journal of Fine Arts*, 12(2), 166-193.

- Dedkaew, P. (2018). *Marketing activities in the digital age*. Bangkok: Danex Inter Corporation.
- Huppatz, D.J. (2020). *The key concepts : Desing*. New York: Trademarks of Bloomsbury Publishing.
- Kaewsritong, J. (2021). *Community Product Development*. Phitsanulok: Pibulsongkram Rajabhat University.
- Madlee, D., Khiaomang, K., & Seo, M. (2021). Nawattasilpnorasan: The Innovative Craft Jewelry a Cultural Consurvation to Aplied Art of Manorah Identity. *Institute of Culture and Arts Journal*, 23(1), 109-121.
- Office of Contemporary Art and Culture. (2021). *Strategic plan*. Bangkok: Ministry of Culture.
- Payakdech, A. (2016). *Local Product Identity Design from The Cultural Heritage of Phitsanulok Province* (Master's Thesis). Silpakorn University, Bangkok.
- Phirasant, J. (2022). *Miracle Phitsanulok*. Phitsanulok: Naresuan University.
- Phonsri, A. (2002). *Pattern Design*. Bangkok: Odeon Store.
- Pomrungrroj, C. (2005). *Art Research*. (2th ed.). Bangkok: Chulalongkorn University.
- Pumahapinyo, S. (2020). Pattern Graphic Design of Printed Fabric to Present the Identity of Phetchaburi Karen's Woven Fabric. *Journal of Humanities and Social Sciences Review (JHSSR)*, 22(2), 100-120.
- Ratchatranon, W. (2011). *Social Science Research Techniques*. (4th ed.). Bangkok: Kasetsart University.
- Saengnamphet, T. (2017). *Line*. Bangkok: Odeon Store.
- Sariya, P. (2006). *Pattern Design*. Bangkok: Odeon Store.
- Silratana, P. (1995). *Pattern Design*. Bangkok: Odeon Store.
- Wanlop Ratchatranon (2011). *Social Science Research Techniques*. (4th ed.). Bangkok: Kasetsart University.

- White, A. (2011). *The elements of graphic design*. New York, NY: Allworth Press.
- Whichakorn, A. (2018). The Study Visual Arts and Creative Product Design for Display: The Image of Tourist Attraction in The Old Capital Ayothaya. *Institute of Culture and Arts Journal Srinakharinwirot University*, 19(2), 123-132.
- Yaowananon, K., et al. (2019). Thai-Phuan Symbols : Study of Identity of The Thai-Phuan Community in The Central Region of Thailand for The Purposes of Determining a Design Framework. *Institute of Culture and Arts Journal Srinakharinwirot University*, 21(1), 166-185.

การวิเคราะห์สำนวนทำนองเพลงปี่มังคละจังหวัดสุโขทัย

An Analysis of Melodic Idioms of the *Pi* in *Mangkhalā* Folk Music
in Sukhothai

วรารณ์ เชิดชู¹

Waraporn Cherdchoo

E-mail: ann.faa.cu@gmail.com

Received: August 2, 2022

Revised: February 8, 2023

Accepted: February 23, 2023

¹ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร., ภาควิชาดนตรี คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร

Assistant Professor Dr., Department of Music, Faculty of Humanities, Naresuan University

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอผลการวิเคราะห์สำนวนทำนองเพลง ปี่มั่งคละจังหวัดสุโขทัยจากศิลปิน จำนวน 2 สำนวน คือ นายอดุลย์ สิงห์ และนายทศพล แซ่เตีย ซึ่งเป็นการวิเคราะห์แบบเลือกประเด็น (Selective approach) ผลการวิจัยพบว่า ประเด็นการวิเคราะห์ปรากฏสำนวนทำนอง จำนวน 6 รูปแบบสำนวน สามารถจำแนกสำนวนทำนองเพลงปี่มั่งคละออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่ 1 สำนวนทำนองที่พบในทุกสำนวนเพลงปี่ จำนวน 4 สำนวน คือ 1) สำนวนการลากเสียง 2) สำนวนกระตุกเสียง 3) สำนวนสามพยางค์เสียง และสำนวนสี่พยางค์เสียง กลุ่มที่ 2 สำนวนทำนองที่พบเฉพาะสำนวนเพลงปี่ (ลักษณะเฉพาะบุคคล) จำนวน 2 สำนวน คือ 1) สำนวนลูกตกสำหรับเปลี่ยนกลุ่มทางเสียง และ 2) สำนวนการละเสียง จากสำนวนทำนองเพลงปี่มั่งคละจังหวัดสุโขทัยสามารถสะท้อนลักษณะเฉพาะของปรากฏการณ์ทางดนตรีได้เป็นอย่างดี โดยรูปแบบสำนวนทำนองมีวิธีการดำเนินทำนองที่สัมพันธ์แนวคิดหลัก คือ เป็นเครื่องดนตรีสำหรับการประโคม ทั้งการประโคมในลักษณะประกอบพิธีกรรมทางศาสนาและการประโคมในลักษณะการเฉลิมฉลองเพื่อความบันเทิง

คำสำคัญ: การวิเคราะห์ดนตรี ดนตรีมั่งคละ ปี่ ดนตรีพื้นบ้านสุโขทัย

Abstract

The purpose of this research study is to offer the findings from an analysis of Pi Mangkla's idioms in Sukhothai Province. This is a selective approach analysis from the two experienced artists, Adul Singhem and Thosapol Saetia. The findings revealed that there were six different types of idioms that could be classified into two groups. Group 1 was considered as common idioms prevalent in all *pi*'s idioms which showed four different idioms: a sustained note, a dotted rhythm, and a three-four syllable phrase. Group 2 was considered as specific idioms included two specific idioms (a personal style). 1) an idiom with a variety of ending notes for modal modulation, and 2) an omission of some notes. From the idiom characteristics, the traits and

characteristics of the *mangkhala* music in Sukhothai's style might be very well represented. The idioms serve the central concepts in this regard: music serves as a source of religious and entertainment purposes.

Keywords: Musical Analysis, *Mangkhala* Music, Pi, Sukhothai Folk Music

บทนำ

บทความนี้เป็นการศึกษาและวิเคราะห์สำนวนทำนองเพลงปี่ม้งคละของจังหวัดสุโขทัย ซึ่งเป็นอีกหนึ่งจังหวัดในภาคเหนือตอนล่างที่ยังคงปรากฏการใช้งานในประเพณีและวัฒนธรรมของท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง อันปรากฏข้อมูลความสัมพันธ์ระหว่างอารยธรรมอาณาจักรสุโขทัย ทั้งในด้านพิธีกรรมทางศาสนา การเมืองการปกครอง และพระราชนิพนธ์ของพระมหากษัตริย์ สิ่งเหล่านี้ถือเป็นกรอบความคิดในการทำความเข้าใจปรากฏการณ์ต่าง ๆ ทางดนตรีตามโครงสร้างทางสังคม ศาสนา และพิธีกรรม ดังปรากฏข้อมูลดนตรีในจารึกหลักที่ 1 (ด้านที่ 2 บรรทัดที่ 18) ศิลจารึกพ่อขุนรามคำแหง สุโขทัย ความว่า “ดบงดกลองด้วยเสียงพาดเสียงพิน เสียงเลื่อน เสียงขับ ใครจักมักเล่น เล่น ใครจักมักหัว หัว ใครจักมักเลื่อน เลื่อน” โดยคำว่า “ดบงดกลอง” หมายถึง การตีประโคม หรือการประโคม เป็นคำที่ปรากฏมาแต่ครั้งสมัยสุโขทัย (Coedes, 1983) ต่อมาจึงมีผู้สันนิษฐานว่าหมายถึง “กลองม้งคละเริ” (Amod, 2021) นอกจากนี้ ข้อมูลจากจารึกวัดช้างล้อม พ.ศ. 1927 ด้านที่ 2 บรรทัดที่ 27-30 ปรากฏข้อความว่า “...พาทยคู่หนึ่ง ให้ข้าสองเรือนดีบำเรอแก่พระเจ้า ฮ่องสองอัน กลองสามอัน แตร...” (Princess Maha Chakri Sirindhorn Anthropology Centre, 2021) อันเป็นการกล่าวถึงการถวายสิ่งของและเครื่องดนตรีต่าง ๆ ให้กับศาสนสถาน และสามารถสันนิษฐานได้ว่าเครื่องดนตรีที่จารึกไว้อาจหมายถึงเครื่องดนตรีที่ใช้ในวงม้งคละ โดยคำว่า “ฮ่องสองอัน” น่าจะหมายถึง ฮ่อง 2 ใบ ส่วนคำว่า “กลองสามอัน” น่าจะหมายถึง กลองหลอน กลองยีน และกลองโกร๊กหรือกลองม้งคละ และคำว่า “แตร” ในที่นี้น่าจะหมายถึง ปี่ม้งคละ ซึ่งเครื่องดนตรีเหล่านี้เป็นเครื่องดนตรีตามธรรมเนียมของกษัตริย์ลัγκαที่เรียกว่า “วงม้งคละเริ” และยังปรากฏในรูปแบบการบรรเลงวงม้งคละ ซึ่งถือเป็นรูปแบบเฉพาะที่ปรากฏในปัจจุบันของ

จังหวัดสุโขทัย (Chamni, 2021) จากเรื่องราวดังกล่าว สอดคล้องกับความเห็นของ มนตรี ตราโมท ที่กล่าวว่า “วงประโคมปี่กลอง เกิดขึ้นแล้วในสมัยสุโขทัย” (Khwanyuen, Sukpramun, & Traikasem, 1992) อันเป็นร่องรอยต้นรากรูปแบบการใช้ดนตรีประโคม มาจนถึงปัจจุบัน ดังที่ปรากฏบทบาทและหน้าที่สำคัญของวงดนตรีม้งคละทั้งในพิธีมงคล และอวมงคล

นอกจากนี้ยังพบว่า วงดนตรีม้งคละของจังหวัดสุโขทัย ยังคงใช้ทั้งในงานมงคล และอวมงคล ซึ่งแตกต่างจากวัฒนธรรมการบรรเลงวงม้งคละของพิษณุโลกและอุตรดิตถ์ ที่นิยมบรรเลงเฉพาะพิธีกรรมมงคลเท่านั้น (Singhem, 2021) จากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ได้ทำการสัมภาษณ์วงม้งคละที่มีจังหวัดตั้งเดิมของจังหวัดสุโขทัย คือ นายทศพล แซ่เตีย วงม้งคละคณะ ศ. ราชพฤกษ์ ซึ่งยังคงมีการสืบทอดการบรรเลงจนถึงปัจจุบัน พบการ บรรเลงจังหวะไม้กลองที่ยังคงใช้บรรเลง แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ 1) จังหวะไม้ครู 2) ไม้ กลองที่เลียนแบบอาการของสัตว์ และ 3) ไม้กลองเลียนแบบกิริยาท่าทางของมนุษย์ จำนวนทั้งสิ้น 11 เพลง กล่าวคือ กลุ่มที่ 1 จังหวะไม้ครู จำนวน 6 บทเพลง ประกอบด้วย ไม้หนึ่ง ไม้สอง ไม้สาม ไม้สี่ ไม้ห้า ไม้หก กลุ่มที่ 2 ไม้กลองเลียนแบบอาการของสัตว์ จำนวน 3 บทเพลง ประกอบด้วย กบเข็ดเขี้ยว คางคกเข็ดเขี้ยว และกวางเหลียวหลัง และ กลุ่มที่ 3 ไม้กลองเลียนแบบกิริยาท่าทางของมนุษย์ จำนวน 2 บทเพลง ประกอบด้วย แม่หม้ายกะทิกแบ่งและครุฑราชเหยียบกรวด โดยท่วงทำนองปี่นั้นจะบรรเลงในลักษณะ เดียวกัน ต่างกันเฉพาะจังหวะที่ใช้ในแต่ละบทเพลงเท่านั้น ทั้งนี้ หากผู้บรรเลงปี่มีทักษะ และความเข้าใจในจังหวะไม้กลองเป็นอย่างดีแล้ว จะสามารถสร้างลีลาสำนวนการเป่าปี่ ม้งคละได้สนุกสนานน่าฟัง โดย ทศพล แซ่เตีย กล่าวว่า “การเรียนรู้ดนตรีม้งคละ ต้อง เรียนรู้ไปทีละเครื่องทีละเครื่อง ต้องตีกลองตีจังหวะให้ได้ก่อน แล้วค่อยไปหัดปี่ (ปี่) เพราะ ถ้าไม่เข้าใจก็เล่นไม่ดี มันเลยทำให้คนเป่าได้มีน้อย เพราะคนเป่าต้องเรียนหลายอย่าง กว่า จะเป็น” (Saetia, 2021) จึงส่งผลให้ผู้บรรเลงปี่ม้งคละของจังหวัดสุโขทัยมีจำนวนจำกัด ในขณะเดียวกัน จากการสัมภาษณ์นายอดุลย์ สิงเหม ผู้ทำหน้าที่สอนทักษะปฏิบัติ เครื่องเป่าให้กับผู้เรียนวิชาเอกเครื่องเป่าของวิทยาลัยนาฏศิลปสุโขทัยนั้น กล่าวว่า “คนเป่า ก็เป็นเด็กเอกเครื่องเป่า เราก็ถ่ายทอดให้ทีละข้อ ๆ ทีละวรรค จนบางที่ไม่มีเวลา

ก็เป่าเอาเท่าที่ได้ ก็คือ เล่นวนซ้ำ ๆ ไป ดังนั้น คนเป่าได้จริง ๆ ก็จะมีน้อยครับ” (Singhem, 2021)

ด้วยปัญหาและความสำคัญดังกล่าว การวิจัยนี้จึงศึกษารวบรวม พร้อมกับการบันทึกบทเพลงปี่ม้งคละจังหวัดสุโขทัยดังกล่าวไว้เพื่อเป็นการรักษารูปแบบ จนนำไปสู่กระบวนการวิเคราะห์สำนวนทำนองเพลงปี่ม้งคละจังหวัดสุโขทัย อันเป็นประโยชน์และเป็นต้นแบบต่อผู้สนใจศึกษาค้นคว้าเพลงปี่ม้งคละจังหวัดสุโขทัย โดยการศึกษาครั้งนี้ได้รับความอนุเคราะห์ข้อมูลจากศิลปินผู้บรรเลงปี่ม้งคละในจังหวัดสุโขทัย ยังปรากฏผู้สืบทอดทำนองจากคนรุ่นเก่าไว้จำนวนทั้งสิ้น 2 คน ดังนั้น การวิจัยครั้งนี้จึงได้ทำการศึกษาลักษณะทำนองเพลงปี่ม้งคละของอาจารย์อดุลย์ สิงเหม แห่งวิทยาลัยนาฏศิลปสุโขทัย ผู้ซึ่งมีความสามารถในการบรรเลงเครื่องเป่าในดนตรีไทยและดนตรีพื้นบ้านม้งคละ รวมทั้งความสามารถในการผลิตเครื่องเป่าไทยที่มีคุณภาพเสียงดี ซึ่งอาจารย์อดุลย์ สิงเหม ถือเป็นผู้หนึ่งแห่งต้นแบบการบรรเลงปี่ม้งคละของจังหวัดสุโขทัย ส่วนผู้บรรเลงเพลงปี่ม้งคละอีกสำนวน คือ นายทศพล แซ่เตีย จากวงดนตรีม้งคละของคณะ ศ.ราชพฤกษ์ ตำบลบ้านหลุม อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย ซึ่งเป็นตัวแทนหลักของข้อมูล เนื่องจากวงดนตรีม้งคละคณะนี้ยังคงมีการบรรเลงในกิจกรรมวิถีชีวิตทุกด้านของชุมชน และรวมถึงการสืบทอดทางการบรรเลงปี่แบบดั้งเดิมจากบรรพบุรุษ พบว่าสำนวนเพลงปี่ม้งคละจังหวัดสุโขทัย ทั้งสองสำนวนนั้น ปรากฏลักษณะสำนวนเพลงปี่ม้งคละที่มีความเฉพาะที่โดดเด่นและมีลักษณะเฉพาะที่คล้ายคลึงกัน และแตกต่างกันในบางกรณีหรือบางสำนวน เนื่องจากมีการผสมผสานสำเนียงสำนวนท้องถิ่นเข้าไป ซึ่งสิ่งเหล่านี้สามารถแสดงอัตลักษณ์สำนวนเพลงปี่ม้งคละจังหวัดสุโขทัยได้เป็นอย่างดี อีกทั้ง ข้อมูลที่ได้จึงเป็นข้อมูลดนตรีชุดใหม่ อันเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาองค์ความรู้ทางวิชาการดนตรีในวงกว้าง

ภาพที่ 1 นายอดุลย์ สิงเหม
ศิลปินผู้มีความเชี่ยวชาญด้านเครื่องเป่า
*Figure 1. Mr. Abdul Singhem,
an Expert Instrumentalist in the Pi*

ภาพที่ 2 ปี่มั่งคละ
สร้างขึ้นโดยนายอดุลย์ สิงเหม
*Figure 2. A pi Invented
by Mr. Abdul Singhem*

ภาพที่ 3 นายทศพล แซ่เตีย
ผู้สืบทอดและหัวหน้าวงมั่งคละ ศ.ราชพฤกษ์ รุ่นที่ 4
Figure 3. Mr. Thotsaphon Saetia,

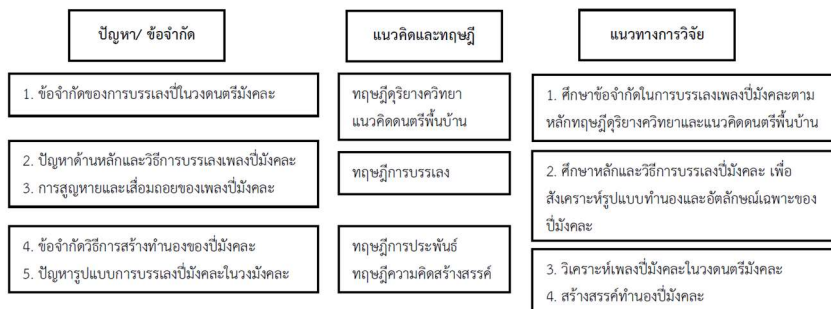

ภาพที่ 4 ปี่มั่งคละของนายทศพล แซ่เตีย
*Figure 4. A pi Owned
By Mr. Thotsaphon Saetia*

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อวิเคราะห์ทำนองเพลงปี่มั่งคละจังหวัดสุโขทัยจากศิลปินและผู้เชี่ยวชาญ
จำนวน 2 ส่วน คือ 1) ส่วนนายอดุลย์ สิงเหม และ 2) ส่วนนายทศพล แซ่เตีย
(ศ.ราชพฤกษ์)

กรอบแนวคิด

ภาพที่ 5 กรอบแนวคิดการวิเคราะห์สำนวนทำนองเพลงปี่ม้งคละจังหวัดสุโขทัย

Figure 5. Conceptual Framework of an Analysis of Melodic Idioms of the Pi in Mangkhala Folk Music in Sukhothai

วิธีดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีขั้นตอนดังนี้

1. การรวบรวมข้อมูล ค้นคว้าเอกสาร ตำรา บทความทางวิชาการ วิทยานิพนธ์ และหนังสือที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญ นักวิชาการ ด้านดนตรี นักดนตรี ศิลปินพื้นบ้านเพลงปี่ม้งคละและนักวิชาการด้านความเกี่ยวข้องกับการศึกษาและการวิเคราะห์ทางดนตรี

2. การบันทึกข้อมูลจากการเก็บข้อมูลภาคสนาม โดยการนำข้อมูลและสำนวนทำนองเพลงปี่ม้งคละที่ได้จากศิลปินพื้นบ้านม้งคละจังหวัดสุโขทัย จำนวน 2 สำนวนที่ยังคงรักษารูปแบบการบรรเลงดั้งเดิม คือ

สำนวนที่ 1 นายอดุลย์ สิงเหม ศิลปินพื้นบ้านและศิลปินสังกัดวิทยาลัยนาฏศิลปสุโขทัย (กำหนดสัญลักษณ์แทน คือ B1)

สำนวนที่ 2 นายทศพล แซ่เตีย ศิลปินพื้นบ้าน คณะ ศ.ราชพฤกษ์ ที่ได้รับการสืบทอด (กำหนดสัญลักษณ์แทน คือ B2)

จากนั้นจึงทำการบันทึกทำนองและให้เจ้าของสำนวนเพลงได้ตรวจสอบความถูกต้องของทำนองที่บันทึกโน้ต

3. วิเคราะห์ข้อมูลออกเป็น 2 ส่วน คือ 1) การวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร ตำรา งานวิชาการและการสัมภาษณ์และ 2) การวิเคราะห์และสังเคราะห์สำนวนเพลงปี่ม้งโดยใช้วิธีการวิเคราะห์แบบการเลือกประเด็น (Selective Approach) ด้วยการพรรณนาการวิเคราะห์ (Analytical Description) โดยการใช้วิธีการบันทึกโน้ตระบบดนตรีไทย (Saetia, 2021; Singhem, 2021) และการใช้คำอธิบายในรูปแบบสังคีตลักษณ์วิเคราะห์แบบดนตรีไทย เพื่อใช้เป็นการสื่อกลางในการสื่อสารและอธิบายอัตลักษณ์ ลักษณะ รูปแบบ และลักษณะเฉพาะทางดนตรีของเพลงปี่ม้งคละในจังหวัดสุโขทัยได้อย่างชัดเจน

ผลการวิจัยเชิงสังเคราะห์

การวิเคราะห์สำนวนทำนองเพลงปี่ม้งคละจังหวัดสุโขทัยในครั้งนี้ ประกอบด้วย ทำนองเพลงปี่ จำนวน 2 สำนวน ได้แก่ สำนวนที่ 1 ทำนองจากนายอดุลย์ สิงเหม และ สำนวนที่ 2 ทำนองจากนายทศพล แซ่เตีย โดยการศึกษาทั้งสองสำนวน พบประเด็นที่เป็นลักษณะสำนวนทำนองที่ปรากฏในการบรรเลงปี่ม้งคละดั้งเดิมในจังหวัดสุโขทัย ผลการวิจัยพบว่า สำนวนเพลงปี่ม้งคละของทั้ง 2 สำนวน มีโครงสร้างและลักษณะที่คล้ายคลึงกัน แต่มีลักษณะเฉพาะบางประการที่แตกต่างกัน เช่น ลีลาการเล่นสำนวนในแต่ละช่วงของ บทเพลง โดยขึ้นอยู่กับทักษะความเชี่ยวชาญของผู้บรรเลง ที่สามารถตกแต่งทำนองได้หลากหลาย นอกจากนี้ ลีลาการนำเสนอที่หลากหลายรูปแบบนั้น ผู้บรรเลงส่วนใหญ่ มีแนวคิดในการบรรเลงในทิศทางใกล้เคียงกัน คือ แนวคิดการบรรเลงในลักษณะของการ ประโคมเพื่อบูชาในพิธีทางศาสนาและแนวคิดการบรรเลงในลักษณะการประโคมเพื่อความบันเทิง (Singhem, 2021) ดังนั้น การวิเคราะห์สำนวนทำนองเพลงปี่ม้งคละจังหวัดสุโขทัย สามารถแสดงผลการวิเคราะห์ที่พบสำนวนและลักษณะทำนอง ดังตารางสรุปต่อไปนี้

ตารางที่ 1 การสรุปลักษณะสำนวนทำนองเพลงปี่มั่งคละของนายอดุลย์ สิงเหม (B1)

ลำดับ	สำนวนทำนอง	ลักษณะ
1	การลากเสียง	ลักษณะที่ 1 การลากเสียงขึ้นต้นทำนอง
		ลักษณะที่ 2 การลากเสียงระหว่างสำนวน
2	สำนวนลูกตกสำหรับเปลี่ยนกลุ่มทางเสียง	ลักษณะที่ 1 สำนวนลูกตกสำหรับเปลี่ยนกลุ่มทางเสียง
3	สำนวนกระตุก	ลักษณะที่ 1 สำนวนกระตุกทั้งชุด
		ลักษณะที่ 2 สำนวนกระตุกสลับกับทำนองปี่วรรค
		ลักษณะที่ 3 สำนวนกระตุกวรรคขึ้นต้น
4	สำนวนสามพยางค์เสียง	ลักษณะที่ 1 สำนวนสามพยางค์ชนิดสองเสียง
		ลักษณะที่ 2 สำนวนสามพยางค์ชนิดสามเสียง
5	สำนวนสี่พยางค์เสียง	ลักษณะที่ 1 สำนวนสี่พยางค์ชนิดสี่เสียงเดินกลอนแนววิถึขึ้น
		ลักษณะที่ 2 สำนวนสี่พยางค์ชนิดสี่เสียงเดินกลอนแนววิถึลง
		ลักษณะที่ 3 สำนวนสี่พยางค์ชนิดสามเสียงเดินกลอนแนววิถึลง

Note. The Melodic Idiom of the *Pi* in *Mangkhalā* Ensemble of Sukhothai Province, as Represented by Mr. Adul Singhem

ตารางที่ 2 การสรุปลักษณะสำนวนทำนองเพลงปี่มั่งคละของนายทศพล แซ่เตีย (B2)

ลำดับ	สำนวนทำนอง	ลักษณะ
1	การลากเสียง	ลักษณะที่ 1 การลากเสียงขึ้นต้นทำนอง
		ลักษณะที่ 2 การลากเสียงระหว่างสำนวน
2	สำนวนกระตุก	ลักษณะที่ 1 สำนวนกระตุกสลับกับทำนองจังหวะสม่ำเสมอ
		ลักษณะที่ 2 สำนวนกระตุกสลับกับการดันทำนอง
		ลักษณะที่ 3 สำนวนกระตุกสำหรับเพิ่มความขึ้นต้นชุดทำนอง
3	สำนวนสามพยางค์เสียง	ลักษณะที่ 1 สำนวนสามพยางค์ชนิดสามเสียง
4	สำนวนสี่พยางค์เสียง	ลักษณะที่ 1 สำนวนสี่พยางค์ชนิดสี่เสียงเดินกลอนแนววิถึขึ้น
		ลักษณะที่ 2 สำนวนสี่พยางค์ชนิดสี่เสียงเดินกลอนแนววิถึลง
5	สำนวนการละเสียง	ลักษณะที่ 1 สำนวนการละเสียง

Note. The Melodic Idiom of the *Pi* in *Mangkhalā* Ensemble of Sukhothai Province, as Represented by Mr. Thotsaphon Saetia

ตารางที่ 3 การสรุปลักษณะสำนวนทำนองเพลงปี่มังคละจังหวัดสุโขทัยจากการศึกษา
นายอดุลย์ สิงห์เหมและนายทศพล แซ่เตีย

จำแนกกลุ่ม	รูปแบบสำนวนทำนอง	นายอดุลย์ สิงห์เหม	นายทศพล แซ่เตีย
กลุ่มที่ 1 ลักษณะสำนวนทำนองที่พบในทุกสำนวนเพลงปี่	สำนวนการลากเสียง	✓	✓
	สำนวนกระตุกเสียง	✓	✓
	สำนวนสามพยางค์เสียง	✓	✓
	สำนวนสี่พยางค์เสียง	✓	✓
กลุ่มที่ 2 ลักษณะสำนวนทำนองที่พบเฉพาะสำนวนเพลงปี่(ลักษณะเฉพาะบุคคล)	สำนวนลูกตกสำหรับเปลี่ยนกลุ่มทางเสียง	✓	-
	สำนวนการละเสียง	-	✓

Note. The Melodic Idiom of the Pi in Mangkhala Ensemble of Sukhothai Province, as Represented by Mr. Adul Singhem and Mr. Thotsaphon Saetia

กลุ่มที่ 1 ลักษณะสำนวนทำนองที่พบในทุกสำนวนเพลงปี่

สำนวนในกลุ่มนี้พบจำนวนทั้งสิ้น 4 รูปแบบ ประกอบด้วย 1) สำนวนการลากเสียง 2) สำนวนกระตุกเสียง 3) สำนวนสามพยางค์เสียง และ 4) สำนวนสี่พยางค์เสียง ดังตัวอย่างลักษณะสำนวนทำนองต่อไปนี้

สำนวนที่ 1 สำนวนการลากเสียง ประกอบด้วย 2 ลักษณะ

ตัวอย่าง สำนวนการลากเสียง ลักษณะที่ 1 การลากเสียงขึ้นต้นทำนอง

สำนวน B1

ทำนองขึ้นต้น ประโยคที่ 1

สำนวน B2

ทำนองขึ้นต้น ประโยคที่ 1-3

ตัวอย่าง ส่วนนการลากเสียง ลักษณะที่ 2 การลากเสียงระหว่างส่วน
ส่วน B1 ปรากฏ 2 ชุดทำนอง ดังนี้

ชุดที่ 1 การลากเสียงแบบเปลี่ยนกลุ่มเสียงในทำนอง (ตัวอย่างทำนอง
เนื้อที่ 2 ประโยคที่ 1)

ชุดที่ 2 การลากเสียงแบบไม่เปลี่ยนกลุ่มเสียงในทำนอง (ตัวอย่างทำนอง เนื้อที่ 1 ประโยคที่ 1)

ส่วน B2

เนื้อทำนอง ประโยคที่ 16

ส่วนที่ 2 ส่วนนการกระตุกเสียง ประกอบด้วย 6 ลักษณะ

ตัวอย่าง ส่วนนการกระตุกเสียง ลักษณะที่ 1 ส่วนนการกระตุกเสียงทั้งชุด

ส่วน B1

เนื้อที่ 1 ประโยคที่ 2 และประโยคที่ 3 วรคหน้า

ตัวอย่าง ส่วนนกระตุกเสียง ลักษณะที่ 2 ส่วนนกระตุกเสียงสลับกับทำนอง
 ปิฉวรรค
 ส่วนน B1
 เนื้อที่ 1 ประโยคที่ 3 วรรคหน้า

ตัวอย่าง ส่วนนกระตุกเสียง ลักษณะที่ 3 ส่วนนกระตุกวรรคขึ้นต้น
 ส่วนน B1
 เนื้อที่ 1 ประโยคที่ 1

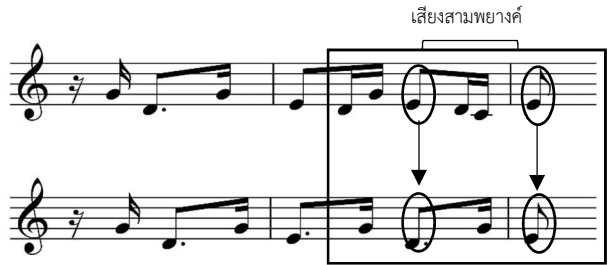
ตัวอย่าง ส่วนนกระตุกเสียง ลักษณะที่ 4 ส่วนนกระตุกสลับกับทำนองจังหวะ
 สม่าเสมอ
 ส่วนน B2
 เนื้อทำนอง ประโยคที่ 1

ตัวอย่าง ส่วนนกระตุกเสียง ลักษณะที่ 5 ส่วนนกระตุกสลับกับการดันทำนอง
 ส่วนน B2 ปรากฏ 2 ชุดทำนอง ดังนี้
 ชุดที่ 1 การกระตุกสลับกับการดันทำนองแบบการซ้ำเสียง
 เนื้อทำนอง ประโยคที่ 4 วรรคหลัง

ชุดที่ 2 การกระตุกสลับกับการดันทำนองแบบการเติมเสียง
เนื้อทำนอง ประโยคที่ 7-10 วรรคหลัง

ตัวอย่าง ส่วนนกระตุกเสียง ลักษณะที่ 6 ส่วนนกระตุกสำหรับเท้าความขึ้นต้น
ชุดทำนอง
สำนวน B2
เนื้อทำนอง ประโยคที่ 4 วรรคหน้า

สำนวนที่ 3 ส่วนนสามพยางค์เสียง ประกอบด้วย 2 ลักษณะ

ตัวอย่าง ส่วนนสามพยางค์เสียง ลักษณะที่ 1 ส่วนนสามพยางค์ชนิดสองเสียง
สำนวน B1
ขึ้นต้น ประโยคที่ 1-2

ตัวอย่าง สำนวนสามพยางค์เสียง ลักษณะที่ 2 สำนวนสามพยางค์ชนิดสามเสียง

สำนวน B1

เนื้อที่ 1 ประโยคที่ 3-7

รอบสองเปลี่ยนเสียงทำประโยคลงเสียงที่ เพื่อเข้าสู่เนื้อที่ 2

สำนวน B2

เนื้อทำนอง ประโยคที่ 7-9

ทำนองปี

ทำนองหลัก

สำนวนที่ 4 สำนวนสี่พยางค์เสียง ประกอบด้วย 3 ลักษณะ

ตัวอย่าง สำนวนสี่พยางค์ ลักษณะที่ 1 สำนวนสี่พยางค์ชนิดสี่เสียงเดินกลอน

แนววิถีสั้น

สำนวน B1

เนื้อที่ 1 ประโยคที่ 3-5 และเนื้อที่ 2 ประโยคที่ 2-4

สำนวน B2

เนื้อทำนองประโยคที่ 4 วรรคหลัง

ตัวอย่าง สำนวนสี่พยางค์ ลักษณะที่ 2 สำนวนสี่พยางค์ชนิดสี่เสียงเดินกลอน

แนววิถीलง

สำนวน B1

เรียงเสียงแนววิถीलงบนกลุ่มทางเสียง ทดรอฟซซ

เนื้อที่ 2 ประโยคที่ 1

เรียงเสียงแนววิถीलงบนกลุ่มทางเสียง ดรอซซซ

เนื้อที่ 1 ประโยคที่ 6-7 และเนื้อที่ 2 ประโยคที่ 5-6

สำนวน B2

เนื้อทำนอง ประโยคที่ 5

← วิถีเสียงแนววิถึลง
← วิถีเสียงแนววิถึลง

ตัวอย่าง สำนวนสี่พยางค์ ลักษณะที่ 3 สำนวนสี่พยางค์ชนิดสามเสียงเดินกลอน
แนววิถึลง

สำนวน B1

ซ้ำเสียงในตำแหน่งที่ 1 และที่ 3

เนื้อที่ 1 ประโยคที่ 6-7 และเนื้อที่ 2 ประโยคที่ 5-6

ซ้ำเสียงในตำแหน่งที่ 1 และที่ 4

เนื้อที่ 1 ประโยคที่ 7 รอบที่ 2 และเนื้อที่ 2 ประโยคที่ 6 รอบที่ 2

กลุ่มที่ 2 ลักษณะสำนวนทำนองที่พบเฉพาะสำนวนเพลงปี่ (ลักษณะเฉพาะบุคคล)

ปรากฏการใช้บรรเลงในทำนองที่แตกต่างกันของทั้ง 2 สำนวน ซึ่งพบสำนวนที่
แตกต่างกัน จำนวน 2 สำนวน คือ สำนวนลูกตกสำหรับเปลี่ยนกลุ่มทางเสียงที่ปรากฏ
เฉพาะในสำนวนปี่ของนายอดุลย์ สิงเหม (B1) ในขณะที่สำนวนการละเสียงที่ปรากฏ
เฉพาะในสำนวนปี่ของนายทศพล แซ่เตีย (B2) เท่านั้น ดังตัวอย่างลักษณะสำนวนทำนอง
ต่อไปนี้

สำนวนที่ 1 สำนวนลูกตกสำหรับเปลี่ยนกลุ่มทางเสียง

ตัวอย่าง สำนวนลูกตกสำหรับเปลี่ยนกลุ่มทางเสียง 1 ลักษณะ

สำนวน B1 ปรากฏสำนวนเปลี่ยนกลุ่มทางเสียง จำนวน 4 ชุด

ชุดที่ 1 เปลี่ยนกลุ่มทางเสียง “ดรัมฯซลฯ เป็น ฟซลฯดรัมฯ” (เนื้อที่ 1
ประโยค ที่ 3 วรรคหน้า) เนื้อที่ 1

ประโยคที่ 2

ประโยคที่ 3 กลุ่มเสียง ดรัมฯซลฯ เปลี่ยนเสียงลูกตกเป็นเสียงซอล ฟซลฯดรัมฯ

ประโยคที่ 4

ชุดที่ 2 เปลี่ยนกลุ่มทางเสียง “ฟซลฯดรัมฯ เป็น ดรัมฯซลฯ” (เนื้อที่ 1
ประโยคที่ 5 วรรคหลัง และเนื้อที่ 2 ประโยคที่ 4)

ฟซลฯดรัมฯ ดรัมฯซลฯ

ชุดที่ 3 เปลี่ยนกลุ่มทางเสียง “ดรัมฯซลฯ เป็น ทดรัมฯฟซลฯ” (ทำนอง
เนื้อที่ 1 ประโยคที่ 7 รอบที่ 2 และเนื้อที่ 2 ประโยคที่ 6 รอบที่ 2)
เนื้อที่ 1 ประโยคที่ 7 รอบที่ 2 เปลี่ยนเสียงท้ายประโยคลงเสียงที่
เพื่อเข้าสู่เนื้อที่ 2 และเนื้อที่ 2 ประโยคที่ 6 รอบที่ 2 เปลี่ยนเสียงท้าย
สำหรับกลับต้นลงเสียงที่

ดรัมฯซลฯ

เนื้อที่ 2 ประโยคที่ 1 ทดรัมฯฟซลฯ

ชุดที่ 4 เปลี่ยนกลุ่มทางเสียง “ทศรฯพฯ เป็น พฯลศรฯ”
(ทำนองเนื้อที่ 2 ประโยคที่ 2)
เนื้อที่ 2

สำนวนที่ 2 สำนวนการละเสียง

ตัวอย่าง สำนวนการละเสียงเสียง 1 ลักษณะ

สำนวน B2

เนื้อทำนอง ประโยคที่ 5 เทียบกับประโยคที่ 6

สรุปผลการวิจัย

การวิเคราะห์สำนวนทำนองเพลงปี่มั่งคละจังหวัดสุโขทัยจากกลุ่มตัวอย่าง ทั้งสอง
สำนวน พบสำนวนทำนองจำนวน 6 รูปแบบสำนวน สามารถแบ่งออกเป็น 15 ลักษณะ ดังนี้

ตารางที่ 4 การสรุปลักษณะสำนวนทำนองเพลงปี่มั่งคละจังหวัดสุโขทัย

รูปแบบสำนวนทำนอง	ลักษณะ
สำนวนการลากเสียง	ลักษณะที่ 1 การลากเสียงขึ้นต้นทำนอง
	ลักษณะที่ 2 การลากเสียงระหว่างสำนวน
สำนวนลูกตกสำหรับเปลี่ยนกลุ่มทางเสียง	ลักษณะที่ 3 สำนวนลูกตกสำหรับเปลี่ยนกลุ่มทางเสียง
สำนวนกระตุก	ลักษณะที่ 4 สำนวนกระตุกทั้งชุด
	ลักษณะที่ 5 สำนวนกระตุกสลับกับทำนองปัดวรรค
	ลักษณะที่ 6 สำนวนกระตุกวรรคขึ้นต้น

รูปแบบสำนวนทำนอง	ลักษณะ
	ลักษณะที่ 7 สำนวนกระตุกสลับกับทำนองจังหวะสม่ำเสมอ
	ลักษณะที่ 8 สำนวนกระตุกสลับกับการดันทำนอง
	ลักษณะที่ 9 สำนวนกระตุกสำหรับทำนองขึ้นต้นชุดทำนอง
สำนวนสามพยางค์เสียง	ลักษณะที่ 10 สำนวนสามพยางค์ชนิดสองเสียง
	ลักษณะที่ 11 สำนวนสามพยางค์ชนิดสามเสียง
สำนวนสี่พยางค์เสียง	ลักษณะที่ 12 สำนวนสี่พยางค์ชนิดสี่เสียงเดินกลอนแนววิถีขึ้น
	ลักษณะที่ 13 สำนวนสี่พยางค์ชนิดสี่เสียงเดินกลอนแนววิถีลง
	ลักษณะที่ 14 สำนวนสี่พยางค์ชนิดสามเสียงเดินกลอนแนววิถีลง
สำนวนการละเสียง	ลักษณะที่ 15 สำนวนการละเสียง

Note: The Melodic Idiom of the Pi in Mangkhala Ensemble of Sukhothai Province

สามารถจัดแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่ 1 กลุ่มสำนวนทำนองที่พบในทุกสำนวนเพลงปี่ และกลุ่มที่ 2 สำนวนทำนองที่พบเฉพาะสำนวนเพลงปี่ (ลักษณะเฉพาะบุคคล) กล่าวคือ

สำนวนกลุ่มที่ 1 จากการศึกษาสำนวนปี่ของทั้ง 2 สำนวนพบการใช้สำนวนลากเสียงในลักษณะเดียวกัน คือ การลากเสียงขึ้นต้นทำนอง และการลากเสียงระหว่างทำนอง รวมทั้งสิ้น 2 ลักษณะ ส่วนสำนวนกระตุกเสียงพบทั้งสองสำนวนเช่นเดียวกัน แต่มีลักษณะของสำนวนกระตุกที่แตกต่าง คือ สำนวนปี่ของนายอดุลย์ สิงเหม (B1) ปรากฏสำนวนกระตุก 3 ลักษณะ ประกอบด้วย ลักษณะสำนวนกระตุกทั้งชุด ลักษณะสำนวนกระตุกสลับกับทำนองปิดวรรค และลักษณะสำนวนกระตุกวรรคขึ้นต้น ในขณะที่สำนวนปี่ของนายทศพล แซ่เตีย (B2) ปรากฏสำนวนกระตุก 3 ลักษณะที่แตกต่างกันออกไป ประกอบด้วย ลักษณะสำนวนกระตุกสลับกับทำนองจังหวะสม่ำเสมอ ลักษณะสำนวนกระตุกสลับกับการดันทำนอง และสำนวนกระตุกสำหรับทำนองขึ้นต้นทำนอง ดังนั้น จึงปรากฏการใช้สำนวนกระตุก รวมกันทั้งสิ้น 6 ลักษณะ

ลำดับถัดมาเป็นสำนวนสามพยางค์เสียง พบว่าสำนวนปี่ของนายอดุลย์ สิงเหม (B1) มีการใช้สำนวนนี้ 2 ลักษณะ คือ ลักษณะสำนวนสามพยางค์ชนิดสองเสียงและลักษณะสำนวนสามพยางค์ชนิดสามเสียง ในขณะที่สำนวนปี่ของนายทศพล แซ่เตีย (B2) พบการใช้สำนวนสามพยางค์เสียง เพียง 1 ลักษณะ คือ ลักษณะสำนวนสามพยางค์ชนิดสามเสียง และลำดับสุดท้ายที่พบเหมือนกัน คือ สำนวนสี่พยางค์เสียง โดยสำนวนปี่

ของนายอดุลย์ สิงเหม พบการใช้ 3 ลักษณะ คือ ลักษณะสำนวนสี่พยางค์ชนิดสี่เสียงเดินกลอนแนววิถีขึ้น ลักษณะสำนวนสี่พยางค์ชนิดสี่เสียงเดินกลอนแนววิถีลง และลักษณะสำนวนสามพยางค์เดินกลอนแนววิถีลง ในขณะที่สำนวนปี่ของนายทศพล แซ่เตีย พบการใช้ 2 ลักษณะเท่านั้น คือ ลักษณะสำนวนสี่พยางค์ชนิดสี่เสียงเดินกลอนแนววิถีขึ้นและลักษณะสำนวนสี่พยางค์ชนิดสี่เสียงเดินกลอนแนววิถีลง ดังนั้น สำนวนสี่พยางค์เสียงที่ปรากฏในสำนวนปี่จังหวัดสุโขทัยรวมจำนวน 3 ลักษณะ

ส่วนสำนวนกลุ่มที่ 2 ปรากฏการใช้บรรเลงในทำนองที่แตกต่างกันของทั้ง 2 สำนวนที่แตกต่างกัน โดยพบว่าสำนวนลูกตกสำหรับเปลี่ยนกลุ่มทางเสียงพบการใช้ลักษณะนี้เฉพาะสำนวนปี่ของนายอดุลย์ สิงเหม (B1) ส่วนสำนวนการละเสียงนั้นปรากฏเฉพาะสำนวนปี่ของนายทศพล แซ่เตีย (B2) เท่านั้น

โดยรูปแบบสำนวนทำนองมีวิธีและแนวคิดสู่การบรรเลงหรือการดำเนินทำนองจากแนวคิดหลัก คือ เครื่องประโคมหรือเครื่องดนตรีที่ทำหน้าที่ประโคม โดยการประโคมนี้ปรากฏการใช้เครื่องดนตรีในกลุ่มปี่กลองมาแต่โบราณ ซึ่งสอดคล้องกับเครื่องดนตรี 5 ประการตามข้อมูลปัญจตรียางค์หรือปัญจาทะ หรือที่นิยมเรียกกัน คือ กลองสี่ปี่หนึ่ง (Wongthet, 1989) อันเป็นร่องรอยที่ฝังแน่นของอารยธรรมในพื้นที่อย่างเด่นชัด และให้ความสำคัญกับพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนา โดยวัฒนธรรมของการใช้ดนตรีประโคมนั้น ประกอบด้วยการประโคมในลักษณะประกอบพิธีกรรมทางศาสนา และการประโคมดนตรีในลักษณะของการเฉลิมฉลองเพื่อความบันเทิง ดังเช่นการใช้วงดนตรีม้งคละทำหน้าที่ประโคม ตามข้อมูลที่ ไมเคิล ไรท์ ได้ทำการศึกษาและอธิบายถึงการเข้ามาของวงดนตรีปี่กลองม้งคละ เมื่อครั้งทำการบันทึกข้อมูลจากวงดนตรีม้งคละของตำบลบ้านสวน จังหวัดสุโขทัย ดังคำอธิบายไว้ว่า “สมัยพญาลิไทได้นำพระศาสนาจากลังกาเข้ามา...มีการไปมาหาสู่กันระหว่างสุโขทัยกับลังกา...จารีตระบู้มาเป็นขบวนเสด็จ ซึ่งสมัยโบราณจะต้องมีกองทหารเกียรติยศและจะต้องมีปี่มึกลองตามฐานันดร....ในเรื่องนี้ประเพณีสยามกับประเพณีลังกาตรงกันไม่มีผิด...ประโคมมาดังสนั่นหวั่นไหวตลอดทาง...” (Wright, 1998) ดังนั้นจะเห็นได้ว่า วัฒนธรรมการบรรเลงหรือการประโคมดนตรียังคงปรากฏรูปแบบระเบียบ แบบแผนของการบรรเลงที่คงสืบทอด ส่งต่อกันมาแต่บรรพบุรุษ ประกอบกับการเลือกรับ ปรับใช้ ทั้งในส่วนของเพลง วง เครื่อง โอกาสการบรรเลง และกระบวนการ

ถ่ายทอด ให้มีความสอดคล้องกับยุคสมัยและความเปลี่ยนแปลงของสังคมวัฒนธรรมในแต่ละพื้นที่ อันมีแกนกำหนดแนวปฏิบัติร่วมกัน คือ พิธีกรรม ศาสนา และการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันของมนุษย์ในสังคม ฉะนั้น การวิเคราะห์ครั้งนี้ ถึงแม้จะมีลักษณะทำนองคล้ายคลึงเป็นส่วนใหญ่ และมีความแตกต่างกันภายในลักษณะเฉพาะต่าง ๆ ของสำนวนเพลงก็ตาม สิ่งเหล่านี้ถือเป็นภาพสะท้อนที่สามารถแสดงให้เห็นถึงคุณสมบัติหลักของสำนวนทำนองเพลงปี่มั่งคละจังหวัดสุโขทัยที่เป็นปรากฏการณ์ของดนตรีพื้นบ้าน ในพื้นที่นี้ได้เป็นอย่างดี

อภิปรายผลการวิจัย

การวิเคราะห์ลักษณะสำนวนเพลงปี่มั่งคละจังหวัดสุโขทัย ถือเป็นกระบวนการหนึ่งที่สามารถแสดงลักษณะเฉพาะทางดนตรีของพื้นที่แห่งอาณาจักรดั้งเดิมของวัฒนธรรมผ่านท่วงทำนอง ลักษณะเสียง สำนวน สำเนียงภาษาที่ใช้ในการบรรเลงดนตรีมั่งคละ ตลอดจนโอกาสของการบรรเลง ที่ยังคงแสดงให้เห็นร่องรอยของวัฒนธรรมและพัฒนาการของดนตรีที่ใช้บรรเลงเชื่อมโยงกับข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์ของการกำเนิดการใช้วงดนตรีลักษณะดังกล่าวมาตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 19 ซึ่งตรงกับอาณาจักรสุโขทัยเป็นต้นมา สอดคล้องกับคำอธิบายของพระมหาเทวประภาส มากคล้าย ที่กล่าวถึงดนตรีปี่กลองมั่งคละเริ่มปรากฏในอาณาจักรสุโขทัย โดยเป็นวงดนตรีสำหรับการประกอบศักดิ์สิทธิ์ที่ขมพู่ทวีป เรียกว่า “ปัญจวาทยะ” ส่วนลัทธิทวิปเรียกว่า “ปัญจตริยะ” ในขณะที่ภาษาสิงหล เรียกว่า “มคูล เพเร” หรือ “มคูล เพระ” และตรงกับภาษาบาลีว่า “มังคลภริ” ใช้ประกอบในพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ทางศาสนา การถวายนดนตรีแด่พระมหากษัตริย์ (Makkhrai, 2015) ด้วยแนวคิดดังกล่าว จึงส่งผลต่อความคิดและความเชื่อที่เป็นสิ่งหล่อเลี้ยงจิตวิญญาณของบรรดานักดนตรีวงมั่งคละที่ค่านึงถึงเสมอว่า ดนตรีที่ตนบรรเลงนั้น นอกจากจะเป็นดนตรีดั้งเดิมหรือวัฒนธรรมที่ตนเองสืบทอดมาแล้ว ยังเป็นดนตรีสำคัญที่มีรูปแบบและวิธีการบรรเลงที่ใช้ในพิธีกรรมทางศาสนาและกิจกรรมความบันเทิงที่ผูกพันกับจิตวิญญาณของมนุษย์เรื่อยมาจนกระทั่งปัจจุบัน โดยดนตรีนั้นเป็นส่วนที่สามารถอธิบายปรากฏการณ์วิธีการ ท่วงทำนองที่สัมพันธ์กับบริบทในเชิงสังคมวัฒนธรรมและวิถีชีวิตได้เป็นอย่างดี (Cherdchoo, 2022) ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ลักษณะสำนวนเพลงปี่มั่งคละสุโขทัยจะมีลีลาเฉพาะแตกต่างจากสำเนียงพิษณุโลกและอุตรดิตถ์ (Singhem, 2021) ด้วยสำนวนทำนอง

ปีที่มีความสั้น-ยาว หรือแม้แต่โครงสร้าง จำนวนประโยค และสีสันที่ต่างกันในงานอง
ทั้งนี้ ความแตกต่างของท่วงทำนองในสำนวนปี่มั่งคละสุโขทัยกับพื้นที่อื่นนั้น ปรากฏได้
เด่นชัดในส่วนของการเล่นลากเสียง ดังที่ปรากฏในสำนวนปี่ของนายทศพล แซ่เตีย
(Saetia, 2021) และสำนวนที่มีการเลียนเสียงทำนองที่เรียกว่า “ต๋อยอีโต้ด” ดังที่ปรากฏ
ในสำนวนปี่ของนายอดุลย์ สิงห์เหม (Singhem, 2021) สิ่งเหล่านี้ ยังคงนำมาถ่ายทอดจาก
ผู้รู้ในปัจจุบันสู่กลุ่มเยาวชนรุ่นใหม่ เพื่อเป็นการแสดงลักษณะอัตลักษณ์สำนวนเพลงปี่
มั่งคละสำนวนนี้ให้คงอยู่ในวัฒนธรรมอย่างเข้มแข็งสืบไป

ข้อเสนอแนะการวิจัย

การศึกษาสำนวนทำนองเพลงปี่มั่งคละจังหวัดสุโขทัยครั้งนี้ เป็นการอธิบาย
รูปแบบสำนวนที่ปรากฏในการบรรเลงเพลงปี่ของจังหวัดสุโขทัยและการสะท้อนภาพ
ความสัมพันธ์ระหว่างบริบททางวัฒนธรรม สังคมและการดำรงชีวิตที่ยังคงแนวคิดการ
ถวายเป็นการบูชาแด่พระศาสนา อีกทั้งเป็นการถวายเป็นทาน การสร้างบุญ
หรือแม้แต่การบรรเลงเพื่อประกอบความบันเทิงต่าง ๆ ที่สามารถเชื่อมโยงผู้คนชนชั้น
ต่าง ๆ ทางสังคมผ่านกิจกรรมร่วมกัน ดังนั้น ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาเกี่ยวลักษณะ
สำนวนทำนองเพลงปี่มั่งคละนั้น จึงยังมีประเด็นอื่น ๆ เช่น ร่องรอยอารยธรรมประวัติศาสตร์
กับการใช้ดนตรีมั่งคละในการอุทิศประโยชน์ให้กับวัดหรือศาสนา ดังการปรากฏข้อมูล
การถวายเป็นดนตรีแด่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ลักษณะดนตรีประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เป็นต้น
จึงควรค่าแก่การศึกษา เพื่อเป็นการเพิ่มเติมองค์ความรู้ลักษณะดนตรีดั้งเดิมในวัฒนธรรม
ของชาวลุ่มน้ำภาคเหนือตอนล่างได้อีกทางหนึ่งเป็นอย่างดี

เอกสารอ้างอิง

Amod, N. (2021, March 24). *Interview*.

Chamni, K. (2021, April 9). *Interview*.

Coedes, G. (1983). *Sukhothai Inscription*. Bangkok: The Fine Arts Department.

- Cherdchoo, W. (2022). *An Analysis of Melodic Idioms of the Pi in Mangkhala Folk Music in Phitsanulok. Naresuan University (Mekong-Salween Civilization Studies Journal)*, 13(2), 175-200.
- Khwanyuen W., Sukpramun P., & Traikasem S. (1992). *Music and Art*. Bangkok: The Fine Arts Department
- Makkhrai, T., (Phra Maha). (2015). *Method for promoting reconciliation using pi-klong mangkhala culture as a characteristic mechanism: In the case of the Sukhothai-speaking communities in the upper basin of the Nan River in Uttaradit Province. Veridian E-Journal, Silpakorn University (Humanities, Social Sciences and arts)*, 8(3), 249-266.
- Princess Maha Chakri Sirindhorn Anthropology Centre. (2021, March 24). *The Inscriptions in Thailand Database*. Retrieved from <https://db.sac.or.th/inscriptions/inscribe/detail/250>
- Saetia, T. (2021, March 18). *Interview*.
- Singhem, A. (2021, March 24). *Interview*.
- Wongthet, S. (1989). *Singing Dancing Playing music: Music and Dance of Siamese*. Bangkok: Phikhanet.
- Wright, M. (1998). *Foreigners who are crazy about Siam*. Bangkok: Matichon.

ความสัมพันธ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ลื้อในจีน ลาว และไทย

The Relationship of Lue Ethnic Groups in People's
Republic of China, Laos PDR, and Thailand

วิชุลดา มาตันบุญ¹

Wichulada Matanboon

E-mail: vichu.m@hotmail.com, wichulada.m@cmu.ac.th

Received: August 1, 2022

Revised: March 27, 2023

Accepted: April 4, 2023

¹ นักวิจัยชำนาญการพิเศษ ศูนย์วิจัยปัญหาสังคม สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Researcher, Senior Professional Level, Social Problem Research Center, Social Research Institute,
Chiang Mai University

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการยึดโยงความสัมพันธ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ลื้อในจีน ลาว และไทย พื้นที่วิจัยคืออำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย และขยายพื้นที่เก็บข้อมูลไปที่ชุมชนลื้อแขวงบ่อแก้ว สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และชุมชนลื้อที่เมืองสิบสองปันทนา มณฑลยูนนาน สาธารณรัฐประชาชนจีน ใช้วิธีการเก็บข้อมูลโดยการสังเกตการณ์ การสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม การทำเวทีชุมชน และการจัดประชุมวิชาการ วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มชาติพันธุ์ลื้อทั้งสามประเทศส่วนใหญ่มีการยึดโยงความสัมพันธ์กันบนฐานของ 1) ความเป็นชาติพันธุ์ลื้อด้วยกัน ได้แก่ เครือญาติ เครือญาติโดยการสมรส งานประเพณี และวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์และที่มาของคนลื้อแต่ละพื้นที่ 2) การนับถือศาสนาพุทธ 3) ความเชื่อด้านผีบรรพบุรุษและสายสกุล รวมถึงผีบ้านและผีเมืองที่เป็นหัวใจสำคัญที่เห็นเป็นรูปธรรมในชุมชนลื้อทุกแห่ง และ 4) ผ่านเครือข่ายการค้าขาย เมื่อพิจารณาลักษณะความสัมพันธ์ของชาติพันธุ์ลื้อในไทยกับลื้อในจีนและลื้อในไทยกับลื้อในลาว พบว่าส่วนใหญ่มีลักษณะเหมือนกัน แต่มีความแตกต่างกันตรงที่ลักษณะการยึดโยงความสัมพันธ์กันของลื้อในไทยกับลื้อในจีนนั้นมีความสัมพันธ์ในรูปแบบใหม่เพิ่มเข้ามาคือ เครือข่ายของสมาคมลื้อแห่งประเทศไทยที่เชื่อมความสัมพันธ์ข้ามประเทศไปยังลื้อสิบสองปันทนามณฑลยูนนาน สาธารณรัฐประชาชนจีน และเครือข่ายของนักศึกษาจีนที่เข้ามาเรียนในประเทศไทย และในส่วนของกาที่ยึดโยงความสัมพันธ์กันของลื้อในไทยกับลื้อในลาวนั้นมีการยึดโยงความสัมพันธ์กันผ่านการเข้าร่วมกิจกรรมที่เป็นทางการของหน่วยงานรัฐปัจจัยสำคัญที่มีส่วนทำให้คนลื้อมีความใกล้ชิดกันมากขึ้นคือนโยบายการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจของรัฐที่มีการสร้างสะพานมิตรภาพเพื่อเชื่อมไทย-ลาวแห่งที่ 4 และเครือข่ายอินเทอร์เน็ตที่ช่วยให้การติดต่อสื่อสารกันได้เร็วและง่ายขึ้น

คำสำคัญ: การยึดโยงความสัมพันธ์ ลื้อในจีน ลื้อในลาว ลื้อในไทย

Abstract

The relationship of Lue ethnic groups in People's Republic of China, Laos PDR, and Thailand is a qualitative research study. The aim of this research is to study the relationship of Lue ethnic groups in China, Laos and Thailand. The research areas cover a Chiang Khong District, Chiang Rai Province, the Lue Community in Bo Kaeo Sub-District in Lao People's Democratic Republic and the Lue community in Xishuangbanna Dai Autonomous Prefecture, Yunnan Province, in People's Republic of China. This research uses observational data collection methods, in-depth interviews, group discussions, community conferences and the organization of academic conferences to analyses the dataset. The research found that Lue people in all three countries are linked together based on 1) The Lue ethnicity, including kinship and bloodline, trading network, traditions and culture, history and origin of Lue people in each area; 2) Buddhism and ancestral beliefs, including household spirits and city spirits that they respect and serve as a heart of Lue community; 3) Some areas established relationships through formal networks and participation in government activities; and 4) Trading networks and business. The relationships between the Lue ethnic group in Thailand and the Lue ethnic group in China, and the Lue ethnic group in Thailand and the Lue ethnic group in Lao PDR were mostly similar. The Lue ethnic group in Thailand and the Lue ethnic group in China, however, established a new form of cross-border relationship through Lue Thailand Association with Lue Xishuangbanna Yunnan, People's Republic of China, and the Chinese student network in Thailand. The Lue ethnic group in Thailand and the Lue ethnic group in Lao PDR established a relationship through participation in government activities. Nowadays, an

important factor that helps Lue people to strengthen relations even in different countries is the policies for social and economic development of the state with the construction of the 4th Thai-Lao Friendship Bridge. Also, the Internet network facilitates faster and easier communication.

Keywords: Relationship Linkage, Lue in China, Lue in Laos PDR, Lue in Thailand

บทนำ

พื้นที่ลุ่มน้ำโขงมีความอุดมสมบูรณ์มีความหลากหลายทางชีวภาพช่วยเติมเต็มความอุดมสมบูรณ์ให้กับไร่นาด้วยตะกอนดินที่อุดมไปด้วยแร่ธาตุ ป่าไม้ และเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำ ผู้คนประมาณร้อยละ 80 จากทั้งหมด 300 ล้านในภูมิภาคนี้ ต่างพึ่งพาอาศัยระบบธรรมชาติโดยตรงในเรื่องของความมั่นคงทางอาหาร วิถีชีวิต และประเพณีวัฒนธรรม ซึ่งภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงประกอบด้วยประเทศกัมพูชา ประเทศลาว ประเทศเมียนมาร์ ประเทศเวียดนาม และประเทศไทย (Geo-Informatics and Space Technology Development Agency, 2022) พื้นที่ลุ่มน้ำโขงยังเป็นพื้นที่ที่มีการขยายตัวของกลุ่มคนพูดภาษาตระกูลไทยที่มาจากจีนตอนใต้โดยอาศัยเรียงรายอยู่ลุ่มน้ำสำคัญ รวมถึงแม่น้ำโขงด้วยที่เกิดขึ้นมาเมื่อ 3000 กว่าปีมาแล้ว ตั้งแต่บริเวณภาคใต้ของจีนนับตั้งแต่มณฑลยูนนาน รวมถึงดินแดนใกล้เคียง เช่น มณฑลกว๋างสีกับมณฑลกว๋างตุ้ง นับเป็นส่วนหนึ่งของภูมิภาค “อุษาคเนย์สมัยโบราณ” ที่มีประเทศไทยและประเทศเพื่อนบ้านรวมอยู่ด้วย (Wongthes, 1994) มีความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ หากย้อนไปในอดีตพื้นที่ชายแดนบริเวณประเทศไทยและประเทศลาวไม่ได้มีพรมแดนขวางกั้น ความเป็นอยู่ของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ จึงเป็นเหมือนพี่น้องกัน ไปมาหากันได้ง่าย แต่หลังจากมีการปักเขตแดนเพื่อแบ่งกันอาณาเขต ซึ่งได้เริ่มหลังจากเหตุการณ์วิกฤตการณ์สยาม ร.ศ. 112 ที่ฝรั่งเศสได้ส่งกำลังทหารรุกเข้ามาทางฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง และบังคับให้รัฐบาลของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวลงนามในสนธิสัญญาฝรั่งเศส-สยาม ในปี ค.ศ. 1893 (พ.ศ. 2436) ซึ่งสนธิสัญญาดังกล่าวถือเป็นสนธิสัญญาฉบับแรกที่กำหนดเขตแดนระหว่างไทย - ลาว

และทำการปักหลักเขตแดนใหม่เพื่อความชัดเจน ซึ่งไทยและลาวได้ดำเนินการสำรวจและปักหลักเขตแดนกันมานับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2540 เส้นเขตแดนระหว่างไทยและลาวทางบกสามารถระบุได้ชัดเจนจนกระทั่งสามารถดำเนินการปักหลักและจัดทำเขตทางบกได้ถึง 96 เปอร์เซ็นต์ของเส้นเขตแดนทางบกทั้งหมด (Thippimol et al, 2011) ทำให้พื้นที่ดังกล่าวถูกแยกออกจากกัน ความสัมพันธ์ของคนในพื้นที่สองฝั่งโขงจึงดูห่างไกลออกไป การไปมาหากันมีความยากขึ้น แต่ความสัมพันธ์ของชาติพันธุ์สองฝั่งโขงยังมีอย่างต่อเนื่อง เช่นเดียวกับกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ที่ถึงแม้ว่าจะมีการอพยพหรือเคลื่อนย้ายไปอยู่ที่ต่างถิ่นก็ยังคงรักษาความสัมพันธ์ไว้เสมอ ยกตัวอย่างความสัมพันธ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในประเทศไทยที่ยังคงมีการติดต่อสื่อสารและเชื่อมโยงความสัมพันธ์กับกลุ่มชาติพันธุ์ม้งที่มีการเคลื่อนย้ายไปอยู่ที่ประเทศอเมริกา (Leepreecha, 2015) ในปัจจุบันที่มีความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสารสนเทศยังทำให้การติดต่อสื่อสารกันของมนุษย์มีความสะดวกและง่ายมากขึ้นโดยผ่านช่องทางสื่อสังคมออนไลน์

เช่นเดียวกับความสัมพันธ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ลื้อ ซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ลุ่มน้ำโขงที่มีความน่าสนใจ ไม่ว่าจะเป็นด้านวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่มีความโดดเด่น เช่น ภาษา การแต่งกาย ที่อยู่อาศัย รวมถึงศิลปะและวัฒนธรรม กลุ่มชาติพันธุ์ลื้อมีประวัติศาสตร์การอพยพมาจากประเทศจีนตอนใต้ในอดีตด้วยเหตุผลทางการเมือง การเปลี่ยนแปลงภายในของประเทศจีนและความยากจน ปัจจุบันชาวลื้ออาศัยอยู่ในประเทศลาว เมียนมาร์ จีน และไทย ลื้อที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยได้มีการกระจายตัวอาศัยอยู่ในจังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย พะเยาแพร่ น่าน ลำปาง และลำพูน (Matanboon, 2016) ด้วยประวัติการเคลื่อนย้ายที่มาจากภูมิลำเนาเดียวกันทำให้สายสัมพันธ์ของชาติพันธุ์ลื้อทุกพื้นที่ยังคงมีอย่างต่อเนื่องตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ปัจจุบันถึงแม้จะมีแม่น้ำโขงกั้นพรมแดนแต่ความสัมพันธ์ของชาติพันธุ์ลื้อยังคงมีอยู่อย่างแน่นแฟ้น มีเครือข่ายความสัมพันธ์ที่มีการเดินทางไปมาหาสู่กันทั้งในไทย ลาว เมียนมาร์ และจีนตอนใต้

ด้วยธรรมชาติของคนลื้อที่ชอบอยู่ใกล้ขีดธรรมชาติ จึงพบว่าชุมชนลื้อมักตั้งอยู่ริมแม่น้ำ มีแม่น้ำสายหลักที่เป็นเสมือนเส้นทางเชื่อมโยงความสัมพันธ์ ของคนลื้อในแถบภูมิภาคลุ่มน้ำโขงเข้าด้วยกันคือแม่น้ำโขง ซึ่ง Powedder (2018) พบว่าคนลื้อแถบพรมแดนของมณฑลยูนนาน (ภาคตะวันตกเฉียงใต้ของจีน) ภาคเหนือของไทย และภาคเหนือของลาวมีการเชื่อมโยงกันอย่างเป็นธรรมชาติผ่านเส้นทางแม่น้ำโขง ซึ่งมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันทางวัฒนธรรม เศรษฐกิจ และการเมือง ในสถานการณ์ปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลงทางสังคม การเมือง และเศรษฐกิจในแถบลุ่มน้ำโขง พบว่าสิ่งที่มีผลต่อความสัมพันธ์ของคนลื้อในพื้นที่ลุ่มน้ำโขงและชายแดนเป็นเรื่องของการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ที่ทำให้มีการไปมาหากันน้อยลง อย่างไรก็ตาม ความนิยมในการใช้สื่อโซเชียลของคนในสังคมก็ช่วยกระชับความสัมพันธ์ของคนลื้อให้ใกล้ชิดกันมากขึ้น

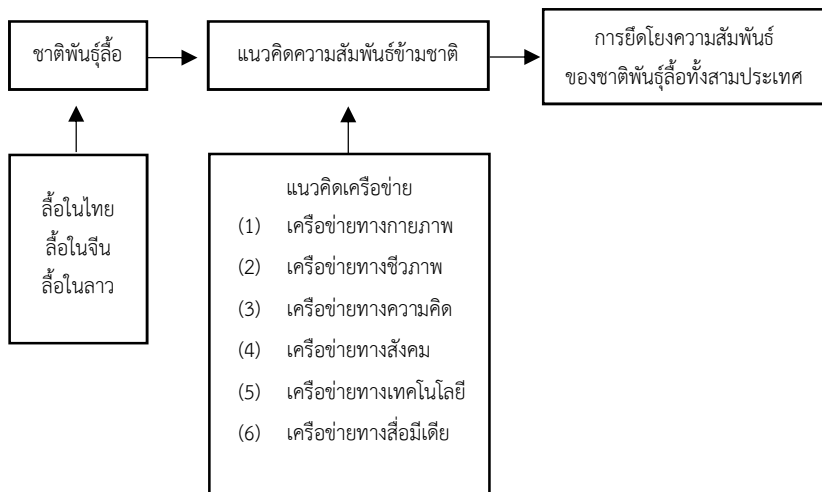
บทความวิจัยนี้จึงต้องการนำเสนอถึงเครือข่ายและการยึดโยงความสัมพันธ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ลื้อในจีน ลาว และไทย เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ลื้อ รวมถึงการพัฒนาชุมชนไทลื้อและการวางแผนพัฒนาในด้านสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจของประเทศ ซึ่งมีความสำคัญอย่างมากในยุคที่ประเทศไทยเป็นประเทศสมาชิกประชาคมอาเซียน

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาลักษณะการยึดโยงความสัมพันธ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ลื้อในจีน ลาว และไทย

กรอบแนวคิด

การวิจัยนี้ใช้แนวคิดเครือข่าย (Network Concept) และแนวคิดความสัมพันธ์ข้ามชาติ (Transnational Ties Concept) โดยใช้พื้นที่ชุมชนไทลื้อในอำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย เป็นพื้นที่เป้าหมายในการเก็บข้อมูล มีกรอบแนวคิด ดังนี้

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิด

Figure1. Conceptual Framework

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ขั้นตอนและวิธีการเก็บข้อมูลแบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอน ได้แก่ 1) ขั้นตอนการเตรียมความพร้อมและวางแผนการวิจัย ในด้านการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้อง การประสานงานกับพื้นที่ และการจัดทำเครื่องมือการวิจัย 2) ขั้นตอนการเก็บข้อมูลในพื้นที่เป้าหมาย โดยใช้วิธีการสังเกตการณ์ (Observation) บริบทพื้นที่วิจัยและกิจกรรมที่เกิดขึ้นในชุมชน การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ในประเด็นเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของชุมชน ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนและเครือข่ายชาติพันธุ์ท้องถิ่น การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ประเด็นเกี่ยวกับเครือข่ายชาติพันธุ์ท้องถิ่น การจัดเวทีชุมชนเพื่อนำเสนอผลการวิจัยในช่วงแรกให้กับผู้ที่เกี่ยวข้องได้ตรวจสอบข้อมูลและเป็นการรับฟังข้อเสนอแนะจากชุมชน และการวิเคราะห์ข้อมูล และ 3) ขั้นตอนการเขียนรายงานการวิจัย โดยเริ่มจากการจัดทำ (ร่าง) รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ก่อน แล้วจัดสัมมนาวิชาการเพื่อนำเสนอผลการวิจัยที่เป็น (ร่าง) รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์เพื่อให้ผู้ที่เกี่ยวข้องในชุมชนเป้าหมายและผู้เชี่ยวชาญได้มีส่วนร่วมในการตรวจสอบความ

ถูกต้องของข้อมูลอีกครั้ง เพื่อนำข้อเสนอแนะจากเวทีไปปรับปรุงและเขียนรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์

พื้นที่เป้าหมายโครงการคือชุมชนลื้อในอำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย เป็นการเลือกพื้นที่แบบเจาะจง (Purposive) เพราะเป็นชุมชนลื้อที่มีขนาดใหญ่และมีเครือข่ายความสัมพันธ์กับชาติพันธุ์ลื้อในสปป.ลาวและจีน ได้แก่ บ้านศรีดอนชัย บ้านห้วยเม็ง และบ้านหาดบ้าย และมีการขยายพื้นที่เก็บข้อมูลไปในชุมชนลื้อที่สิบสองปันนา สาธารณรัฐประชาชนจีน ได้แก่ ชุมชนลื้อเมืองเชียงรุ่ง ชุมชนลื้อเมืองฮุน และชุมชนลื้อเมืองฮาย และชุมชนลื้อที่แขวงบ่อแก้ว สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ได้แก่ บ้านปุงนาหนุน บ้านพิมลสิน บ้านดอนจัยหรือบ้านห้วยน้ำเลื่อง และบ้านท่าฟ้า ใช้วิธีการเลือกกลุ่มเป้าหมายหลักแบบเจาะจง (Purposive) คือเป็นผู้ที่สามารถให้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องได้เป็นอย่างดี ได้แก่ ผู้นำที่เป็นทางการและผู้นำไม่เป็นทางการในชุมชนลื้อ ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นผู้ที่มีอาชีพค้าขาย จำนวนกลุ่มเป้าหมายที่ให้สัมภาษณ์ทั้งหมด 45 คน แยกเป็นเพศชาย 28 คน และเพศหญิง 17 คน กลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วมสนทนากลุ่มจำนวน 72 คน ทั้งหมดจำนวน 12 กลุ่มๆ ละ 5-8 คน แยกเป็นประเทศไทย 5 กลุ่ม สปป.ลาว 4 กลุ่ม จีน 3 กลุ่ม นอกจากนี้ยังเก็บข้อมูลกับผู้ให้ข้อมูลรองที่เป็นคนในชุมชน พ่อค้า ผู้ที่ทำธุรกิจเกี่ยวกับสินค้าไทลื้อ วิธีการเข้าถึงผู้ให้ข้อมูลในอำเภอเชียงของโดยการแนะนำจากแกนนำลื้อที่นักวิจัยเคยรู้จัก และคุ้นเคยมาก่อน หลังจากนั้นจึงได้รับการแนะนำให้รู้จักกับผู้ให้ข้อมูลคนอื่น (Snowball Technique) ส่วนการเก็บข้อมูลในต่างประเทศใช้วิธีการแบบไม่เป็นทางการ โดยการเก็บข้อมูลที่ประเทศลาวได้อาศัยแกนนำลื้อที่อำเภอเชียงของ ที่มีญาติอยู่ในพื้นที่เป้าหมายที่เก็บข้อมูลและได้แนะนำให้เก็บข้อมูลกับแกนนำลื้อที่ลาว (Snowball Technique) และวิธีการเข้าถึงผู้ให้ข้อมูลในประเทศจีนได้ใช้วิธีการเข้าถึงโดยการแนะนำของนักศึกษาจีนที่มาเรียนมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย โดยได้แนะนำผู้ให้ข้อมูลที่เป็นแกนนำลื้อที่สิบสองปันนา (Snowball Technique) การเดินทางไปเก็บข้อมูลได้มีนักศึกษาจีนร่วมเดินทางด้วยและมีบทบาทอย่างมากในการช่วยประสานงานและการสื่อสาร และได้มีแกนนำลื้อที่อำเภอเชียงของร่วมเดินทางไปด้วย

การวิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมและใช้การตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) คือการเก็บข้อมูลในช่วงเวลาที่แตกต่างกัน เก็บข้อมูลในสถานที่ที่ต่างกัน และการเก็บข้อมูลกับบุคคลหลายคน อย่างไรก็ตาม ในการศึกษาครั้งนี้ ยังได้ใช้คนเก็บข้อมูลหลายคนและใช้หลายวิธีการในการเก็บข้อมูล เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความน่าเชื่อถือมากที่สุด

ผลการวิจัยเชิงสังเคราะห์

1. ประวัติศาสตร์วัฒนธรรมและการกระจายตัวของชาติพันธุ์ลื้อในเขต ลุ่มน้ำโขงตอนบน

กลุ่มชาติพันธุ์ลื้อในอดีตอาศัยอยู่ในประเทศจีนและมีประวัติศาสตร์การอพยพมาจากประเทศจีนตอนใต้คือแคว้นสิบสองปันนา มาอาศัยอยู่บริเวณลุ่มน้ำโขงเมื่อครั้งเกิดสงครามเพราะถูกกดดันจากจีนและความยากจน มีวิถีการดำเนินชีวิตอยู่ใกล้ขีดธรรมชาติ นิยมตั้งบ้านเรือนอยู่ตามที่ราบลุ่มริมแม่น้ำ ชาติพันธุ์ลื้อมีการกระจายตัวอยู่ในรัฐฉานประเทศเมียนมาร์ ภาคเหนือของประเทศสปป.ลาว และในพื้นที่ภาคเหนือของไทยคือพะเยา เชียงราย เชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน ลำปาง และลำพูน ในพื้นที่อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย พบว่ามีชาติพันธุ์ลื้ออาศัยอยู่เป็นชุมชนใหญ่ ๆ 3 ชุมชน ได้แก่ ชุมชนศรีดอนชัย ตำบลศรีดอนชัย บ้านห้วย ตำบลริมโขง และบ้านหาดบ้าย ตำบลริมโขง ชาติพันธุ์ลื้อมีความโดดเด่นด้านอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ ได้แก่ ภาษาพูด อาหาร การแต่งกายด้วยชุดชาติพันธุ์ลื้อ และการทอผ้าลวดลายไทลื้อ ปัจจุบันพื้นที่อำเภอเชียงของ จึงเป็นพื้นที่ที่มีความโดดเด่นด้านวัฒนธรรมลื้อ และมีโครงการพัฒนาของรัฐหลายโครงการที่เข้าไปส่งเสริมและสนับสนุนให้เป็นชุมชนท่องเที่ยว และพบว่าในพื้นที่อำเภอเชียงของยังมีการเชื่อมโยงความสัมพันธ์กับลื้อทั้งภายในและภายนอกประเทศ

2. ลักษณะการยึดโยงความสัมพันธ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ลื้ออำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย กับชาติพันธุ์ลื้อในประเทศจีนและลาว

2.1 การยึดโยงความสัมพันธ์ของลื้ออำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงรายกับ ลื้อแขวงบ่อแก้ว สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

2.1.1 การยึดโยงความสัมพันธ์บนฐานความเป็นชาติพันธุ์ลื้อด้วยกัน มีดังนี้

2.1.1.1 เครือญาติ ได้แก่ พี่ น้อง ลุง ป้า น้า อา ลูก หลาน เหลน ในชุมชนลื้อที่อำเภอเชียงของมักมีการติดต่อและไปมาหาสู่กับชุมชนลื้อ ที่สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวอย่างต่อเนื่องมาตั้งแต่อดีต ด้วยความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกันแบบเครือญาติที่มีเชื้อสายเดียวกัน แต่มีการแยกย้ายกันตั้งบ้านเรือนออกไปอยู่คนละฝั่งน้ำโขง เพราะมีการอพยพในอดีตเพื่อหาที่ทำกินที่อุดมสมบูรณ์ ความสัมพันธ์ในลักษณะนี้ยังขยายเครือข่ายออกไปเป็นเครือข่ายด้านอาชีพของคนลื้อทั้งสองฝั่งอีกด้วย กล่าวคือ ชุมชนลื้อที่บ้านห้วยเม็งส่วนใหญ่มีอาชีพปลูกผลไม้เป็นหลัก มีพ่อค้าที่เป็นคนลื้อและเป็นญาติกันจากฝั่งสปป.ลาว ได้เข้ามารับซื้อผลไม้ในพื้นที่บ้านห้วยเม็งเพื่อส่งไปขายที่ประเทศจีน

2.1.1.2 เครือญาติโดยการสมรส (แต่งงานกันหรือมาดองกัน) ทั้งสองฝ่ายถือว่าเป็นญาติกัน เป็นความสัมพันธ์ที่เกิดจากการแต่งงานของคนลื้อทั้งสองฝั่งโขง มีการนับญาติผ่านครอบครัวของทั้งฝ่ายชายและฝ่ายหญิง เวลามีสงานบุญหรืองานประเพณีในชุมชนลื้อที่อำเภอเชียงของหรือในชุมชนลื้อที่สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวก็จะมีการบอกบุญหรือเชิญญาติของทั้งสองฝ่ายเข้าร่วมงาน เพื่อเป็นการรักษาความสัมพันธ์ของชาติพันธุ์ลื้อทั้งสองพื้นที่ และเครือข่ายแบบนี้มีการขยายตัวขึ้นเรื่อย ๆ

2.1.1.3 เครือญาติที่มีความสัมพันธ์กันผ่านการ "ยกลูกแก้ว" หรือ "การยกพระ" หรือการเป็น "แม่ยก" ของผู้หญิงลื้อที่ไม่มีลูกผู้ชายแต่หากมีเด็กผู้ชายจะบวชเณรหรือบวชพระ (คนลื้อที่นี้เรียกเณรและพระว่าพระเหมือนกัน) คำว่า “แม่ยก” นี้ ลื้อชุมชนหาดบ้ายเรียกว่าการเป็น "แม่ยก" ส่วนลื้อที่ชุมชนศรีดอนชัยและห้วยเม็งเรียกว่า “แม่ยอ” หมายถึงผู้หญิงลื้อที่ไม่มีลูกผู้ชายแต่ต้องการทำบุญตามความเชื่อของชาวลื้อที่หากได้ทำบุญหรือส่งเสริมให้บุตรหลานได้บวชเณรหรือบวชพระจะได้บุญมาก และได้ขึ้นสวรรค์ จะใช้วิธีทำบุญร่วมกับครอบครัวที่มีลูกชายจะบวช หากเป็นผู้ชายเรียกว่า “พ่อยอ” เรียกวิธีการทำบุญแบบนี้ว่า "การยกพระ" เรียกผู้หญิงที่ทำบุญด้วยวิธีนี้ว่า "แม่ยก" แม่ยกเรียกพระว่า "ลูกแก้ว" แม่ยกหนึ่งคนมีลูกแก้วได้หลายคนและในการบวชแต่ละครั้งลูกแก้วก็มีแม่ยกได้หลายคนเช่นกัน

2.1.1.4 เครือข่ายชาติพันธุ์ลื้อผ่านงานประเพณีและวัฒนธรรมของลื้อ ที่มีการเชื่อมโยงกันผ่านงานบุญหรืองานประเพณีของชุมชนลื้อทั้งสองฝั่ง หากมีงานประเพณีสำคัญชุมชนทั้งสองพื้นที่จะทำบัตรเชิญถึงผู้ใหญ่บ้านซึ่งเรียกเครือข่ายรูปแบบนี้ว่า “เครือข่ายหัวบ้าน” ส่วนทางวัดจะทำบัตรเชิญถึงเจ้าอาวาสวัดเรียกเครือข่ายแบบนี้ว่า “เครือข่ายหัววัด” เวลาจัดงานประเพณีที่สปป.ลาว หรือที่อำเภอเชียงของลื้อทั้งสองพื้นที่จะมีการเชิญเครือข่ายหัวบ้านและเครือข่ายหัววัดทุกครั้ง เพื่อเป็นการสร้างความสัมพันธ์และพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างคนลื้อทั้งสองพื้นที่

2.1.1.5 การมีประวัติศาสตร์ร่วมกันของคนลื้อ ที่มีประวัติศาสตร์การเดินทางของบรรพบุรุษมาจากแคว้นสิบสองปันนา มณฑลยูนนาน ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน จากประวัติศาสตร์บรรพบุรุษของชาวลื้อได้มีการเดินทางมาจากแคว้นสิบสองปันนามาหลายเส้นทาง แล้วมีการแยกกันออกไปหาพื้นที่ทำกินและตั้งชุมชนในพื้นที่ต่าง ๆ หลายพื้นที่ แม้ว่าอยู่คนละพื้นที่แต่หากมีการสอบถามถึงบรรพบุรุษและประวัติศาสตร์การเดินทางของลื้อแต่พื้นที่ก็จะทำให้เห็นความสัมพันธ์ของคนลื้อในอดีต และส่งผ่านมายังคนลื้อรุ่นต่อ ๆ มา ดังนั้นการมีประวัติศาสตร์ร่วมกันของคนลื้อและความเป็นชาติพันธุ์ที่มีที่มาจากที่เดียวกันเป็นตัวเชื่อมความสัมพันธ์ของลื้อได้อย่างรวดเร็วและค่อนข้างเหนียวแน่นด้วยความรู้สึกเป็น “พวกเดียวกัน” หรือเป็น “กลุ่มเดียวกัน” ของคนลื้อ

2.1.1.6 ความเชื่อเรื่องผีและสายเครือญาติที่สืบเนื่องมาจากการอพยพมาจากเมืองอูและเมืองสิงห์ ที่เป็นเสมือนระบบการปกครองของชุมชนลื้อที่เรียกว่า “ไตเหือน” ที่หมายถึง การอยู่ร่วมกันของชุมชนชาวลื้อที่สัมพันธ์กับความเชื่อเรื่องผีและสายเครือญาติที่สืบเนื่องมาจากเมืองอูและเมืองสิงห์ มีการสืบเชื้อสายหรือการสืบผีที่มีลักษณะความเป็นอยู่เป็นกลุ่มเป็นก้อนของคนที่เป็นเหมือนญาติกันโดยการสืบสายมาจากบรรพบุรุษ จำนวน 5 ไตเหือน คือ ไตเหือนน้ำห้วย ไตเหือนกอขาม ไตเหือนนาย ไตเหือนกลาง และไตเหือนก้างเถิน ซึ่งไม่มีสายลักษณะอักษรระบุไว้แต่มีการเล่าสืบต่อกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ การยึดโยงความสัมพันธ์กันแบบนี้มีที่ชุมชนลื้อศรีดอนชัยและบ้านห้วยเม็ง แต่ในบ้านหาดบ้าย ตำบลริมโขงไม่มี การตั้งชื่อ “ไตเหือน” แต่ละชื่อนั้นสืบสายกันมาตามประวัติศาสตร์ที่คนลื้อเคยอยู่ในแคว้นสิบสองปันนาในอดีต ชุมชนลื้อแต่ละพื้นที่

มีการตั้งชื่อไต่เฮี้ยนแตกต่างกันออกไป แต่แตกต่างกันไม่มากนัก ชาวลื้อในชุมชนศรีดอนชัย มีการสืบผีและสายสัมพันธ์มาจากเมืองอู แคว้นสิบสองปันนาในอดีตและเป็นเขตพื้นที่ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวในปัจจุบัน ซึ่งหากเป็นคนลื้อที่เดินทางเข้ามากลุ่ม เดียวกันจะมีการปกครองโดยใช้ “ระบบไต่เฮี้ยน” เหมือนกัน เช่น ชุมชนลื้อที่บ้านท่าฟ้า และบ้านโป่งนาหนูน แขวงบ่อแก้ว สปป.ลาว

2.1.1.7 ความเชื่อและการนับถือผีบ้าน ผีเมือง ของชาวลื้อที่มี การสร้าง “ใจกลางบ้าน” หรือ “หลักใจกลางบ้าน” หรือ “ใจบ้าน” ซึ่งเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ที่เป็นสื่อบ้านสือเมือง นับเป็นศูนย์รวมความมั่นคงของหมู่บ้าน ทั้งด้านความสามัคคี ความร่มเย็นเป็นสุขของคนในชุมชน โดยรวมทุกอย่างเป็นหนึ่งในเดียวอยู่ที่ใจกลางบ้าน บ่งบอกถึงความภาคภูมิใจของคนลื้อ ที่ชุมชนศรีดอนชัยมีลักษณะเป็นเสาชานาตใหญ่ 8 กำมือ สูง 6 เมตร ใช้ฝังลงดินครึ่งหนึ่ง ตรงปลายเสาทำเป็นดอกบัวและมีกลีบดอกบัว อยู่ปลายเสา ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของหมู่บ้านลื้อ ในแต่ละปีชุมชนลื้อจะมีวันที่ทำพิธีกรรม สำคัญเพื่อส่งเคราะห์บ้าน เช่น ที่ชุมชนศรีดอนชัยมี “พิธีส่งเคราะห์บ้าน” ทุกวันอังคารล่อง คือวันที่ 13 เมษายน ที่ใจกลางบ้านเพื่อความเป็นสิริมงคลของชุมชนและเป็นการขอพร ให้อคนในชุมชนอยู่อย่างมีความสุข

2.1.1.8 ความเชื่อเรื่อง “ผีบรรพบุรุษ” ไม่ว่าชาวลื้อจะอพยพ ไปอยู่ที่แห่งใดจะต้องเชิญผีบรรพบุรุษไปไว้ในชุมชนเพื่อเป็นที่เคารพและเป็นที่ยึดทาง จิตใจให้กับคนในชุมชน เช่น การนับถือเจ้าบ่อพญาคำของชุมชนลื้อศรีดอนชัย และชุมชน ลื้อห้วยเม็ง อำเภอยางของ จังหวัดเชียงราย การนับถือ “เจ้าพ่อเดียดไก่อ่แจ้” ของชุมชน ลื้อหาดบ้าย ตำบลริมโขง อำเภอยางของ จังหวัดเชียงราย และชุมชนลื้อที่บ้านท่าฟ้า แขวงบ่อแก้ว สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

ชุมชนลื้อศรีดอนชัยและลื้อบ้านห้วยเม็ง อำเภอยางของ นับถือผีบรรพบุรุษ คือ “เจ้าบ่อพญาคำ” ซึ่งเป็นหนึ่งในผู้นำของชาวลื้อที่มีบทบาทสำหรับ ชุมชนและคนลื้อในอดีต และได้เล่าสืบต่อกันมา ทำหน้าที่ดูแลปกป้องรักษาชาวลื้อ หากมี เหตุการณ์อะไรไม่ดีขึ้นกับชุมชน ชาวบ้านจะต้องมีการจัดบวงสรวงด้วยวัว ควาย หมู เป็ด และไก่ โดยมีข้อห้ามคือ ห้ามผู้หญิงเข้าไปในเขตบวงสรวงโดยเด็ดขาด และห้ามผู้ชาย

ที่อยู่ต่างหมู่บ้านที่ไม่ใช้คนลื้อเข้าไปด้วย ผีเจ้าเมืองมีบทบาทในด้านการเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจให้กับคนในชุมชน ทำให้มีขวัญและกำลังใจที่ดีในการใช้ชีวิตและเป็นที่พึ่งทางด้านจิตใจของคนทั้งชุมชน ความเชื่อเกี่ยวกับผีบรรพบุรุษของคนลื้อที่อำเภอเชียงของเป็นจุดเชื่อมความสัมพันธ์กับลื้อในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวได้ง่าย เพราะมีหอเจ้าที่ที่แต่ละชุมชนเคารพนับถือ โดยเฉพาะลื้อที่ชุมชนศรีดอนชัยกับลื้อที่บ้านท่าฟ้าและบ้านโป่งนาหนูน แหวงบ่อแก้ว สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เป็นกลุ่มลื้อที่มีประวัติศาสตร์การอพยพมาด้วยกัน จึงเคารพและนับถือผีบรรพบุรุษชื่อ “เจ้าบ่อพญาคำ” เหมือนกัน หากมีการพูดคุยกันแล้วรู้ว่าคนลื้อมีการนับถือเจ้าบ่อเหมือนกันก็สามารถสานสัมพันธ์กันได้เร็วขึ้น

2.1.1.9 ระบบนามสกุล เป็นสิ่งที่บ่งบอกสายสัมพันธ์ของคนลื้อในประเทศไทย กล่าวคือ อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย แต่เดิมคนลื้อก็เหมือนกับคนไทยที่ไม่มีนามสกุลและในสมัยราชการที่ 6 ได้บัญญัติให้มีนามสกุลขึ้นเมื่อผู้นำไปจดชื่อหรือนามสกุลมักจะใช้เหมือนกัน เช่น “วงศ์ชัย” “ธรรมวงศ์” “จันทาคาด” ซึ่งการใช้นามสกุลเหมือนกัน ในแต่ละหมู่บ้านมักมีนามสกุลที่เหมือนกันหมด เป็นเหมือนเอกลักษณ์ของชุมชนลื้อในพื้นที่ต่าง ๆ ไป เช่น ชุมชนศรีดอนชัย อำเภอเชียงของใช้นามสกุล “วงศ์ชัย” บ้านหาดบ้าย อำเภอเชียงของ ใช้นามสกุล “ธรรมวงศ์” บ้านห้วยเม็ง อำเภอเชียงของ ใช้นามสกุล “จันทาคาด” และ “หงส์คำ” เมื่อเห็นนามสกุลของคนลื้อแล้วสามารถบอกได้ว่าเป็นคนลื้อที่อยู่ที่ไหน มีพื้นเพมาจากไหน ซึ่งคนลื้อในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวสามารถแยกได้ว่าลื้อในชุมชนไหนเป็นญาติกันบ้าง

2.1.2 การยึดโยงความสัมพันธ์ผ่านการนับถือพุทธศาสนานิกายเถรวาท

ชาวลื้อถือว่าเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไทหรือไตที่นับถือพุทธศาสนานิกายเถรวาท และมีความศรัทธาในพุทธศาสนา ดังนั้นการนับถือพุทธศาสนาเหมือนกันจึงเป็นสิ่งที่ช่วยยึดโยงความสัมพันธ์ระหว่างคนลื้อด้วยกัน พุทธสถานที่เกี่ยวข้องไม่ว่าจะเป็น วัดโบสถ์ พระพุทธรูป ช่วยทำให้คนลื้อสามารถสานต่อความสัมพันธ์กันได้ง่ายและรวดเร็ว และเป็นจุดเชื่อมความสัมพันธ์กันได้แน่นแฟ้น แม้จะไม่เคยรู้จักกันมาก่อน

2.1.3 การยึดโยงความสัมพันธ์ผ่านกิจกรรมหรือโครงการพัฒนาของรัฐ

ในพื้นที่

ในพื้นที่อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย มีชุมชนท่องเที่ยวจำนวนหลายหมู่บ้านที่เป็นชุมชนลื้อ ที่ได้รับการส่งเสริมและพัฒนาให้เป็นชุมชนท่องเที่ยว โดยเฉพาะในช่วงปีพ.ศ.2560 เป็นต้นมาที่กระแสนักท่องเที่ยวชุมชนเป็นที่นิยมของนักท่องเที่ยว รัฐบาลได้มีนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง ผ่านการสนับสนุนงบประมาณให้กับหน่วยงานภาครัฐ ไม่ว่าจะเป็นสำนักงานท่องเที่ยวและกีฬา สำนักงานพัฒนาชุมชน ฯลฯ ส่งผลให้หน่วยงานในพื้นที่คือที่ว่าการอำเภอเชียงของได้มีโครงการพัฒนาชุมชนท่องเที่ยวชาติพันธุ์ลื้อศรีดอนชัยและชุมชนลื้อหาดบ้าย มีการจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างชุมชนลื้อที่อำเภอเชียงของกับชุมชนลื้อที่สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว โดยมีสำนักงานอำเภอเชียงของเป็นหน่วยงานรัฐที่พาแกนนำในชุมชนลื้อจากอำเภอเชียงของไปศึกษาดูงานและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านการท่องเที่ยวกับชุมชนลื้อที่แขวงบ่อแก้ว สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ในปีพ.ศ.2560-2562 โดยมีนายอำเภอเชียงของเป็นผู้นำในการจัดกิจกรรม ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนลื้อทั้งสองประเทศอย่างเป็นทางการ

2.1.4 การยึดโยงความสัมพันธ์ผ่านระบบการค้าขาย แยกออกเป็น 2 รูปแบบ

ได้แก่

2.1.4.1 การแลกเปลี่ยนสินค้าและการค้าขายระหว่างคนลื้อสองฝั่งโขง ที่มีการค้าขายและแลกเปลี่ยนกันมาตั้งแต่อดีต ในอดีตเป็นการแลกเปลี่ยนสินค้าและพัฒนามาเป็นการซื้อขายตามแนวชายแดน ส่วนใหญ่เป็นสินค้าตามฤดูกาล ได้แก่ ผัก ผลไม้ ของป่า รวมถึงผ้าทอ ในปัจจุบันมีการแลกเปลี่ยนสินค้ากันน้อยลงแต่มีการซื้อขายกันมากขึ้น พื้นที่ที่มีการซื้อขายสินค้าระหว่างสองฝั่งโขง ได้แก่ จุดผ่อนปรนบ้านหาดบ้าย ที่มีพื้นที่อยู่ติดน้ำโขงและสามารถมองเห็นฝั่งแขวงบ่อแก้ว สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวได้อย่างชัดเจน มีตลาดเช้าที่ตั้งอยู่ริมน้ำโขง ตลาดเปิดทุกวันพฤหัสบดีเป็นต้นไปถึงประมาณ 10 โมงเช้า สินค้าหลักจากแขวงบ่อแก้ว สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ได้แก่ อาหารตามฤดูกาล ส่วนใหญ่เป็นอาหารตามธรรมชาติ ได้แก่ ผัก ผลไม้ หน่อไม้ และผ้าทอส่วนใหญ่เป็นลวดลายของลื้อ ส่วนสินค้าหลักจากฝั่งประเทศไทย

ได้แก่ อาหารแห้ง และสินค้าที่ใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น สบู่ ยาสีฟัน แป้ง ฯลฯ ปัจจุบันยังมีสะพานมิตรภาพแห่งที่ 4 ที่เป็นจุดเชื่อมเศรษฐกิจระหว่างประเทศไทยกับสปป.ลาวที่ชาวลื้อได้มีการค้าขายระหว่างกันโดยใช้เส้นทางนี้ สินค้าส่วนใหญ่เป็นผลไม้ตามฤดูกาล ได้แก่ ส้มเขียวหวาน ส้มโอ และสับปะรด แม้ว่าปัจจุบันจะมีเส้นแบ่งพรมแดนและมีขั้นตอนการเข้าเมืองที่ยังยากตามที่กฎหมายกำหนดก็ไม่ได้เป็นอุปสรรคต่อความสัมพันธ์ของคนลื้อทั้งสองประเทศ

2.1.4.2 ความสัมพันธ์ในลักษณะของนายจ้างกับลูกจ้าง ที่มีนายทุนที่เป็นคนลื้อจากอำเภอเชียงของไปลงทุนให้ชาวลื้อที่แขวงบ่อแก้วทอผ้าให้ และคิดค่าแรง โดยการเป็นนายจ้างกับลูกจ้างระหว่างลื้อที่อำเภอเชียงของกับลื้อที่แขวงบ่อแก้ว สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว โดยมีนายทุนที่เป็นคนลื้อในพื้นที่อำเภอเชียงของไปลงทุนให้คนลื้อหลายหมู่บ้านที่แขวงบ่อแก้ว สปป.ลาวทอผ้าให้ โดยนายทุนได้ซื้ออุปกรณ์ทอผ้า เช่น กี่ทอผ้า ด้าย และพิมพ์ให้ โดยมีเงื่อนไขคือต้องทอผ้าตามลวดลายที่นายทุนกำหนดให้ และผ้าที่ทอได้ต้องขายให้กับนายทุนที่ไปลงทุนให้เท่านั้น หากมีการแอบขายให้คนอื่นก็จะมีกรยกเลิกการจ้างงาน รูปแบบการยึดโยงความสัมพันธ์กันในลักษณะนี้มีมาตั้งแต่อดีต แต่เป็นความสัมพันธ์ที่ไม่แน่นแฟ้นมากนัก ขึ้นอยู่กับผลประโยชน์ระหว่างสองฝ่าย

2.2 การยึดโยงความสัมพันธ์ของลื้ออำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย กับลื้อสิบสองปันนาสาธารณรัฐประชาชนจีน

2.2.1 การยึดโยงความสัมพันธ์บนฐานความเป็นชาติพันธุ์เดียวกัน มีดังนี้

2.2.1.1 เครือข่ายญาติที่ยังคงอาศัยอยู่สิบสองปันนา ที่มีการติดต่อและไปมาหากันบ้างนาน ๆ ครั้ง ซึ่งเป็นรุ่นพ่อของพ่อของคนลื้อที่อาศัยอยู่ในอำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย ปัจจุบันเป็นรุ่นลูกรุ่นหลานที่ไม่ได้รู้จักกันแล้ว แต่ในชุมชนลื้อที่อำเภอเชียงของบางครั้งจะมีคนลื้อจากสิบสองปันนามาเยี่ยมพร้อมกับนำผ้าทอลื้อมาขายจำนวนมาก โดยบอกว่าเป็นลูกหลานของคนลื้อที่สามารถนับญาติกันได้ คนลื้อที่อำเภอเชียงของก็มักจะช่วยอุดหนุนโดยการซื้อผ้าทอไว้เพื่อจำหน่าย แม้ว่าบางครั้งก็ไม่ได้ต้องการผ้าเท่าไรเนื่องจากที่ชุมชนมีการทอผ้าอยู่แล้ว แต่ด้วยความสัมพันธ์ที่เวลาสืบสายสัมพันธ์แล้วทำให้รู้สึกถึงความเป็นญาติกัน

2.2.1.2 เครือข่ายนักศึกษาลื้อสิบสองปันนาที่มาเรียนที่มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย มีนักศึกษาลื้อที่มาจากแคว้นสิบสองปันนา มณฑลยูนนาน ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน มาเรียนปริญญาตรี วิชาเอกภาษาไทยที่มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย ในปีพ.ศ.2560-2561 มีนักศึกษาจากสิบสองปันนาจำนวน 12 คน ที่มาจากเมืองต่าง ๆ ได้แก่ 1) เมืองล่า 2) เมืองไฮ 3) เมืองเชียงรุ่ง 4) เมืองฮัม 5) เมืองลูน 6) เมืองม้ง และ 7) เมืองคอง นักศึกษาเหล่านี้ได้รู้จักกับชุมชนศรีดอนชัยผ่านการจัดกิจกรรมของจังหวัด และได้เข้าไปเที่ยวในชุมชนลื้อศรีดอนชัย หลังจากนั้นชุมชนจึงมีการติดต่อและเชิญเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชนอย่างต่อเนื่อง เป็นการเสริมสร้างความสัมพันธ์ของลื้อทั้งสองประเทศ เด็กนักศึกษาเหล่านี้ได้แนะนำให้คนลื้อที่ชุมชนศรีดอนชัยรู้จักกับครอบครัวลื้อของตนเองที่สิบสองปันนาผ่านทางการใช้โทรศัพท์มือถือโดยการวิดีโอคอล และให้พ่อแม่และปู่ย่าที่อยู่สิบสองปันนาพูดคุยกับคนลื้อที่ศรีดอนชัย เป็นการกระชับความสัมพันธ์ระหว่างลื้อทั้งสองประเทศ

2.2.1.3 เครือข่ายสมาคมลื้อแห่งประเทศไทย ในแต่ละปีจะมีการพบปะระหว่างพี่น้องลื้อในประเทศไทย ซึ่งการจัดงานจะหมุนเวียนกันจัดไปในจังหวัดที่มีคนลื้ออาศัยอยู่ ได้แก่ จังหวัดเชียงราย พะเยา ลำพูน นับเป็นความสัมพันธ์อย่างเป็นทางการ ชาวลื้อที่อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย ได้เข้าร่วมกิจกรรมอย่างต่อเนื่องทุกปี ซึ่งในการจัดงานดังกล่าวได้มีการเชิญทางญาติวงศ์สุดท้ายของเจ้าหลวงคำลือ กษัตริย์องค์สุดท้ายของคนลื้อที่สิบสองปันนาที่ปัจจุบันอาศัยอยู่ในประเทศไทยเข้าร่วมด้วย และยังมีคนลื้อที่อยู่สิบสองปันนาเข้าร่วมด้วย เป็นจุดที่ทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดระหว่างกลุ่มคนลื้อในประเทศไทย และระหว่างคนลื้อที่อำเภอเชียงของกับลื้อที่สิบสองปันนาด้วย และสมาคมลื้อแห่งประเทศไทยยังมีการเดินทางไปร่วมงานพบปะกับเครือข่ายลื้อที่สิบสองปันนา ที่เริ่มมีการจัดงานพบปะกันในช่วง 3-4 ปีที่ผ่านมา

2.2.1.4 การมีประวัติศาสตร์ร่วมของคนลื้อ ที่มีประวัติศาสตร์การเดินทางมาจากแคว้นสิบสองปันนาของบรรพบุรุษ โดยมีการเดินทางจากสิบสองปันนามาหลายเส้นทาง แล้วมีการแยกกันออกไปหาพื้นที่ทำกินและตั้งชุมชนในพื้นที่ต่าง ๆ มาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งแม้ว่าจะอยู่คนละพื้นที่แต่หากมีการไล่เลียงถึงประวัติศาสตร์การ

เดินทางเข้ามาของลื้อแต่ละพื้นที่ก็จะทำให้เห็นความสัมพันธ์ของคนลื้อในอดีต และส่งผ่านมายังคนลื้อรุ่นต่อ ๆ มาจนถึงปัจจุบัน ดังนั้น การมีประวัติศาสตร์ร่วมของคนลื้อและความ เป็นชาติพันธุ์ที่มีที่มาจากที่เดียวกันเป็นตัวเชื่อมความสัมพันธ์ของคนลื้อได้อย่างรวดเร็วและ เหนียวแน่น ดังการที่คณะวิจัยได้เดินทางไปเยี่ยมพี่น้องลื้อที่สิบสองปันนาจะเห็นว่าหากมี การพูดถึงเรื่องประวัติศาสตร์การอพยพของลื้อแล้วย่อมทำให้การสนทนาราบรื่นและใช้ เวลานั่งคุยกันค่อนข้างนาน และสิ่งที่สัมผัสได้คือความผูกพันของคนลื้อที่ไม่ว่าจะอยู่ที่ใด ก็เหมือนกันญาติที่ใกล้ชิดกันมาก ด้วยภาษาพูดและประวัติศาสตร์ทางสังคมและการเมือง

2.2.1.5 ความเชื่อเรื่องผีและสายสกุลที่สืบเนื่องมาจากเมืองอุและ เมืองสิงห์ ที่เป็นเสมือนระบบการปกครองของชุมชนลื้อ ที่เรียกว่า “ไตเฮือน” ที่หมายถึง การอยู่รวมกันของชุมชนชาวลื้อที่สัมพันธ์กับความเชื่อเรื่องผีและสายสกุลที่สืบ เนื่องมาจากเมืองอุและเมืองสิงห์ มีการสืบเชื้อสายหรือการสืบผีที่มีลักษณะความเป็นอยู่ เป็นกลุ่มเป็นก้อนของคนที่เป็นเหมือนญาติกันโดยการสืบสายมาจากบรรพบุรุษ จำนวน 5 ไตเฮือน คือ ไตเฮือนน้ำห้วย ไตเฮือนกอขาม ไตเฮือนนาย ไตเฮือนกลาง และไตเฮือนก้างเถิน ซึ่งไม่มีลายลักษณ์อักษรระบุไว้แต่มีการเล่าสืบต่อกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ สิ่งที่คนลื้อที่ ชุมชนศรีดอนชัยเคารพนับถือคือเจ้าบ่อพญาคำ ซึ่งเป็นสิ่งที่เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของคน ทั้งชุมชน ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มที่มาจากเมืองอุหรือเมืองสิงห์ การตั้งชื่อ “ไตเฮือน” แต่ละชื่อนั้นสืบสายกันมาตามประวัติศาสตร์ที่เคยอยู่ในสิบสองปันนา ชุมชนลื้อแต่ละพื้นที่มีการ ตั้งชื่อไตเฮือนแตกต่างกันไปบ้างแต่ไม่มากนัก คนลื้อในชุมชนศรีดอนชัยมีการสืบผีและ สายสัมพันธ์มาจากเมืองอุ ซึ่งอยู่ในเขตเมืองสิบสองปันนาในอดีต แต่ปัจจุบันเป็นเขตพื้นที่ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ซึ่งหากเป็นคนลื้อที่เดินทางเข้ามาในกลุ่มเดียวกันจะ มีการปกครองโดยใช้ “ระบบไตเฮือน” เหมือนกัน ชุมชนลื้อที่บ้านหนองคำ เมืองวัง สิบสองปันนาก็มีการระบบ “ไตเฮือน” ด้วยเช่นกัน

2.2.1.6 ความเชื่อและการนับถือผีบ้าน ผีเมือง ของชาวลื้อที่มีการ สร้าง “ใจกลางบ้าน” หรือ “หลักใจกลางบ้าน” หรือ “ใจบ้าน” ซึ่งเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ เป็นสวดือบ้านสวดือเมือง นับเป็นศูนย์รวมทุกอย่างของหมู่บ้าน ทั้งความมั่นคง ความ สามัคคี ความร่มเย็นเป็นสุขของคนในชุมชน โดยรวมทุกอย่างของชุมชนอยู่ที่ใจกลางบ้าน เป็นอัตลักษณ์ของชุมชนลื้อ ที่ชุมชนศรีดอนชัย อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย ในชุมชนลื้อ

ที่เมืองฮายมีใจกลางบ้านเช่นกัน แต่มีความแตกต่างกันไปตามพื้นที่ เช่น บางหมู่บ้านให้ความสำคัญกับใจกลางบ้านมาก มีพื้นที่กว้าง และมีการสร้างสถานที่ขนาดใหญ่ บางหมู่บ้านมีพื้นที่น้อย และไม่ได้ให้ความสำคัญมากนักเหมือนถูกละเลยและไม่ได้รับการดูแลเท่าที่ควร ในแต่ละปีชุมชนลื้อจะมีวันที่ทำพิธีกรรมสำคัญเพื่อส่งเคราะห์บ้าน เช่น ที่ชุมชนศรีดอนชัยมี “พิธีส่งเคราะห์บ้าน” ทุกวันสังขารล่องคือวันที่ 13 เมษายน ที่กลางใจบ้านเพื่อความเป็นสิริมงคลของชุมชนและเป็นการขอพรให้คนในชุมชนอยู่อย่างมีความสุข ที่ชุมชนลื้อเมืองฮาย เมืองวัง และเชียงรุ่ง สิบสองปันนา ก็มีพิธีส่งเคราะห์บ้านในช่วงวันที่ 13 เมษายน หรือช่วงสงกรานต์เช่นกัน แสดงใจกลางบ้าน ดังภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 2 ใจกลางบ้านที่บ้านยาง เมืองเจียงเจิน สิบสองปันนา มณฑลยูนนาน สาธารณรัฐประชาชนจีน
Figure 2. Spiritual Community Center, Jiangjiin City, Xishuangbanna Yunnan, People's Republic of China

2.2.1.7 ความเชื่อเรื่อง “ผีบรรพบุรุษ” ไม่ว่าชาวลื้อจะอพยพไปอยู่ที่ใดจะต้องเชิญผีบรรพบุรุษไปไว้ในชุมชนเพื่อเคารพและเป็นที่พักทางใจให้กับคนในชุมชนด้วย เช่น การนับถือ “เจ้าพ่อโก่แจ้” ของชุมชนลื้อหาดบาย ตำบลริมโขง การนับถือเจ้าบ่อพญาคำของชุมชนลื้อศรีดอนชัยและลื้อที่บ้านห้วยเม็ง อำเภอเชียงของ “เจ้าบ่อพญาคำ” ซึ่งเป็นหนึ่งในผู้นำของชาวลื้อที่มีบทบาทสำหรับชุมชนและคนลื้อในอดีต และได้เล้าสืบทอดกันมา ทำหน้าที่ดูแลปกป้องรักษาชาวลื้อ หากมีเหตุการณ์อะไรไม่เกิดขึ้นกับชุมชน ชาวบ้านจะต้องมีการจัดบวงสรวงด้วยวัว ควาย หมู เป็ด และไก่ โดยมีข้อห้าม

คือ ห้ามผู้หญิงเข้าไปในเขตบวงสรวงโดยเด็ดขาด และห้ามผู้ชายที่อยู่ต่างหมู่บ้านที่ไม่ใช่คนลื้อเข้าไปด้วย ผีเจ้าเมืองมีบทบาทในด้านการเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจให้กับคนในชุมชน ทำให้มีขวัญและกำลังใจที่ดีในการใช้ชีวิตและเป็นที่พึ่งทางด้านจิตใจของคนทั้งชุมชน

2.2.2 การยึดโยงความสัมพันธ์กันด้วยการนับถือศาสนาพุทธเหมือนกัน

ชาวลื้อถือว่าเป็นกลุ่มไทหรือไตที่นับถือพุทธศาสนาเถรวาทเหมือนกัน ดังนั้นการสัมพันธ์กันด้วยระบบความศรัทธาในพุทธศาสนาจึงเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในกลุ่มคนลื้อด้วยกัน แม้จะไม่เคยรู้จักกันมาก่อนแต่หากพุทธสถานไม่ว่าจะเป็นวัด พระพุทธรูป ย่อมเป็นสิ่งที่ให้เกิดการสานสัมพันธ์กันได้อย่างรวดเร็ว จากการเข้าไปในชุมชนลื้อที่เมืองฮายของติมวิจยซึ่งเข้าไปพบกับการทำบุญให้คนตามวัด หลังจากทีชาวลื้อที่เมืองฮายรู้ว่ามีคนลื้อมาจากประเทศไทยมา ทำให้ดีใจอย่างมากและสื่อสารพูดคุยกันด้วยภาษาลื้อกันอย่างสนุกสนาน ทำให้รู้ว่าที่วัดนี้เคยมีคนไทยมาทำบุญและทำของทีระลึกจากชุมชนเป็นชาผู้เออร์เพื่อแจกให้เป็นของทีระลึกให้กับแขกคนไทยทีเข้าไปทำบุญที่นี้ นับเป็นอีกจุดเชื่อมความสัมพันธ์ทีทำให้คนลื้อได้สานต่อความสัมพันธ์กันง่ายขึ้น

2.2.3 การยึดโยงความสัมพันธ์ผ่านระบบการค้าขาย

การยึดโยงความสัมพันธ์กันผ่านระบบการค้าขาย เป็นสิ่งทีมีอยู่ระหว่างคนลื้ออำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย และลื้อทีสิบสองปันนา สาธารณรัฐประชาชนจีน มีอยู่ในปัจจุบัน การทีนักศึกษาลื้อจากสิบสองปันนาทีมาเรียนมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย ได้รู้จักกับคนลื้อทีชุมชนศรีดอนชัย อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย และได้นำสินค้าประเภทผ้าทอจากชุมชนลื้อในพื้นที่อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย รวมถึงสินค้าทีเป็นอัตลักษณ์ของคนลื้อจากอำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา ไปจำหน่ายยังสิบสองปันนา ทำให้เป็นจุดยึดโยงความสัมพันธ์กันผ่านการค้าขาย ถึงแม้ว่าจะเป็นรูปแบบการค้าขายทีไม่ได้มากนัก แต่ก็มีพัฒนาการและขยายวงกว้างเรื่อย ๆ และเชื่อมโยงไปยังพ่อค้าคนจีนทีเมืองฮายทีได้เดินทางมารับผ้าทอลื้อถึงอำเภอเชียงของ และมีแนวโน้มในการส่งผ้าทอเพิ่มมากขึ้น

2.3. การยึดโยงความสัมพันธ์ของลื้ออำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย กับลื้อทีสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และลื้อสาธารณรัฐประชาชนจีน

2.3.1 การมีประวัติศาสตร์ร่วมของคนลื้อ ทีมีประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานเดิมอยู่ทีสิบสองปันนา และมีการปกครองโดยระบอบกษัตริย์มาเป็นระยะเวลาหนึ่ง

ที่มีเจ้าหม่อมคำลือเป็นกษัตริย์องค์สุดท้าย จึงเป็นจุดยึดโยงความสัมพันธ์ของคนลื้อทุกพื้นที่ ไม่ว่าจะเป็นพื้นที่อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย และลื้อที่แขวงบ่อแก้ว สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และลื้อที่สิบสองปันนา รวมถึงประวัติศาสตร์ในการอพยพของบรรพบุรุษของคนลื้อที่ชุมชนศรีดอนชัย อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย โดยมีการเดินทางมาจากสิบสองปันนามาหลายเส้นทาง แล้วมีการแยกกันออกไปหาพื้นที่ทำกินและตั้งชุมชนในพื้นที่ต่าง ๆ ทั้งในอำเภอเชียงของ อำเภอเวียงแก่น จังหวัดเชียงราย และพื้นที่จังหวัดในภาคเหนือ เช่น จังหวัดพะเยา และจังหวัดน่าน รวมถึงบริเวณประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวหลายเมือง รวมถึงแขวงบ่อแก้ว ที่มีพื้นที่อยู่ตรงข้ามกับอำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย แม้ว่าจะแยกย้ายกันไปอยู่คนละพื้นที่แต่หากมีการไล่เลียงถึงประวัติศาสตร์การเดินทางเข้ามาในประเทศไทยหรือสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวของลื้อก็จะทำให้เห็นเส้นทางประวัติศาสตร์และพัฒนาการของความสัมพันธ์ของคนลื้อในอดีตมาจนถึงปัจจุบัน และส่งผ่านมายังคนลื้อรุ่นต่อ ๆ มาจนถึงปัจจุบัน

2.3.2 ความเชื่อเรื่องผีและสายสกุลที่สืบเนื่องมาจากเมืองอุและเมืองสิงห์
ที่เป็นเสมือนระบบการปกครองของชุมชนลื้อ ที่เรียกว่า “ไตเฮือน” ที่หมายถึง การอยู่รวมกันของชุมชนชาวลื้อที่สัมพันธ์กับความเชื่อเรื่องผีและสายสกุลที่สืบเนื่องมาจากเมืองอุและเมืองสิงห์ มีการสืบเชื้อสายหรือการสืบผีที่มีลักษณะความเป็นอยู่เป็นกลุ่มเป็นก้อนของคนที่เป็นเหมือนญาติกันโดยการสืบสายมาจากบรรพบุรุษ จำนวน 5 ไตเฮือน คือ ไตเฮือนน้ำห้วย ไตเฮือนกอขาม ไตเฮือนนาย ไตเฮือนกลาง และไตเฮือนก้างเถิน ซึ่งไม่มีลายลักษณ์อักษรระบุไว้แต่มีการเล่าสืบต่อกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ สิ่งที่คนลื้อที่ชุมชนศรีดอนชัยเคารพนับถือคือเจ้าบ่อพญาคำ ซึ่งเป็นสิ่งที่ป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของคนทั้งชุมชน ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มที่มาจากเมืองอุหรือเมืองสิงห์ การตั้งชื่อ “ไตเฮือน” แต่ละชื่อนั้นสืบสายกันมาตามประวัติศาสตร์ที่เคยอยู่ในสิบสองปันนา ชุมชนลื้อแต่ละพื้นที่มีการตั้งชื่อไตเฮือนแตกต่างกันไปบ้างแต่ไม่มากนัก คนลื้อในชุมชนศรีดอนชัยมีการสืบผีและสายสัมพันธ์มาจากเมืองอุ สิบสองปัน สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนจีน ในอดีตและในปัจจุบันอยู่ในเขตพื้นที่สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ซึ่งหากเป็นคนลื้อที่เดินทางเข้ามากลุ่มเดียวกันจะมี

การปกครองโดยใช้ “ระบบไตเหือน” เหมือนกัน ในประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวก็เช่นกัน พบว่าในบ้านท่าฟ้าแขวงบ่อแก้ว สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มีจำนวนไตเหือน ทั้งหมด 6 ไตเหือน คือ 1) ไตเหือนกลาง มีจำนวนมากที่สุด ส่วนใหญ่เป็นไตเหือนที่อยู่กลางหมู่บ้าน 2) ไตเหือนก้อง 3) ไตเหือนบ้านดี 1 4) ไตเหือนบ้านดี 2 5) ไตเหือนก้างเถื่อน 6) ไตเหือนเกาะขาม ส่วนใหญ่มีต้นมะขามอยู่ใกล้ ๆ หรืออาจไม่มีก็ได้ การมีระบบไตเหือนในชุมชนนี้ หากคนลื้อได้มีการพูดคุยกันและถามถึงระบบในชุมชนที่มี “ไตเหือน” แล้ว จะช่วยให้คนลื้อรู้สึกถึงความเป็นกลุ่มหรือพวกเดียวกัน รู้สึกเหมือนเป็นญาติกัน

2.3.3 ความเชื่อและการนับถือผีบ้าน ผีเมือง ของชาวลื้อที่มีการสร้าง “ใจกลางบ้าน” หรือ “หลักใจกลางบ้าน” หรือ “ใจบ้าน” ซึ่งเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นสื่อบ้านสื่อบ้านเมือง นับเป็นศูนย์รวมความมั่นคงของหมู่บ้าน ทั้งด้านความสามัคคี ความร่มเย็นเป็นสุขของคนในชุมชน โดยรวมทุกอย่างเป็นหนึ่งในเดียวอยู่ที่ใจกลางบ้าน และสามารถพบเห็นในชุมชนลื้อทั้งในไทย สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และสาธารณรัฐประชาชนจีน ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของหมู่บ้านลื้อ ในการศึกษาครั้งนี้พบว่า ชุมชนลื้อทั้งสามประเทศกำหนดวันทำพิธีกรรมสำคัญที่ใจกลางบ้านเพื่อสงเคราะห์บ้าน ในช่วงสงกรานต์ของทุกปี หรือในวันที่ 13 เมษายน เพื่อความเป็นศิริมงคลของชุมชนและเป็นการขอพรให้คนในชุมชนอยู่อย่างมีความสุข หากได้เข้าไปเยี่ยมในชุมชนลื้อแล้วเห็นว่ามีใจกลางบ้านและมีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องก็ช่วยให้การสร้างความสัมพันธ์กันได้เร็วขึ้น

2.3.4 ความเชื่อเรื่อง “ผีบรรพบุรุษ” ไม่ว่าชาวลื้อจะอพยพไปอยู่ที่ใดจะต้องเชิญผีบรรพบุรุษไปไว้ในชุมชนเพื่อเคารพและเป็นสิ่งที่พึ่งทางใจให้กับคนในชุมชน เช่น การนับถือเจ้าบ่อพญาคำของชุมชนลื้อศรีดอนชัย และลื้อบ้านห้วยเม็ง อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ และชุมชนลื้อที่บ้านท่าฟ้า แขวงบ่อแก้ว สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว การนับถือ “เจ้าพ่อเตือยก่แก่” ของชุมชนลื้อหาดบ้าย ตำบลริมโขง อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ ในแต่ละปีจะมีประเพณีเลี้ยงถวายผีบรรพบุรุษเช่นเดียวกัน ตัวอย่างเช่น การจัด “พิธีกำบ่อ” เป็นพิธี “เลี้ยงถวายเจ้าบ่อพญาคำ” หรือ “กำบ่อ” เป็นการไหว้ผีของบรรพบุรุษของชาวลื้อที่อำเภอยางชุมน้อยและลื้อที่บ้านท่าฟ้า แขวงบ่อแก้ว สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ที่ได้ยึดถือกันมาตั้งแต่อดีต เป็นประเพณีที่ศักดิ์สิทธิ์ของ

คนลื้อ โดยปกติแล้วจะกำสองเดือนคือเดือนยี่และเดือนแปดเหนือ ประเพณีนี้ทำเพื่อเป็นการสักการะเจ้าบ่อพญาคำที่เป็นผีบรรพบุรุษที่ชาวลื้อเคารพนับถือ และได้นำมาจากเมืองอูแคว้นสิบสองปันนา ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีนในอดีต และปัจจุบันอยู่ในเขตสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

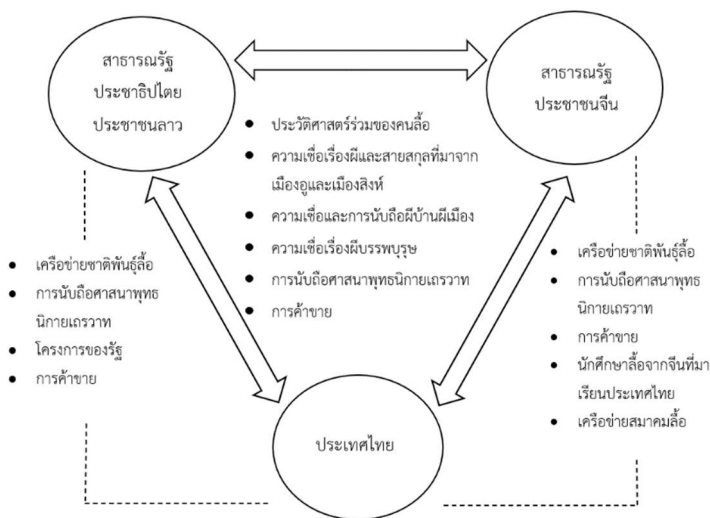
ในชุมชนลื้อบ้านหนองคำ เมืองวัง สิบสองปันนา พบว่ามีการนับถือผีบรรพบุรุษที่มีการนำเอาสัญลักษณ์แทนผีฝ่ายพ่อเรียก “ผีล้าเก้าเฮิ่น” จะแขวนไว้ในห้องรับแขกในตัวบ้าน และสัญลักษณ์แทนผีฝ่ายแม่เรียกว่า “ผีล้า” โดยแขวนไว้นอกห้องหรือในส่วนที่เป็นทางเดิน หากครัวเรือนมีกิจกรรมอะไรหรือจะเดินทาง หรือใครไม่สบายก็จะบอกกล่าวและขอพร แล้วนำเอาข้าวสารไปใส่ไว้ในภาชนะนี้

2.3.5 การยึดโยงความสัมพันธ์ผ่านการนับถือพุทธศาสนานิกายเถรวาท
ชาวลื้อถือว่าเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไทหรือไตที่นับถือพุทธศาสนานิกายเถรวาท และมีความศรัทธาในพุทธศาสนา ดังนั้นการนับถือพุทธศาสนาเหมือนกันจึงเป็นสิ่งที่ช่วยยึดโยงความสัมพันธ์ระหว่างคนลื้อด้วยกัน ไม่ว่าจะในประเทศไทย สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว หรือสาธารณรัฐประชาชนจีน หากเห็นพุทธสถานที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นวัด โบสถ์ พระพุทธรูป แล้วจะช่วยให้เริ่มความสัมพันธ์กันได้ง่าย และเป็นจุดเชื่อมความสัมพันธ์กันได้รวดเร็ว แม้จะไม่เคยรู้จักกันมาก่อนแต่หากรู้ว่ำนับถือศาสนาพุทธแล้วจะช่วยให้เชื่อมโยความสัมพันธ์กันได้ง่ายขึ้นและสามารถกระชับความสัมพันธ์กันได้เป็นอย่างดี

2.3.6 การยึดโยงความสัมพันธ์ผ่านระบบการค้าขาย แม้ว่าด้วยสภาพภูมิประเทศของชุมชนลื้อที่อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย จะอยู่ห่างไกลจากสิบสองปันนามณฑลยูนนาน สาธารณรัฐประชาชนจีน แต่คนลื้อทั้งสองพื้นที่ก็มีความสัมพันธ์ระหว่างกันและมีการยึดโยงความสัมพันธ์กันผ่านระบบการทำมาค้าขาย จากการที่คนในชุมชนศรีดอนชัย อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย ได้รู้จักกับนักศึกษาลื้อจากสิบสองปันนาที่มาเรียนมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมของนักศึกษาลื้อจากสิบสองปันนาที่ให้ความร่วมมือในการแสดงกิจกรรมต่าง ๆ กับชุมชนมาอย่างต่อเนื่อง นักศึกษาเหล่านี้ได้ทดลองนำสินค้าประเภทผ้าทอจากชุมชนลื้อในพื้นที่อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย รวมถึงสินค้าจากอำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา ไปจำหน่ายยังสิบสองปันนา ซึ่งได้รับความ

สนใจเป็นอย่างดี ทำให้เกิดการส่งสินค้าที่เป็นผ้าทอจากชุมชนลื้อที่อำเภอเชียงของ ไปจำหน่ายยังสิบสองปันนาในจำนวนที่มากขึ้นเรื่อย ๆ นับเป็นจุดยึดโยงความสัมพันธ์อีก จุดหนึ่งที่ทำให้ความสัมพันธ์ของลื้อทั้งสองประเทศมีแน่นแฟ้นมากขึ้น

ลักษณะการยึดโยงความสัมพันธ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ลื้อทั้งสามประเทศ พบว่า มีการยึดโยงความสัมพันธ์ผ่านเครือข่ายชาติพันธุ์ลื้อ เป็นความรู้สึกร่วมในการเป็นชาติพันธุ์ เดียวกัน ประวัติศาสตร์ของคนลื้อ ทั้งในด้านที่อยู่อาศัย ความเป็นอยู่ และการอพยพโยกย้าย ถิ่น ประเพณีและวัฒนธรรมลื้อ ความเชื่อและศาสนาพุทธ การค้าขาย การมีโครงการของรัฐ เครือข่ายนักศึกษาลื้อจากประเทศจีนที่เข้ามาเรียนในจังหวัดเชียงราย สมาคมลื้อ ปัจจย ด้านอัตลักษณ์เป็นปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งที่ยึดโยงความสัมพันธ์ของลื้อทั้งสามพื้นที่ ได้แก่ ภาษาที่สามารถสื่อสารกันได้ง่าย นำไปสู่การสร้างความสัมพันธ์ได้เป็นอย่างดี และ อัตลักษณ์ที่สามารถเห็นเป็นรูปธรรม ได้แก่ การนับถือผีบ้าน ผีเมือง ผีบรรพบุรุษ และการมี พิธีกรรมที่ใกล้เคียงกัน เมื่อพิจารณาลักษณะความสัมพันธ์ของชาติพันธุ์ลื้อไทยกับลื้อจีนและ ลื้อไทยกับลื้อลาว พบว่ามีความเหมือนกันเป็นส่วนใหญ่ แต่มีความแตกต่างกันตรงที่ลักษณะ การยึดโยงความสัมพันธ์กันของลื้อไทยกับลื้อจีนนั้นมีความสัมพันธ์ในรูปแบบใหม่เพิ่มเข้ามา คือ เครือข่ายของสมาคมลื้อแห่งประเทศไทยที่เชื่อมความสัมพันธ์ข้ามประเทศไปยังลื้อ สิบสองปันนา มณฑลยูนนาน สาธารณรัฐประชาชนจีน และเครือข่ายของนักศึกษาจีนที่เข้า มาเรียนในประเทศไทย และในส่วนของ การยึดโยงความสัมพันธ์กันของลื้อไทยกับลื้อลาว นั้นมีการยึดโยงความสัมพันธ์กันผ่านการเข้าร่วมกิจกรรมที่เป็นทางการของหน่วยงานรัฐ นอกจากนี้ เครื่องมือสื่อสารยังมีส่วนสำคัญในการช่วยให้คนลื้อทั้งสามประเทศมีการ ติดต่อสื่อสารกันได้รวดเร็วมากขึ้นกว่าเดิม โดยใช้การสื่อสารผ่านสื่อออนไลน์ เช่น แอปพลิเคชันไลน์ และ Facebook ดังที่ พออินสม วงศ์ชัย อายุ 81 ปี Insom Wongchai (Personal Communication, December 2, 2019) ซึ่งเป็นคนลื้อในอำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย ได้สะท้อนให้เห็นถึงการใช้อย่างดังกล่าวว่า “ปัจจุบันการมีไลน์ มีเฟส ช่วย ให้คนลื้อได้รู้จักกันมากขึ้น ได้รู้จักพี่น้องลื้อต่างพื้นที่รวมทั้งลื้อในต่างประเทศได้มากขึ้น ด้วย” การยึดโยงความสัมพันธ์ของชาติพันธุ์ไทลื้อจีน ลาว และไทย สรุปลงได้ดังภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 3 สรุปลักษณะการยึดโยงความสัมพันธ์ของชาติพันธุ์ลื้อ จีน ลาว และไทย

Figure 3. A Summary of the Relationship Linkage of Lue Ethnic Groups in People's Republic of China, Laos PDR, and Thailand.

อภิปรายผลการวิจัย

ข้อค้นพบเกี่ยวกับการยึดโยงความสัมพันธ์ของคนลื้อสาธารณรัฐประชาชนจีน ลื้อสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และลื้อที่อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย ตั้งอยู่บนฐานความเป็นชาติพันธุ์ลื้อด้วยกัน ความรู้สึกร่วมในการเป็นชาติพันธุ์เดียวกัน ประวัติศาสตร์ของคนลื้อ ทั้งในด้านที่อยู่อาศัย ความเป็นอยู่ และการอพยพโยกย้ายถิ่น การยึดโยงความสัมพันธ์กันผ่านงานประเพณีและวัฒนธรรมลื้อ ระบบความเชื่อ ศาสนา ระบบการค้าขาย และอัตลักษณ์ลื้อ เช่น ภาษาที่สามารถสื่อสารกันได้ง่าย และสร้างความสัมพันธ์ได้เป็นอย่างดี และอัตลักษณ์ที่เป็นรูปธรรม ได้แก่ การนับถือผีบ้าน ผีเมือง ผีบรรพบุรุษ และการมีพิธีกรรมที่ใกล้เคียงกัน มีบางส่วนที่เป็นการยึดโยงความสัมพันธ์ผ่านเครือข่ายที่เป็นทางการ เช่น การเข้าร่วมกิจกรรมของหน่วยงานรัฐ และเครือข่ายชาติพันธุ์ลื้อในรูปแบบของสมาคมลื้อแห่งประเทศไทยที่เชื่อมความสัมพันธ์ข้ามประเทศไปยังลื้อสิบสองปันนา มณฑลยูนนาน สาธารณรัฐประชาชนจีน สอดคล้องกับการศึกษาเรื่อง

“Who are the Lue?: Revisited Ethnic Identity in Lao, Thailand, and China” ของ Keyes (1993) ได้อธิบายเปรียบเทียบอัตลักษณ์ของชาวลื้อในบริบทรัฐชาติของจีน ลาว และ ไทย โดยแสดงให้เห็นว่า “อุดมการณ์ชาตินิยม” ในฐานะที่เป็นกลไกทางการเมืองที่มีอิทธิพลอย่างมากต่อกระบวนการสร้างความเป็นชาติพันธุ์ในสังคมสมัยใหม่ โดยการจัดจำแนกประชากรในประเทศให้เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ในดินแดนแถบลุ่มแม่น้ำโขงตอนบน มีความเกี่ยวข้องกับแนวคิดเรื่อง “เทคโนโลยีของอำนาจ” (Technology of Power) การแสดงออกถึงอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ลื้อ แสดงให้เห็นถึงกระบวนการสร้างและแสดงออกในหลายรูปแบบ บางครั้งสามารถแสดงออกในฐานะอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ในระดับท้องถิ่นแต่บางครั้งกลายเป็น “อัตลักษณ์ที่ซื้อขายได้” (Marketable Identity) โดยเฉพาะเมื่อมีการเปิดพรมแดนในบริเวณชายแดนแถบลุ่มน้ำโขงมากขึ้น ส่งผลให้ผู้คนได้มีการติดต่อข้ามชาติกันมากขึ้นก็ยิ่งกระตุ้นให้เกิดอัตลักษณ์ลื้อแบบใหม่ ที่มีลักษณะแบบข้ามท้องถิ่นข้ามชาติขึ้นมา (Transnational Identity) (Changphuak, 2003, pp. 19-20) ซึ่งเป็นปัจจัยหนึ่งในการเชื่อมโยงคนลื้อในไทยเข้ากับเครือข่ายญาติที่สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และ สาธารณรัฐประชาชนจีน

การมีจุดร่วมสำคัญของคนลื้อในแต่ละพื้นที่คือการมีประวัติศาสตร์ร่วมกัน การมีภูมิหลังของประเทศที่เคยมีการปกครองในระบบศักดินา โดยมีเจ้าหม่อมคำลื้อเป็นกษัตริย์องค์สุดท้ายของคนลื้อที่สิบสองปันนาเป็นสิ่งที่ทำให้คนลื้อที่อยู่ทุกพื้นที่รู้สึกถึงความเป็นกลุ่มก้อนเดียวกัน มีรากเหง้าเหมือนกัน จึงเป็นพลังในการสร้างสัมพันธ์ของคนลื้อทุกพื้นที่ได้เป็นอย่างดี ผ่านการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อสร้างเครือข่ายทางสังคม ไม่ว่าจะเป็นการจัดงานวันลื้อโลกในประเทศไทยที่มีการหมุนเวียนการจัดไปตามจังหวัดต่าง ๆ ที่มีคนลื้ออาศัยอยู่ ได้แก่ เชียงราย เชียงใหม่ ลำพูน การจัดกิจกรรมพบปะของแกนนำคนลื้อในสิบสองปันนา ความเชื่อเรื่องผีและสายสกุลที่สืบเนื่องมาจากเมืองอูและเมืองสิงห์ ความเชื่อและการนับถือผีบ้าน ผีเมือง ของชาวลื้อที่มีการสร้าง “ใจกลางบ้าน” หรือ “หลักใจกลางบ้าน” หรือ “ใจบ้าน” ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของชุมชนลื้อทุกแห่ง และความเชื่อเรื่อง “ผีบรรพบุรุษ” นับว่าสอดคล้องกับการศึกษาของ Baba (2014) เรื่อง Relatedness and Belonging: The Tai Lue Community in Nan ที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์และการเป็น

ส่วนหนึ่งของชุมชนลื้ออำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน ที่ได้ย้ายมาจากเมืองหล้า สิบสองปันนามลพยุคนาน สาธารณรัฐประชาชนจีน เมื่อ 200 ปีที่ผ่านมา ชาวลื้อได้สืบทอดพิธีกรรมเกี่ยวกับผีอารักษ์ (Guardian spirit ritual) ที่มีต้นกำเนิดมาจากเมืองสิบสองปันนาที่พวกเขาจากมา ชาวลื้อได้แสดงความเป็นอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ เช่น การพูด การแต่งกาย วัฒนธรรมประเพณี และอาหาร เพื่อแสดงให้เห็นถึงความผูกพันและการเชื่อมต่อกับสถานที่เดิมของพวกเขาในเมืองสิบสองปันนา ความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับผีอารักษ์ไม่เพียงแต่ให้โอกาสในการรักษาอัตลักษณ์ของคนลื้อที่เชื่อมโยงกับประวัติความเป็นมาของการย้ายถิ่นฐานหรือต้นกำเนิดของพวกเขา แต่ที่สำคัญกว่านั้นคือความสัมพันธ์ของชาวลื้อที่กระจายอยู่ในประเทศไทย จีน และลาว ซึ่งเป็นโอกาสสำหรับเครือข่ายการทำงานหรือการศึกษา สัญลักษณ์ของลื้อกลายเป็นเครื่องหมายยืนยันสำนึกความเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนลื้อ ไม่ว่าจะเป็นชุมชนที่ตนอาศัยอยู่หรือชุมชนอื่นก็ตาม นอกจากชุมชนในฐานะหน่วยอาณาเขตที่มีขอบเขตแล้วยังมีเครือข่ายการช่วยเหลือซึ่งกันและกันเพื่อรักษาความเชื่อมั่นของชุมชน จิตวิญญาณ ผู้ปกครองของพวกเขาคือเจ้าหลวงเมืองหล้าเป็นสัญลักษณ์ของความทรงจำการอพยพย้ายถิ่นฐานจากสิบสองปันนาของชาวลื้อ เช่นเดียวกับคนลื้อที่อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย และลื้อที่แขวงบ่อแก้ว สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และลื้อที่สิบสองปันนามีเจ้าหม่อมคำลือขัตติยองค์สุดท้ายแห่งสิบสองปันนา เป็นตัวเชื่อมร้อยให้คนลื้อทั้งสามประเทศใกล้ชิดกันมากขึ้น

การยึดโยงความสัมพันธ์กันของคนลื้อผ่านการนับถือศาสนาพุทธเหมือนกัน การมีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนาพุทธในกรณีของการร่วมทำบุญในงานบวชสามเณรของคนลื้อ กล่าวคือคนลื้อทั้งชายและหญิงที่ไม่มีลูกผู้ชายและต้องการทำบุญผ่านการบวชสามเณรซึ่งคนลื้อเชื่อว่าจะทำให้ได้บุญใหญ่นั้น เรียกว่าการเป็น “แม่ยก พ่อยก” ของคนลื้อที่หาดบ้าย สอดคล้องกับงานเขียนของ ครุคำแพง มณีวงศ์ ที่ได้กล่าวถึง “การบวชเณร” ของลื้อที่เมืองสิงห์ที่เรียกว่า “บวชพระน้อย” หรือ “บวชลูกแก้ว” หากครอบครัวไหนมีลูกชายจะบวชจะต้องไปหาผู้ที่มีจิตศรัทธาที่จะบวชให้ที่เรียกว่า “พ่อยก แม่ยก” (Premjitt & Panyakaew, 2015) แต่อาจมีความแตกต่างกันตรงที่ที่บ้านหาดบ้ายคนที่ไม่ได้มีลูกผู้ชายต้องไปขอร่วมทำบุญกับการบวชสามเณรของลูกชายคนอื่น ข้อค้นพบครั้งนี้

ทำให้เห็นว่าในชุมชนลื้อแต่ละแห่งนอกจากมีความเป็นเครือข่ายที่เป็นเครือญาติกันอย่างเหนียวแน่นแล้ว ยังมีระบบสังคมและวัฒนธรรมอีกหลายส่วนที่ช่วยให้เกิดการขยายเครือข่ายของคนลื้อมากขึ้น

การอพยพเข้ามาในประเทศไทยของลื้อในแต่ละพื้นที่มีความแตกต่างกัน หลังจากที่ได้มาอยู่ในประเทศไทยแล้วได้มีการขยายเครือข่ายคนลื้อไปยังพื้นที่อื่น ๆ และตั้งเป็นชุมชนลื้อแห่งใหม่ มีการขยายเครือข่ายไปในระดับที่กว้างขึ้น สอดคล้องกับการศึกษาของ Viry (2012) ที่พบว่าผู้พลัดถิ่นหรือผู้คนที่ตั้งถิ่นฐานในรัฐใหม่มากกว่า 10 ปีขึ้นไปจะก่อให้เกิดเครือข่ายที่แพร่กระจายไปตามพื้นที่ทางภูมิศาสตร์และสร้างเสริมความสัมพันธ์ทางสังคมของคนเหล่านั้นเพื่อสนับสนุนการดำรงชีวิตในสังคมใหม่ ซึ่งเครือข่ายทำให้สามารถรักษาความสัมพันธ์ทางสังคมไว้ได้ ไม่ว่าจะเป็นความสัมพันธ์ต่อครอบครัว วัฒนธรรม ประเพณี ศาสนา และสามารถรักษาวินัยชีวิตดั้งเดิมของตนได้ด้วยการปรับปรนกับวิถีชีวิตในสังคมใหม่ แม้ว่าจะมีเวลาและระยะทางเป็นสิ่งที่ขวางกั้น การรักษาความสัมพันธ์นั้นสามารถทำได้ด้วยกันหลายวิธีตามความสะดวกของผู้ย้ายถิ่น อาทิ ผ่านการปฏิสัมพันธ์และสื่อเชิงโต้ตอบที่แตกต่างกันซึ่งการติดต่อสื่อสารมีผลต่อความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นและหละหลวม (Granovetter, 1973) โดยเฉพาะในยุคปัจจุบันที่การสื่อสารเป็นไปอย่างรวดเร็วและง่ายขึ้น ยิ่งทำให้ความสัมพันธ์ของคนลื้อที่อยู่ในพื้นที่ต่าง ๆ มีความใกล้ชิดกันมากขึ้นด้วย เป็นเหมือนสิ่งที่ยึดโยงความสัมพันธ์ระหว่างคนลื้อทั้งสามแผ่นดิน เพื่อสร้างและรักษาความสัมพันธ์ไว้ ผู้พลัดถิ่นปัจจุบันมีความหลากหลายและซับซ้อนมากขึ้น เนื่องจากกลยุทธ์และทรัพยากรต่าง ๆ ถูกนำมาใช้เพื่อรักษาความสัมพันธ์ที่ดีในระยะทางไกล (Larsen, Urry, & Axhausen, 2006) การติดต่อสื่อสารโดยการใช้เทคโนโลยีในปัจจุบันเป็นการสื่อสารไร้พรมแดนทำให้ผู้ย้ายถิ่นสามารถติดต่อกับครอบครัว ญาติ เพื่อน และคนรู้จักได้ แม้วาระยะทางจะเป็นปัญหาสำคัญ (Axhausen & Frei, 2008; Licoppe, 2004) ความผูกพันข้ามชาติที่มีความยั่งยืนและมีความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้น ต่อถิ่นกำเนิดจนจะมีผลต่อการเคลื่อนย้ายของผู้ย้ายถิ่นให้รู้สึกสำนึกถึงรากเหง้าและบรรพบุรุษของตน (Clifford, 1994) ซึ่งความผูกพันข้ามชาติก่อตัวในการเคลื่อนย้ายที่แตกต่างกัน (Dahinden, 2010) ความจำเป็นที่จะต้องย้ายถิ่นให้โอกาสในการใช้

เทคโนโลยีการสื่อสารใหม่ ๆ เพื่อรักษาความสัมพันธ์ในการอยู่ใกล้เคียงกันโดยอาศัย
ความคิดการมีส่วนร่วมที่มีผลต่อความใกล้ชิดเสมือนอยู่ร่วมกัน (Larsen, Urry, &
Axhausen, 2006) และการพบเจอกัน (Meetingness) (Urry, 2003)

ระบบการค้าขายชายแดนไทย-ลาว รวมถึงการมีการสร้างสะพานเชื่อมเศรษฐกิจ
ที่อำเภอเชียงของ เป็นอีกจุดหนึ่งที่เชื่อมโยงกับความสัมพันธ์ระหว่างคนลื้อทั้งสาม
ประเทศด้วยกัน มีค้าขายข้ามแดนสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว แล้วผ่านไป
สาธารณรัฐประชาชนจีน และการค้าขายโดยใช้เส้นทางแม่น้ำโขงยังสอดคล้องกับ
การศึกษาของ Powedder (2018) ที่ได้ศึกษาการข้ามชาติของลื้อ ขนาดของความสัมพันธ์
ทางการค้า และเครือข่ายในลาวตามพรมแดนจินตอนใต้ (ยูนนาน) ลาว และไทย ที่พบว่า
พรมแดนของมณฑลยูนนาน (ภาคตะวันตกเฉียงใต้ของจีน) ภาคเหนือของไทย และ
ภาคเหนือของลาวมีการเชื่อมโยงกันอย่างเป็นธรรมชาติผ่านเส้นทางแม่น้ำโขง ซึ่งม
ีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันทางวัฒนธรรมเศรษฐกิจ และการเมือง กลุ่มที่พูดภาษาไท (Tai-
Speaking Groups) ได้แก่ ไทลื้อ เป็นกลุ่มที่มีประชากรเคลื่อนที่มากที่สุดในดินแดนที่เป็น
พื้นที่เชื่อมต่อเหล่านี้ ส่งผลให้มีโครงการพัฒนาด้านโครงสร้างพื้นฐานในระดับภูมิภาคที่มี
การเชื่อมต่อและบูรณาการข้ามพรมแดนเพิ่มขึ้น เช่นอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง (GMS)
"คุณหมิง-กรุงเทพไฮเวย์" ได้รับการตีความในที่สาธารณะเช่นเดียวกับวาทกรรมด้าน
การศึกษาที่ทำให้เกิดการฟื้นตัวของกระแสเก่าแก่ของ "โลกของไท" (Tai world) ที่ไ
พรมแดน ซึ่งถูกกล่าวหาว่าเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ข้ามชาติ เขาระบุว่าความสำคัญด้านมิติทาง
เศรษฐกิจของลื้อข้ามชาติมีความสัมพันธ์ทางการค้าและเครือข่ายขนาดเล็กทั่วยูนนาน
ลาว และไทย การค้นพบจากการวิจัยครั้งนี้ ก็พบว่าสอดคล้องกันคือคนลื้อมีการค้าขาย
ข้ามพรมแดนกันเป็นปกติ เช่น การค้าขายสินค้าที่เป็นอาหารตามธรรมชาติ และการ
ค้าขายผลไม้จากหมู่บ้านไทลื้อในพื้นที่อำเภอเชียงของ ผ่านพ่อค้าคนกลางลื้อที่อยู่
สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และรับไปขายต่อที่จีน เช่นเดียวกับงานของ
Powedder (2018) ที่พบว่ามีการซื้อขายผลไม้ไทยจากหมู่บ้านไทลื้อในภาคเหนือของ
ประเทศไทยไปยังประเทศเพื่อนบ้านลาวและต่อไปยังประเทศจีน และมีพลวัตการค้าขาย
ที่แตกต่างกันของเศรษฐกิจชายแดนทั้งสามประเทศในวงกว้างขยายไปสู่การปฏิสัมพันธ์

ที่แน่นแฟ้นยิ่งขึ้นของกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อทั้งสามประเทศ เป็นสิ่งที่ช่วยเน้นย้ำในการยึดโยงความสัมพันธ์ของคนลื้อทั้งสามประเทศผ่านการค้าขาย งานวิจัยนี้ ยังพบว่า นอกจากการค้าขายข้ามแดนทั้งในทางรถและทางเรือแล้ว ยังมีการค้าขายข้ามแดนผ่านคนกลาง ที่เป็นนักศึกษาจีนที่มาเรียนที่มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงรายด้วย ปัจจุบันมีชาวจีนนิยม ส่งบุตรหลานเข้ามาเรียนในประเทศไทยโดยเฉพาะในจังหวัดเชียงราย ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นนักศึกษาลื้อจากสิบสองปันนาที่มาเรียนมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย ได้รู้จักกับคนลื้อ มีชุมชนศรีดอนชัย อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย และได้นำสินค้าประเภทผ้าทอจากชุมชนลื้อในพื้นที่อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย รวมถึงสินค้าที่เป็นอัตลักษณ์ของคนลื้อจากอำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา ไปจำหน่ายที่สิบสองปันนา ทำให้เป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญที่เป็นการยึดโยงความสัมพันธ์ของคนลื้อทั้งสองประเทศ หลังจากโครงการวิจัยสิ้นสุด ยังพบว่ายังมีพ่อค้าคนจีนที่เมืองฮาย สิบสองปันนา ได้เดินทางมารับซื้อผ้าทอลื้อถึงอำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย และมีแนวโน้มที่จะมีการซื้อขายสินค้าที่เป็นอัตลักษณ์ลื้อจำนวนมากในอนาคต เพราะที่สิบสองปันนาไม่มีการทอผ้าแล้ว แต่ยังมีการสวมใส่ชุดลื้ออยู่ จึงมีความต้องการผ้าทอลื้อจำนวนมาก ปัจจุบันยังมีระบบการสื่อสารผ่านอินเทอร์เน็ตเข้ามามีบทบาทสำคัญในการช่วยให้รวดเร็วมากขึ้นด้วย

ความสัมพันธ์ทางสังคมที่เข้มแข็งของคนลื้อ เป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยในการยึดโยงความสัมพันธ์คือ ประเด็นความเป็นชาติพันธุ์ลื้อ ไม่ว่าจะเป็นระบบความเชื่อ ประเพณี และวัฒนธรรม คนลื้อมีการแสดงออกถึงตัวตนค่อนข้างชัดเจน มีการรื้อฟื้นอัตลักษณ์ที่บ่งบอกถึงความเป็นลื้อเพื่อนำเสนอต่อสังคมอย่างต่อเนื่อง และยังนำเอาอัตลักษณ์ดังกล่าวเชื่อมโยงสู่การส่งเสริมการท่องเที่ยวในชุมชนได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะอัตลักษณ์ด้านการแต่งกายด้วยผ้าทอไทลื้อที่ทำให้คนลื้อเห็นแล้วสามารถพูดคุยกันได้อย่างใกล้ชิดมากขึ้น สอดคล้องกับงานเขียนของวิชุดา มาตันบุญ เกี่ยวกับวิถีการทอผ้าของผู้หญิงลื้อและอัตลักษณ์ของผ้าทอไทลื้อที่เป็นภูมิปัญญาที่ทรงคุณค่า ที่สามารถพบเห็นทั่วไปในชุมชนลื้อในอดีต แม้ว่าปัจจุบันจะมีให้เห็นน้อยลง (Matanboon, 2018) แต่ลวดลายผ้าทอที่เป็นอัตลักษณ์ของคนลื้อก็สามารถทำหน้าที่เชื่อมสัมพันธ์คนลื้อด้วยกันได้เป็นอย่างดี การวิจัยครั้งนี้ ยังพบว่าความสัมพันธ์ที่เหนียวแน่นของคนลื้อยังเป็นปัจจัยหนึ่งที่

ช่วยให้เกิดกลุ่มทางสังคมในชุมชนลื้อที่เข้มแข็งด้วย ปัจจัยสำคัญด้านนโยบายสำคัญของประเทศไทย เช่น การสร้างสะพานเชื่อมโยงไทย-ลาวแห่งที่ 4 ที่อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย เพื่อต้องการเชื่อมโยงการค้าการลงทุนระหว่างประเทศกับสาธารณรัฐประชาชนจีน สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และประเทศอื่น ๆ ในอาเซียน รวมถึงการเข้าร่วมเป็นสมาชิกประชาคมอาเซียนของประเทศไทย ยังทำให้เกิดการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของคนลื้อทั้งสามประเทศ

สถานการณ์ในช่วง 10 ที่ผ่านมามีนักศึกษาจีนจากสิบสองปันนาเข้ามาเรียนในจังหวัดเชียงรายจำนวนมาก นักศึกษาเหล่านี้เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่เชื่อมความสัมพันธ์ของคนลื้อในไทยและจีนให้มีความใกล้ชิดกันมากขึ้น ชุมชนลื้อที่อำเภอเชียงของได้เชิญนักศึกษาจีนไปร่วมแสดงวัฒนธรรมชาติพันธุ์สิบสองปันนาในงานประเพณีจุลกฐินหลายครั้ง และยังมีปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการยึดโยงความสัมพันธ์ระหว่างคนลื้อทั้งสามประเทศอย่างใกล้ชิดมากขึ้นคือ การมีระบบเทคโนโลยีสื่อสารที่ทันสมัย การใช้เครือข่ายอินเทอร์เน็ตที่เชื่อมคนทั่วโลกเข้าใกล้กัน การสร้างเครือข่ายในโลกออนไลน์ของชาวลื้อ เป็นการเปิดโลกทัศน์ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มได้อย่างใกล้ชิดและรวดเร็ว และมีการขยายความสัมพันธ์ไปยังกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ทำให้เกิดการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของตนเอง อย่างไรก็ตามในช่วงที่มีการระบาดของโรคไวรัสโควิด-19 ตั้งแต่ปลายปีพ.ศ. 2562 ที่ผ่านมามีส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ของคนลื้อทั้งสามพื้นที่ โดยเฉพาะคนลื้อที่อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย กับคนลื้อที่สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ที่เคยเดินทางไปมาหากันในรูปแบบของเครือญาติและการค้าขาย ทำให้มีความใกล้ชิดกันน้อยลงเพราะมีการปิดด่านชายแดน ที่ข้ามไปสปป.ลาวและจีน แต่ก็พบว่าสื่อออนไลน์มีบทบาทสำคัญต่อการเชื่อมสัมพันธ์และรักษาความสัมพันธ์ของคนลื้อได้เป็นอย่างดี

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1. ควรมีการทบทวนวิจัยเกี่ยวกับเครือข่ายของกลุ่มชาติพันธุ์ลื้อในสามประเทศคือ สาธารณรัฐประชาชนจีน สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และประเทศไทย เพื่อให้เห็นภาพความสัมพันธ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ลื้อในแต่ละประเทศและเป็นประโยชน์

ต่อการพัฒนาชุมชนชาติพันธุ์ลื้อในประเทศไทยและการพัฒนาพื้นที่ชุมชนชายแดนของ
ไทยที่ส่วนใหญ่มีคนลื้ออาศัยอยู่

2. ความจำเป็นทำวิจัยเปรียบเทียบระบบในสังคมที่มีอยู่ในชุมชนลื้อทั้งสามประเทศ
เพื่อวิเคราะห์ความเหมือนหรือความแตกต่างของระบบในสังคมลื้อแต่ละพื้นที่ และส่งผล
ต่อความสัมพันธ์ของคนลื้อในภาพกว้างอย่างไรบ้าง และความสัมพันธ์ดังกล่าวจะนำไปสู่
การสร้างและพัฒนาความสัมพันธ์ในด้านการเมืองและความมั่นคง (Political-Security)
ด้านเศรษฐกิจ (Economic) และด้านสังคมและวัฒนธรรม (Socio-Cultural) ได้อย่างไร

เอกสารอ้างอิง

- Axhausen, K. W. , Frei, A. (2008). *Contacts in a Shrunken World*. In: *Paper presented at the 86th Annual Meeting of the Transportation Research Board*, Washington, D.C.
- Baba, Yuji (2014). *Relatedness and Belonging: The Tai Lue Community in Nan*. University of Sydney, Australia.
- Changphuak, S. (2003). *Lue at Phanom: the cultural relations in touristic space, Luang Prabang province, Lao*. Master of Arts thesis. Social Sciences. Chiangmai University, Chiang Mai.
- Clifford, J. (1994). Diasporas. *Cultural Anthropology*. 9(3), 302–338.
- Dahinden, J. (2010). *The dynamics of migrants’ transnational formations: between mobility and locality*. In: Baubock, R., Faist, T. (Eds.), *Diaspora and Transnationalism: Concepts, Theories and Methods*. Amsterdam University Press, Amsterdam, pp. 51–72.
- Geo - Informatics and Space Technology Development Agency. (2022). *Mekong River*. Retrieved 10 February 2022, from https://www.gistda.or.th/news_view.php?n_id=6513&lang=TH.

- Granovetter, M.S. (1973). The strength of weak ties. *American Journal of Community Psychology* 78, pp. 1360–1380.
- Keyes, C. (1993). *Who Are The Lue? Revisited Ethnicity in Laos, Thailand, and China*. WA: University of Washington.
- Larsen, J., Urry, J. and Axhausen, K.W. (2006). *Mobilities, Networks, Geographies*. Ashgate, Aldershot.
- Leepreecha, P. (2015). *Economy Identity Opium Hmong Chiang Mai*. Research Report. Khon Kaen University.
- Licoppe, C. (2004). ‘Connected’ presence: the emergence of a new repertoire for managing social relationships in a changing communication technoscape. *Environ. Plan. Soc. Space* 22 (1), pp. 135–156.
- Matanboon, W. (2018). The Conservation, Continue and Staying of Weave Wisdom Reflection of Tai–Lu Wisdom Adaptation in Chiang Khong District, Chiang Rai Province. *Journal of Cultural Approach*. 19(35), 89-96.
- Matanboon, W. (2019). *Ethnic records of the Sridonchai community Chiang Khong District Chiang Rai*. Lan Na Thi ethnic learning center, Social Research Institute, Chiang Mai University. Nuntapun Printing.
- Matanboon, W. (2019). *Food Unseen Tai Lue Volume 1*. Chiang Mai: Lan Na Thi ethnic learning center, Social Research Institute, Chiang Mai University.
- Matanboon, W. (2019). *Food Unseen Tai Lue Volume 2*. Chiang Mai: Lan Na Thi ethnic learning center, Social Research Institute, Chiang Mai University.
- Matanboon, W. (2019). *Weaves, fabric patterns, Tai Lue wisdom, Volume 1*. Chiang Mai: Lan Na Thi ethnic learning center, Social Research Institute, Chiang Mai University.
- Matanboon, W. et al. (2013). *Ethnography of the Thai plains in Lanna*. Chiang Mai: Social Research Institute, Chiang Mai University.

- Prangwattanakun, S. (1993). *Lanna to Lan Xang*. Bangkok: Aroonkarpim Limited Partnership.
- Premchit, S. and Panyakaew, W. (2015). *Legend of Lue local history, Dan Din, Chiang Rung Muang Yong, Muang Sing*. Chiang Mai: wanida karpim.
- Ritphen, S. (2007). *Visit Yung Thong Land, Xishuangbanna, Kingdom of Mekong ... Land of arts and culture Tai Lue way of life*. Chaingmai: Nopburee press.
- Simon Cristian Powedder. (2018). *Exploring the Transnational World of Lao Small Scale Readers in the Yunnan, Laos, Thailand Borderland*. Thesis, Department of Southeast Asia Studies. National University of Singapore.
- Suwansathit, S. (1992). *Tracing Tai Lue Textiles from Lanna to Xishuangbanna: Introduction and Observations on Faith in Buddhism and the Succession of Thai Lue Textiles at Xishuangbanna*. Office of the National Cultural Commission.
- Thippimol, O., Saigampa, T., Preecharushh, D., Ganjanakhumdee, S. and Khamkhum, A. (2011). *Boundaries of Siam/Thailand-Malaysia-Burma-Laos-Cambodia*. Bangkok: The Foundation for The Promotion of Social Science and Humanities Textbooks Project.
- Urry, J. (2003). Social Networks, travel and talk. *British Journal of Sociology* 54 (2),155–175, <http://dx.doi.org/10.1080/0007131032000080186>.
- Vadhanaphuti, C., Leepreecha, P. and Suknaphasawat, J. (1991). *Ethnic Studies in Laos and Thailand*. Report on the seminar. Chiang Mai.
- Viry, G. (2012). Residential mobility and the spatial dispersion of personal networks: effects on social support. *Soc. Netw.* 34 (1), 59–72.
- Wongthes, S. (1994). *The thais were always here in Southeast Asia*. Bangkok: Silpawattanatham.

การวิเคราะห์ความสำคัญและประสิทธิผลความดึงดูดใจ ของพิพิธภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ในกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนล่าง 1

An Importance-Performance Analysis of the Attractiveness
of Local Wisdom Museums in the Lower Northern Provincial Cluster 1

ณัฐพัชร์ วรกุลวรรณ¹

Nuttapuch Worrakulwattana

E-mail: Nuttapuchw@nu.ac.th

ศิริเพ็ญ ดาบเพชร²

Siripen Dabphet

ฉล่องศรี พิมลสมพงศ์³

Chalongsri Pimonsompong

Received: September 6, 2022

Revised: March 8, 2023

Accepted: March 9, 2023

¹ นิสิตปริญญาโท สาขาวิชาการจัดการการท่องเที่ยวและจัดบริการ คณะบริหารธุรกิจ เศรษฐศาสตร์และการสื่อสาร มหาวิทยาลัยนเรศวร
Master's degree student, Tourism Management and Hospitality, Faculty of Business, Economics and Communications,
Naresuan University

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สาขาวิชาการจัดการการท่องเที่ยวและจัดบริการ คณะบริหารธุรกิจ เศรษฐศาสตร์และการสื่อสาร มหาวิทยาลัยนเรศวร
Assistant Professor Dr., Tourism Management and Hospitality, Faculty of Business, Economics and Communications,
Naresuan University

³ รองศาสตราจารย์ ดร. สาขาวิชาการจัดการการท่องเที่ยวและจัดบริการ คณะบริหารธุรกิจ เศรษฐศาสตร์และการสื่อสาร มหาวิทยาลัยนเรศวร
Associate Professor Dr., Tourism Management and Hospitality, Faculty of Business, Economics and Communications,
Naresuan University

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความพึงพอใจขององค์ประกอบพิพิธภัณฑสถานภูมิปัญญาท้องถิ่นจากมุมมองนักท่องเที่ยว และเพื่อเสนอแนวทางในการสร้างความพึงพอใจของพิพิธภัณฑสถานภูมิปัญญาท้องถิ่นในกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนล่าง 1 เป็นงานวิจัยเชิงปริมาณ โดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือ ในการสอบถามความคิดเห็นนักท่องเที่ยวชาวไทย ที่เดินทางท่องเที่ยวในพิพิธภัณฑสถานภูมิปัญญาท้องถิ่น จำนวน 400 คน การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้สถิติเชิงพรรณนาเพื่ออธิบายลักษณะประชากรศาสตร์ของนักท่องเที่ยว การวิเคราะห์ความสำคัญและประสิทธิผลเพื่ออธิบายความพึงพอใจของพิพิธภัณฑสถานภูมิปัญญาท้องถิ่น และการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมและศักยภาพเพื่อระบุประเด็นที่ควรปรับปรุงในการสร้างความพึงพอใจของพิพิธภัณฑสถานภูมิปัญญาท้องถิ่น ผลการวิจัยพบว่า พิพิธภัณฑสถานภูมิปัญญาท้องถิ่นในกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนล่าง 1 มีความพึงพอใจต่อนักท่องเที่ยวแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ องค์ประกอบที่มีความพึงพอใจมากที่สุด ได้แก่ ด้านสิ่งของที่จัดแสดง ในพิพิธภัณฑสถานและด้านการจัดแสดงนิทรรศการต่าง ๆ ในพิพิธภัณฑสถานและองค์ประกอบที่มีความพึงพอใจในระดับมาก ได้แก่ ด้านสถานที่ตั้งพิพิธภัณฑสถาน ด้านแผนกต้อนรับ/ออกตั๋ว ด้านพื้นที่ขายของที่ระลึก และด้านปัจจัยอื่น ๆ ที่สามารถอำนวยความสะดวก เมื่อวิเคราะห์ความสำคัญและประสิทธิผลพบว่า ปัจจัยสำคัญของพิพิธภัณฑสถานภูมิปัญญาท้องถิ่น ควรพัฒนาและปรับปรุงด้านการจัดแสดงนิทรรศการต่าง ๆ โดยเฉพาะในประเด็นที่เกี่ยวข้อง กับการให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในพิพิธภัณฑสถานเพิ่มมากขึ้น และการจัดแสดงนิทรรศการต่าง ๆ ที่เปิดโอกาสให้ครอบครัวและเพื่อนสามารถพูดคุยเกี่ยวกับพิพิธภัณฑสถานและสิ่งของที่จัดแสดงได้

คำสำคัญ: พิพิธภัณฑสถานภูมิปัญญาท้องถิ่น องค์ประกอบของพิพิธภัณฑสถาน ความพึงพอใจ การวิเคราะห์ความสำคัญและประสิทธิผล

Abstract

This research aims to study the attractiveness of local wisdom museum components from the tourists' perspectives and to provide a guideline to create the attractiveness of local wisdom museums in the lower northern Provincial Cluster 1. A quantitative research design was used. A survey questionnaire of 400 Thai tourists who visited the local wisdom museums in the area were collected. Statistical analysis was employed as a technique to avail demographic characteristics of the tourists. Importance-performance analysis was used to examine the attractiveness of local wisdom museum components. In addition, SWOT analysis was used to strategically identify areas of improvement for the attractiveness of local wisdom museums. The results showed that the attractiveness of local wisdom museums can be divided into 2 levels: the highest level of attractiveness which are objects in the museums and exhibitions, and the high level of attractiveness which are the location of the museums, reception/ticket office, souvenir areas and general facilities. The IPA analysis indicated the main factors that need to be improved in local wisdom museums are display and exhibition to encourage tourists to get involved with the museums. Additionally, exhibitions in the local wisdom museums need to stimulate discussions with family and friends.

Keywords: Local Wisdom Museum, Museum Attributes, Attractiveness, Importance-Performance Analysis

บทนำ

ประเทศไทยเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพและมีโอกาสทางการท่องเที่ยวอย่างมาก เห็นได้จากการจัดอันดับของ World Economic Forum (WEF) ที่จัดอันดับให้

ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีความสามารถในการแข่งขันทางการท่องเที่ยวอยู่ในอันดับที่ 30 จาก 140 ประเทศทั่วโลก (Calderwood & Soshkin, 2019) โดยมีสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยวอยู่หลายประเภท เช่น สิ่งดึงดูดใจประเภทธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม สถานที่พักผ่อนหย่อนใจและนันทนาการ รวมถึงพิพิธภัณฑ์ที่ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐอย่างชัดเจน เห็นได้จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 ที่มีการกำหนดนโยบายและยุทธศาสตร์การส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมร่วม โดยในยุทธศาสตร์ที่ 2 ส่งเสริมให้มีการพัฒนาพื้นที่การแสดงศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย และแหล่งเรียนรู้ พิพิธภัณฑ์จึงมีความสำคัญต่อประเทศชาติในฐานะที่เป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตทางด้านศิลปวัฒนธรรมที่มีบทบาทในการให้การศึกษา เรื่องราวร่วมสมัยแก่สังคม และเชื่อมโยงศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัยเข้ากับการใช้ชีวิตของประชาชนในสังคม (Sukbanjong, 2019) โดยเฉพาะพิพิธภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเป็นสถานที่นำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นให้คนภายนอกได้เรียนรู้เกี่ยวกับประวัติและวิถีชีวิตของท้องถิ่นนั้น ๆ (Nadprasert, Boriboon, & Sungsi, 2017)

ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาถึงประวัติการก่อตัวพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในประเทศไทย บริบทบางประการที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการก่อเกิดพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นมีอยู่ด้วยกันหลายรูปลักษณะ ซึ่งไม่อาจที่จะแบ่งช่วงเวลาได้อย่างชัดเจน แต่ในห้วงเวลาประมาณหนึ่งศตวรรษที่ผ่านมา นั้น “นโยบายของรัฐ” ผ่านหน่วยงานราชการและกลไกทางการต่าง ๆ ได้ให้ความสนใจแก่การเก็บรวบรวมวัตถุสิ่งของในท้องถิ่น และสนับสนุนให้เกิดพื้นที่ทางวัฒนธรรมใหม่ เช่น พิพิธภัณฑ์ ศูนย์วัฒนธรรม ศูนย์การเรียนรู้ ขึ้นตามหัวเมืองต่าง ๆ ในภูมิภาคและในระดับชุมชนในท้องถิ่น วัตถุประสงค์ของการนำเสนออีกเพื่อให้เป็นภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ระดับมหภาค (Princess Maha Chakri Sirindhorn Anthropology Centre (Public Organisation), 2020) แต่การนำเสนอดังกล่าวกลับเป็นเพียงการตั้งสิ่งของในการแสดง และกำหนดเนื้อหาที่ตีความจากบรรดาวัตถุเหล่านั้น โดยไม่เชื่อมโยงไปถึงสภาพและความ เป็นไปของสังคมวัฒนธรรมท้องถิ่น และที่สำคัญพิพิธภัณฑ์เหล่านั้นไม่ได้ดำเนินการโดยคนในท้องถิ่น ทำให้สถานที่นั้นกลายเป็นเพียงสถานที่ที่นำวัตถุที่เก็บไว้มานำมาจัดแสดง แต่ไม่ได้สื่อถึงความหมายและเนื้อหาของสังคมวัฒนธรรมท้องถิ่นแต่อย่างใด ทำให้ประสบปัญหาในการดึงดูดนักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชม (Nadprasert, Boriboon, & Sungsi, 2017;

Panyachit, 2019) เช่นเดียวกับพิพิธภัณฑสถานภูมิปัญญาท้องถิ่นในกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนล่าง 1 ถึงแม้จะได้รับการสนับสนุนจากกระทรวงวัฒนธรรมและคนในพื้นที่ที่ต้องการผลักดันให้พิพิธภัณฑสถานภูมิปัญญาท้องถิ่นกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (Sirasoonthorn, 2016) แต่พิพิธภัณฑสถานเหล่านี้ต่างประสบกับปัญหาในการดึงดูดนักท่องเที่ยว เห็นได้จากรายละเอียดจำนวนผู้เยี่ยมชมพิพิธภัณฑสถานภูมิปัญญาท้องถิ่นทั้งจากการซื้อบัตรเข้าชมหรือในสมุดเยี่ยมของแต่ละพิพิธภัณฑสถานยังมีจำนวนน้อยประมาณ 50-70 คนต่อเดือน (พิพิธภัณฑสถานบ้านจำหิว จังหวัดพิษณุโลก เป็นพิพิธภัณฑสถานภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีผู้เข้าชมมากที่สุด โดยส่วนใหญ่เป็นหน่วยงานราชการ)

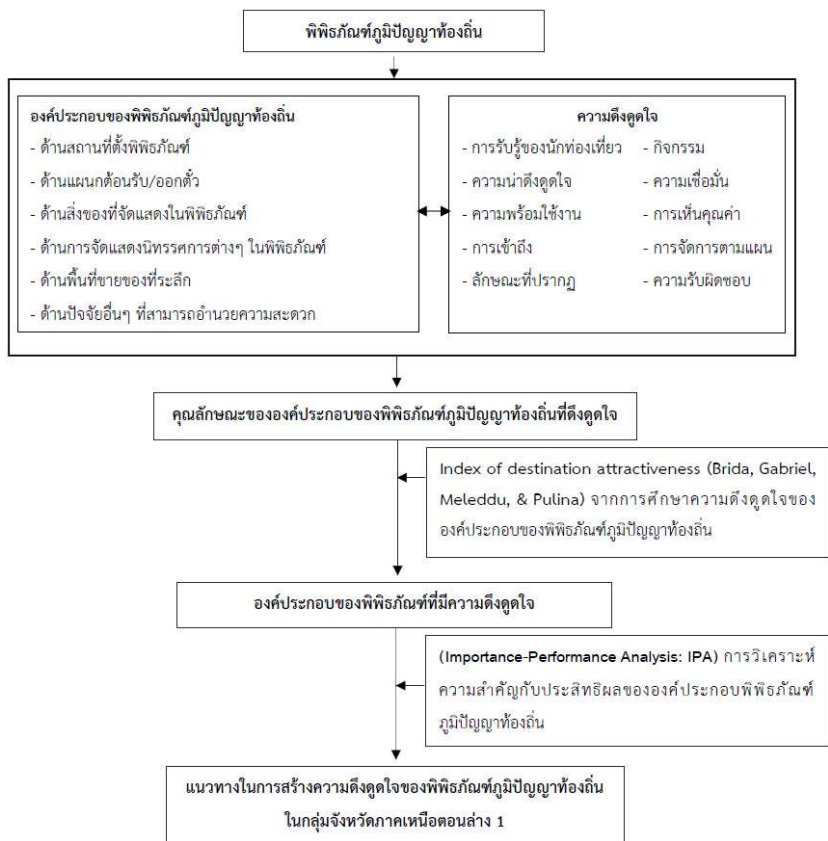
อย่างไรก็ตาม การทำให้พิพิธภัณฑสถานภูมิปัญญาท้องถิ่นสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เดินทางมาเยี่ยมชมได้นั้นประการแรกจำเป็นต้องมีความเข้าใจถึงองค์ประกอบใดของพิพิธภัณฑสถานที่มีความสำคัญและน่าสนใจจนสามารถดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเดินทางมาเยี่ยมชมพิพิธภัณฑสถาน (Nowacki, 2005) สอดคล้องกับความคิดเห็นของนักวิชาการ (Ma, Hsiao, & Gao, 2018 ; Tang & Rochananond, 1990; Vengesai, 2003) ที่กล่าวว่า ในการศึกษาถึงความดึงดูดใจของแหล่งท่องเที่ยว รวมทั้งพิพิธภัณฑสถานจำเป็นต้องศึกษาถึงองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยวในทุกด้าน Kim and Agrusa (2005) แสดงความเห็น ว่า หากแหล่งท่องเที่ยวต้องการทราบถึงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวที่มีต่อความดึงดูดใจของแหล่งท่องเที่ยวนั้นควรมีการคำนวณและใช้การวิเคราะห์ตามแนวคิดของ Smith (1987) ที่เรียกว่า การวิเคราะห์ความดึงดูดใจของแหล่งท่องเที่ยว (Index of destination attractiveness (IDA)) เนื่องจากองค์ประกอบแต่ละด้านของแหล่งท่องเที่ยวมีระดับความดึงดูดใจที่แตกต่างกัน วิธีการดังกล่าวจะทำให้ทราบถึงความดึงดูดใจขององค์ประกอบการท่องเที่ยวแต่ละด้านอย่างชัดเจน สอดคล้องกับความคิดเห็นของนักวิชาการหลายท่าน (Kresic, 2008; Kresic & Prebezac, 2011; Seddighi & Theocharous, 2002; Vengesai, 2003) ที่กล่าวว่า วิธีการวิเคราะห์ความดึงดูดใจขององค์ประกอบของพิพิธภัณฑสถานภูมิปัญญาท้องถิ่นสามารถทำให้ทราบถึงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวอย่างชัดเจนเกี่ยวกับองค์ประกอบการท่องเที่ยวที่สำคัญที่สุดหรือน่าสนใจที่สุด เนื่องจากองค์ประกอบการท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวเห็นว่าสำคัญที่สุด (ดึงดูดที่สุด) จะมีค่าความดึงดูดใจของแหล่งท่องเที่ยว (IDA) สูงที่สุด

แต่แม้ว่าการประเมินความดึงดูดใจขององค์ประกอบการท่องเที่ยวในแต่ละด้าน จะทำให้ทราบถึงระดับความดึงดูดใจ ขององค์ประกอบดังกล่าว แต่ในทางปฏิบัตินั้นผู้ที่มี ส่วนเกี่ยวข้องในแหล่งท่องเที่ยวไม่สามารถนำเอาผลการประเมินมาใช้ในการพัฒนาแหล่ง ท่องเที่ยวให้เป็นรูปธรรมได้ เนื่องจากไม่สามารถทราบว่างค์ประกอบใดจำเป็นต้องพัฒนา อย่างเร่งด่วนหรือองค์ประกอบใด มีความสำคัญ/ไม่สำคัญต่อนักท่องเที่ยว (Markowski, Bartos, Rzenca, & Namiecinski, 2019) ด้วยเหตุผลดังกล่าวเทคนิคการวิเคราะห์ ความสำคัญกับประสิทธิผล (Importance-Performance Analysis: IPA) ของ Martilla and James (1977) จะสามารถอธิบายถึงลักษณะของทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีความ สำคัญต่อนักท่องเที่ยวจนสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวให้มาเยี่ยมชม ตลอดจนทราบ ผลการดำเนินการของทรัพยากรการท่องเที่ยวดังกล่าวอย่างชัดเจนเพื่อให้สามารถทราบ ถึงส่วนที่ควรปรับปรุงให้ดีขึ้น (Boley, McGehee, & Hammett, 2017; Caber, Albayrak, & Matzler, 2012; Phadermrod, Crowder, & Wills, 2019) นอกจากนี้ยังสามารถ เชื่อมโยงกับการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมและศักยภาพ (SWOT Analysis) ขององค์ประกอบ การท่องเที่ยวเพื่อหาจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรคขององค์ประกอบการท่องเที่ยว ทำให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในแหล่งท่องเที่ยวสามารถทราบแนวทางในการพัฒนาองค์ประกอบ การท่องเที่ยวได้อย่างชัดเจน ดังนั้น การศึกษาครั้งนี้จึงประยุกต์ใช้วิธีการ Index of Destination Attractiveness ในการวิเคราะห์ความดึงดูดใจองค์ประกอบของพิพิธภัณฑ ภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนล่าง 1 ตลอดจนวิเคราะห์ความสำคัญกับ ประสิทธิภาพ (Importance-Performance Analysis: IPA) ขององค์ประกอบพิพิธภัณฑ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมและศักยภาพเพื่อเสนอแนวทางในการ พัฒนาความดึงดูดใจของพิพิธภัณฑภูมิปัญญาท้องถิ่น ผลที่ได้จากการศึกษาครั้งนี้ จะช่วย ให้ผู้ที่เกี่ยวข้องในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในพื้นที่สามารถนำมาใช้ในการพัฒนา องค์ประกอบของพิพิธภัณฑภูมิปัญญาท้องถิ่นให้มีความดึงดูดใจเพิ่มขึ้น ตลอดจนสร้าง กลยุทธ์ทางการตลาดเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว และทำให้ธุรกิจทางการท่องเที่ยวสามารถ วางแผนการดำเนินการต่าง ๆ ให้สอดคล้องกับความสนใจของนักท่องเที่ยวในการดำเนิน พิพิธภัณฑภูมิปัญญาท้องถิ่นซึ่งจะช่วยสนับสนุนการเติบโตของการท่องเที่ยวของชุมชน ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความดึงดูดใจขององค์ประกอบพิพิธภัณฑน์ภูมิปัญญาท้องถิ่นในกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนล่าง 1 จากมุมมองนักท่องเที่ยวชาวไทย
2. เพื่อเสนอแนวทางในการสร้างความดึงดูดใจของพิพิธภัณฑน์ภูมิปัญญาท้องถิ่นในกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนล่าง 1

กรอบแนวคิด

ภาพที่ 1 แนวคิดการวิจัยที่พัฒนาขึ้นสำหรับการศึกษา
Figure1. Research Concept Developed for this Study

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) พื้นที่ในการวิจัยคือ พิพิธภัณฑสถานภูมิปัญญาท้องถิ่นในกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนล่าง 1 ประกอบด้วย 5 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดพิษณุโลก เพชรบูรณ์ อุตรดิตถ์ สุโขทัย และตาก มีเกณฑ์ในการคัดเลือกคือ คัดเลือกจากพิพิธภัณฑสถานภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยมีลักษณะการนำเสนอของพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น เป็นประเภท วิถีชีวิต/ท้องถิ่นภูมิปัญญา และยังเปิดทำการให้เข้าชมซึ่งมีมากถึง 24 แห่ง ของกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนล่าง 1 โดยยกตัวอย่างจังหวัดพิษณุโลก มีจำนวน 7 แห่ง ดังนี้

1. พิพิธภัณฑสถานบ้านจำทวี
2. ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมเฉลิมพระเกียรติ 6 รอบ พระชนมพรรษา ร.ร.เฉลิมขวัญสตรี
3. ศูนย์วัฒนธรรมศึกษา มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา วิทยาเขตพิษณุโลก
4. พิพิธภัณฑสถานบ้านวัดกำแพงมณี
5. พิพิธภัณฑสถานบ้านวัดเกาะแก้วประชานุรักษ์
6. พิพิธภัณฑสถานแก้วมุกดาพาณิชัย
7. ศูนย์อนุรักษ์ไท-ยวน ตำบลสมอแข จังหวัดพิษณุโลก

ทั้งนี้ ได้คัดเลือกพิพิธภัณฑสถานภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีจำนวนนักท่องเที่ยวเยี่ยมชมมากที่สุด 2 อันดับแรกของในแต่ละจังหวัด จึงได้พิพิธภัณฑสถานภูมิปัญญาท้องถิ่น ประเภท วิถีชีวิต/ท้องถิ่นภูมิปัญญา เป็นพื้นที่วิจัยรวม 10 แห่ง ดังนี้

1. พิพิธภัณฑสถานบ้านจำทวี จังหวัดพิษณุโลก
2. ศูนย์อนุรักษ์ไท-ยวน ตำบลสมอแข จังหวัดพิษณุโลก
3. หอวัฒนธรรมนครบาลเพชรบูรณ์ จังหวัดเพชรบูรณ์
4. พิพิธภัณฑสถานบ้านและมิดดาบ วัดบ้านโชน จังหวัดเพชรบูรณ์
5. พิพิธภัณฑสถานเมืองลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์
6. หอวัฒนธรรม จังหวัดอุตรดิตถ์
7. พิพิธภัณฑสถานชุมชนศรีสีขันธ์ จังหวัดสุโขทัย
8. พิพิธภัณฑสถานบ้านสวรรคโลก จังหวัดสุโขทัย

9. พิพิธภัณฑพระครู ศิริวรานวัตร (วัดทุ่งยั้ง) จังหวัดตาก

10. พิพิธภัณฑศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น (ร.ร.ศึกษาสงเคราะห์ตาก)

ประชากรในการศึกษาค้างนี้คือ นักท่องเที่ยวชาวไทยที่เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวชมพิพิธภัณฑท้องถิ่นในกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนล่าง 1 เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้ไม่ทราบจำนวนประชากรที่แน่นอนจึงใช้สูตรในการคำนวณหาขนาดกลุ่มตัวอย่าง กรณีไม่ทราบจำนวนประชากรและไม่ทราบสัดส่วนที่แน่นอนของประชากรที่ระดับความเชื่อมั่น 95% ความผิดพลาดไม่เกินร้อยละ 5 ตามสูตร Cochran (1977) เป็นจำนวน 384 คน และเพื่อป้องกันการไม่สมบูรณ์ของข้อมูลจึงกำหนดกลุ่มตัวอย่างที่จำนวน 400 คน (จังหวัดละ 80 คน)

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถามที่สร้างและปรับปรุงจากการศึกษาแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับพิพิธภัณฑภูมิปัญญาท้องถิ่น องค์ประกอบพิพิธภัณฑ ความดึงดูดใจ โดยแบบสอบถามจะแบ่งออกเป็นสองส่วน ในส่วนที่ 1 ถามถึงความสำคัญ หรือความคาดหวังของนักท่องเที่ยวก่อนเข้าเยี่ยมชมพิพิธภัณฑภูมิปัญญาท้องถิ่น และส่วนที่ 2 ถามถึงผลการดำเนินงาน หรือ ความพอใจของนักท่องเที่ยวหลังจากเข้าเยี่ยมชมพิพิธภัณฑภูมิปัญญาท้องถิ่น และได้นำแบบสอบถามไปแจกให้กับนักท่องเที่ยวกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 คน เพื่อทดสอบความสมบูรณ์ของแบบสอบถาม และนำผลที่ได้มาหาความเชื่อมั่นโดยวิธีสัมประสิทธิ์อัลฟ่า ซึ่งค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามนี้เท่ากับ 0.8 ดังนั้น จึงนำแบบสอบถามไปแจกให้กับกลุ่มตัวอย่างโดยเน้นการเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่มีความสะดวกและเต็มใจที่จะตอบแบบสอบถามโดยแบ่งเก็บข้อมูลของผู้ตอบแบบสอบถามที่ได้กำหนดไว้

สำหรับสถิติในการวิเคราะห์ ได้แก่ การวิเคราะห์ Index of Destination Attractiveness เป็นการประเมินความดึงดูดใจขององค์ประกอบของพิพิธภัณฑภูมิปัญญาท้องถิ่นแต่ละด้านและรวมค่าเหล่านั้นเป็นค่าเดียว องค์ประกอบการท่องเที่ยวที่มีค่าสูงที่สุดเป็นองค์ประกอบนักท่องเที่ยวเห็นว่ามีความดึงดูดใจที่สุด การวิเคราะห์ความสำคัญกับผลการดำเนินงานทำให้ทราบถึงองค์ประกอบพิพิธภัณฑภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ควรปรับปรุงให้ดีขึ้น และการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมและศักยภาพเพื่อเสนอแนวทางในการพัฒนาความดึงดูดใจของพิพิธภัณฑภูมิปัญญาท้องถิ่น

ผลการวิจัยเชิงสังเคราะห์

จากการศึกษาความพึงพอใจขององค์ประกอบพิพิธภัณฑณ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นจากมุมมองนักท่องเที่ยวชาวไทย ผลจากการสอบถามความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวถึงความพึงพอใจขององค์ประกอบพิพิธภัณฑณ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นในกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนล่าง 1 ผลการศึกษาปรากฏ ดังนี้

ตารางที่ 1 ความพึงพอใจขององค์ประกอบพิพิธภัณฑณ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นในแต่ละด้าน

องค์ประกอบของพิพิธภัณฑณ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น	ความพึงพอใจ ($\bar{X}$)	ความหมาย
สถานที่ตั้งพิพิธภัณฑณ์	4.11	ดีดุดใจระดับมาก
1. ลักษณะภายนอกของอาคารมีความน่าสนใจให้เข้าไปเยี่ยมชม	4.13	ดีดุดใจระดับมาก
2. ที่จอดรถที่เหมาะสม เพียงพอ	4.00	ดีดุดใจระดับมาก
3. มีสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับผู้สูงอายุและคนพิการ	4.02	ดีดุดใจระดับมาก
4. สามารถเดินทาง/เข้าถึงได้หลายทาง	4.19	ดีดุดใจระดับมาก
5. มีการคมนาคมที่สะดวก	4.23	ดีดุดใจระดับมากที่สุด
แผนกต้อนรับ/ออกตัว	4.13	ดีดุดใจระดับมาก
6. พนักงานมีความเป็นมิตรและให้ความช่วยเหลือ	4.15	ดีดุดใจระดับมาก
7. พนักงานให้ข้อมูลรายละเอียดเกี่ยวกับตัว/บัตรเข้าชมอย่างละเอียด	4.20	ดีดุดใจระดับมาก
8. พนักงานมีความเอาใจใส่และต้อนรับ	4.15	ดีดุดใจระดับมาก
9. นักท่องเที่ยวสามารถเลือกซื้อตัวเพื่อชมเฉพาะสิ่งที่สนใจ	3.99	ดีดุดใจระดับมาก
10. มีข้อมูลรายละเอียดของพิพิธภัณฑณ์และบริเวณใกล้เคียง	4.15	ดีดุดใจระดับมาก
สิ่งของที่จัดแสดงในพิพิธภัณฑณ์	4.68	ดีดุดใจระดับมากที่สุด
11. สิ่งของที่จัดแสดงทำให้เห็นถึงภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่น	4.56	ดีดุดใจระดับมากที่สุด
12. สิ่งของที่จัดแสดงสามารถสื่อสารถึงคนสมัยปัจจุบันให้เข้าใจถึงอดีต	4.66	ดีดุดใจระดับมากที่สุด
13. สิ่งของในการจัดแสดงมีคุณค่าทางวิชาการและการศึกษา	4.75	ดีดุดใจระดับมากที่สุด
14. สิ่งของในการจัดแสดงเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน	4.76	ดีดุดใจระดับมากที่สุด
15. คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการดูแลสิ่งของในการจัดแสดง	4.66	ดีดุดใจระดับมากที่สุด
การจัดแสดงนิทรรศการต่าง ๆ ในพิพิธภัณฑณ์	4.30	ดีดุดใจระดับมากที่สุด
16. นิทรรศการมีความหลากหลายและน่าสนใจ	4.43	ดีดุดใจระดับมากที่สุด
17. มีวิธีการนำเสนอนิทรรศการที่สามารถสื่อสารข้อมูลกับนักท่องเที่ยว	4.32	ดีดุดใจระดับมากที่สุด
18. มีการนำเสนอประวัติศาสตร์หรือประวัติความเป็นมาของพิพิธภัณฑณ์และสถานที่สำคัญในพื้นที่	4.35	ดีดุดใจระดับมากที่สุด
19. นิทรรศการสามารถกระตุ้นการอภิปรายกับครอบครัวและเพื่อน	4.23	ดีดุดใจระดับมากที่สุด
20. นักท่องเที่ยวสามารถมีส่วนร่วมในกิจกรรมกับทางพิพิธภัณฑณ์	4.21	ดีดุดใจระดับมากที่สุด

องค์ประกอบของพิพิธภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น	ความดึงดูดใจ ($\bar{X}$)	ความหมาย
พื้นที่ขายของที่ระลึก	4.01	ดึงดูดใจระดับมาก
21. สินค้า/ของที่ระลึก มีความเป็นเอกลักษณ์ของพื้นที่	4.08	ดึงดูดใจระดับมาก
22. สินค้า/ของที่ระลึก มีความน่าสนใจและมีคุณภาพ	4.04	ดึงดูดใจระดับมาก
23. สินค้า/ของที่ระลึก มีราคาเหมาะสม	3.99	ดึงดูดใจระดับมาก
24. การจัดแสดงสินค้าน่าสนใจและดึงดูด	4.00	ดึงดูดใจระดับมาก
25. สินค้า/ของที่ระลึกมีความหลากหลาย	3.99	ดึงดูดใจระดับมาก
ปัจจัยอื่น ๆ ที่สามารถอำนวยความสะดวก	3.88	ดึงดูดใจระดับมาก
26. มีสุขาเพียงพอกับการใช้บริการ	3.97	ดึงดูดใจระดับมาก
27. มีร้านอาหาร/เครื่องดื่มให้บริการ	3.87	ดึงดูดใจระดับมาก
28. สถานที่ท่องเที่ยวมีความดึงดูดในการเข้าชม	3.81	ดึงดูดใจระดับมาก
29. มีการดูแลความปลอดภัย และแจ้งเตือนเมื่อเกิดเหตุที่มีอันตราย ต่อนักท่องเที่ยว	3.85	ดึงดูดใจระดับมาก
30. มีการชี้แจงกฎระเบียบ/การปฏิบัติตัวอย่างชัดเจน	3.91	ดึงดูดใจระดับมาก

Note. The Attractiveness of the Local Wisdom Museum Elements in Each Aspect

จากการศึกษาพบว่า องค์ประกอบที่มีความดึงดูดใจนักท่องเที่ยวมากที่สุดของพิพิธภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นในกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนล่าง 1 คือ ด้านสิ่งของที่จัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ ($\bar{X} = 4.68$) และด้านการจัดแสดงนิทรรศการต่าง ๆ ในพิพิธภัณฑ์ ($\bar{X} = 4.30$) ในขณะที่ด้านปัจจัยอื่น ๆ ที่สามารถอำนวยความสะดวก มีความดึงดูดใจในระดับมาก ($\bar{X} = 3.88$) แต่เป็นองค์ประกอบที่มีความดึงดูดใจเป็นลำดับสุดท้ายเมื่อเปรียบเทียบกับองค์ประกอบด้านอื่น เมื่อพิจารณาในรายละเอียดในองค์ประกอบย่อยจะเห็นว่า สิ่งของการจัดแสดงเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน ($\bar{X} = 4.76$) และสิ่งของการจัดแสดงมีคุณค่าทางวิชาการและการศึกษา ($\bar{X} = 4.75$) มีความดึงดูดใจมากที่สุด

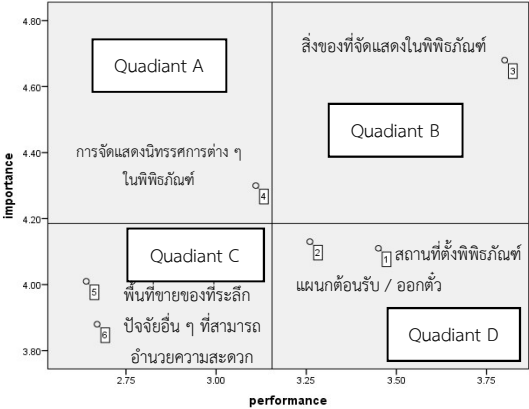
แนวทางในการสร้างความดึงดูดใจของพิพิธภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นในกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนล่าง 1 ได้ใช้การวิเคราะห์ความสำคัญ หรือความคาดหวังของนักท่องเที่ยวก่อนเข้าเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น เปรียบเทียบกับผลการดำเนินงาน หรือความพอใจของนักท่องเที่ยวที่มาท่องเที่ยวหลังจากเข้าเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยมีรายละเอียดดังตารางที่ 2 และภาพที่ 2

ตารางที่ 2 ความสำคัญและผลการดำเนินงานขององค์ประกอบพิพิธภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นในกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนล่าง 1

องค์ประกอบของพิพิธภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น	ความสำคัญ / ความดึงดูดใจ (x̄)	ผลการดำเนินงาน / ความพอใจ (x̄)	ความแตกต่างระหว่างความสำคัญและผลการดำเนินงาน
สถานที่ตั้งพิพิธภัณฑ์	4.11	3.45	-0.66
แผนต้อนรับ/ออกตัว	4.13	3.26	-0.87
สิ่งของที่จัดแสดงในพิพิธภัณฑ์	4.68	3.80	-0.88
การจัดแสดงนิทรรศการต่าง ๆ ในพิพิธภัณฑ์	4.30	3.11	-1.19
พื้นที่ขายของที่ระลึก	4.01	2.64	-1.37
ปัจจัยอื่น ๆ ที่สามารถอำนวยความสะดวก	3.88	2.67	-1.21

Note. Importance and Performance of the Elements of the Local Wisdom Museum in the Lower Northern Provincial Cluster 1

จากตารางที่ 2 จะเห็นได้ว่า ผลการดำเนินงานหรือความพอใจของนักท่องเที่ยวมีค่าน้อยกว่าความสำคัญหรือความดึงดูดใจขององค์ประกอบพิพิธภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นจากนักท่องเที่ยว ซึ่งมีผลกับองค์ประกอบดังกล่าว อย่างไรก็ตามในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวนั้นสามารถจัดลำดับในการพัฒนาโดยพิจารณาจากการวิเคราะห์ความสำคัญและผลการดำเนินงาน โดยผลการศึกษาพบว่าพิพิธภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นในกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนล่าง 1 สามารถพัฒนาองค์ประกอบด้านต่าง ๆ ใน 4 ลักษณะดังนี้

ภาพที่ 2 การพัฒนาองค์ประกอบพิพิธภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นในกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนล่าง 1
Figure 2. The Development of Components of the Local Wisdom Museum in the Lower Northern Provincial Cluster 1

จากภาพที่ 2 ลักษณะของความสำเร็จและผลการดำเนินงานขององค์กรประกอบ
พิพิธภัณฑสถาน ภูมิปัญญาท้องถิ่นในกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนล่าง 1 สามารถแยกออกเป็น 4
ลักษณะ ดังนี้

Quadrants A ต้องให้ความสนใจ (Concentrate here) ดังตารางช่องบนซ้าย
เป็นพื้นที่ของคุณลักษณะที่มีคะแนนเฉลี่ยของความสำเร็จสูง แต่มีคะแนนเฉลี่ยผลการ
ดำเนินงานต่ำ หมายความว่า นักท่องเที่ยวให้ความสำคัญกับองค์ประกอบด้านการจัดแสดง
นิทรรศการต่าง ๆ ในพิพิธภัณฑสถาน แต่องค์ประกอบดังกล่าวมีประสิทธิภาพต่ำ ผู้จัดการ
แหล่งท่องเที่ยวต้องให้ความสำคัญ ในการปรับปรุงและพัฒนาประสิทธิภาพขององค์ประกอบ
การท่องเที่ยวเหล่านั้น

Quadrants B มีการจัดการดี รักษาประสิทธิภาพไว้ (Keep up the Good Work)
ดังตารางช่องบนขวาเป็นพื้นที่ของคุณลักษณะที่มีคะแนนเฉลี่ยของความสำเร็จและ
ประสิทธิภาพสูงทั้งคู่ หมายความว่า นักท่องเที่ยวให้ความสำคัญต่อองค์ประกอบด้านสิ่งของ
ที่จัดแสดงในพิพิธภัณฑสถานและเห็นว่าองค์ประกอบการท่องเที่ยวดังกล่าวมีประสิทธิภาพดีแสดง
ให้เห็นว่า สิ่งของที่จัดแสดงในพิพิธภัณฑสถานอยู่ในสภาพที่ดี มีการจัดการที่ดี และควรรักษา
ประสิทธิภาพขององค์ประกอบการท่องเที่ยวเหล่านั้นไว้

Quadrants C ลำดับความสำคัญต่ำ (Low Priority) ดังตารางช่องล่างซ้ายเป็นพื้นที่
ขององค์ประกอบการท่องเที่ยวที่มีคะแนนเฉลี่ยของความสำเร็จและประสิทธิภาพต่ำทั้งคู่
หมายถึง นักท่องเที่ยวเห็นว่าองค์ประกอบการท่องเที่ยวด้านพื้นที่ขายของที่ระลึก และปัจจัย
อื่น ๆ ที่สามารถอำนวยความสะดวกไม่มีความสำคัญ และในขณะเดียวกันองค์ประกอบ
การท่องเที่ยวดังกล่าวก็ไม่มีประสิทธิภาพ ดังนั้น สถานที่ท่องเที่ยวไม่จำเป็นต้องให้ความสำคัญ
กับองค์ประกอบการท่องเที่ยวเหล่านั้น

Quadrants D ทรัพยากรดี แต่นักท่องเที่ยวไม่ให้ความสำคัญ (Possible
Overkill) ดังตารางช่องล่างขวา เป็นพื้นที่ขององค์ประกอบการท่องเที่ยวที่มีค่าคะแนน
เฉลี่ยความสำเร็จต่ำ แต่มีค่าคะแนนเฉลี่ยผลการดำเนินงานสูง หมายถึง นักท่องเที่ยวให้
ความสำคัญกับองค์ประกอบการท่องเที่ยวด้านสถานที่ตั้งพิพิธภัณฑสถานและแผนกต้อนรับ/
ออกตั๋วในระดับต่ำ แต่ในขณะเดียวกันก็รู้สึกว่างค์ประกอบการท่องเที่ยวดังกล่าวมี

ประสิทธิภาพ/มีความสมบูรณ์ ซึ่งสถานที่ท่องเที่ยวสามารถจัดสรรหรือนำเอาองค์ประกอบ การท่องเที่ยวเหล่านี้ไปใช้ประโยชน์ในส่วนอื่น ๆ ได้

จากผลการศึกษาพบว่าพิพิธภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นในกลุ่มจังหวัดภาคเหนือ ตอนล่าง 1 สามารถพัฒนาองค์ประกอบด้านต่าง ๆ และมีความสำคัญในแต่ละลักษณะ ต่างกัน ในลักษณะที่ต้องให้ความสำคัญที่สุด คือ Quadrants A ต้องให้ความสนใจ เนื่องจาก นักท่องเที่ยวให้ความสำคัญกับองค์ประกอบด้านการจัดแสดงนิทรรศการต่าง ๆ ใน พิพิธภัณฑ์มาก แต่องค์ประกอบดังกล่าวมีประสิทธิภาพต่ำ ผู้จัดการแหล่งท่องเที่ยวต้องให้ ความสำคัญในการปรับปรุงและพัฒนาประสิทธิภาพขององค์ประกอบการท่องเที่ยวเหล่านั้น

ในการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมและศักยภาพเพื่อเสนอแนวทางในการสร้างความ ดึงดูดใจของพิพิธภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นในกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนล่าง 1 มีรายละเอียดดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมและศักยภาพในการสร้างความดึงดูดใจของ พิพิธภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นในกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนล่าง 1

การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมและ ศักยภาพ	รายละเอียด
จุดแข็ง (Strength)	ด้านพื้นที่ขายของที่ระลึก และด้านปัจจัยอื่น ๆ ที่สามารถอำนวยความสะดวก
จุดอ่อน (Weakness)	ด้านสิ่งของที่จัดแสดงในพิพิธภัณฑ์
โอกาส (Opportunities)	ด้านสิ่งของที่จัดแสดงในพิพิธภัณฑ์
อุปสรรค (Threats)	ด้านการจัดแสดงนิทรรศการต่าง ๆ ในพิพิธภัณฑ์

Note. An Analysis of the Environment and its Attractiveness Potential of the Local Wisdom Museum in the Lower Northern 1

จากมุมมองนักท่องเที่ยวชาวไทย องค์ประกอบของพิพิธภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ในกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนล่าง 1 สามารถดึงดูดใจนักท่องเที่ยวได้ใน 2 ระดับ คือ ดึงดูด ใจมาก และดึงดูดใจมากที่สุด โดยสิ่งของที่จัดแสดงในพิพิธภัณฑ์และการจัดแสดง นิทรรศการต่าง ๆ ในพิพิธภัณฑ์มีความดึงดูดใจนักท่องเที่ยวมากที่สุด ส่วนด้านสถานที่ตั้ง พิพิธภัณฑ์ แผนกต้อนรับ/ออกตั๋ว พื้นที่ขายของที่ระลึก ปัจจัยอื่น ๆ ที่สามารถอำนวยความสะดวก มีความดึงดูดใจในระดับมาก

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าองค์ประกอบของพิพิธภัณฑสถานที่มีปัญหาท้องถิ่นจะสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้ แต่เมื่อพิจารณาผลการดำเนินงานขององค์ประกอบดังกล่าวพบว่า แนวทางในการสร้างความดึงดูดใจของพิพิธภัณฑสถานที่มีปัญหาท้องถิ่นในกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนล่าง 1 ที่จำเป็นต้องเร่งปรับปรุงองค์ประกอบของพิพิธภัณฑสถานที่มีปัญหาท้องถิ่น คือ ด้านการจัดแสดงนิทรรศการต่าง ๆ ในพิพิธภัณฑสถาน เพราะผลจากการวิเคราะห์ความสำคัญกับผลการดำเนินงานแสดงให้เห็นว่านักท่องเที่ยวให้ความสำคัญกับองค์ประกอบดังกล่าว แต่ผลการดำเนินงานขององค์ประกอบด้านการจัดแสดงมีประสิทธิภาพต่ำ ดังนั้น ในการสร้างความดึงดูดใจของพิพิธภัณฑสถานที่มีปัญหาท้องถิ่น ในกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนล่าง 1 ผู้จัดการแหล่งท่องเที่ยวต้องให้ความสำคัญในการปรับปรุงและพัฒนาประสิทธิภาพขององค์ประกอบการท่องเที่ยวการจัดแสดงนิทรรศการต่าง ๆ ในพิพิธภัณฑสถาน

อภิปรายผลการวิจัย

ความดึงดูดใจขององค์ประกอบพิพิธภัณฑสถานที่มีปัญหาท้องถิ่นมีผลต่อนักท่องเที่ยวในการตัดสินใจเลือกที่จะเดินทางมาท่องเที่ยวหรือบอกต่อให้กับผู้อื่นให้เดินทางมายังสถานที่ท่องเที่ยว และยังส่งผลต่อการตัดสินใจในการเดินทางกลับมาอีกครั้ง (Moutinho, 1987) ในกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนล่าง 1 นั้นพิพิธภัณฑสถานที่มีปัญหาท้องถิ่นเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวที่สำคัญแห่งหนึ่งเพราะสามารถแสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์ของพื้นที่ได้อย่างชัดเจน โดยองค์ประกอบของพิพิธภัณฑสถานที่มีปัญหาท้องถิ่นในกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนล่าง 1 ที่มีความดึงดูดใจนักท่องเที่ยวสามารถแบ่งออกเป็น 2 ระดับ ได้แก่ องค์ประกอบที่มีความดึงดูดใจมากที่สุด (ด้านสิ่งของที่จัดแสดงในพิพิธภัณฑสถาน และด้านการจัดแสดงนิทรรศการต่าง ๆ ในพิพิธภัณฑสถาน) และองค์ประกอบที่มีความดึงดูดใจในระดับมาก (ด้านสถานที่ตั้งพิพิธภัณฑสถาน แผนกต้อนรับ/ออกตั๋ว พื้นที่ขายของที่ระลึก ป้ายอื่น ๆ ที่สามารถอำนวยความสะดวก)

สำหรับด้านสิ่งของที่จัดแสดงในพิพิธภัณฑสถานนั้นพบว่า องค์ประกอบย่อยที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้มากที่สุดประกอบไปด้วยสิ่งของในการจัดแสดงเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน และสิ่งของในการจัดแสดงมีคุณค่าทางวิชาการและการศึกษา แสดงให้เห็นว่า

พิพิธภัณฑ์เป็นสถานที่สร้างและพัฒนาชุมชนแห่งการเรียนรู้ ควรจัดให้มีการศึกษาที่เกื้อหนุนให้บุคคลในชุมชนสามารถเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตผ่านประสบการณ์ของวิทยากรหรือปราชญ์ชาวบ้าน จากแปลงสาธิต จากศูนย์เรียนรู้ โดยมุ่งหวังให้เกิดการเรียนรู้จากประสบการณ์จริงในลักษณะของการศึกษานอกระบบหรือการศึกษาอย่างไม่เป็นทางการ ที่ไม่เน้นการเรียนรู้เฉพาะในห้องเรียน พิพิธภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นสามารถสร้างการเรียนรู้เกี่ยวกับวิถีการดำเนินชีวิตของชุมชนผ่านสิ่งของเครื่องใช้ที่จัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ ทำพิพิธภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นกลายเป็นแหล่งเรียนรู้ในชุมชนที่สำคัญไม่เฉพาะต่อสมาชิกในชุมชนเท่านั้น แต่ยังรวมถึงบุคคลทั่วไปและผู้ que ศึกษาอยู่ในสถาบันการศึกษาได้ใช้ประโยชน์จากพิพิธภัณฑ์เพื่อดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน โดยสิ่งของในการจัดแสดงมีคุณค่าทางวิชาการและการศึกษานั้นประกอบไปด้วยทรัพยากรทางวัฒนธรรม ทั้งที่เป็นทรัพยากรวัฒนธรรมที่เป็นโบราณวัตถุ และทรัพยากรวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ สิ่งของเหล่านี้ได้มาจากการสำรวจหรืออาจได้รับบริจาค อาจเป็นเครื่องมือในการประกอบอาชีพทำมาหากิน เช่น คันไถ ตะเกียง เครื่องปั่นฝ้าย สิ่งของในการจัดแสดงจะสามารถยืนยันได้ว่าสิ่งนั้นได้เกิดขึ้นในอดีตจริง Tussama (2013) อธิบายในประเด็นนี้ว่า สิ่งของในพิพิธภัณฑ์เป็นความทรงจำที่มีพลังในการสื่อสารถึงคนสมัยปัจจุบันให้เข้าใจถึงอดีต ทำให้ทราบความเป็นมาของแหล่งที่มา และเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน รวมถึงสามารถบ่งบอกถึงภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชุมชนนั้น ๆ

ส่วนด้านการจัดแสดงนิทรรศการต่าง ๆ ในพิพิธภัณฑ์นั้นกล่าวได้ว่าเป็นหัวใจหลักของพิพิธภัณฑ์ โดยเฉพาะถ้าสิ่งของที่จัดแสดงมีความน่าสนใจและมีความหลากหลายจะสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์ได้เป็นอย่างมาก (Gaweewong, 2015) โดยการจัดแสดงต้องให้ความสำคัญกับเนื้อหาและองค์ความรู้ของการจัดแสดงมากที่สุด เนื้อหาอาจเกี่ยวกับเรื่องราวต่าง ๆ เช่น วิถีชีวิต ประเพณี ภูมิปัญญาสถานที่สำคัญ การเรียงลำดับความสำคัญของเนื้อหาตามประเภทสิ่งของที่จัดแสดง อาทิ ภูมิปัญญาท้องถิ่น นิทรรศการภายในพิพิธภัณฑ์ควรน่าสนใจและน่าติดตาม และควรจัดหาสิ่งของหรืองานศิลปะประเภทต่าง ๆ ของจังหวัดมาจัดแสดงด้วย ส่วนการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการจัดแสดงนิทรรศการยังช่วยเพิ่มความน่าสนใจให้กับพิพิธภัณฑ์ เพราะสามารถช่วยให้

ภาพลักษณ์ของพิพิธภัณฑ์เปลี่ยนแปลง ผู้ชมเข้าใจสื่อนิทรรศการต่าง ๆ ได้ง่ายขึ้น เช่น จากการศึกษาของ Thansettakij (2017) พบว่า การนำคิวอาร์โค้ด (QR Code) ผ่านแอปพลิเคชันบนสมาร์ตโฟนและอุปกรณ์ต่าง ๆ มาใช้พัฒนาการจัดแสดงและระบบนำชมภายในพิพิธภัณฑ์แห่งชาติและอุทยานประวัติศาสตร์สามารถอำนวยความสะดวกแก่ผู้เข้าชม ทำให้ผู้เข้าชมได้รับความรู้และข้อมูลอย่างรวดเร็ว และช่วยเพิ่มประสบการณ์ให้กับผู้เยี่ยมชมได้เป็นอย่างดี พิพิธภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นได้รับการคาดหวังว่าเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สนับสนุนส่งเสริมให้ผู้เข้าชมได้เรียนรู้เกี่ยวกับท้องถิ่น ดังนั้นการสร้างความดึงดูดใจให้กับพิพิธภัณฑ์ในปัจจุบันควรก้าวไปสู่การส่งผ่านความรู้ในแนวทางที่กระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้เพื่อให้ผู้เข้าชมปรารถนาที่จะเรียนรู้เกิดกระบวนการสร้างความรู้ผ่านการถ่ายทอดจากพิพิธภัณฑ์อย่างเหมาะสมจะช่วยให้การเรียนรู้มีประสิทธิภาพได้ และในการสร้างความดึงดูดใจของพิพิธภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นในกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนล่าง 1 ได้ใช้การวิเคราะห์ความสำคัญกับผลการดำเนินงานที่เชื่อมโยงกับการวิเคราะห์ SWOT Analysis (Oh, 2001) เป็นกลยุทธ์ที่ช่วยจัดลำดับความสำคัญของสิ่งที่พิพิธภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นต้องทำเพื่อให้พิพิธภัณฑ์เติบโตขึ้นและประสบความสำเร็จ และยังเป็น การวิเคราะห์เพื่อหาภาพรวมและมุมมองของการวางกลยุทธ์และทิศทางของพิพิธภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นในอนาคต ในการนำเสนอแนวทางในการสร้างความดึงดูดใจของพิพิธภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นได้อย่างมีประสิทธิภาพสามารถดำเนินการวิเคราะห์ SWOT ได้ดังนี้

1. มีการจัดการดี รักษาประสิทธิภาพไว้ (Keep up the good work) ตรงกับการวิเคราะห์ด้านโอกาส (Opportunities) ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่นักท่องเที่ยวให้ความสำคัญและเห็นว่าองค์ประกอบการท่องเที่ยวดังกล่าวมีประสิทธิภาพดี ได้แก่ ด้านองค์ประกอบด้านสิ่งของที่จัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ เป็นการใช้อย่างที่มีความโดดเด่น มีเอกลักษณ์ ทำให้เห็นถึงภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่น ในการจัดแสดง สามารถสื่อสารถึงคนสมัยปัจจุบันให้เข้าใจถึงอดีต รวมทั้งมีคุณค่าทางวิชาการและการศึกษา สิ่งของในการจัดแสดงสามารถเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน และที่สำคัญคนในชุมชนมีส่วนร่วมในการดูแลสิ่งของในพิพิธภัณฑ์ ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้วย Princess Maha Chakri

Sirindhorn Anthropology Centre (2020) แสดงให้เห็นว่าการให้ความสำคัญของการจัดแสดงอยู่ที่วัตถุ เป็นการให้เรื่องราวและความรู้เกี่ยวกับวัตถุที่จัดแสดง รวมทั้งชุมชนหรือแหล่งท่องเที่ยวต้องการนำเรื่องเล่าท้องถิ่นมาประยุกต์ใช้ในการจัดแสดง และส่งเสริมการตลาดโดยการโฆษณาประชาสัมพันธ์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว (Supun, 2022) นอกจากนี้ การจัดแสดงจะต้องมีความสัมพันธ์ต่อเนื่องกัน สร้างความประทับใจ เพลิดเพลิน ชื่นชม และเห็นคุณค่าความสำคัญของวัตถุจัดแสดง และการให้ความสำคัญปลอดภัยแก่วัตถุจัดแสดง

2. ต้องให้ความสนใจ (Concentrate Here) ตรงกับการวิเคราะห์ด้านอุปสรรค (Threats) เป็นองค์ประกอบที่นักท่องเที่ยวให้ความสำคัญมาก แต่องค์ประกอบดังกล่าวมีประสิทธิภาพต่ำ ได้แก่ องค์ประกอบด้านการจัดแสดงนิทรรศการต่าง ๆ โดยเฉพาะในเรื่องของการจัดแสดงนิทรรศการที่สามารถกระตุ้นการอภิปรายกับครอบครัวและเพื่อน และการให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในกิจกรรมกับทางพิพิธภัณฑ์เพิ่มมากขึ้น ในด้านการจัดแสดงนิทรรศการนี้ส่วนใหญ่พิพิธภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นจะเป็นการจัดนิทรรศการในยุคเดิมของพิพิธภัณฑ์ คือ เป็นการนำเสนออยู่ในรูปแบบทางเดียว ให้ข้อมูลแก่ผู้เข้าชมโดยตรงแบบระดับเดียว โดยผู้เข้าชมไม่สามารถตอบโต้หรือค้นคว้าข้อมูลในระดับที่ลึกลงไปได้ และเป็นข้อมูลแบบถาวรไม่สามารถปรับเปลี่ยนได้ นอกจากนี้ การจัดวัตถุในนิทรรศการยังเน้นที่วัตถุไม่ว่าจะเป็นโบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ (Limapornvanitr, 2022) แสดงความเห็นในประเด็นนี้ว่า วัตถุที่จัดแสดงสามารถดึงดูดความสนใจให้มีผู้เข้าชมได้ รวมทั้งวัตถุยังสามารถใช้ประกอบในการเล่าเรื่องราวให้มีความสมบูรณ์และต่อเนื่อง แต่อย่างไรก็ตาม ความสำคัญและความสวยงามของวัตถุยังไม่เพียงพอต่อการสร้างความดึงดูดใจ ยังต้องอาศัยในเรื่องของสื่อและบุคลากรในการถ่ายทอดเรื่องราวที่น่าสนใจให้ผู้เข้าชมได้รับทราบ เพื่อกระตุ้นความสนใจทำให้เกิดการอภิปรายกับครอบครัวและเพื่อน และมีส่วนร่วมในกิจกรรมกับทางพิพิธภัณฑ์

อย่างไรก็ตาม ส่วนใหญ่สื่อที่ใช้ในการจัดนิทรรศการของพิพิธภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นในกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนล่าง 1 ยังเป็นสื่อในยุคเดิม เช่น โปสเตอร์อธิบายรายละเอียดของวัตถุต่าง ๆ ดังนั้น ในการสร้างความดึงดูดที่ทันสมัยควรใช้เทคโนโลยี

เข้ามามีส่วนช่วยในการจัดแสดง เช่น การจัดแสดงด้วยหน้าจอสัมผัส เพื่อให้ให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในกิจกรรมของพิพิธภัณฑ์ การจัดแสดงด้วยรูปแบบฉากจำลอง การจัดแสดงด้วยระบบเสียงแบบในโรงภาพยนตร์ การจัดแสดงผ่านระบบการปฏิสัมพันธ์กับมนุษย์การนำสื่อประสมมาใช้ในการอธิบายเรื่องราวการนำเทคโนโลยีบลูทูธ (Bluetooth) มาใช้ในการนำเสนอชิ้นงานภายในพิพิธภัณฑ์การนำคิวอาร์โค้ด (QR Code) มาใช้พัฒนาการจัดแสดงและระบบนำชมภายในพิพิธภัณฑ์ซึ่งจะแสดงสารสนเทศและภาพของโบราณวัตถุ ศิลปวัตถุเพื่ออำนวยความสะดวกแก่ผู้เข้าชมทำให้ผู้เข้าชมได้รับความรู้และข้อมูลอย่างรวดเร็ว โดยสามารถใช้งานผ่านแอปพลิเคชันบนสมาร์ตโฟนและอุปกรณ์ต่าง ๆ นอกจากนี้ พิพิธภัณฑ์ควรมีหัวข้อการจัดแสดงนิทรรศการที่หลากหลาย น่าสนใจ และทันสมัยต่อสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน และเนื้อหาในการจัดแสดงควรมีการร้อยเรียงให้สนุกสนาน ไหลลื่น ไม่น่าเบื่อ และควรมีการหมุนเวียนนิทรรศการไปตามเนื้อหาที่เป็นกระแสสังคมเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวอย่างสม่ำเสมอ

สำหรับประเด็นในด้านกิจกรรมนั้น พิพิธภัณฑ์ควรมีการจัดกิจกรรมที่เน้นการสร้างประสบการณ์ใหม่ ๆ ให้กับนักท่องเที่ยว โดยเฉพาะการเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้ทดลองทำกิจกรรมด้วยตนเอง หรือกิจกรรมที่ช่วยสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักท่องเที่ยวด้วยกัน หรือนักท่องเที่ยวกับเจ้าหน้าที่ผู้ดูแลเพื่อสร้างความรู้สึกร่วมกันให้เกิดขึ้นกับนักท่องเที่ยว

3. ลำดับความสำคัญต่ำ (Low Priority) ตรงกับการวิเคราะห์ด้านจุดอ่อน (Weakness) เป็นองค์ประกอบที่นักท่องเที่ยวไม่ให้ความสำคัญ และองค์ประกอบดังกล่าวยังมีประสิทธิภาพต่ำ ได้แก่ ด้านพื้นที่ขายของที่ระลึก และปัจจัยอื่น ๆ ที่สามารถอำนวยความสะดวก องค์ประกอบด้านนี้ถือว่าเป็นองค์ประกอบที่นักท่องเที่ยวรู้สึกว่ามีก็ได้ ไม่มีก็ได้

สำหรับพิพิธภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นส่วนใหญ่ไม่มีร้านค้าขายของที่ระลึกหรือบางแห่งที่มีสินค้า/ของที่ระลึกก็ไม่มีความเป็นเอกลักษณ์ของพื้นที่ มีแต่สินค้าตามท้องตลาด เช่น เสื้อผ้า ของจักสาน ที่ไม่เกี่ยวข้องกับของในพิพิธภัณฑ์ สินค้า/ของที่ระลึกมีความน่าสนใจน้อย ไม่ค่อยหลากหลายจึงไม่สามารถสร้างความดึงดูดให้กับนักท่องเที่ยวได้

ปัจจัยอื่น ๆ ที่สามารถอำนวยความสะดวก เช่น ร้านอาหาร สุขา ภูมิ/ ระเบียบต่าง ๆ พืชพันธุ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นส่วนใหญ่ไม่มีร้านอาหารและเครื่องดื่ม ไว้ให้บริการจึงไม่สามารถสร้างดึงดูดใจให้กับนักท่องเที่ยวได้ การมีสุขาเพียงพอกับการใช้ บริการ บางแห่งมีแต่ไม่สะอาด และไม่เพียงพอต่อการรับบริการ นอกจากนี้ ในบาง พืชพันธุ์ที่ไม่มีการแจ้งกฎระเบียบไว้ เช่น พืชพันธุ์ที่เป็นวัดไม่ได้บอกกฎ ระเบียบด้าน การแต่งกายหรือการใช้บริการในส่วนพืชพันธุ์ ด้านการดูแลความปลอดภัยและแจ้ง เตือนเมื่อเกิดเหตุที่มีอันตรายต่อนักท่องเที่ยวบางแห่งไม่มีสิ่งกีดขวางความปลอดภัยและ แจ้งเตือนเมื่อเกิดเหตุ เช่น ไฟไหม้

4. ทรัพยากรดี แต่นักท่องเที่ยวไม่ให้ความสำคัญ (Possible Overkill) ตรงกับ การวิเคราะห์ด้านจุดแข็ง (Strengths) เป็นองค์ประกอบที่ไม่มีความสำคัญต่อนักท่องเที่ยว แต่เป็นองค์ประกอบที่มีประสิทธิภาพดี ได้แก่ ด้านสถานที่ตั้งพืชพันธุ์ และแผนกต้อนรับ/ออกตัว ด้านสถานที่ตั้งพืชพันธุ์ เช่น ลักษณะภายนอกของอาคารมีความ น่าสนใจให้เข้าไปเยี่ยมชม ที่จอดรถที่เหมาะสมเพียงพอ มีสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับผู้สูงอายุและคนพิการ ซึ่งการมีสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับผู้สูงอายุและคนพิการ เป็นจุดแข็งขององค์ประกอบของพืชพันธุ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น เนื่องจากโดยส่วนใหญ่ พืชพันธุ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นมักตั้งอยู่ในเมืองทำให้เดินทางสะดวก และสามารถรองรับต่อ ผู้สูงอายุได้ในระดับหนึ่ง นอกจากนี้ พนักงานยังเป็นองค์ประกอบสำคัญในการสร้างความ ประทับใจให้กับนักท่องเที่ยว โดยพบว่าพนักงานมีความเป็นมิตรและให้ความช่วยเหลือ สามารถให้ข้อมูลรายละเอียดเกี่ยวกับตัว/บัตรเข้าชมอย่างละเอียด มีความเอาใจใส่และ ต้อนรับ และมีโปสเตอร์/โบรชัวร์ ข้อมูลรายละเอียดของพืชพันธุ์และบริเวณใกล้เคียง ดังนั้นผู้ดูแลพืชพันธุ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นสามารถจัดสรรหรือนำเอาจุดแข็งขององค์ประกอบ ของพืชพันธุ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นเหล่านี้ ไปใช้ประโยชน์ในส่วนอื่น ๆ ได้ เพื่อเป็นแหล่ง ดึงดูดขององค์ประกอบของพืชพันธุ์ต่อไป

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

ผลวิจัยที่ได้สามารถนำมาใช้ในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวพหิพริภันท์ภูมิปัญญาท้องถิ่นในเขตภาคเหนือตอนล่าง 1 ให้แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและตรงกับความต้องการของนักท่องเที่ยวได้ โดยสามารถศึกษาเพิ่มเติมในประเด็นดังต่อไปนี้

1. ความรู้ในการพัฒนาพหิพริภันท์ปกติให้มีลักษณะเป็นพหิพริภันท์ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คุณค่าแก่ชุมชน
2. นักท่องเที่ยวไทยมีโอกาสนในการเยี่ยมชมพหิพริภันท์ภูมิปัญญาท้องถิ่นมากขึ้น
3. ชุมชนได้รับแรงบันดาลใจในการคิดสร้างสรรค์ และประวัติเรื่องราวของภูมิปัญญามาจัดวางไว้ในพหิพริภันท์ซึ่งจะช่วยให้เกิดการอนุรักษ์ภูมิปัญญาไว้อย่างยั่งยืน
4. แนวคิดในการวิจัยจะช่วยให้หน่วยงานอื่น ๆ ใช้เป็นต้นแบบในการพัฒนาหน่วยงานให้มีลักษณะคล้ายพหิพริภันท์มากขึ้น ซึ่งเป็นการเก็บรักษาประวัติความเป็นมาที่มีคุณค่าของหน่วยงานไว้
5. ใช้เป็นแหล่งศึกษาค้นคว้าความรู้ทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมให้นักเรียน นักศึกษา และผู้สนใจทั่วไป

ผลจากการศึกษาของประเด็นเหล่านี้มีส่วนสำคัญในการเพิ่มขีดความสามารถในการดึงดูดนักท่องเที่ยว และพัฒนาองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยวพหิพริภันท์ภูมิปัญญาท้องถิ่นในเขตภาคเหนือตอนล่าง 1 ให้มีความดึงดูดใจ เพื่อสร้างความพอใจให้กับนักท่องเที่ยวที่มายังพหิพริภันท์ภูมิปัญญาท้องถิ่นได้มากยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- Boley, B. B., McGehee, N. G., & Hammett, A. T. (2017). Importance-performance analysis (IPA) of sustainable tourism initiatives: The resident perspective. *Tourism management*, 58, 66-77.
- Caber, M., Albayrak, T., & Matzler, K. (2012). Classification of the destination attributes in the content of competitiveness (by revised importance-performance analysis). *Journal of Vacation Marketing*, 18(1), 43-56.

- Calderwood, L. U., & Soshkin, M. (2019). *The travel and tourism competitiveness report 2019*. Geneva, Switzerland: World Academic Forum.
- Cochran, R. N., & Horne, F. H. (1977). Statistically weighted principal component analysis of rapid scanning wavelength kinetics experiments. *Analytical Chemistry*, 49(6), 846-853.
- Gaweewong, G. (2015). The curator of small parts of history: The Jim Thompson Art Center. In *Museum Refocused* (pp. 85-100). Bangkok: Museum Siam, Discovery Museum.
- Kim, S. S., Guo, Y., & Agrusa, J. (2005). Preference and positioning analyses of overseas destinations by mainland Chinese outbound pleasure tourists. *Journal of travel research*, 44(2), 212-220.
- Kresic, D. (2008). *Index of destination attractiveness (IDA): A tool for measuring attractiveness of tourism destination*. Paper presented at the An Enterprise Odyssey. International Conference Proceedings.
- Krešić, D., & Prebežac, D. (2011). Index of destination attractiveness as a tool for destination attractiveness assessment. *Tourism: An International Interdisciplinary Journal*, 59(4), 497-517.
- Limapornvanitr, T. (2022). Technology that supports learning in the museum. *Journal of Industrial Education*, 21(2), C1-C15.
- Ma, E., Hsiao, A., & Gao, J. (2018). Destination attractiveness and travel intention: the case of Chinese and Indian students in Queensland, Australia. *Asia Pacific Journal of Tourism Research*, 23(2), 200-215.
- Markowski, J., Bartos, M., Rzenca, A., & Namiecinski, P. (2019). An evaluation of destination attractiveness for nature-based tourism: Recommendations for the management of national parks in Vietnam. *Nature Conservation*, 32, 51-80.

- Martilla, J. A., & James, J. C. (1977). Importance-performance analysis. *Journal of marketing*, 41(1), 77-79.
- Moutinho, L. (1987). Consumer behaviour in tourism. *European journal of marketing*, 21(10), 5-44.
- Natprasert, P., Boriboon, K., & Sangsri, S. (2017). Management of local museums to promote lifelong learning. *Veridian E-Journal Silpakorn University*, 7(3), 861-878.
- Nowacki, M. M. (2005). Evaluating a museum as a tourist product using the servqual method. *Museum Management and Curatorship*, 20(3), 235-250.
- Oh, H. (2001). Revisiting importance–performance analysis. *Tourism management*, 22(6), 617-627.
- Panyachit, S. (2019). Local museums : Roles in arts and culture and development towards sustainability . *Fine Arts Journal: Srinakharinwirot University*, 23(2), 113-128.
- Phadermrod, B., Crowder, R. M., & Wills, G. B. (2019). Importance-performance analysis based SWOT analysis. *International journal of information management*, 44, 194-203.
- Princess Maha Chakri Sirindhorn Anthropology Centre (Public Organisation). (2020). 1,579 *Museums in Thailand: A museum database that collects and presents museum information from all over the country*. Bangkok: Author.
- Seddighi, H. R., & Theocharous, A. L. (2002). A model of tourism destination choice: a theoretical and empirical analysis. *Tourism management*, 23(5), 475-487.
- Sirasoonthorn, P., Satean, G., Khamunee, W., & Pirasan, J. (2016). A development of the logistic creative community economy for the promotion of

- participatory cultural tourism: A case of cultural World Heritage, Thailand. *Journal of Community Development Research (Humanities and Social Sciences)*, 9(3), 10-20.
- Smith, S. L. (1987). Regional analysis of tourism resources. *Annals of tourism research*, 14(2), 254-273.
- Sukbanjong, S. (2019). The development model for museums and contemporary arts gallery management in the context of the creative city and the ASEAN socio-cultural community-ASCC. *Journal of Thai Studies*, 15(1), 167-204.
- Supun, J. (2022). Guidelines for using local stories to convey meaning in promoting creative tourism Chainat Province Singburi Province and Lopburi Province. *Journal of Mekong-Salween Civilization Studies*, 13(2), 250-279.
- Tang, J. C., & Rochananond, N. (1990). Attractiveness as a tourist destination: a comparative study of Thailand and selected countries. *Socio-Economic Planning Sciences*, 24(3), 229-236.
- Thansettakij. (2017). *Development of QR-AR Code System for Using as National Museum Guide*. Retrieved from [http://www.thansettakij.com /content /167710](http://www.thansettakij.com/content/167710)
- Tussama, K. (2013). The assessment of the impacts of tourism on the economy, environment, society and culture: Case study of Dokkhamtai District, Phayao Province, Thailand. *Journal of Management Information and Decision Sciences*, 24(1s), 1-9.
- Vengesai, S. (2003). *Destination attractiveness and destination competitiveness: A model of destination evaluation*. Paper presented at the ANZMAC 2003 Conference Proceedings Adelaide.

ภาพสะท้อนทางสังคมและวัฒนธรรมในจิตรกรรมฝาผนังอุโบสถ วัดหน้าพระธาตุ ตำบลตะคุ อำเภอปรางค์ชัย จังหวัดนครราชสีมา

The Reflection of Society and Culture on the Murals Painting
in the Ubosot at Wat Na Phra That, Takhu Subdiistrict,
Puk Thong Chai District, Nakhonratchasima Province

รู่จภา ประวงษ์¹

Rujapha Prawong

E-mail: luckrujapha@gmail.com

Received: February 1, 2023

Revised: May 30, 2023

Accepted: June 2, 2023

¹ อาจารย์ประจำหลักสูตรวิชาสังคมศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา

Lecturer in the Social Studies Program, Faculty of Humanities and Social Sciences, Nakhon Ratchasima
Rajabhat University

บทคัดย่อ

ภาพจิตรกรรมอุโบสถวัดหน้าพระธาตุ จ.นครราชสีมา จัดเป็นจิตรกรรมที่ทรงคุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์ศิลปะเพราะเลือกที่จะเขียนภาพแตกต่างจากขนบเดิม และเขียนภาพที่ไม่ค่อยปรากฏในจิตรกรรมฝาผนังในอุโบสถวัดในจังหวัดทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ การวิจัยนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบทางศิลปะและประติมานวิทยาของภาพจิตรกรรม ความสัมพันธ์และความสอดคล้องของรูปแบบศิลปะประติมานวิทยาของภาพจิตรกรรมกับภาพจิตรกรรมในแหล่งอื่นและภาพจิตรกรรมที่สะท้อนถึงสังคมวัฒนธรรม โดยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพแบบประวัติศาสตร์ โบราณคดี ประวัติศาสตร์ศิลปะเป็นการตีความภาพเล่าเรื่องจากคัมภีร์ทางศาสนาและศึกษารายละเอียดในการเขียนภาพในแต่ละเรื่อง ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบศิลปะและลักษณะทางประติมานวิทยา ปรากฏภาพพระมาลัยปางเทวภูมิ จุลปทุมชาดก ทศชาติชาดก รอยพระพุทธบาท อสุภะ รุทศัวัตร วิถีชีวิต เหตุการณ์ทางสังคม ซึ่งมีความสัมพันธ์กับวัดที่เคยสร้างงานมาก่อน เช่น ภาพพระมาลัย วัดชมภูเวก นนทบุรี ภาพจุลปทุมชาดก วัดบางขุนเทียนใน กรุงเทพฯ ภาพอสุภะ วัดโสมนัสวรวิหาร กรุงเทพฯ ภาพรุทศัวัตร วัดมหาพฤฒาราม กรุงเทพฯ ภาพรอยพระพุทธบาท วัดเกาะแก้วสุทธาราม เพชรบุรี ภาพทศชาติชาดก วัดบางยี่ขัน กรุงเทพฯ ทั้งนี้งานจิตรกรรมได้สะท้อนถึงความเชื่อทางศาสนาการดำรงชีวิต สังคมวัฒนธรรมประเพณี ข้าวของเครื่องใช้และประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

คำสำคัญ: จิตรกรรมฝาผนัง วัดหน้าพระธาตุ นครราชสีมา

Abstract

Mural paintings in the Ubosot at Wat Na Phra That in Nakhonratchasima Province are valuable paintings in the art history because the paintings are different from the old tradition and are rarely found on the walls of the Ubosot at other temples in Northeastern provinces. This research aimed to study the styles of art and iconography of paintings as well as the relationship and relevance between the styles of arts and iconology of

paintings in this temple and in other temples, and paintings that reflect society and culture. This research is a qualitative research study using the historical research methodology, archeology, and art history to interpret the meanings of paintings, tell stories from religious scriptures, and study the details of each of painting. The results of the research showed that the styles of arts and characteristics of iconography were found in the images of Phra Malai in Deva- bhāmi, Culla-Paduma Jataka, the ten Jatakas of Buddha, Buddha's footprint, and Asubha-Kammth, Dhutanga. In addition, the paintings portrayed villagers' ways of life and incidents reflecting society which were related to the temples built in earlier periods such as the image of Phra Malai at Wat Chomphu Wek, Nontaburi, the image of Culla-Paduma Jataka at Wat Bang Khuntian, Bangkok, the image of Asubha-Kammth at Wat Somanat Wihan, Bangkok, the image of Dhutanga at Wat Maha Phuttharam, Bangkok, the image of Buddha's footprint at Wat Ko Kaeo Suttharam, Phetburi, and the image of the ten Jatakas of Buddha at Wat Bang Yi Khan, Bangkok. These paintings reflect the religious beliefs, ways of life, society, culture, tradition, household appliances, and local history.

Keywords: Murals Painting, Wat Na Phra That, Nakhonratchasima

บทนำ

การศึกษาเรื่องราวในอดีตชีวิตความเป็นอยู่ของคนหรือกลุ่มชน สามารถศึกษาได้จากหลักฐานทางโบราณคดี เช่น ข้าวของเครื่องใช้ เครื่องมือทำมาหากิน เครื่องประดับอาวุธ ฯลฯ หรือหลักฐานทางประวัติศาสตร์ อาทิ จารึก จดหมายเหตุ พงศาวดาร ใบบอก หนังสือสนธิสัญญา บันทึกการเดินทาง ทั้งนี้ยังมีหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีอีกชนิดหนึ่งที่สามารถอธิบายและสะท้อนเรื่องราวบอกเล่าภาพในอดีตให้เห็นชัดเจนเป็นรูปธรรมมากขึ้น นั่นคือ ภาพจิตรกรรมฝาผนัง โดยวิวัฒนาการการเขียนภาพจิตรกรรม

ผาผนังของไทยเริ่มต้นด้วยเรื่องราวทางพุทธศาสนา พุทธประวัติ ทศชาติ ชาดก หลักธรรม คำสั่งสอน บางครั้งมีการสอดแทรกด้วยเรื่องชีวิตประจำวัน ความเป็นอยู่ อาชีพ การทำมาหากิน ความคิด ความเชื่อ ประเพณี การเมือง กิจกรรม การพักผ่อน เครื่องแต่งกาย ทรงผม เครื่องดนตรี การละเล่น เป็นต้น

หากกล่าวถึงภาพจิตรกรรมผาผนังที่มีชื่อเสียงในจังหวัดนครราชสีมา ภาพจิตรกรรมผาผนังวัดหน้าพระธาตุ ตำบลตะคุ อำเภอปักธงชัย จังหวัดนครราชสีมา จัดเป็นภาพจิตรกรรมผาผนังที่ทรงคุณค่าเป็นทุนทางวัฒนธรรมและได้รับการกล่าวขานมักถูกอ้างอิงอยู่เสมอ ทั้งในหนังสือเอกสารเกี่ยวกับงานจิตรกรรมผาผนังของไทย เช่น ในหนังสือ “วิวัฒนาการแห่งจิตรกรรมผาผนังของไทย” ของหม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล ซึ่งทรงแปลมาจากงานของศาสตราจารย์ พีระศรี ที่แต่เดิมเป็นฉบับภาษาอังกฤษ (Bhirasri & Yupho, 1959, p. 73) หนังสือ THAI PAINTING ของ JEAN BOISSELIER (Boisselier, 1976, pp. 67-68) หนังสือจิตรกรรมไทยสมัยรัชกาลที่ 3 ความคิดเปลี่ยนการแสดงออกก็เปลี่ยนตามของศาสตราจารย์ ดร. สันติ เล็กสุขุม (Leksukhum, 2005, pp. 266-269) สารนิพนธ์นิพนธ์ศิลปศาสตรบัณฑิต (โบราณคดี) มหาวิทยาลัยศิลปากรของนางสาว พวงชมพู เรื่อง “ภาพจิตรกรรมผาผนังที่วัดหน้าพระธาตุ อำเภอปักธงชัย จังหวัดนครราชสีมา ในปี พ.ศ. 2526 วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา-เน้นมนุษยศาสตร์) มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม ของนายเสมอ อนุรักษ์วิชัยกุล เรื่อง “การศึกษาเครื่องแต่งกายจากภาพจิตรกรรมผาผนังโบสถ์ วัดหน้าพระธาตุ อำเภอปักธงชัยจังหวัดนครราชสีมา” ในปี พ.ศ. 2536 ซึ่งในงานวิทยานิพนธ์ของนายเสมอ อนุรักษ์วิชัยกุล ได้เน้นการให้ความรู้รายละเอียดและความสำคัญการแต่งกายของคนในทุกชนชั้นในภาพจิตรกรรมผาผนัง (AnuratWichaiikul, 1993, pp. 79-85) ขณะที่ยานสารนิพนธ์ของนางสาวพวงชมพู หนึ่งสวัสดิ์ จะมีการศึกษาภาพจิตรกรรมโดยศึกษาเรื่องตำแหน่งของภาพจิตรกรรม ตำแหน่งของเรื่องราวบนแต่ละผนัง ลักษณะสีที่ใช้ ลักษณะเทคนิคการวาดภาพ เป็นต้น

แต่อย่างไรก็ตามโดยรวมแล้วแต่ละงานเขียนและงานวิจัยยังขาดการวิเคราะห์เรื่องราวของภาพจิตรกรรม ลักษณะทางประติมานวิทยาและรูปแบบศิลปะของแต่ละเรื่องในภาพจิตรกรรม รวมถึงความสัมพันธ์และสอดคล้องของรูปแบบศิลปะกับภาพจิตรกรรมของวัดหน้าพระธาตุและแหล่งจิตรกรรมอื่น ๆ ที่มีเรื่องราวเดียวกัน องค์ประกอบเรื่อง

เดียวกันหรือคล้ายกัน ทั้งยังมิได้เชื่อมโยงเรื่องราวหรือเหตุการณ์ในภาพจิตรกรรมกับ เหตุการณ์บ้านเมืองที่เกิดขึ้นในยุคสมัยนั้นหรือเรื่องราวที่สอดแทรกอยู่ในภาพหลักซึ่งเป็น สิ่งที่สะท้อนถึงความเชื่อ คติ ประเพณี การทำมาหากิน ชีวิตความเป็นอยู่ของกลุ่มผู้คนหรือ ชุมชนบ้านตระกูลหรือบริเวณชุมชนใกล้เคียงที่ยังไม่ได้รับการพูดถึงหรือทำงานวิจัยมากนัก

ในด้านทุนทางวัฒนธรรมและสังคมภาพจิตรกรรมฝาผนังอุโบสถวัดหน้าพระธาตุ เป็นภาพจิตรกรรมฝาผนังที่ได้แสดงคุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์ศิลปะ ประวัติศาสตร์ ประเพณี วัฒนธรรม สังคม วิถีชีวิตของผู้คน สอดแทรกเรื่องราวในชีวิตความเป็นอยู่ของ คนและชุมชนผู้คน โดยผ่านการเขียนภาพจิตรกรรมที่เล่าเรื่องไว้ทั้ง 4 ด้านภายในอุโบสถ ได้แก่ ผนังด้านหน้าพระประธานหรือทิศเหนือเป็นเรื่องทศชาติชาดก เตมียชาดก มหาชนกชาดก เนมิราชชาดก สุวรรณสามชาดก มโหสถชาดก ภูริทัตชาดก ทางผนังด้าน ทิศตะวันตกหรือผนังด้านหลังพระประธานเป็นเรื่องพระพุทธบาท 5 รอย ผนังทางด้าน ทิศใต้เป็นเรื่องจุลปทุมชาดก ปลงอสุภะ อรุณควัตร ทิศตะวันออกเขียนภาพทศชาติชาดก เรื่อง จันทกุมารชาดก พรหมนารดชาดก วิฑูรย์บัณฑิต เวสสันดรชาดก ภาพนอกด้านหน้า ของอุโบสถปรากฏภาพจิตรกรรมฝาผนังเรื่องพระมาลัย ซึ่งเป็นที่น่าสังเกตว่าจิตรกรรมฝา ผนังวัดหน้าพระธาตุ แม้จะมีขอบของการเขียนภาพจิตรกรรมตามแบบประเพณีนิยมคือ เขียนเรื่องทางพุทธศาสนา พุทธประวัติ ทศชาติชาดก แต่ในการเขียนภาพในวัดนี้ได้ให้ ความสำคัญในการเขียนเรื่องจุลปทุมชาดกเป็นอย่าง โดยเขียนเต็มผนังขณะที่เรื่องทศชาติ อื่น ๆ อยู่ในผนังเดียวกัน ผนังละ 5-6 เรื่อง อีกประการหนึ่งคือการเปลี่ยนขนบการเขียน ภาพจิตรกรรมที่มีมาแต่เดิมซึ่งนิยมเขียนภาพคติไตรภูมิไว้ด้านหลังพระประธานมาเป็น ภาพพระพุทธบาท 5 รอย

จึงนับได้ว่าภาพจิตรกรรมฝาผนังอุโบสถวัดหน้าพระธาตุ มีคุณค่าทางด้าน ประวัติศาสตร์ศิลปะเพราะมีการเลือกที่จะเขียนภาพแตกต่างจากขนบเดิม รวมถึงการ เลือกเขียนภาพที่ไม่ค่อยปรากฏการเขียนในจิตรกรรมฝาผนังวัดอื่น ๆ ในจังหวัดทางภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ เช่น เรื่องพระมาลัย การพิจารณาอสุภะ อรุณควัตร ฯลฯ นอกจากนี้ ในแต่ละเรื่องของการเขียนภาพได้เล่าเรื่องวิถีชีวิตของผู้คนสอดแทรกเรื่องราวในชีวิต ความเป็นอยู่ของคนและชุมชนผู้คน เช่น การทำมาหากิน การทำนา การทอดแหหาปลา

การตักนก ความบันเทิงการพักผ่อนเช่น การเล่นว่าว การเล่นชนไก่ ภาพพาหนะ เกวียน เรือสำเภา สถาปัตยกรรม บ้านเรือน กำแพง ป้อม สิ่งก่อสร้างที่อยู่อาศัย การลงโทษ ผู้กระทำความผิด การสักยันต์ตามร่างกาย เป็นต้น

จากเหตุผลดังกล่าวจึงทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจในการศึกษาวิจัยภาพจิตรกรรมฝาผนังอุโบสถวัดหน้าพระธาตุ ในหัวข้อเรื่อง “ภาพสะท้อนสังคมและวัฒนธรรมในงานจิตรกรรมฝาผนังอุโบสถวัดหน้าพระธาตุ ตำบลตะคุ อำเภอปทุมชัย จังหวัด นครราชสีมา” ในประเด็นการศึกษา 3 ประการ คือ

1. การศึกษารูปแบบทางศิลปะและประติมานวิทยาของภาพจิตรกรรม
2. การศึกษาความสัมพันธ์และความสอดคล้องของรูปแบบศิลปะและประติมานวิทยาของภาพจิตรกรรมฝาผนังที่วัดหน้าพระธาตุกับภาพจิตรกรรมในแหล่งอื่น

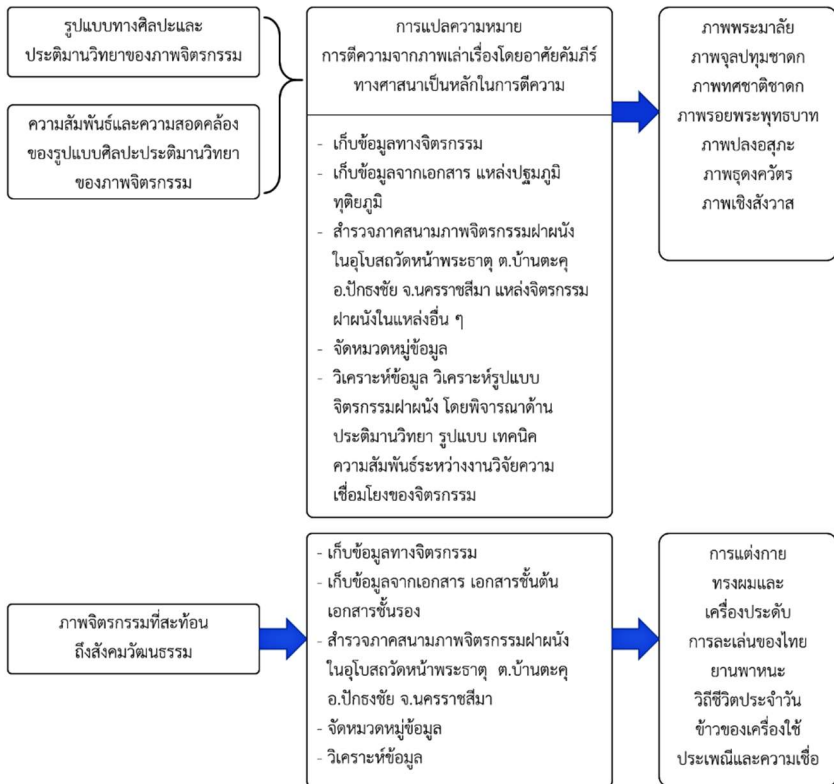
3. การศึกษางานจิตรกรรมฝาผนังอันสะท้อนถึงสังคมและวัฒนธรรม

ซึ่งอาจเป็นแนวทางหนึ่งของการพัฒนาคุณค่าของชุมชน การอนุรักษ์งานศิลปกรรมของท้องถิ่น การปลูกสร้างจิตสำนึกให้คนในชุมชนได้เข้าใจและรับรู้ถึงมรดกทางวัฒนธรรมที่มีค่าและประวัติความเป็นมาของท้องถิ่นของตน ทั้งประโยชน์ในเรื่องการต่อยอดเพื่อส่งเสริมแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมท้องถิ่น ตำบลบ้านตะคุ อำเภอปทุมชัย จังหวัดนครราชสีมา

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษารูปแบบทางศิลปะและประติมานวิทยาของภาพจิตรกรรมอุโบสถวัดหน้าพระธาตุ ตำบลตะคุ อำเภอปทุมชัย จังหวัดนครราชสีมา
2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์และความสอดคล้องของรูปแบบศิลปะและประติมานวิทยาของภาพจิตรกรรมอุโบสถวัดหน้าพระธาตุกับภาพจิตรกรรมในแหล่งอื่น
3. เพื่อศึกษางานจิตรกรรมฝาผนังอันสะท้อนถึงสังคมและวัฒนธรรมที่อุโบสถวัดหน้าพระธาตุ ตำบลตะคุ อำเภอปทุมชัย จังหวัดนครราชสีมา

กรอบแนวคิด

ภาพที่ 1 แนวคิดการวิจัยทางประวัติศาสตร์และประวัติศาสตร์ศิลปะที่พัฒนาขึ้นเป็นงานวิจัย

Figure 1. Research Concepts in History and Art History Developed as Research

วิธีดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัยครั้งนี้มีรูปแบบการวิจัยเชิงประวัติศาสตร์และประวัติศาสตร์ศิลปะโดยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) การวิจัยมีวิธีวิทยาที่สำคัญ คือ (1) การศึกษารูปแบบทางศิลปะและประติมานวิทยาซึ่งหมายถึงการศึกษาที่เน้นการแปลความหมาย การตีความจากภาพเล่าเรื่อง ภาพจิตรกรรมว่าเป็นตอนใด เรื่องใด โดยอาศัยคัมภีร์ทางศาสนาเป็นหลักในการตีความ (Thamrungraeng, 2006, p. 18) ของภาพ

จิตรกรรมอุโบสถวัดหน้าพระธาตุ ตำบลตะคุ อำเภอบึงโขงพยัญ จังหวัดนครราชสีมา

(2) การศึกษาความสัมพันธ์และความสอดคล้องของรูปแบบศิลปะและประติมานวิทยาของภาพจิตรกรรมอุโบสถวัดหน้าพระธาตุกับภาพจิตรกรรมในแหล่งอื่น โดยใช้การวิจัยเก็บข้อมูลจากภาคสนามโดยตรงวิจัยเฉพาะพื้นที่เป็นหลัก (Case study) รวมถึงการเก็บข้อมูลทางจิตรกรรมและเก็บข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบทางศิลปะ ประติมานวิทยาของภาพจิตรกรรมอุโบสถวัดหน้าพระธาตุ ตำบลตะคุ อำเภอบึงโขงพยัญ จังหวัดนครราชสีมา และภาพจิตรกรรมในแหล่งอื่นที่มีความสัมพันธ์และความสอดคล้องของรูปแบบศิลปะและประติมานวิทยากับภาพจิตรกรรมอุโบสถวัดหน้าพระธาตุ และ

(3) ศึกษางานจิตรกรรมฝาผนังอันสะท้อนถึงสังคมและวัฒนธรรมที่วัดหน้าพระธาตุ โดยใช้การวิจัยจากเอกสารและข้อมูลทางวิชาการเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่นำมาวิเคราะห์โดยการพรรณนาซึ่งมีวิธีการดำเนินการวิจัยดังนี้ คือ

1. เก็บรวบรวมข้อมูลเอกสารและหลักฐานที่มาจากแหล่งปฐมภูมิ ทุติยภูมิ ได้แก่ เอกสารชั้นต้น เอกสารชั้นรอง จารึก จดหมายเหตุ คัมภีร์ทางศาสนา ตำราวิชาการ บทความ งานวิจัย งานวิชาการของผู้ที่ได้เคยศึกษาไว้แล้ว ภาพถ่ายเก่า เป็นต้น ซึ่งเอกสารดังกล่าวที่เก็บรวบรวมข้อมูลมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับรูปแบบศิลปะและประติมานวิทยา (การตีความภาพเล่าเรื่อง) ของภาพจิตรกรรมอุโบสถวัดหน้าพระธาตุ จิตรกรรมฝาผนังในสมัยต่าง ๆ เช่น สมัยสุโขทัย สมัยอยุธยา สมัยรัตนโกสินทร์ จิตรกรรมฝาผนังในแหล่งอื่นที่มีเนื้อหาเรื่องสอดคล้องคล้ายคลึงกับจิตรกรรมอุโบสถวัดหน้าพระธาตุ ประวัติศาสตร์จังหวัดนครราชสีมา ประวัติศาสตร์ชุมชน ประเพณี สังคม วัฒนธรรม วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ เป็นต้น

1.1 จากเอกสารชั้นต้นหรือเอกสารที่เกิดขึ้นหรือสร้างขึ้นในช่วงเวลาเดียวกับที่เกิดเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์หรือเป็นหลักฐานที่ผู้สร้างมีประสบการณ์ร่วมในเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ ได้แก่ คำให้การชาวกรุงเก่า คำให้การขุนหลวงหาวัดและพระราชพงศาวดาร กรุงเก่าฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์ พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับหลวงประเสริฐและฉบับกรมพระปรมาภิไธย และพงศาวดารเหนือ ฉบับพระวิเชียรปรีชา พระราชพงศาวดารกรุงธนบุรี ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา จดหมายเหตุลู่แบร์ จารึกกรุงสุโขทัย ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 5:

ประมวลจารึกอักษรไทยภาพลายเส้นจำหลักบนแผ่นหินเกี่ยวกับเรื่องชาดกต่าง ๆ ในชาดกหำร้อยชาติที่ประดับไว้ในเจดีย์วัดศรีชุม สุโขทัย คัมภีร์วิสุทธิมรรค กัมมัฏฐานนิเทศ ปุณณิเวทสูตร ปฏิภาณสุปปาฬธรรม อรรถกถาปุณณิเวทสูตร พระวินัยปิฎก ประชุมจดหมายเหตุสมัยอยุธยา ภาพถ่ายเก่า ภาพจิตรกรรมฝาผนัง เป็นต้น

1.2 จากเอกสารชั้นรองหรือเอกสารที่กระทำขึ้นภายหลังจากเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์นั้นสิ้นสุดไปแล้ว อาทิเอกสารหนังสือ จิตรกรรมฝาผนังในประเทศไทย จิตรกรรมไทย จิตรกรรมสมัยอยุธยา จิตรกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1 จิตรกรรมไทยประเพณี จิตรกรรมไทยสกุลช่างต่าง ๆ ความเข้าใจในจิตรกรรมไทยประเพณี วรรณกรรมศาสนา ตำนานพระพุทธบาท อธิบายเรื่องพระบาทนริศพระบาทและลิลิตทศพร ตำนานเทศน์มหาชาติ กาพย์พระมาลัย เอกสารงานวิจัย เช่น งานวิจัยเรื่องภาพจิตรกรรมฝาผนังที่วัดหน้าพระธาตุ อ.ปักธงชัย จ.นครราชสีมา งานวิจัยเรื่องจิตรกรรมฝาผนัง: พระราชประสงค์รัชกาลที่ 4 เรื่องจริยวัตรสงฆ์ ศึกษารูปแบบการปฏิบัติชุดกัณฑ์ในสังคมไทย งานวิจัยเรื่องภาพพระพุทธรูปสองรอยเหนือบริเวณบานประตูด้านผนังสกัดด้านทิศตะวันออกจิตรกรรมฝาผนังวัดเกาะแก้วสุทธาราม จังหวัดเพชรบุรี งานวิจัยเรื่องพระมาลัย: การศึกษาเชิงวิเคราะห์ งานวิจัยเรื่องพระมาลัยกลอนสวดฉบับเพชรบุรี งานวิจัยเรื่องการตีความภาพเล่าเรื่องพระพุทธรูปเสด็จจารยเดินทางไปสืบทอดพระพุทธศาสนา ในลังกา ทวีปตั้งแต่สมัยอยุธยาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น บทความวิจัยเรื่องจุลปทุมชาดก ข้อสังเกตเกี่ยวกับบทบาทและความนิยมที่ปรากฏในจิตรกรรมสมัยรัชกาลที่ 4 เป็นต้น

2. ข้อมูลภาคสนาม ได้จากการสำรวจภาคสนามและบันทึกภาพวัดหน้าพระธาตุ อุโบสถ เจดีย์ ภาพจิตรกรรมฝาผนังในอุโบสถวัดหน้าพระธาตุ ตำบลบ้านตะคุ อำเภอปักธงชัย จังหวัดนครราชสีมา และแหล่งจิตรกรรมฝาผนังในแหล่งอื่น ๆ ที่มีรูปแบบทางศิลปะและงานจิตรกรรมที่มีความสัมพันธ์ใกล้เคียง โดยอาศัยข้อมูลจากเอกสารที่ค้นคว้าไว้แล้ว ได้แก่

2.1. ภาพพระมาลัย ตำหนักพระพุทธโฆษาจารย์ วัดพุทไธสวรรย์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา สมุดภาพไตรภูมิสมัยธนบุรี ฉบับกรุงเบอร์ลินวัดเกรียงไกรกลาง จังหวัดนครสวรรค์ วัดหนองโนเหนือ จังหวัดสระบุรี

2.2. ภาพจุลปทุมชาดก วัดบางขุนเทียนใน วัดกำแพงบางจาก กรุงเทพมหานคร
วัดคงคาราม จังหวัดราชบุรี

2.3. ภาพการปลงอสุภะ วัดโสมนัสวิหาร วัดเทวราชกุญชร กรุงเทพมหานคร
วัดเสม็ด จังหวัดชลบุรี

2.4. ภาพจิตรกรรมชุดคงคัตร์ วัดมหาพฤฒาราม วัดโสมนัสวิหาร

2.5. ภาพจิตรกรรมเชิงสังวาส วัดบางยี่ขัน กรุงเทพมหานคร วัดคงคาราม
จังหวัดราชบุรี วัดหนองโนเหนือ วัดหนองยาวสูง จังหวัดสระบุรี วัดทุ่งศรีเมือง จังหวัด
อุบลราชธานี

2.6. ภาพจิตรกรรมพระพุทธรูปท่าหน้าพระพุทธรูปโฆษาจารย์ วัดพุทธโสธรชัย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา วัดเกาะแก้วสุทธาราม จังหวัดเพชรบุรี สมุดภาพไตรภูมิ
กรุงอยุธยา เลขที่ 5 สมุดภาพไตรภูมิ เลขที่ 10/ก. (พ.ศ. 2319) อุโบสถร้าง วัดไผ่ล้อม
จังหวัดเพชรบุรี วัดบางกะพ้อม จังหวัดสมุทรสงคราม ตู้พระธรรมลายทอง หมายเลข กท. 14

2.7. ภาพจิตรกรรมทศชาติชาดก วัดบางยี่ขัน วัดสุวรรณาราม วัดสุวรรณาราม
วัดช่องนนทรี วัดโสมนัสสามเสน กรุงเทพมหานคร วัดหน่อพุทธางกูร จังหวัดสุพรรณบุรี
วัดโรงเข้ จังหวัดเพชรบุรี วัดคงคาราม จังหวัดราชบุรี วัดไพชยนต์พลเสพย์ราชวรวิหาร
จังหวัดสมุทรปราการ

3. จัดหมวดหมู่ข้อมูลเบื้องต้นทั้งหมด ตรวจสอบข้อมูลในประเภทต่าง ๆ เช่น
รูปแบบศิลปะ ประติมานวิทยาความสัมพันธ์ความสอดคล้อง ตลอดจนความเชื่อมโยงของ
งานจิตรกรรมจากแหล่งวิจัยกับแหล่งอื่น ๆ

4. ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากเอกสารหลักฐานเพื่อประเมินข้อมูลเบื้องต้น
วิเคราะห์รูปแบบจิตรกรรมฝาผนัง โดยพิจารณาด้านประติมานวิทยา รูปแบบ เทคนิค
ความสัมพันธ์ระหว่างงานวิจัย

5. ประมวลผลการทำวิจัย นำเสนอผลความรู้ ความคิด

6. สรุปผลการศึกษา

ผลการวิจัยเชิงวิเคราะห์

1. ผลการวิจัยรูปแบบทางศิลปะและประติมานวิทยา(การตีความภาพเล่าเรื่อง) ของภาพจิตรกรรมอุโบสถวัดหน้าพระธาตุ ตำบลตะคุ อำเภอปงอึ้งชัย จังหวัดนครราชสีมา มีดังนี้คือ

1.1. ภาพจิตรกรรมฝาผนังที่ผนังสกัดด้านนอกพระอุโบสถ มีลักษณะทางประติมานวิทยา (การตีความภาพเล่าเรื่อง) ปรากฏการเขียนภาพพระมาลัย (ภาพที่ 2) ซึ่งมีเนื้อเรื่องสอดคล้องกับคัมภีร์มาลัยสูตร ภาพจิตรกรรมแสดงปางเทวภูมิรวมเรื่องที่เขียน 2 ตอน ได้แก่ ตอนพระศรีอารียเมตไตรยบูชาพระเจดีย์จุฬามณี ตอนพระมาลัยสนทนารธรรมกับพระอินทร์และในฉากพระมาลัยปางเทวภูมิปรากฏการเขียนภาพเนมิราชชก ตอนไปเทวภูมิเข้ามาเพิ่มเติมด้วย

1.2 ภาพจิตรกรรมฝาผนังทางทิศใต้ เขียนภาพจากนิบาตชาดกเรื่อง จุลปทุมชาดก (ภาพที่ 3) โดยเขียนเต็มผนังอุโบสถทางทิศใต้ด้านขวาของพระประธาน มีการลำดับเรื่องราวเริ่มจากริมขวาสุดของผนังเหนือบานหน้าต่างมาจนสุดผนังด้านซ้าย แล้วจึงวกกลับไปทางริมขวาของผนังอีกจนจบเรื่องลงที่จุดเริ่มต้นในฉากเดียวกันคือฉากเมืองพาราณสี รวมเรื่องที่เขียน 12 ตอน ได้แก่ 1) พระปทุมกุมารมาบังเกิดในพระครรภ์ของพระอรรคมเหสี 2) พระปทุมและพระอนุชาเสด็จพระราชดำเนินออกจากเมืองพาราณสี 3) ภาพพระราชกุมารฆ่าชยายแบ่งเนื้อมาเสวย 4) ภาพพระปทุมแอบพาพระชายาหนีจากพระอนุชา 5) ภาพพระปทุมกรีดแขนให้พระชายาตีมีเลือด 6) พระปทุมช่วยเหลือโจร 7) พระปทุมและพระชายาทำพิธีปลีกรรมบนยอดเขา 8) พระชายาลอบปลงพระชนม์พระปทุม 9) พระปทุมตกเขาค้างที่ยอดมะเดื่อ 10) ภาพพระยาหิ้วยช่วยชีวิตพระปทุม 11) พระปทุมเสด็จเข้าเมือง 12) พระชายาเดิมของพระปทุมถูกลงโทษให้แบกขี้ทูนไว้บนศีรษะ

บริเวณช่องบานประตูระหว่างหน้าต่างเขียนภาพจิตรกรรมเรื่อง การปลงอสุภะหรืออสุภกรรมฐาน 10 ประการซึ่งมีที่มาจากคัมภีร์วิสุทธิมรรค มีการเขียนภาพพระภิกษุเพ่งอสุภะ 4 เรื่อง ได้แก่ อฏฐิกอสุภ หตวิกขิตตกอสุภ อุทมาตกอสุภ ปุฬวกอสุภ และได้เขียนภาพชาดกศพอโดยมีได้มีพระภิกษุเพ่งพิจารณาอีกเป็นจำนวน 2 เรื่องได้แก่ วิกขิตตกอสุภ วิกขายิตตกอสุภ ซึ่งโดยรวมมีการเขียนเรื่องการปลงอสุภะ 6 เรื่อง (ภาพที่ 4)

จากจำนวนทั้งหมด 10 เรื่องและอีกช่องเขียนภาพเล่าเรื่อง รุดงควัตร 13 ประการ (ภาพที่ 5) ซึ่งมาจากคัมภีร์วิสุทธรุค มีการเขียนภาพรุดงควัตรจำนวน 1 ภาพหรือ 1 ตอน จากทั้งหมดที่มี 13 ตอนของเรื่องรุดงควัตร คือ ตอนโสสานิกังคะ

ผนังทางด้านทิศใต้มุมสุดทางด้านขวาของผนัง ตำแหน่งภาพอยู่ทางด้านซ้ายของพระพุทธรูปประธานปรากฏการเขียนรูปเชิงสังวาสจำนวน 3 รูป (ภาพที่ 6) ซึ่งเขียนสอดแทรกอยู่ในเรื่องจุลปทุมชาดกซึ่งเป็นเนื้อเรื่องหลัก

ภาพที่ 2 ภาพพระมัลลย์ ผนังสกัดด้านนอกพระอุโบสถ วัดหน้าพระธาตุ

Figure 2. Phra Malai on the Wall Outside the Ordination Hall of Wat Na Phrathat.

ภาพที่ 3 ผนังทางทิศใต้ ภาพจุลปทุมชาดก วัดหน้าพระธาตุ

Figure 3. The South Wall the Culla-Paduma Jataka Mural Painting, Wat Na Phrathat.

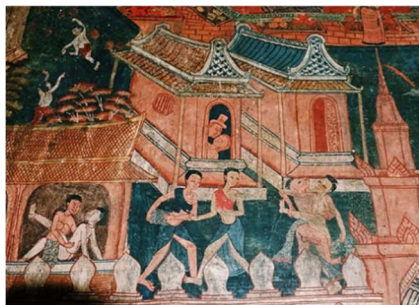
ภาพที่ 4 ปลองสุภะ วัดหน้าพระธาตุ

Figure 4. Asubha-Kammtht, Wat Na Phrathat.

ภาพที่ 5 ภาพธุดงค์วัตร วัดหน้าพระธาตุ

Figure 5. Dhutanga, Wat Na Phrathat.

ภาพที่ 6 ภาพเชิงสังวาส วัดหน้าพระธาตุ

Figure 6. Erotic Scene in Mural Painting,

Wat Na Phrathat.

1.3 ภาพจิตรกรรมฝาผนังทางทิศตะวันตก (ด้านหลังพระประธาน) ของพระอุโบสถเขียนภาพพระพุทธรูป 5 รอย (ภาพที่ 7) โดยลักษณะทางประติมานวิทยา (การเขียนภาพเล่าเรื่อง) ภาพพระพุทธรูป 5 รอย สามารถสันนิษฐานรอยพระพุทธรูปที่สอดคล้องตามคัมภีร์เรื่องรอยพระพุทธรูปได้จำนวน 4 รอย คือ 1) รอยพระพุทธรูปทริมแม่น้ำน่านมทามีการเขียนจำนวน 2 ภาพ ตามคัมภีร์บัญญัติสุทธานิ อรรถกถาขุขนิภา (แต่แสดงรูปแบบศิลปะต่างกัน) 2) รอยพระพุทธรูปที่โยนกปุระ ตามเอกสารคำให้การขุนหลวงหาวัดและพระราชพงศาวดารกรุงเก่าฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์ 3) รอยพระพุทธรูปสระบุรีหรือรอยพระพุทธรูปทอยอดเขาสุวรรณบรรพต ถือว่าเป็นรอยพระบาท ณ เขาสะจักพันธุคีรี มาจากคัมภีร์อรรถกถาปุณณิภา

ส่วนรูปแบบศิลปะ ภาพพระพุทธรูป 5 รอย คือ 1) เขียนรอยพระพุทธรูปทริมแม่น้ำน่านมทาจำนวน 2 ภาพซึ่งมีรูปแบบทางศิลปะที่ต่างกัน คือ ภาพแรกเขียนรอยพระบาทเป็นรูปเกาะอยู่กลางแม่น้ำมีฝูงปลาแหวกว่าย (ภาพที่ 8) อีกภาพเขียนรอยพระพุทธรูปมีพญานาคเลื้อยและอยู่แวดล้อม (ภาพที่ 9) 2) รอยพระพุทธรูปที่โยนกปุระ ด้วยลักษณะการแต่งกายของสตรีในภาพคล้ายสตรีทางภาคเหนือ (ภาพที่ 10) 3) รอยพระพุทธรูปสระบุรีหรือรอยพระพุทธรูปทอยอดเขาสุวรรณบรรพต (ภาพที่ 11) ที่ถือว่าเป็นรอยพระบาท ณ เขาสะจักพันธุคีรี เขียนภาพรอยพระพุทธรูปในอาคารผังเหลี่ยมทรงมณฑป มีผู้คนมานมัสการไหว้รอยพระบาทแต่งกายและมีทรงผมแบบสตรีไทยนั่งผ้าถุงท่มสไบ จากลักษณะมีความใกล้เคียงกับรอยพระพุทธรูปที่จังหวัดสระบุรีหรือรอย

พระพุทธรูปที่ประดิษฐานไว้บนยอดเขาสุวรรณบรรพต ถือว่าเป็นรอยพระบาท ณ เขาสังจพันคีรี โดยได้รับแรงบันดาลใจมาจากรกกาปูณโณวาท

ภาพที่ 7 ภาพจิตรกรรมฝาผนังทางทิศตะวันตก (ด้านหลังพระประธาน) ภาพพระพุทธรูป 5 รอย วัดหน้าพระธาตุ
 Figure 7. Mural Painting on the Western Wall (Behind the Principal Buddha Image),
 the Painting of 5 Buddha's Footprints, Wat Na Phrathat

ภาพที่ 8 ภาพพระพุทธรูปริมแม่น้ำนันทา
 วัดหน้าพระธาตุ
 Figure 8. The Buddha's Footprint on the
 Bank of the Nammatha River, Wat Na Phrathat.

ภาพที่ 9 ภาพพระพุทธรูป มีพญานาคเลื้อยอยู่แวดล้อม
 วัดหน้าพระธาตุ
 Figure 9. The Buddha's Footprint with
 Naga Slithering Around Area, Wat Na Phrathat.

ภาพที่ 10 ภาพพระพุทธรูปที่โยนกปุระ วัดหน้าพระธาตุ

Figure 10. Buddha's Footprint in Yonokpura,
Wat Na Phrathat

ภาพที่ 11 ภาพพระพุทธรูปที่สรบุรี วัดหน้าพระธาตุ

Figure 11. Buddha's Footprint in Saraburi,
Wat Na Phrathat.

1.4 ภาพจิตรกรรมฝาผนังทางทิศเหนือ วัดหน้าพระธาตุ (ภาพที่ 12) เขียนภาพ
ทศชาติชาดก จำนวน 6 เรื่อง คือ เตมียชาดก มหาชนกชาดก เนมิราชชาดก สุวรรณสาม
ชาดก มโหสถชาดก ภูริทัตชาดก พบว่ามีลักษณะประติมานวิทยา (การตีความภาพเล่าเรื่อง)
และรูปแบบศิลปะดังนี้ คือ

ภาพที่ 12 ภาพทศชาติชาดก ผนังทิศเหนือ วัดหน้าพระธาตุ

Figure 12. Dasajataka on the Walin the North of Wat Na Prathat.

1.4.1 ภาพเตมียชาดก (ภาพที่ 13) เขียนตามคัมภีร์ชาดกอรรถกถาทางพุทธ
ศาสนาแสดงเรื่องเตมียชาดก 1 ตอนคือ ตอนพระเจ้ากาลักราชพระบิดาของพระเตมียได้
ทรงสั่งให้นายสุนันท์นำพระเตมียไปปลงพระชนม์และฝัง ขณะที่นายสุนันท์กำลังขุดหลุม

เตรียมจะฝังพระเทมีย์ พระองค์ก็ประทับยืนทรงทดลองกำลัง โดยการยกราชรถขึ้นด้วยพระหัตถ์ข้างเดียว

1.4.2 ภาพมหาชนกชาดก (ภาพที่ 14) เขียนตามคัมภีร์ชาดกอรุณกถาทางพุทธศาสนา จำนวน 1 ตอน คือตอนพระมหาชนกได้นำสินค้ายาวเรือเดินทางไปค้าขายสุวรรณภูมิ ต่อมาเรือก็ได้อับปางลง พระมหาชนกทรงแหวกว่ายอยู่ในมหาสมุทร นางเมขลาเห็นพระมหาชนกจึงเข้ามาช่วยเหลือ

ภาพที่ 13 ภาพเทมียาชาดก วัดหน้าพระธาตุ
Figure 13. Temiya Jataka, Wat Na Phrathat.

ภาพที่ 14 ภาพมหาชนกชาดก วัดหน้าพระธาตุ
Figure 14. Mahajanaka Jataka, Wat Na Phrathat.

1.4.3 ภาพสุวรรณสามชาดก (ภาพที่ 15) เขียนตามคัมภีร์ชาดกอรุณกถาทางพุทธศาสนา จำนวน 3 ตอน คือ ตอนที่ 1 พระราชาปิลียกขทอดพระเนตรเห็นสุวรรณสามได้ไถ่ถอนคนขี้ริ้วสุวรรณสามด้วยความเข้าใจผิด ตอนที่ 2 พระราชาปิลียกขประครองสุวรรณสามที่ล้มลงเพราะพิษของศร สุวรรณสามได้ฝากพระเจ้าปิลียกขราชดูแลบิดามารดาของตน ตอนที่ 3 พระราชาปิลียกขมาแจ้งข่าวแก่บิดามารดาของสุวรรณสามเรื่องสุวรรณสามตายและพระราชาปิลียกขนั่งโศกเศร้าเสียใจ

1.4.4. ภาพเนมิราชชาดก (ภาพที่ 16) เขียนตามคัมภีร์ชาดกอรุณกถาทางพุทธศาสนา มีการเขียนภาพจำนวน 2 ตอน คือ 1) เรื่องเมืองมิลิลาของพระเนมิราช 2) เรื่องพระเนมิราชเสด็จไปนรกภูมิทรงทอดพระเนตรเห็นคนบาป สัตว์นรก เปรต อสุรกาย ถูกทรมานและรับกรรม โดนลงโทษตามผลแห่งกรรม ทั้งนี้พบว่ามีภาพเขียนภาพพระมาลัยปางนรกภูมิ มีสตรีสูงศักดิ์ท่านหนึ่งอยู่ท่ามกลางผู้ที่ถูกทรมาน ทำท่าเหมือนกำลังสั่งสอนคนผู้หนึ่งเพิ่มมาในฉากด้วย

ภาพที่ 15 ภาพสุวรรณสามชาดก วัดหน้าพระธาตุ

Figure 15. Suwannasama Jataka, Wat Na Phrathat.

ภาพที่ 16 ภาพเนมิราชชาดก วัดหน้าพระธาตุ

Figure 16. Nemiraja Jataka, Wat Na Phrathat.

1.4.5. ภาพมโหสถชาดก (ภาพที่ 17) เขียนตามคัมภีร์ชาดกอรรถกถาทางพุทธศาสนาพบว่า มีการเขียนจำนวน 1 ตอนคือ ตอนพระวิเทหราชต้องการทำสงครามขยายอาณาเขตและได้ยกทัพมาทำสงครามกับเมืองมถิลยา ภาพเขียนใหม่โหสถออกอุบายเตรียมด้านกองทัพของพระวิเทหราชและเผ่าดุ๊กกองทัพของพระวิเทหราชอยู่บนป้อมปราการ

1.4.6. ภาพภุริทัตชาดก (ภาพที่ 18) เขียนตามคัมภีร์ชาดกอรรถกถาทางพุทธศาสนา มีการเขียนจำนวน 1 ตอนคือ ตอนพระภุริทัตโอรสของพญานาคได้มาบำเพ็ญศีลอยู่บนโลกมนุษย์ในตอนกลางคืนโดยชดพระกายอยู่รอบจอมปลวกพราหมณ์อาลัมพายนได้ร้ายมนต์จับพระภุริทัตใส่ในตะกร้า คือ ตอนอาลัมพายนร้ายยามนต์จับพระภุริทัตลงตะกร้า

ภาพที่ 17 ภาพมโหสถชาดก วัดหน้าพระธาตุ

Figure 17. Mahosadha Jataka, Wat Na Phrathat.

ภาพที่ 18 ภาพภุริทัต วัดหน้าพระธาตุ

Figure 18. Bhuridatta Jataka, Wat Na Phrathat.

1.5 ภาพจิตรกรรมฝาผนังทางทิศตะวันออก วัดหน้าพระธาตุ (ภาพที่ 19) เขียนภาพทศชาติชาดกจำนวน 4 เรื่อง คือ เรื่องพรหมนารถชาดก จันทกุมารชาดก วิทูรบัณฑิตชาดก เวสสันดรชาดก

1.5.1. ภาพพรหมนารถชาดก (ภาพที่ 20) เขียนตามคัมภีร์ชาดกอรุณกถาทางพุทธศาสนา มีการเขียนจำนวน 1 ตอนคือ คือ ตอนพระนางจุลาพระธิดาของพระเจ้าอังคตราช เข้าเฝ้าพระราชบิดาพยายามบรยายถึงผลบุญบาปให้พระราชบิดามีใ้มุ่งไปสู่ทางมีจนาธิฐิ

ภาพที่ 19 ภาพจิตรกรรมฝาผนังทางทิศตะวันออก
ทศชาติชาดก 4 เรื่อง วัดหน้าพระธาตุ

Figure 19. Mural Paintings in the East, 4 Stories in
The Ten Jatakas of Buddh, Wat Na Phrathat.

ภาพที่ 20 ภาพพรหมนารถชาดก วัดหน้าพระธาตุ
Figure 20. Narada Jataka, Wat Na Phrathat.

1.5.2. ภาพจันทกุมารชาดก(ภาพที่ 21) เขียนตามคัมภีร์ชาดกอรุณกถาทางพุทธศาสนา มีการเขียนจำนวน 1 ตอน คือ ตอนพระจันทกุมารจะถูกบูชายันต์และท้าวสักกเทวราชลงมาหักฉัตรล้มพิธิ

1.5.3 ภาพวิทูรบัณฑิตชาดก เขียนตามคัมภีร์ชาดกอรุณกถาทางพุทธศาสนา มีการเขียนภาพ 2 ตอน คือ ตอนปุนณกยักร์มีชัยชนะจากการเล่นสกาจึงขอตัววิทูรบัณฑิตเป็นค่านัน วิทูรบัณฑิตเดินทางไปกับปุนณกยักร์ ระหว่างการเดินทางปุนณกยักร์ได้พยายามฆ่าวิทูรบัณฑิตแต่ไม่สำเร็จ มีการเขียนภาพปุนณกยักร์จับร่างวิทูรบัณฑิตเหวี่ยงเหมือนจะฟาดกับภูเขา (ภาพที่ 22) และอีกตอนคือ วิทูรบัณฑิตแสดงธรรมแก่ปุนณกยักร์ (ภาพที่ 23)

ภาพที่ 21 ภาพจันทกุมารชาดก วัดหน้าพระธาตุ
Figure 21. Chanta Jataka, Wat Na Phrathat.

ภาพที่ 22 ภาพวิทูรบัณฑิตชาดก ปุณณกยักษ์จับร่าง
วิทูรบัณฑิตเทวียัง วัดหน้าพระธาตุ
Figure 22. Vidhurapandit Jataka, Yakka
Punnaka is Holding Vidura Pandit's Body,
Wat Na Phrathat.

ภาพที่ 23 ภาพวิทูรบัณฑิตชาดก
วิทูรบัณฑิตแสดงธรรมแก่ปุณณกยักษ์ วัดหน้าพระธาตุ
Figure 23. Vidhurapandit Jataka, Vidhura Pandit
is Expressing Dharma Teaching to Yakkha,
Wat Na Phrathat.

ภาพที่ 24 ภาพเวสสันดรชาดก วัดหน้าพระธาตุ
Figure 24. Vessantara Jataka, Wat Na Phrathat.

1.5.4 ภาพเวสสันดรชาดก (ภาพที่ 24) เขียนตามคัมภีร์ชาดกอรรถกถาทางพุทธศาสนา มีการเขียนจำนวน 1 ตอน คือ เขียนภาพกัณฐ์นครกัณฐ์ ตอนพระเวสสันดรจะเสด็จนิวัติพระนคร ขบวนเสด็จประกอบด้วยทหารเดินเป็นแถว ชีม้่า เข้าประตูพระนคร มีพระเจ้าสุทนต์ พระเวสสันดร พระชาลี ประทับนั่งบนหลังพญาชสารกลับพระนคร

1.6 ภาพจิตรกรรมฝาผนังในทิศต่าง ๆ ที่มีเรื่องหลักเป็นชาตก เป็นเรื่องราวทางศาสนาแล้วพบว่ามีภาพที่สอดแทรกเรื่องราวทางสังคมและวัฒนธรรมอยู่ด้วย ได้แก่

1.6.1. การแต่งกาย ทรงผมและเครื่องประดับพบว่า การแต่งกายของกษัตริย์หรือตัวหลักของเรื่องในนิบาตชาตก ทศชาติชาตก พระมลัย ภาพพระพุทธรูป 5 รอย เป็นการวาดภาพเครื่องแต่งกายตามคติที่ยึดตามกรรมวิธีชนบดั้งเดิมของจิตรกรรมไทย ประเพณี คือการวาดภาพแบบอุดมคติ ไม่มีลักษณะเหมือนจริง ภาพกษัตริย์หรือตัวหลักจะมีลักษณะเหมือนกันคือ สวมมงกุฏ มีเครื่องทรง เช่น ทองพระกร ธาตุพระกร กรองคอสังวาล พานรัต การนุ่งผ้าจีบยาวถึงข้อเท้าและอยู่ในลีลาแบบนาฏลักษณ์ เช่น ตัวอย่างในภาพการแต่งกายของกษัตริย์ในนิบาตชาตกเรื่องจุลปทุม (ภาพที่ 25)

1.6.2 ทหารสวมเครื่องแบบแบบตะวันตก เครื่องแบบในภาพคล้ายกับเครื่องแบบทหารในสมัยรัชกาลที่ 5 ที่ได้รับอิทธิพลมาจากเครื่องแบบของชาติตะวันตก ตัวอย่างจากภาพพระเวสสันดรชาตก (ภาพที่ 26)

1.6.3 การนุ่งผ้านุ่งผ้าแบบหญิงมอญเป็นลักษณะการนุ่งผ้านุ่งที่ยาวกรอมเท้า แต่มีการแหวกผ้าตรงกลางทางด้านหน้าโดยแหวกขึ้นมาสูงเลยหัวเข้าขึ้นมา มาจากภาพนิบาตชาตกเรื่องจุลปทุม (ภาพที่ 27)

ภาพที่ 25 ภาพการแต่งกายของ
กษัตริย์ วัดหน้าพระธาตุ

Figure 25. The King
Costume, Wat Na Phrathat.

ภาพที่ 26 เครื่องแบบของทหาร
แบบตะวันตก วัดหน้าพระธาตุ

Figure 26. Soldier Outfit in
Western Countries. Wat Na
Phrathat.

ภาพที่ 27 การนุ่งผ้านุ่งผ้าแบบ
หญิงมอญวัดหน้าพระธาตุ

Figure 27. Sin Wearing
of Mon Women,
Wat Na Phrathat.

1.6.4 การละเล่นของไทย ได้แก่ ขี่ม้าส่งเมือง การเล่นว่าวจุฬา การตีไก่ หรือชนไก่ (ภาพที่ 28)

1.6.5 ยานพาหนะ ได้แก่ เกวียน เรือสำเภา เรือเก๋ง (ภาพที่ 29)

1.6.6 วิถีชีวิตประจำวัน ปรากฏการเขียนภาพเพื่อให้เห็นการใช้ชีวิตของผู้คนในสมัยนั้น เช่น การทอดแหหาปลา การใช้เบ็ดเพื่อหาปลา การไปต้อนก การไถนา (ภาพที่ 30) การตักน้ำหาบใส่ชะลอม การประกอบอาหารด้วยกระทะ การเลี้ยงนกในกรง เด็กใส่จับปิ้ง วิถีชีวิตของคนที่ทำผิดซึ่งถูกจองจำด้วยข้อหาที่คอเพื่อป้องกันมิให้หลบหนี (ภาพที่ 31)

ภาพที่ 28 การตีไก่หรือชนไก่ วัดหน้าพระธาตุ

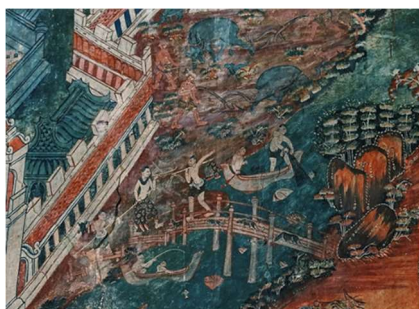
Figure 28. Cockfighting, Fighting Cock,

Wat Na Phrathat.

ภาพที่ 29 ภาพเรือเก๋ง วัดหน้าพระธาตุ

Figure 29. Saloon Boat, Wat Na Phrathat.

ภาพที่ 30 ภาพวิถีชีวิต วัดหน้าพระธาตุ

Figure 30. Way of Life, Wat Na Phrathat.

ภาพที่ 31 ภาพวิถีชีวิต วัดหน้าพระธาตุ

Figure 31. Way of Life, Wat Na Phrathat.

1.6.7 ข้าวของเครื่องใช้ ได้แก่ ร่มแบบตะวันตก (ภาพที่ 32) นาฬิกาแขวนแบบฝรั่ง (ภาพที่ 33)

1.6.8 ประเพณีและความเชื่อ ได้แก่ การโปรยทาน (ภาพที่ 34) มักกะสืผล (ภาพที่ 35)

ภาพที่ 32 ร่มแบบตะวันตก วัดหน้าพระธาตุ

Figure 32. Western Umbrella, Wat Na Phrathat.

ภาพที่ 33 ภาพนาฬิกาแขวนแบบฝรั่ง วัดหน้าพระธาตุ

Figure 33. Western Clocks, Wat Na Phrathat.

ภาพที่ 34 ภาพการโปรยทาน วัดหน้าพระธาตุ

Figure 34. Coin Scattering, Wat Na Phrathat.

ภาพที่ 35 ภาพมุกกะรีผล วัดหน้าพระธาตุ

Figure 35. Makaliphon, Wat Na Phrathat.

2. ผลการวิจัยเรื่องความสัมพันธ์และความสอดคล้องของรูปแบบศิลปะ และ ประติมานวิทยาของภาพจิตรกรรมอุโบสถวัดหน้าพระธาตุกับภาพจิตรกรรมในแหล่งอื่น มีตัวอย่างดังนี้คือ

2.1 การเขียนภาพพระมาลัยปางเทวภูมิ มีเนื้อเรื่องสอดคล้องกับคัมภีร์มาลัยสูตร รูปแบบศิลปะเขียนภาพพระมาลัยปางเทวภูมิเขียนจำนวน 2 ตอนได้แก่ 1) พระศรี อารียเมตไตรยบูชาพระเจดีย์จุฬามณี 2) พระมาลัยสนทนารธรรมกับพระอินทร์ และเพิ่มภาพ เนมิราชขาดกตอไปเทวภูมิเข้ามาเพิ่มเติมด้วย ซึ่งการเขียนภาพพระศรีอารียเมตไตรย และบริวารหะมาสักการะพระเจดีย์จุฬามณี (ภาพที่ 36) มีตัวอย่างการเขียนภาพมาก่อนที่ ตำนานพระพุทโธชาจารย์ วัดพุทไธสวรรย์ พระนครศรีอยุธยา (ภาพที่ 37) วัดชมพูเวก นนทบุรี (ภาพที่ 38) วัดเกรียงไกรกลาง นครสวรรค์ (ภาพที่ 39)

ภาพที่ 36 ภาพพระศรีอาริยมตไตรยและบริวาร
เหาะมาสักการะพระเจดีย์จุฬามณี วัดหน้าพระธาตุ
*Figure 36. Metteyya and his Followers Flying
to Paying Homage, Chulamani Jedi,
Wat Na Phrathat.*

ภาพที่ 37 ภาพพระศรีอาริยมตไตรยและบริวารเหาะมา
สักการะพระเจดีย์จุฬามณี ตำหนักพระพุทโธษาจารย์
วัดพุทธไสวรรย์ วันที่ 8 กรกฎาคม 2565.

*Figure 37. Metteyya and his followers flying to
paying homage, Chulamani Jedi, Residence of Phra
Puttakosajarn in Wat Phutthai Sawan. Adapted from
“Residence of Phra Puttakosajarn in Wat Phutthai
Sawan” on July 8, 2022, by Kidyang, 2022
<https://twitter.com>.*

ภาพที่ 38 ภาพพระศรีอาริยมตไตรยและบริวารเหาะ
มาสักการะพระเจดีย์จุฬามณี วัดชมภูเวก นนทบุรี
วันที่ 8 กรกฎาคม 2565

*Figure 38. Metteyya and his followers flying to
paying homage, Chulamani Jedi, Wat
Chompuwek Nonthaburi. Adapted from “Wat
Chompuwek Nonthaburi” on July 8, 2022, by
Admin faiththaistory, 2018.
<https://www.faithtaistory.com>.*

ภาพที่ 39 ภาพพระศรีอาริยมตไตรยและบริวารเหาะมา
สักการะพระเจดีย์จุฬามณี วัดเกรียงไกรกลาง
วันที่ 8 กรกฎาคม 2565

*Figure 39. Metteyya and his followers flying to
paying homage, Chulamani Jedi, Wat Krieng Krai
Klang. Adapted from “Wat Krieng Krai Klang” on
July 8, 2022, by Nanakawaii, 2022.
<https://www.bloggang.com>.*

ส่วนภาพพระมาลัยตอนสนทนาธรรมกับพระอินทร์ (ภาพที่ 40) มีตัวอย่างการเขียนภาพมาก่อนที่สมุดภาพไตรภูมิสมัยธนบุรี ฉบับกรุงเบอร์ลิน (ภาพที่ 41) วัดหนองโนเหนือ สระบุรี (ภาพที่ 42) วัดชมภูเวก นนทบุรี (ภาพที่ 43)

ภาพที่ 40 ภาพพระมาลัยตอนสนทนาธรรมกับพระอินทร์
วัดหน้าพระธาตุ

Figure 40. Phra Malai, in the Part of
Dharma Talk with Indra, Wat Na Phrathat.

ภาพที่ 41 ภาพพระมาลัยตอนสนทนาธรรมกับพระอินทร์
สมุดภาพไตรภูมิสมัยธนบุรี ฉบับกรุงเบอร์ลิน
วันที่ 8 กรกฎาคม 2565

Figure 41. Phra Malai, in the part of dharma talk with
Indra, Picture book of Trai-Phum in Thonburi Period,
Berlin version. Adapted from “Picture book of Trai-
Phum in Thonburi Period, Berlin version” on July 8,
2022, by Critical History, 2022.
<https://www.blockdit.com>.

ภาพที่ 42 ภาพพระมาลัยตอนสนทนาธรรมกับพระอินทร์
วัดหนองโนเหนือ วันที่ 8 กรกฎาคม 2565

Figure 42. Phra Malai, in the part of dharma talk with
Indra, Wat Nong No Nuea. Adapted from “Wat Nong
No Nuea” on July 8, 2022, by Admin faiththaistory,
2022. <https://www.Faiththaistory.com>.

ภาพที่ 43 ภาพพระมาลัยตอนสนทนาธรรมกับพระ
อินทร์วัดชมภูเวก นนทบุรี วันที่ 8 กรกฎาคม 2565

Figure 43. Phra Malai, in the part of dharma talk
with Indra, Wat Chompuwek Nonthaburi.
Adapted from “Wat Chompuwek Nonthaburi”
on July 8, 2022, by Admin faiththaistory, 2022.
<https://www.faitthtaistory.com>.

2.2. การเขียนภาพชาดกจากนิบาตชาดกเรื่อง จุลปทุมชาดก เขียนจำนวน 12 ตอนมีจำนวน 9 ตอนที่มีตัวอย่างจากภาพจิตรกรรมในแหล่งอื่นได้แก่ 1) ภาพพระอนุชาฆ่าข่ายาแบ่งเนื้อมาเสวย (ภาพที่ 44) มีตัวอย่างที่วัดคงคาราม ราชบุรี (ภาพที่ 45) วัดบางขุนเทียนใน กรุงเทพฯ (ภาพที่ 46) วัดกำแพงบางจาก กรุงเทพฯ (ภาพที่ 47) 2) ภาพพระปทุมแอบพาพระขยาหนีจากพระอนุชา (ภาพที่ 48) มีตัวอย่างที่วัดบางขุนเทียนใน (ภาพที่ 49) วัดคงคาราม (ภาพที่ 50) วัดกำแพงบางจาก (ภาพที่ 51) 3) ภาพพระปทุมกริตแชนให้พระขยาตี้มเลือด มีตัวอย่างที่ วัดบางขุนเทียนใน 4) พระปทุมช่วยเหลือโจรมีตัวอย่างที่วัดบางขุนเทียน วัดคงคาราม วัดกำแพงบางจาก 5) พระขยาลอบปลงพระชนม์พระปทุม มีตัวอย่างที่วัดบางขุนเทียนใน 6) พระปทุมตกเขาค้างที่ยอดมะเดื่อ มีตัวอย่างที่วัดคงคาราม 7) ภาพพระยาเหี้ยช่วยชีวิตพระปทุม มีที่วัดคงคาราม 8) พระปทุมเสด็จเข้าเมือง มีตัวอย่างที่วัดบางขุนเทียนใน 9) พระขยาเดิมของพระปทุมถูกลงโทษให้แบกขี้หนูไว้บนศีรษะ มีตัวอย่างที่วัดบางขุนเทียนใน

ภาพที่ 44 ภาพพระอนุชาฆ่าข่ายาแบ่งเนื้อมาเสวย
วัดหน้าพระธาตุ

Figure 44. The King's Brother Killed his Sister-in-law and Shared her Flesh for Eating, Wat Na Phrathat.

ภาพที่ 45 ภาพพระอนุชาฆ่าข่ายาแบ่งเนื้อมาเสวย
วัดคงคาราม ราชบุรี วันที่ 8 กรกฎาคม 2565

Figure 45. The King's brother killed his sister-in-law and shared her flesh for eating Wat Kongkaram Ratchaburi. Adapted from " Wat Kongkaram Ratchaburi" on July 8, 2022, by Admin Papaiwat, 2022. <https://www.Papaiwat.com>.

ภาพที่ 46 ภาพพระอนุชาฆ่าชายาแบ่งเนื้อมาเสวย
วัดบางขุนเทียนใน วันที่ 8 กรกฎาคม 2565

Figure 46. The King's brother killed his sister-in-law and shared her flesh for eating, Wat Bang Khun Thian Nai. Adapted from “Wat Bang Khun Thian Nai” on July 8, 2022 , by Mgr Online, 2013. <https://mgronline.com>.

ภาพที่ 47 ภาพพระอนุชาฆ่าชายาแบ่งเนื้อมาเสวย
วัดกำแพงบางจาก วันที่ 8 กรกฎาคม 2565

Figure 47. The King's brother killed his sister-in-law and shared her flesh for eating, wat Kamphaeng chak. Adapted from “ Wat Kamphaeng chak” on July 8, 2022, by Finearts.go.th/promotion, 2022. <https://www.facebook.com>.

ภาพที่ 48 ภาพพระปทุมแอบพาพระชายาหนีจาก
พระอนุชา วัดหน้าพระธาตุ

Figure 48. The Mural Painting of the Scene Pra Pathum Secretly Taking his Wife to Escape his Brother, Wat Na Phrathat.

ภาพที่ 49 ภาพพระปทุมแอบพาพระชายาหนีจากพระอนุชา
วัดบางขุนเทียนใน วันที่ 8 กรกฎาคม 2565

Figure 49. The mural painting of the scene Pra Pathum secretly taking his wife to escape his brother, Wat Bang Khun Thian Nai. Adapted from “Wat Bang Khun Thian Nai” on July 8, 2022, by Laser/Sony Alpha A77, 2022. <https://pantip.com>.

ภาพที่ 50 ภาพพระปทุมแอบพาพระชายาหนีจากพระอนุชา
วัดคงคาราม วันที่ 8 กรกฎาคม 2565

Figure 50. The mural painting of the scene Pra Pathum secretly taking his wife to escape his brother, Wat Kongkaram. Adapted from “ Wat Kongkaram” on July 8, 2022, by Admim papaiwat, 2022.
<https://www.papaiwat.com>.

ภาพที่ 51 ภาพพระปทุมแอบพาพระชายาหนีจากพระอนุชา
วัดกำแพงบางจาก วันที่ 8 กรกฎาคม 2565

Figure 51. The mural painting of the scene Pra Pathum secretly taking his wife to escape his brother, Wat Kamphaeng Bangchak. Adapted from “Wat Kamphaeng Bangchak” on July 8, 2022, by Finearts.go.th/promotion.
<https://www.facebook.com>.

2.3 การเขียนภาพจิตรกรรมเรื่อง การปลงอสุภะ 10 มีตัวอย่างการเขียนภาพมาก่อนที่สมุดข่อยสมัยอยุธยา เช่น สมุดข่อย ฉบับร้านค้าของเก่า ปัจจุบันอยู่ที่ประเทศสหรัฐอเมริกา สมุดข่อยฉบับวัดลาด ปัจจุบันอยู่ที่พิพิธภัณฑวัดเกาะ เพชรบุรี วิหารวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม วัดระฆังโฆสิตาราม การเขียนภาพปลงอสุภะ 10 มีการเขียนครบทุกตอนมีตัวอย่างที่ วัดโสมนัสวิหาร วัดเทวราชกุญชร กรุงเทพฯ ส่วนวัดเสม็ด ชลบุรี มีตัวอย่างการเขียนภาพปลงอสุภะ คือ อุทมาตโกสุภ วิชชาิตโกสุภ วิบุพพโกสุภ โลหิตโกสุภ อัญญโกสุภ

2.4 การเขียนภาพเล่าเรื่อง รุทงควัตถุ 13 มีตัวอย่างการเขียนภาพมาก่อนที่วิหารของวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม วัดมหาพฤฒาราม วัดโสมนัส วัดมกุฏกษัตริยาราม กรุงเทพฯ

2.5 การเขียนภาพเชิงสังวาส มีตัวอย่างการเขียนภาพมาก่อนที่วัดบางยี่ขัน กรุงเทพฯ วัดคงคาราม ราชบุรี วัดหนองยาวสูง สระบุรี วัดพระสิงห์ วัดบวรศรีหลวง เชียงใหม่ วัดภูมินทร์ น่าน วัดทุ่งศรีเมือง อุบลราชธานี

2.6. การเขียนภาพรอยพระพุทธรูป 5 รอย พบว่ามีตัวอย่างการเขียนภาพและงานศิลปกรรมดังนี้ คือ 1) ภาพพระพุทธรูปทรงเครื่องหน้านมทาเขียนจำนวน 2 ภาพซึ่งมีรูปแบบทางศิลปะที่ต่างกัน ภาพแรกเขียนรอยพระบาทเป็นรูปเกาะอยู่กลางแม่น้ำมีฝูงปลาแหวกว่าย มีตัวอย่างงานจิตรกรรมและประติมากรรม เช่น จิตรกรรมที่ตำหนักพระพุทธโฆษาจารย์ วัดพุทธไสยาสน์ พระนครศรีอยุธยา วัดเกาะแก้วสุทธาราม เพชรบุรี ปูนปั้นวัดกระพ้อม สมุทรสงคราม ส่วนภาพเขียนรอยพระพุทธรูปมีขนาดเล็กและอยู่แวดล้อมซึ่งน่าจะมีความสัมพันธ์กับพม่าตั้งแต่ศิลปะอวสานลงมา พระพุทธรูปทรงเครื่องหน้านมทาจะแวดล้อมไปด้วยพญานาคล้อมรอบเสมอ ดังตัวอย่างที่เขาสัตตอประเทศเมียนมาร์ 2) ภาพรอยพระพุทธรูปสระบุรีหรือรอยพระพุทธรูปทอดเขาสวรรณบรรพต ถือว่าเป็นรอยพระบาท ณ เขาสัจจพันธคีรี เขียนภาพฤาษีมีการรอยพระพุทธรูปมีตัวอย่างการเขียนภาพเช่นที่ วัดเกาะแก้วสุทธาราม เพชรบุรี มีตัวอย่างงานประติมากรรมรอยพระพุทธรูปอยู่ในพระมณฑป วัดบางกระพ้อม อำเภอมวกเหล็ก สมุทรสงคราม

2.7. การเขียนจิตรกรรมฝาผนังทศชาติ พบว่ามีตัวอย่างการเขียนภาพดังนี้ คือ 1) ภาพเทมียชาดก ปรากฏมีตัวอย่างที่วัดบางยี่ขัน กรุงเทพฯ 2) ภาพพระมหาชนกมีตัวอย่างที่วัดหนองพุทธาราม สุพรรณบุรี 3) ภาพสุวรรณสามชาดก ในวัดอื่นที่มีมาก่อน ปรากฏนิยมเขียนเพียงตอนเดียวอาทิเช่น ตอนพระราชาปิณฑกทอดพระเนตรเห็นสุวรรณสามได้โง่คันศรยิงไปยังสุวรรณสามด้วยความเข้าใจผิด ปรากฏตัวอย่างที่วัดบางยี่ขัน กรุงเทพฯ ตอนทูลดาบสและปาริชาติดาบสินี บิดามารดาของสุวรรณสามรำไห่เมื่อได้ยินข่าวสุวรรณสามตาย พระราชาปิณฑกนั่งโศกเศร้าเสียใจ พบตัวอย่างที่วัดเครือวัลย์วรวิหาร กรุงเทพฯ 4) การเขียนภาพเนมิราชชาดก โดยเขียนภาพพระมาลัยปางนรกภูมิและสตรีสูงศักดิ์ท่านหนึ่งอยู่ท่ามกลางผู้ที่ถูกรังแกและทำท่าเหมือนกำลังสั่งสอนคน มีตัวอย่างการเขียนภาพที่วัดโรงเข้ เพชรบุรี 5) การเขียนภาพมโหสถชาดก การเขียนในจิตรกรรมแหล่งอื่น ๆ ตอนที่นิยม คือ ตอนมโหสถดบ่าแก้วภูพราหมณ์ มีตัวอย่างสำคัญที่จิตรกรรมฝาผนังวัดสุวรรณาราม กรุงเทพฯ หรืออีกตัวอย่างคือ ฉากการทำสงครามระหว่างกันของมโหสถและกองทัพของพระวิเทหราช ดังตัวอย่างเช่นที่ วัดบางยี่ขัน วัดคงคารามราชบุรี วัดไพชยนต์พลเสพย์ราชวรวิหาร สมุทรปราการ 6) การเขียนภาพภริยัตตชาดก ตอนพราหมณ์อาลัมพายนร่ายมนต์ใส่พระภริยัตตที่กำลังจำศีลขัดตัวอย่าง มีตัวอย่างเช่น ที่วัด

สุวรรณาราม กรุงเทพฯ วัดโพชนัดพลเสพย์ราชวรวิหาร สมุทรปราการ วัดหน่อพุทธางกูร สุพรรณบุรี 7) การเขียนภาพพระมหานรทาชค มีตัวอย่างการเขียนมาก่อนที่วัดช่องนนทรี กรุงเทพฯ วัดคงคาราม ราชบุรี วัดโพชนัดพลเสพย์ราชวรวิหาร สมุทรปราการ วัดช่องนนทรี กรุงเทพฯ 8) การเขียนภาพจันทกุมารชค ตอนพระจันทกุมารถูกบูชายันต์และพระสักกเทวราชได้เข้ามาทำลายพิธีด้วยการหักฉัตร มีตัวอย่างเช่น ที่วัดช่องนนทรี กรุงเทพฯ วัดคงคาราม ราชบุรี 9) การเขียนภาพวิหิตูรบัณฑิตชค ฉากพระเจ้าธนัญชัยโอรสเล่นสากกับปุลณกยักษ์ ฉากที่วิหิตูรบัณฑิตขอปุลณกยักษ์กลับบ้านเพื่อไปร่ำลาครอบครัว ก่อนปุลณกยักษ์จะจับตัวไปมีตัวอย่างที่ วัดช่องนนทรี กรุงเทพฯ ฉากปุลณกยักษ์จับวิหิตูรบัณฑิตเหวี่ยงฟาดไปรอบ ๆ ภูเขาหรือฉากผลักวิหิตูรบัณฑิตให้ตกเหว พบตัวอย่างที่วัดบางยี่ขัน กรุงเทพฯ 10) การเขียนภาพเวสสันดรชค กัณฑ์ชื่อนครกัณฑ์ ตอนพระเวสสันดรจะเสด็จนิวัติพระนคร มีตัวอย่างปรากฏที่วัดโบสถ์สามเสน กรุงเทพฯ

3. ผลการวิเคราะห์งานจิตรกรรมฝาผนังอันสะท้อนถึงสังคมและวัฒนธรรมที่วัดหน้าพระธาตุ ตำบลตะคุ อำเภอบึงกุ่ม จังหวัดนครราชสีมา มีดังนี้คือ

3.1 การเขียนภาพพระมาลัย (ภาพที่ 1) สะท้อนชีวิตและสังคมไทย ได้แก่วางความเชื่อทางศาสนาการดำรงชีวิตความเชื่อเรื่องนรก สวรรค์ บาปบุญคุณโทษ มีอิทธิพลต่อการทำความดี เกรงกลัวบาปและความชั่ว ส่งผลต่อธรรมเนียมการกรวดน้ำเพื่อแผ่ส่วนกุศลไปถึงญาติที่ล่วงลับไปแล้ว ประเพณีเทศน์มหาชาติ การสวดพระมาลัย งานศิลปกรรมเรื่องพระมาลัย เช่น สมุดภาพพระมาลัยพระภู ประติมากรรม จิตรกรรมลายรดน้ำ จิตรกรรมฝาผนัง

3.2. การเขียนภาพเรื่องจุลปทุมชคในนิบาตชค (ภาพที่ 2) เน้นเรื่องการบำเพ็ญทานบารมีหรือการให้ของพระโพธิสัตว์ที่แฝงเรื่องราวของชีวิตคู่ในเรื่องของความไม่เชื่อสัจย์หรือการนอกใจของตนด้วยการคบชู้ การเขียนภาพเรื่องจุลปทุมชคเรื่องเดียวเต็มผนังทางด้านทิศใต้ อาจเป็นการสะท้อนหรือต้องการสอนทางธรรมโดยตรงในเรื่องโทษของการนอกใจและการคบชู้ชู้ชายให้แก่ชาวบ้านหรือผู้ที่ได้พบได้เห็นเรื่องราวหรืออีกนัยยะเรื่องราวเหล่านี้อาจเป็นเรื่องที่มักจะเกิดขึ้นจริงเสมอ ๆ ในสังคมไทย ในช่วงเวลานั้นช่างจึงได้เขียนภาพเพื่อเป็นการสะท้อนชีวิตและสังคมของยุคสมัยนั้นก็อาจเป็นไปได้

3.3 การเขียนภาพการปลงสูกะ 10 (ภาพที่ 3) หรือสูกกรรมฐาน จัดเป็น วัตรปฏิบัติของพระสงฆ์หรือจริยวัตรของภิกษุสงฆ์ถือเป็นกิจข้อหนึ่งของพระภิกษุสงฆ์ที่อยู่ใน วัตร 13 ซึ่งปรากฏอยู่ในคัมภีร์วิสุทธิมรรค จัดเป็นเครื่องมือหรือวิธีการที่นำไปสู่ ให้เกิดการพิจารณาความเที่ยงแท้แห่งสังขาร เมื่อร่างกายได้ดับเสื่อมสูญไปแล้ว ทั้งนี้ยังใช้ เป็นเครื่องเตือนใจให้หมั่นทำความดีสร้างบุญสร้างกุศลในขณะที่มีชีวิต

3.4 การเขียนภาพวัตร 13 (ภาพที่ 4) เป็นการสมานวัตรข้ออุดมคติของ พระภิกษุ ซึ่งถือเป็นวิธีแห่งการขัดเกลากิเลสอย่างหนึ่งที่พระพุทธเจ้าได้ทรงอนุญาตให้ ปฏิบัติได้ตามที่พึงใจ ภิกษุได้พึงประพฤติปฏิบัติเพื่อเห็นแก่ความสันโดษ มกน้อย ซึ่งเป็น การกระทำที่ช่วยขัดเกลากิเลส

3.5 การเขียนภาพจิตรกรรมเชิงสังวาส (ภาพที่ 5) มีความสอดคล้องกับ โครงเรื่องจุลปทุมชาติที่มีเรื่องกามราคะเป็นแกนสำคัญ การเขียนภาพอาจเพื่อต้องการ สะท้อนถึงวิถีชีวิตจริงของชาวบ้านในสังคมไทยในช่วงเวลานั้นหรืออาจเป็นเรื่องการ แสดงออกทางอารมณ์ความสนุกสนานของช่าง โดยอาจสื่อได้ถึงเรื่องกิลิสมนุษย์ โลภียธรรม ความเป็นจริงของโลก อันเป็นเรื่องของคติธรรมที่ช่างได้สอดแทรกการสั่งสอนคนด้วยภาพ ซึ่งเป็นกุศโลบายเพื่อสอนธรรมะอีกทางหนึ่ง ด้วยกามราคะนั้นจัดเป็นเครื่องกีดขวาง ทางไปสู่นิพพาน การเขียนภาพกามราคะจึงมุ่งให้เกิดการปลงสังเวช

3.6 การเขียนภาพรอยพระพุทธบาท (ภาพที่ 6-10) สะท้อนถึงสังคมและ วัฒนธรรม ได้แก่ พระราชศรัทธาของพระมหากษัตริย์ไทยต่อการบูชาพระพุทธบาท สระบุรี คติความเชื่อและอันิสงค์การไหว้พระบาทสระบุรีทำให้ไม่ตกนรก ประเพณีการ “ไปพระบาท” ประเพณีไหว้พระบาทแทน

3.7 การเขียนภาพทศชาติชาดก (ภาพที่ 11-23) ได้สะท้อนถึงสังคมและ วัฒนธรรม คือ ชาดกได้สอนคติธรรมในรูปแบบนิทานทำให้เข้าถึง เข้าใจง่ายสำหรับผู้ ที่ศรัทธาในพระพุทธศาสนา นิทานชาดกมีผลต่อการรับรู้ทางด้านภูมิศาสตร์และ ประวัติศาสตร์อินเดีย งานวรรณกรรมทางพุทธศาสนา วรรณกรรมพื้นบ้าน นิทาน ตำนาน งานศิลปกรรม ได้แก่ จิตรกรรม ประติมากรรม นาฏยลีลา มหาชาติชาดกมีผลต่อประเพณี การเทศน์มหาชาติพระราชพิธีในราชสำนัก ประเพณีในท้องถิ่นในภาคต่าง ๆ

3.8 การเขียนการนุ่งผ้าถุงแบบหญิงมอญ (ภาพที่ 26) ได้สะท้อนถึงวัฒนธรรมของคนมอญในพื้นที่ ตำบลตะคุ อำเภอบึงสามพัน จังหวัดนครราชสีมาที่อาจมีความผูกพันหรือมีการมาตั้งรกรากอพยพเคลื่อนย้ายมาในพื้นที่นี้ สอดคล้องกับการเขียนภาพจุลปทุมชาดกที่จัดว่าเป็นที่นิยมในชุมชนคนมอญ

3.9 การเขียนภาพชีวิตประจำวันสะท้อนสังคมและวัฒนธรรม เช่น

3.9.1 การละเล่นของไทย การตีไก่หรือชนไก่ (ภาพที่ 27) จัดเป็นกิจกรรมสันทนาการเพื่อสร้างความสนุกสนานอย่างหนึ่ง ในวิถีของชุมชนไทยสังคมเกษตรกรรมของไทยเป็นกิจกรรมที่สร้างความสัมพันธ์ของคนในชุมชนเพื่อการพบปะสังสรรค์ ชี้นำส่งเมืองเป็นการละเล่นหรือกีฬาพื้นเมืองเก่าแก่ที่นิยมเล่นกันในหมู่เด็กชาย สะท้อนวิถีทางชีวิตทางสังคมของผู้คนที่ยังมีการปกครองในระบบเจ้าขุนมูลนาย มีระบบของเจ้าเมืองในอดีตที่มีอำนาจเหนือผู้คนคอยสั่งการ ตัดสินความ และช่วยเหลือผู้คน สะท้อนถึงการเดินทางขนส่งด้วยม้าของในแต่ละพื้นที่

3.9.2. การใส่จับบั้ง ใช้สวมใส่เพื่อปกป้องป้องกันอวัยวะของเด็กโดยใช้ผูกที่ปั้นเอว (ภาพที่ 30)

3.9.3. ยานพาหนะต่าง ๆ เช่น เรือสำเภาใช้เป็นเรือที่ใช้ในการค้าขาย และออกทะเลในระยะเวลาทางไกลได้ เรือเก๋ง (ภาพที่ 28) มีไว้สำหรับเจ้านาย ขุนนางหรือพระที่มีสมณศักดิ์ได้ใช้ เป็นเรือที่สะท้อนชีวิตผู้คนในสังคมที่ประกอบด้วยระดับชนชั้นที่หลากหลายทั้งชนชั้นสูง พวกข้าทาส บริวาร ชาวบ้าน สิ่งของเครื่องใช้เป็นสิ่งที่บ่งบอกสถานะทางสังคมทำให้เข้าใจชีวิตของผู้คนในชุมชนได้มากขึ้น เกวียน เป็นพาหนะที่เกี่ยวข้องในวิถีชีวิตของสังคมเกษตรกรรมในชนบท เพราะเกวียนช่วยทุ่นแรงผู้คนในการเดินทาง สามารถบรรทุกขนส่งสินค้าและต้อนวัวควายเพื่อไปขาย

3.9.4. ข้าวของเครื่องใช้ เช่น รมแบบตะวันตก (ภาพที่ 31) นาฬิกาแขวนแบบฝรั่ง (ภาพที่ 32) ซึ่งเป็นข้าวของเครื่องใช้ที่ได้รับอิทธิพลมาจากตะวันตกเป็นวัฒนธรรมสมัยใหม่ที่แพร่เข้ามาในไทย

3.9.5. ภาพวิถีชีวิตของคนที่ทำผิดซึ่งถูกจองจำด้วยโซ่คานา (ภาพที่ 30) สะท้อนบทลงโทษสถานเบาจากความผิด คือ ผู้ร้ายลักเรือ เกวียน โค กระบือ ไล่ลงโทษไว้หน้าคุก สะท้อนการทำผิดของสังคมในสมัยนั้น

3.9.6. ประเพณีการโปรยทาน (ภาพที่ 33) สืบเนื่องมาจากความเชื่อเรื่อง ต้นกล้วยพฤกษ์เป็นต้นไม้ที่เกิดจากพุทธานุภาพทางพุทธศาสนาเชื่อว่าสามารถที่ขอสั่งใด จะให้ผลแห่งความสำเร็จความสมปรารถนา จึงมีประเพณีจัดทำต้นไม้ขึ้นเพื่อให้มีการ ทิ้งทานในงานหลวง ต่อมาจากรธรรมเนียมของราชสำนัก ได้เข้ามาสู่ประชาชนคนทั่วไป ในรูปของการ "โปรยทาน" โดยใช้เหรียญโปรยทานงานพิธี เช่น งานบวช งานศพ เป็นต้น มักกะลือผลหรือนารีผล (ภาพที่ 34) เป็นต้นไม้ที่เกิดในป่าหิมพานต์ในชมพูทวีป ปราภฏใน เรื่อง "ไตรภูมิ" ตามคติศาสนาพุทธ เมื่อออกลูกออกผลจะเป็นรูปหญิงสาว มีรูปร่างหน้าตา ทรวดทรงที่สวยงาม หากผลสุกเต็มที่จะเหมือนหญิงสาวอายุราว 16 ปี เป็นที่ปรารถนา ของพวกราชา วิศวธร คนธรรพ์ นักสิทธิ์

อภิปรายผลการวิจัย

1. รูปแบบทางศิลปะและประติมานวิทยา (การตีความภาพเล่าเรื่อง) ของภาพ จิตรกรรมอุโบสถวัดหน้าพระธาตุ ตำบลตะคุ อำเภอปทุมธานี จังหวัดนครราชสีมา มีดังนี้คือ

1.1 ผลวิจัยภาพจิตรกรรมฝาผนังผนังสกัดด้านนอกพระอุโบสถ เขียนภาพ พระมาลัยปางเทวภูมิ ได้มีการเพิ่มฉากภาพเนมิราชชาดก ตอนไปเทวภูมิเข้ามาเพิ่มเติม สอดคล้องกับพงศาวดาร พุทธศาสน์ว่า ในงานวิจัยเรื่อง ภาพจิตรกรรมฝาผนังที่วัดหน้าพระธาตุ อ.ปทุมธานี จ.นครราชสีมา (Nuengsawat, 1983, pp. 6-12) ที่กล่าวถึงจิตรกรรมฝาผนัง สกัดด้านนอกมีการเขียนภาพเนมิราชชาดกด้านมุมขวาและกล่าวถึงเจดีย์จุฬามณีและ สวรรค์ชั้นดาวดึงส์แต่ไม่ได้ระบุว่า เป็นเรื่องพระมาลัย แต่ผู้วิจัยได้ศึกษาวิจัยตามคัมภีร์ มาลัยสูตรซึ่งจัดว่าเป็นพระสูตรนอกพระไตรปิฎก (Yupho, 1981, pp. 12) การเขียน เจดีย์จุฬามณีบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ สื่อถึงเรื่องพระมาลัยเหาะไปบูชาพระเจดีย์จุฬามณี บนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ จัดเป็นภาพพระมาลัยปางเทวภูมิ แต่ทั้งนี้ได้มีฉากเนมิราชเพิ่ม เข้ามาด้วยและพบว่างานจิตรกรรมภาพพระมาลัยมีการเขียนตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนต้นพุทธ ศตวรรษที่ 23 ที่ตำหนักพระพุทธโฆษาจารย์ วัดพุทไธสวรรย์ พระนครศรีอยุธยา (Boisselier, 1983, pp. 45-56. ; Division of the National Museum, 1992, p. 126) แต่ในสมัยตั้งแต่รัชกาลที่ 4 ถึง พ.ศ. 2500 จะนิยมเขียนเรื่องพระมาลัยสอดแทรกเขียน

ร่วมอยู่ในวรรณกรรมทางพุทธศาสนาอีกหลายเรื่อง หากวรรณกรรมเรื่องนั้นเกี่ยวข้องกับนรกและสวรรค์ ได้แก่ ภาพพุทธประวัติตอนเสด็จลงจากดาวดึงส์ ภาพพุทธประวัติตอนแบ่งพระบรมสารีริกธาตุ ภาพเวสสันดรชาดก ภาพเนมิราชชาดก เป็นต้น (Silpanon, 2010, p. 125) ที่น่าสนใจคือการเขียนเรื่องพระมาลัยที่วัดหน้าพระธาตุได้มีเรื่องราวของเนมิราชชาดกเข้ามาแสดงร่วมด้วย

1.2 ผลวิจัยภาพจิตรกรรมฝาผนังทางทิศใต้ของอุโบสถ เขียนภาพจากนิบาตชาดกเรื่อง จุลปทุมชาดก โดยเขียนเต็มผนังอุโบสถทางทิศใต้ด้านขวาของพระประธาน พบว่ามีความนิยมเขียนในช่วงปลายรัชกาลที่ 3-รัชกาลที่ 4 ซึ่งปรากฏและพบทั้งวัด ที่อยู่ในและภายนอกราชอาณาจักรกรุงเทพฯ (Phongsooksawat, 2007, pp. 60-65) มักนิยมเป็นอย่างมากในหมู่ชาวมอญและชาวลาว (อีสาน) (Leksukhum, 2005, p. 268) การเขียนภาพจุลปทุมเรื่องเดียวเต็มผนังทางด้านทิศใต้ ขณะที่เขียนเรื่องทศชาติชาดกที่มีเนื้อหาสำคัญกว่าของพุทธศาสนากลับเขียนโดยแบ่งสัดส่วน 10 เรื่อง เขียนผนังทางด้านทิศเหนือ 6 เรื่องและทิศตะวันออก 4 เรื่อง ดังนั้นการเขียนภาพเรื่องจุลปทุมชาดกวัดหน้าพระธาตุนี้จึงน่าจะมียะทางสังคมและวัฒนธรรมอาจเป็นการสะท้อนหรือต้องการสอนธรรมโดยทางตรงในเรื่องโทษของการนอกใจและการคบชู้ชู้ชายให้แก่ชาวบ้านหรือผู้ที่ได้พบได้เห็นเรื่องราวหรืออีกนัยยะเรื่องราวเหล่านี้อาจเป็นเรื่องที่มักจะเกิดขึ้นจริงเสมอๆในสังคมไทยมาาก่อนดังตัวอย่าง เช่น ในประวัติศาสตร์สมัยรัตนโกสินทร์ในพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 1-4 ฉบับเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ (ข้า บุนนาค) พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขาและพระราชพงศาวดารกรุงธนบุรี ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) ได้ปรากฏเรื่อง ความผิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างหญิงกับชาย การไม่ซื่อสัตย์ การนอกใจและการคบชู้ชู้ชายของคนชั้นสูง อาทิเช่น เจ้าจอม พระสนม หม่อมห้ามหลายกรณี Chaophraya Thiphakonwong, 2012, pp. 501,503,1705; Royal chronicles of Krung Thonburi, Phan Chantanumat edition (Choem), 1973, p. 556; Somdet Phrachaoborommawongthoe Krom Phraya Damrongratchanuphap, 1999, pp. 308-309) และการเขียนภาพการปลงอสุภะ 10 และชุดงศวัตร บริเวณช่องบานแผละระหว่างหน้าต่าง ซึ่งเป็นการเพ่งพิจารณาถึงสังขารร่างกายความเป็นจริงแห่งร่างกาย

ที่ไม่เที่ยงไม่สวยงาม และเป็นสิ่งสมของสิ่งสกปรก เช่น น้ำเหลือง น้ำเลือด น้ำหนอง เสมหะ เป็นต้น การพิจารณาการเพ่งมองเจริญสติทำให้ผู้ที่เจริญสุกกรรมฐานมีอันสงส์ ทำให้บรรเทาการระคายคลั่งและการสอนให้ลดความกำหนัดในการคบผู้ชู้ชาย การกระทำผิดเรื่องเพศ ลดการยึดติดหลงใหลในรูปร่างหน้าตาทรุดทรนงที่สวยงามเป็นการสอนธรรมะที่เชื่อมโยงอย่างชาญฉลาดกับเนื้อเรื่องหลักเรื่องจุลปทุมชาดกได้เป็นอย่างดี

1.3 ผลวิจัยภาพจิตรกรรมฝาผนังทางทิศตะวันตกของพระอุโบสถ จิตรกรรมภาพพระพุทธรูป 5 รอย พบว่าในราวพุทธศตวรรษที่ 19 อิทธิพลของพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์เข้ามาสู่ดินแดนไทยและพม่า ทำให้ความเชื่อเรื่องรอยพระพุทธรูปในลังกาก็เข้ามาด้วย โดยเฉพาะรอยพระพุทธรูปที่ยอดเขาสุมนกูฏที่เชื่อว่ามีคุณศักดิ์สิทธิ์ได้มีการจำลองรอยพระพุทธรูปเหนือภูเขาในสุโขทัยถึง 4 แห่ง มีประเพณีการสร้างและเคารพบูชา รอยพระพุทธรูปยังคงสืบทอดมาที่สมัยอยุธยา ครั้นสมัยพระเจ้าทรงธรรมได้มีคณะสงฆ์จากกรุงศรีอยุธยาได้เดินทางไปนมัสการรอยพระบาทที่เขาสุมนกูฏในลังกา แล้วจึงได้ทราบจากทางลังกาว่าในสยามมีรอยพระพุทธรูปเช่นเดียวจนทำให้ในเวลาต่อมาได้พบรอยพระพุทธรูปสระบุรีหรือรอยพระบาทบนเขาสุวรรณบรรพต ซึ่งทางไทยได้สถาปนาเป็นรอยพระบาท ณ เขาสังฆพันศิริ ในขณะที่ประเทศพม่าก็ได้ค้นพบรอยพระพุทธรูปที่ริมลำธารของเขเวเสตต่อในมินบู สมัยอังวะและสถาปนาให้เป็นรอยพระพุทธรูป ริมฝั่งแม่น้ำนัมมทา ทั้งสองที่ล้วนมีคติความเชื่อมาจากอรรถกถาปุณณโณวาทสูตรเช่นเดียวกัน (Chutiwong, 1990, p. 31)

1.4 ผลวิจัยภาพจิตรกรรมฝาผนังเรื่องทศชาติชาดกในวัดหน้าพระธาตุ การเขียนภาพส่วนใหญ่จะเลือกเขียนตอนที่นิยมในแหล่งอื่น ๆ ด้วย เช่น ภาพเทมียชาดกคือตอนที่พระเจ้ากาสิกราชพระราชบิดาของพระเทมียได้ทรงสั่งให้นายสุนันท์นำพระเทมียไปปลงพระชนม์และฝัง ภาพมหายานกชาดก คือ ตอนพระมหายานกแหวกว่ายอยู่ในมหาสมุทร นางมณีเมขลากำลังเหาะมาอุ้มพระมหายานก ภาพสุวรรณสามชาดก คือ ตอนพระราชาปิลิกขโก่งคันธริ่งไปยังสุวรรณสามด้วยความเข้าใจผิด ภาพกฐิตชาดก คือ ตอนอาลัยพยาน์สาธยายมนต์จับพระกฐิต์ตกลงตะกร้า ภาพจันทกุมารชาดก คือ ตอนที่พระจันทกุมารจะถูกบูชายันต์และท้าวสักกเทวราชลงมาหักฉัตรล้มพิธี ภาพวิฑูรย์บัณฑิตชาดก คือ ตอน

พระเจ้าธนัญชัยโกรพล่นสกากับปุลณกยัักษ์ และตอนปุลณกยัักษ์จับวิหุรบัณทิตเหวียง
พาดไปรอบ ๆ ภูเขา

1.5 ผลวิจัยภาพจิตรกรรมฝาผนังเรื่องการแต่งกาย ทรงผมและเครื่องประดับภาพ
จิตรกรรมฝาผนังเรื่องทศชาติชาดกในวัดหน้าพระธาตุ คือการแต่งกายของกษัตริย์หรือ
ตัวหลักของเรื่องในนิยายชาดก ทศชาติชาดก พระมาลัย ภาพรอยพระพุทธรบาท 5 รอย
เป็นการวาดภาพตามคติและยึดตามกรรมวิธีชนบดั้งเดิมของจิตรกรรมไทยประเพณี คือ
การวาดภาพแบบอุดมคติ ไม่มีลักษณะเหมือนจริง ภาพกษัตริย์หรือตัวหลักจะมีลักษณะ
เหมือนกัน คือ สวมมงกุฏ มีเครื่องทรง เช่น ทองพระกร ธาตุพระกร กรองคอ สังวาล พาหุรัด
การนุ่งผ้าจีบยาวถึงข้อเท้าและอยู่ในลีลาแบบนาฏลักษณ์ ซึ่งสอดคล้องกับเสมอ อนูรัตน์
วิชัยกุล ในงานวิจัยเรื่อง การศึกษาเครื่องแต่งกายจากภาพจิตรกรรมฝาผนังโบสถ์ วัดหน้า
พระธาตุ อำเภอปงกชชัย จังหวัดนครราชสีมา ที่กล่าวถึงเรื่องการแต่งกายของเทวดา
นางฟ้า กษัตริย์ ส่วนมากเครื่องทรงจะคล้ายการแต่งตัวของละครมีขลุ่ยมวงกุฏ กรอบหน้า
กรรเจียก สายสังวาล เป็นต้น (Anurutanavichaikul, 1993, p. 79) และในงานวิจัยของ
เสมอยังได้กล่าวถึงเครื่องแต่งกายทหารในภาพจิตรกรรมด้วยแต่ไม่ได้กล่าวว่าเป็น
เครื่องแบบทหารแบบตะวันตก (Anurutanavichaikul, 1993, p. 82) ซึ่งในงานของผู้วิจัย
ที่ได้ศึกษาวิจัยพบว่าการแต่งกายด้วยเครื่องทหารแบบตะวันตก ที่มาจากพระราช
กำหนดเครื่องแต่งตัวทหารราบ ร.ศ.116 (พ.ศ. 2440) สำหรับทหารราบ มาตรา 7 และ
ทหารระดับผู้บังคับบัญชา (Division of the National Museum, 1992, p. 33) ตรงกับ
สมัยรัชกาลที่ 5

1.6 ผลวิจัยภาพจิตรกรรมฝาผนังเรื่องชีวิตความเป็นอยู่ สังคมวัฒนธรรม ได้แก่ การ
ทอดแหหาปลา การใช้เบ็ดเพื่อหาปลา การไปต้อนก การไถนา การตักน้ำหาปลาใส่ชะลอม การ
ประกอบอาหารด้วยกระทะ การเลี้ยงนกในกรง การตีไก่หรือชนไก่ ขี่ม้าส่งเมือง การเล่นว่า
จูฬา ภาพเสพสังวาส พาหนะเดินทาง ได้แก่ เรือสำเภา เรือเก๋ง เกวียน สอดคล้องกับศุภชัย
สิงห์ยะบุชัย ในงานวิจัยเรื่อง จิตรกรรมฝาผนังพุทธอุโบสถอีสาน ในบริบทสังคมวัฒนธรรม
ท้องถิ่นสมัยประเทศสยาม ที่กล่าวถึงสังคมวัฒนธรรมท้องถิ่นในจิตรกรรมฝาผนังวัดหน้า
พระธาตุ ได้แก่ การทำนา หาปลา การละเล่น (Singyabuth, 2017, p. 46) ศิลป์ พิระศรี

ในหนังสือ วิวัฒนาการแห่งจิตรกรรมฝาผนังของไทย สถานภาพจิตรกรรมและสารบาณภาพ จิตรกรรมฝาผนังในหอศิลปะ ที่กล่าวถึงภาพเกวียนเทียมวัว การเล่นชนไก่ ภาพเสฟสังวาส (Bhirasri, 1959, p. 63) ซึ่งในวิจัยนี้ได้พบเพิ่มเติมว่า มีภาพการเล่นว่าวจุฬา ทั้งนี้ว่าวจุฬา มีปรากฏมาตั้งแต่สมัยพระเพทราชา (The Fine Arts Department, 1973, pp. 138-139) แต่อย่างไรก็ตามความนิยมเล่นในหมู่ประชาชนคนทั่วไป น่าจะเริ่มราวสมัยรัชกาลที่ 5 ด้วยมีการเล่นว่าวพนันระหว่างว่าวจุฬาและว่าวปักเป้าถวายหน้าพระที่นั่งหลายครั้งโดยครั้งสำคัญ คือการเล่นถวายหน้าพระที่นั่งในการฉลองสมโภช การตั้งกรมสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าเยาวมาลย์นฤมล ในพุทธศักราช พ.ศ.2449 (Kootiem, 2011, p. 82) จึงทำให้ประชาชนรู้จักว่าวจุฬามากขึ้น นอกจากนี้ภาพเรือเก่งหรือเรือแจวที่ได้ติดตั้งหลังคา เป็นประทุนแบบจีน มีไว้สำหรับเจ้านาย ขุนนางหรือพระที่มีสมณศักดิ์ได้ใช้ ซึ่งมีอีกชื่อว่า เรือมาดเก่ง มีหลักฐานได้กล่าวถึงเรือมาดเก่งไว้ว่า “พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดการเสด็จฯ ไปตามหัวเมื่อน้อยใหญ่ภายนอกพระนครทั้งนี้เพื่อโปรดจรรหาการปกครองตามหัวเมือง บางครั้งอาจเป็นการเสด็จฯ ไปเพื่อทรงสำราญพระอิริยาบถหรือที่เรียกว่า เสด็จประพาสต้น ในการนี้ ทรงโปรดเกล้าฯ ให้จัดการเสด็จฯ เป็นไปอย่างเรียบง่ายกว่าการเสด็จประพาสอย่างเป็นทางการและโปรดไม่ให้มีตราสั่งหัวเมืองให้จัดเตรียมสถานที่เพื่อประทับแรมด้วยไม่มีให้ผู้รู้จักพระองค์ (Thai Youth Encyclopedia, n.d.)

1.7 จากผลการวิจัยเรื่องภาพสะท้อนสังคมและวัฒนธรรมในจิตรกรรมฝาผนัง อุโบสถวัดหน้าพระธาตุ ตำบลตะคุ อำเภอบึงกุ่ม จังหวัดนครราชสีมา สรุปจากหลักฐานทางจิตรกรรมทั้งหมดสรุปว่า น่าจะมีการเขียนภาพตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4-5 เนื่องจากมีหลักฐานทางรูปแบบศิลปะที่สำคัญบ่งบอกได้แก่ เรื่องการเขียนพระมาลัยปางนรกภูมิที่มีวรรณกรรมพุทธศาสนาเรื่องนิมิตราชชาดกและสุบินกุมารเข้ามาเขียนร่วมด้วย การเขียนภาพจุลปทุมชาดก การปลงอสุภะ 10 จตุตควัตร ที่มีความนิยมและเริ่มชัดเจนในสมัยรัชกาลที่ 4 เป็นต้นไป ส่วนภาพจิตรกรรมที่สันนิษฐานว่าจะแสดงเรื่องราวของวิถีชีวิตสังคมและเหตุการณ์ที่สะท้อนในสมัยรัชกาลที่ 5 ได้แก่ ภาพเรือเก่งจีน การแต่งกายเครื่องแบบทหารแบบตะวันตก การเล่นว่าวจุฬา

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1. สืบเนื่องมาจากผลวิจัยพบว่ามีการเปลี่ยนแปลงศิลปะในการเขียนภาพเนมิราชชาดกที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับฉากของเรื่องราวของนรก จึงทำให้ผู้วิจัยสนใจในการศึกษาค้นคว้าเฉพาะเรื่องนรกที่ปรากฏในฉากภาพเนมิราชชาดกในจิตรกรรมภาคอีสานและภาคอื่นด้วย
2. จากผลวิจัยพบว่ามีการเขียนภาพพระพุทธรูปที่แม่น้ำน่านมมหา จำนวน 2 ภาพ แต่ขาดการเขียนภาพพระพุทธรูป ณ เขาสุมนัญญาในลังกาที่จัดเป็นพระพุทธรูปที่สำคัญ ซึ่งในประเด็นนี้ผู้วิจัยมีความสนใจเป็นพิเศษและจะได้ค้นคว้าวิจัยต่อไปในอนาคต

เอกสารอ้างอิง

- Anurutanavichaikul, S. (1993). *A Study of the costumes in Mural painting at Wat Na Phra That, Amphoe Puk Thong Chai, Nakhon Ratchasima*. (Master's Thesis). Srinakharinwirot University, Maha Sarakham.
- Bhirasri, S. & Yupho, T. (1959). *The Origin and Evolution of Thai Murals: Edifices Containing Murals*. Bangkok: Fine Arts Department.
- Boisselier, J. (1976). *La peinture en Thailand*. Fribourg: Office du Livre.
- Boisselier, J. (1983). *The schools of painting*. Trans. Sonthiwan Indralib. Faculty of Archaeology: Silpakorn University.
- Chutiwong, N (1990). *Roi phraphutthabat nai sinlapa 'Echia Tai lae 'Echia 'Akhane*. Bangkok: Samnakphim Muang Boran.
- Division of the National Museum. (1992). *Uniform evolution*. Bangkok: Amarin Print Group.
- Kootiem, B. (2011). Old pictures - tell the past: Thai kites. *Finearts*, 54(2), 77-95.
- Leksukhum, S. (2005). *Thai painting during the reign of King Rama III*. Bangkok: Muang Boran.
- Neungsawat, P. (2007). *The murals painting at Wat Na Phra That, Puk Thong Chai District, Nakhonratchasima Province* (Bachelor's Theses). Silpakorn University, Bangkok.

- Phongsooksawat, W. (2007). Culla-Paduma Jataka: Observation of its Roles and Preferences the Mural Paintings of Reign of King Rama IV, *Muang Boran Journal*, 33(3), 59-69.
- Royal chronicles of Krung Thonburi, Phan Chantanumat edition (Choem). (1973). Nonthaburi: Samnakphim Sripanya.
- Silpanon, D. (2010). *Kæ roi Phra Malai*. Nonthaburi: Museumpress.
- Singyabuth, S. (2017), Murals in Buddhist Temples of Isan in the Local Social Cultural Context of Siam Nation State. *The journal of social communication innovation*, 5(2), 41-50.
- Somdet Phrachaoborommawongthoe Krom Phraya Damrongratchanuphap. (1999). Royal Chronicle, Royal Manuscript Edition. Bangkok: Krom Sinlapakon.
- Thai Youth Encyclopedia. (n.d.) *Thai boats*. Retrieved from <https://www.saranukromthai.or.th/sub/book/book.php?book=39&chap=3&page=t39-3-infodetail03.html>.
- Thamrungraeng, R. (2008). *Historical Perspectives and Methodological Approaches Concerning the Discipline of Thai Art History*. Bangkok: Muang Boran.
- The Fine Arts Department. (1999). *Royal Chronicle, Royal Manuscript, Volume 2*. Bangkok: Samnakphim Khlang Witthaya.
- Thiphakonwong, K. (2012). *Royal Chronicle of Rattanakosin Rama 1-4, Chao Phraya Tipakomwong (Kham Bunnag) edition*. Nonthaburi: Samnakphim Sripanya.
- Yupho, T. (1981). *Tamnan thet Mahachat*. Bangkok: Samnak Lekhathikan Nayok Ratthamontri.

การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในเขตย่านเมืองเก่า อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย กับการเป็นเมืองที่ยั่งยืน

A Study of Local History in Old Town,
Mae Chan District, Chiang Rai Province, as a Sustainable City

นกรินทร์ น้ำใจดี¹

Nakarin Namjaidee

E-mail: Nakarinja@hotmail.com

Received: July 14, 2022

Revised: June 7, 2023

Accepted: June 8, 2023

¹ อาจารย์ประจำแผนกวิชาการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรม สาขาวิชาสังคมศาสตร์ สำนักวิชาสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย
Lecturer in Cultural Resource Management, Social Sciences, School of Social Sciences, Chiang Rai Rajabhat University

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1. เพื่อศึกษา สํารวจ รวบรวมองค์ความรู้ทางด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ในพื้นที่เขตเทศบาลแม่จัน เพื่อจัดทำเป็นแผนที่แหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรมในเขตย่านเมืองเก่าแม่จัน 2. เพื่อเผยแพร่ให้สาธารณชนได้ทราบและสนใจเข้าไปเรียนรู้ งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้แนวคิดการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น แนวคิดจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรม แนวทางแผนที่แหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรม ด้วยวิธีการการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์วัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น การศึกษาข้อมูลจากการออกภาคสนาม ได้แก่ การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม และนำข้อมูลไปจัดทำเอกสารระบุความสำคัญ ใช้เกณฑ์ประเมินความสำคัญของแหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรม 5 กลุ่ม ได้แก่ คุณค่าเชิงเศรษฐกิจ คุณค่าเชิงหน้าที่ใช้สอย คุณค่าเชิงการศึกษา คุณค่าเชิงสังคม และคุณค่าเชิงการเมือง ผลการศึกษาแบ่งเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นแม่จัน 4 ช่วง ดังนี้ ช่วงที่ 1 ก่อนยุคพื้นเมืองเชียงแสน ช่วงที่ 2 การเป็นแขวงเชียงแสน ช่วงที่ 3 การย้ายแขวงเชียงแสน สู่การยกฐานะเป็นอำเภอแม่จัน ช่วงที่ 4 การตัดถนนพหลโยธิน ขุมทางค้าข้าว กับแม่จันปัจจุบัน และพัฒนาเป็นแผนที่ทรัพยากรทางวัฒนธรรม 14 แหล่ง ได้แก่ 1. เหมืองฮ่อ 2. ตลาดเทศบาลแม่จัน 3. มูลนิธิสาธารณกุศลสงเคราะห์แม่จัน 4. ร้านกาแฟลุงพัฒน์ 5. ตลาดติดาพร 6. ย่านกองเฝ้า 7. โรงเรียนบ้านแม่จัน 8. โรงภาพยนตร์แม่จันราม่า 9. ที่ว่าการอำเภอแม่จัน 10. วัดป่าบัง 11. ตลาดนวลจันทร์ 12. ย่านกองเจี้ยว 13. วัดกาสา 14. ร้านเดชาศิลป์ ส่วนที่ 2 การเผยแพร่แก่สาธารณชน 3 รูปแบบ คือ การจัดทำหนังสือเล่มเล็ก การจัดเวทีเสวนา และ การจัดนิทรรศการเคลื่อนที่ร่วมกับเทศบาลตำบลแม่จัน และพบข้อค้นพบต่อความยั่งยืนของย่านเมืองเก่าแม่จัน 3 ด้าน คือ 1. ความสามารถในการระบบเหมืองฝายที่เข้มแข็ง 2. เมืองแม่จันสามารถเก็บรักษาสีงแวดล้อมทางวัฒนธรรมอย่างมีประสิทธิภาพ 3. ประชาสังคมย่านเมืองเก่าแม่จันมีการรวมกลุ่มที่เข้มแข็ง

คำสำคัญ: ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นแม่จัน แผนที่ทรัพยากรวัฒนธรรมท้องถิ่น เมืองยั่งยืน

Abstract

The research objectives are 1) to study, explore, collect knowledge on local history in the area of Mae Chan municipality in order to create a cultural resource map in Mae Chan old town area; and 2) to disseminate the knowledge and interest in learning. This qualitative research uses the concept of studying local history, the concept of cultural resource management, cultural resource map guidelines, the method of documentary study and research studies related to cultural history and local wisdom. The data from field trips include in-depth interviews, participatory observations and notes from important documents. The 5 criteria used to assess the importance of cultural resources include the economic value, functional value, educational value, social value and political value. The research results are divided into 2 parts. For Part 1, Mae Chan local history can be divided into 4 periods as follows: Period 1 Before the Chiang Saen renaissance, Period 2 Becoming Chiang Saen sub-district, Period 3 Moving Chiang Saen sub-district to be upgraded to Mae Chan district, Phase 4 Phaholyothin Road cutting between the rice trade junction and the present Mae Chan and the development of a map of 14 cultural resources, namely 1. Ho mine; 2. Mae Chan municipal market; 3. Mae Chan public charity foundation; 4. Lung Phat coffee shop; 5. Thidaporn market; 6. Kong Yao area; 7. Ban Mae Chan school; 8. Mae Chan Rama movie theater; 9. Mae Chan district office; 10. Pa Bong temple; 11. Nuan Chan market; 12. Kong Ngjao area; 13. Kasa temple; and 14. Decha Sil Shop. Part 2 includes the dissemination to the public in 3 forms, namely the preparation of a booklet, organizing a forum and organizing a mobile exhibition in collaboration with Mae Chan subdistrict municipality and the findings on the sustainability of Mae Chan old town in

3 aspects: 1) The ability of a strong weir mining system; 2) the effective preservation of Mae Chan city's cultural environment; and 3) a strong union of civil society in Mae Chan old town area.

Keywords: Mae Chan Local History, Local Cultural Resource Map, Sustainable City

บทนำ

อำเภอแม่จันเป็นพื้นที่ทางประวัติศาสตร์หนึ่งในจังหวัดเชียงรายที่มีพัฒนาการมายาวนานนับตั้งแต่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 19-22 มีวิวัฒนาการร่วมสมัยกับการสร้างเมืองเชียงแสน ปรากฏร่องรอยการตั้งถิ่นฐานของผู้คนในเมืองแม่จัน บริเวณทางด้านทิศตะวันออกของเมืองแม่จัน มาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมา ต่อมาในปี พ.ศ. 2101 ล้านนาอยู่ภายใต้อำนาจของพม่าสลับกับการตกอยู่ในอำนาจของกรุงศรีอยุธยา เมืองเชียงรายซึ่งเป็นเมืองลูกหลวงของเมืองเชียงใหม่ ถูกพม่าเข้ามาปกครอง เมืองเชียงแสนและแม่จันมีฐานะเป็นเมืองหน้าด่านสำคัญในการปกครองล้านนาของพม่า ในยุครัตนโกสินทร์ตอนต้น ล้านนาอยู่ในฐานะเมืองประเทศราชของสยาม เกิดการขับไล่พม่าออกจากเชียงแสนได้สำเร็จ กวาดต้อนเอาผู้คนพลเมืองไปอยู่ตามเมืองต่าง ๆ ส่งผลให้เมืองเชียงแสน เมืองแม่จัน เมืองเชียงราย มีสภาพถูกปล่อยทิ้งร้าง

ต่อมาในปี พ.ศ. 2421 ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 พระเจ้าอินทรวชิราธิบดี เจ้าหลวงเชียงใหม่องค์ที่ 7 โปรดเกล้าฯ ให้ เจ้าน้อยอินตะ ขึ้นมาฟื้นฟูเมืองเชียงแสนร้าง บริเวณเมืองแม่จันในปัจจุบัน ส่งผลให้เมืองแม่จันมีความสำคัญในฐานะเมืองที่เป็นจุดศูนย์กลางทางราชการ สถานับการศึกษา ตลาด และคงรักษาสถานะในฐานะชุมทางการค้าซึ่งเป็นแหล่งการค้าข้าวและยาสูบที่สำคัญ เมื่อมีการตัดและขยายถนนสายลำปาง-พะเยา-เชียงราย-แม่สาย และนำไปสู่การขยายและเกิดถนนพหลโยธินขึ้นในปี พ.ศ. 2495 เศรษฐกิจหลักของเมืองแม่จันจึงถูกขับเคลื่อนด้วยการค้าข้าวและยาสูบ โดยมีกลุ่มชาวจีนโพ้นทะเลที่เข้ามาเปิดโรงสีขนาดใหญ่ และโรงบ่มใบยาสูบจำนวนมากในอำเภอแม่จัน ภายหลังจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 เป็นต้นมา การพัฒนาโครงสร้างของเมืองแม่จันเกิดการเติบโตและขยายตัวอย่างรวดเร็ว

มีการขยายตัวเมืองออกไปด้านนอกเมือง ในปัจจุบันภายในย่านตัวเมืองเก่าแม่จัน ในย่าน ถนนไชยบุรี ถนนหิรัญนคร ถนนราชบุรี ถนนนาคพันธุ์ ถนนสิงหนวัต ถนนลาวจกราช พบกลุ่มอาคารราชการ กลุ่มอาคารสถาบันการศึกษา บ้านเรือนอยู่อาศัยสถาปัตยกรรม พื้นถิ่น และกลุ่มอาคารเรือนแถวไม้ที่สลับกับรูปแบบอาคารสมัยใหม่ ศาสนสถานที่แสดง ถึงความสัมพันธ์ของผู้คนในด้านความเชื่อที่หลากหลายประกอบไปด้วย ศาสนาพุทธ ศาลเจ้า ของกลุ่มชาวจีน ตลอดจนยังคงพบวิถีชีวิตวัฒนธรรม อาหาร ประเพณี พิธีกรรม และ ภูมิปัญญาที่น่าสนใจ มีคุณค่า การศึกษาครั้งนี้ใช้กระบวนการทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ด้วยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการศึกษาเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น การสำรวจแหล่งทรัพยากรวัฒนธรรมที่มีคุณค่า การสัมภาษณ์เชิงลึก การมีส่วนร่วม ทำให้ผู้ศึกษาได้เข้าใจประวัติศาสตร์พัฒนาการย่าน เมืองเก่าแม่จันอย่างลุ่มลึก นำไปสู่การมีส่วนร่วมจากคนในพื้นที่ หน่วยงานราชการ องค์กร ที่เกี่ยวข้อง ในฐานะเจ้าของทรัพยากรทางวัฒนธรรม ประเมินคุณค่าทรัพยากรทาง วัฒนธรรมร่วมกัน จัดทำแผนที่ทรัพยากรทางวัฒนธรรมในพื้นที่เขตย่านเมืองเก่าแม่จัน เพื่อให้คนในพื้นที่ได้รู้จักทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ และตระหนักถึงความสำคัญของ ทรัพยากรทางวัฒนธรรมเหล่านั้น และยังช่วยผลักดันให้พื้นที่ย่านตัวเมืองเก่าแม่จัน กลายเป็นพิพิธภัณฑ์ที่มีชีวิต เป็นแหล่งเรียนรู้ต้นแบบในด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่นต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษา สำรวจ รวบรวม และวิเคราะห์องค์ความรู้ทางด้านประวัติศาสตร์ ท้องถิ่น ในพื้นที่เขตเทศบาลแม่จัน และจัดทำเป็นแผนที่แหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรม ในเขตย่านเมืองเก่าแม่จัน เพื่อส่งเสริมให้คนในพื้นที่ ตื่นตัว และตระหนักถึงคุณค่าของ ทรัพยากรทางวัฒนธรรม อันจะนำไปสู่การอนุรักษ์ พื้นฟู และต่อยอดในอนาคต
2. เพื่อเผยแพร่ให้สาธารณชนได้ทราบและสนใจเข้าไปเรียนรู้ เกี่ยวกับแหล่ง สำคัญทางด้านประวัติศาสตร์วัฒนธรรมที่มีคุณค่าในเขตย่านเมืองเก่าแม่จัน

กรอบแนวคิด

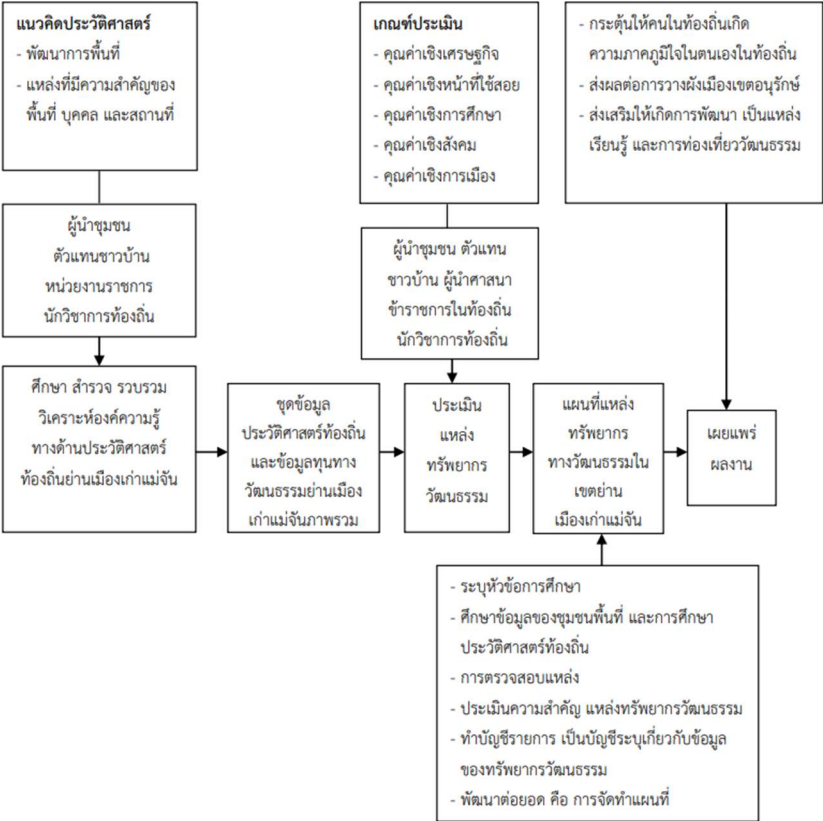
1. การศึกษา สํารวจ รวบรวมและ วิเคราะห์องค์ความรู้ทางด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่นประวัติศาสตร์ ในพื้นที่เขตเทศบาลแม่จัน ใช้กรอบแนวคิดการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เพื่อทำความเข้าใจพัฒนาการทางสังคมของท้องถิ่นให้มากที่สุด โดยให้ความสำคัญและเคารพต่อคนในท้องถิ่น แนวคิดนี้จะเป็นเครื่องมือ ในการช่วยกำหนดความสำคัญของพื้นที่ ที่ถูกกำหนดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ในแผนที่วัฒนธรรม และการเป็น แหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่มีความสำคัญในท้องถิ่น และเป็นการกระตุ้นให้คนในท้องถิ่นเกิดความภาคภูมิใจในตนเองในท้องถิ่น นำไปสู่การอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรวัฒนธรรมในท้องถิ่นของตนเอง

2. การจัดทำแผนที่แหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรมในเขตย่านเมืองเก่าแม่จัน ประกอบด้วยกรอบแนวคิด 2 ส่วน

2.1 การประเมินแหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรม ใช้กรอบแนวคิดการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม (Lertcharnrit, 2011) เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการค้นหา สืบค้น ประเมินความสำคัญของทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่า ซึ่งจะเป็นเครื่องมือหนึ่งในการแสดงเอกลักษณ์ของสังคมหรือชุมชนและสะท้อนถึงพัฒนาการของการดำรงอยู่ของสังคมนั้น ๆ หากไม่ได้รับการจัดการอย่างเหมาะสมก็อาจทำให้สูญหายถูกทำลายลง ซึ่งการประเมินจะช่วยให้ง่ายต่อการจัดลำดับความสำคัญของทรัพยากรวัฒนธรรมว่ามีคุณค่าในมิติใด และสามารถนำไปเป็นแนวทางในการจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรม ที่ระบุความสำคัญของแหล่งทรัพยากรต่อท้องถิ่น และนำไปต่อยอดในมิติด้านการอนุรักษ์ได้ในอนาคต

2.2 การจัดทำแผนที่แหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรมในเขตย่านเมืองเก่าแม่จัน ใช้แนวทางการจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรม (Towinus, 2011) มาเป็นกรอบแนวคิด ดังนี้ 1) ระบุหัวข้อการศึกษา 2) การศึกษาข้อมูลของชุมชนพื้นที่ และการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น 3) การตรวจสอบแหล่งทรัพยากรวัฒนธรรม และการประเมินความสำคัญ ผ่านการสำรวจและเข้าถึงแหล่งทรัพยากรวัฒนธรรม ซึ่งเป็นเครื่องมือที่จะใช้ในการกำหนดความสำคัญของแหล่งทรัพยากรวัฒนธรรม 4) การทำบัญชีรายการ เป็นบัญชีระบุเกี่ยวกับข้อมูลของทรัพยากรวัฒนธรรม ซึ่งจะช่วยในการนำองค์ความรู้ไปกำหนดในแผนที่

ทรัพยากรวัฒนธรรมในพื้นที่ 5) การพัฒนาต่อยอด คือ การจัดทำแผนที่ ส่งผลต่อการวางแผนเมืองเขตนุรักษ์ เพื่อเป็นการกระตุ้นให้คนในท้องถิ่นเกิดความภาคภูมิใจในตนเอง ส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ การท่องเที่ยววัฒนธรรม นำความรู้ไปต่อยอดเป็นโครงการอื่นต่อไป

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิด

Figure 1. Conceptual Framework

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาในครั้งนี้ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์วัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น การศึกษาข้อมูลจากการออกภาคสนาม ได้แก่ การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม โดยใช้วิธีการคัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) ผู้นำชุมชน และตัวแทนชาวบ้านในชุมชนที่ตั้งอยู่บนถนนสายหลัก 6 เส้นของย่านเมืองเก่า คือ ไชยบุรี หิรัญนคร ราชบุรี นาคพันธุ์ สิงหนวัด ลาวจกราช จำนวน 6 คน ผู้นำศาสนา จำนวน 6 คน ข้าราชการในท้องถิ่น จำนวน 3 คน เอกชน ผู้มีความรู้ความรู้อันประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม จำนวน 8 คน นักวิชาการผู้เชี่ยวชาญด้านการจัดการทรัพยากร วัฒนธรรม และท้องถิ่น จำนวน 3 คน โดยใช้แนวคำถามในการสัมภาษณ์ที่ครอบคลุมประเด็นศึกษา ได้แก่ ประวัติความเป็นมาของชุมชน ข้อมูลที่ได้จากภาคสนามจะเป็นข้อมูลหลักที่ทำให้ผู้ศึกษาได้เข้าใจถึงพัฒนาการภาพรวมประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของย่านเมืองเก่าแม่จัน ในฐานะการเป็นศูนย์ราชการ ศูนย์กลางทางเศรษฐกิจ ของอำเภอเมืองเชียงแสน ในสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา เพื่อนำไปสู่การจัดเก็บรวบรวมอย่างเป็นระบบ และยังใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ของท้องถิ่น ในขั้นตอนนี้มีการนำข้อมูลจากการสัมภาษณ์มาเขียนเป็นความเรียง และนำข้อมูลกลับไปเช็คความถูกต้องจากเจ้าของแหล่งทรัพยากรในพื้นที่ด้วย

การวิเคราะห์และตรวจสอบข้อมูล จากเอกสารชั้นต้น (Primary Source) และเอกสารชั้นรอง (Secondary Source) การสัมภาษณ์ และการมีส่วนร่วม ในท้องถิ่น ความสำคัญของทรัพยากรทางวัฒนธรรมสังเคราะห์ข้อมูลเขียนเป็นข้อมูลประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ให้เห็นภาพประวัติศาสตร์พัฒนาการ และการเปลี่ยนแปลง การประเมินคุณค่าแหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่สำคัญในเขตเมืองเก่าแม่จัน โดยใช้เกณฑ์ในการประเมินความสำคัญของแหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรม องค์กรยูเนสโก องค์กรโอโคโมส และองค์กรอิครอม ยังได้แบ่งคุณค่าการใช้งานในสังคมร่วมสมัยแบ่งออก 5 กลุ่ม ดังนี้

คุณค่าเชิงเศรษฐกิจ (Economic Value) คือ ทรัพยากรวัฒนธรรมที่สามารถช่วยให้มนุษย์มีความเป็นอยู่ดำรงชีพได้ เช่น จากการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม การขายสินค้า วัฒนธรรม เป็นต้น คุณค่าเชิงหน้าที่ใช้สอย (Functional Value) เน้นคุณค่าการใช้งาน รวมไปถึงการใช้สอยทรัพยากรวัฒนธรรมที่เคยถูกใช้มาแล้วและอาจสามารถเปลี่ยนหน้าที่ได้ เช่น การปรับปรุงบ้านเก่า เป็นพิพิธภัณฑ์ เป็นต้น คุณค่าเชิงการศึกษา (Education Value) คุณค่าที่มนุษย์สามารถเรียนรู้เรื่องราวต่าง ๆ เกี่ยวกับทรัพยากรวัฒนธรรม เช่น โบราณสถาน แหล่งโบราณคดี เป็นต้น คุณค่าเชิงสังคม (Social Value) คุณค่าในเชิงสังคมประเพณี กิจกรรมทางสังคมที่สังคมในปัจจุบันยังเกิดประโยชน์ คุณค่าเชิงการเมือง (Political Value) เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ทางการเมืองในประวัติศาสตร์ความเป็นมาของทรัพยากรวัฒนธรรมนั้น ๆ อาทิ ลานโพธิ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เป็นต้น เพื่อระบุความสำคัญของแหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรม และจัดทำแผนที่ทรัพยากรทางวัฒนธรรมในพื้นที่เมืองเก่าแม่จัน ที่ระบุตำแหน่ง ที่ตั้ง ความสำคัญของแหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรมในพื้นที่ย่านเมืองเก่าแม่จัน

การประเมินความสำคัญทรัพยากรวัฒนธรรม (Assessing Significance) เพื่อช่วยให้เข้าใจบริบทที่แท้จริงของชุมชนย่านเมืองเก่าแม่จัน โดยทั้งนี้อาศัยการสืบค้นข้อมูลจากผู้เชี่ยวชาญหลายสาขา เช่น นักประวัติศาสตร์ นักวิชาการสาขาอื่น ๆ และสมาชิกในท้องถิ่น ได้แก่ ชาวบ้าน ผู้สูงอายุ พระสงฆ์ ครู ปราชญ์ชาวบ้าน เป็นต้น และนำข้อมูลไปสู่การจัดทำเอกสารระบุความสำคัญ (Statement of Significance - SoS) ในการวัดคุณค่าทรัพยากรทางวัฒนธรรม ได้แทนค่าการประเมินแหล่งทรัพยากรวัฒนธรรมได้ประยุกต์มาตรวัดแบบลิเคิร์ต (Likert Scale) เพื่อประเมินคุณค่าและความสำคัญ โดยได้แบ่งเป็น 5 ระดับ ดังนี้ ระดับค่ามากที่สุด คิดเป็น 5 คะแนน ระดับค่ามาก คิดเป็น 4 คะแนน ระดับค่าปานกลาง คิดเป็น 3 คะแนน ระดับค่าน้อย คิดเป็น 2 คะแนน ระดับค่าน้อยที่สุด คิดเป็น 1 คะแนน เกณฑ์ในการคัดเลือกทรัพยากรทางวัฒนธรรม คิดจากค่าคะแนนรวมของทรัพยากรวัฒนธรรมที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรม ที่มีคะแนนตั้งแต่ 15 คะแนน หรือร้อยละ 60 ขึ้นไป จะถูกคัดเลือกเป็นมรดกวัฒนธรรมที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรม ในย่านเมืองเก่าแม่จัน หลังจากนั้นนำไปสู่การสังเคราะห์ข้อมูลประวัติศาสตร์ จากเอกสารชั้นต้น (Primary Source) และเอกสาร

ชั้นรอง (Secondary Source) การสัมภาษณ์ และการมีส่วนร่วมในท้องถิ่น ความสำคัญของทรัพยากรทางวัฒนธรรม สังเคราะห์ข้อมูลเขียนเป็นข้อมูลประวัติศาสตร์ท้องถิ่นให้เห็นภาพประวัติศาสตร์พัฒนาการและการเปลี่ยนแปลง และจัดทำแผนที่ทรัพยากรทางวัฒนธรรมในพื้นที่เมืองเก่าแม่จัน ที่ระบุตำแหน่ง ที่ตั้ง ความสำคัญของแหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรมในพื้นที่ย่านเมืองเก่าเชียงราย

การคืนข้อมูลสู่ท้องถิ่นด้วยการจัดเวทีแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ นำข้อมูลจากการศึกษา นำเสนอผลการจัดทำแผนที่ทรัพยากรทางวัฒนธรรมในพื้นที่เมืองเก่าแม่จัน เพื่อคืนข้อมูลสู่ชุมชน ช่วยกระตุ้นให้ภาคราชการ คนประชาชนท้องถิ่นเกิดความตระหนักในทรัพยากรวัฒนธรรมในท้องถิ่น

ผลการวิจัยเชิงสังเคราะห์

ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. องค์ความรู้ทางด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและแผนที่แหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรมในเขตย่านเมืองเก่าแม่จัน

ย่านตัวเมืองแม่จันในปัจจุบัน เป็นชุมชนที่มีพัฒนามาตั้งแต่สมัยรัตนโกสินทร์ มีประวัติศาสตร์ความเป็นมา 121 ปี มีพัฒนาการการเปลี่ยนแปลงที่แตกต่างไปตามแต่ละยุคสมัยขึ้นอยู่กับสภาพภูมิศาสตร์ การแบ่งเขตการปกครอง การขยายตัวทางการค้า การพัฒนาสาธารณูปโภค ซึ่งจะขอกกล่าวถึงความเป็นมาและการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ เพื่อให้เข้าใจพื้นที่ ผู้คน และวัฒนธรรม อันเป็นพื้นฐานสำคัญที่จะนำไปสู่ความเข้าใจ และเพื่อแนวทางการในการอนุรักษ์อาคาร สถานที่ ที่คุณค่าในเขตเมืองเก่าแม่จัน แบ่งผลการศึกษาเป็น

1.1 ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเมืองเก่าแม่จัน

แบ่งประวัติศาสตร์ท้องถิ่นแม่จันเป็น 4 ช่วงดังนี้

ช่วงที่ 1 ก่อนยุคพื้นเมืองเชียงแสน (ก่อน พ.ศ. 2347-พ.ศ. 2385)

ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 19-22 ในบริเวณที่ราบลุ่มแม่จัน-เชียงแสน มีพัฒนาการการตั้งเป็นชุมชนโบราณ ที่มีรูปแบบเมืองที่ล้อมไปด้วยคูน้ำคันดิน จำนวน 21 แห่ง ซึ่งกระจายตัวตามลุ่มน้ำสาขาของแม่น้ำโขง ได้แก่ น้ำแม่คำ น้ำแม่จัน น้ำรวก ฯลฯ

(Chumde, 2006) กระทั่งในราวพุทธศตวรรษที่ 18 เมืองเงินยางเป็นเมืองที่มีความสำคัญในแถบลุ่มแม่น้ำโขงตอนบน ต่อมาในปี พ.ศ. 1802 พญามังราย ได้ขึ้นครองราชย์สมบัติที่เมืองหิรัญนครเงินยาง เป็นกษัตริย์ลำดับที่ 25 ภายหลังทรงเสด็จลงมาสร้างเมืองใหม่ทรงเป็นปฐมกษัตริย์ราชวงศ์มังราย (Ongsakul, 2018) ต่อมาในปี พ.ศ. 1870 พญาแสนกษัตริย์ลำดับที่ 3 แห่งราชวงศ์มังราย มีพระราชประสงค์จะสร้างเมืองใหม่ที่มีชัยภูมิที่ดี จึงทรงเลือกพื้นที่บริเวณเมืองเก่าเวียงไชยบุรี ริมแม่น้ำโขง ทรงสถาปนาเมืองใหม่ชื่อว่า หิรัญนครชัยบุรีศรีเชียงแสน ซึ่งมีความสำคัญในช่วงเวลาสั้น ๆ ในสถานะเป็นจุดศูนย์กลางล้านนา (พ.ศ. 1868–พ.ศ. 1879) เวียงขนาดเล็กที่ตั้งอยู่โดยรอบเมืองเชียงแสนเกิดการผนวกชุมชนดั้งเดิมที่มีการอยู่อาศัยมาก่อนเดิมแล้ว ซึ่งเป็นหนึ่งในการสร้างความเข้มแข็ง ต่อมาในช่วงปลายราชวงศ์ดองอู ในรัชสมัยพระเจ้าดลุมมิน (พ.ศ. 2172–พ.ศ. 2191) พม่าเลือกเมืองเชียงแสน เป็นเมืองหน้าด่านสำคัญในการปกครองล้านนาของพม่า เมืองเชียงแสนกลายเป็นศูนย์กลางอำนาจหนึ่งในการปกครองของพม่า ในหัวเมืองล้านนา ภายหลังในยุครธนบุรีต่อเนื่องถึงในช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ เกิดกลุ่มผู้นำท้องถิ่นในเมืองลำปางนำไปสู่การขับไล่พม่าออกจากเมืองล้านนา ส่งผลให้ในช่วงนี้เกิดการขับไล่พม่าออกจากเมืองเชียงแสน มีการกวาดต้อนชาวเชียงแสน ทำให้เมืองเชียงแสนร้างลง (Ongsakul, 2015)

ช่วงที่ 2 การฟื้นฟูเมืองเชียงแสน สู่การเป็นแขวงเชียงแสน (พ.ศ. 2386–2442)

ในปี พ.ศ. 2386 ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช (พ.ศ. 2369–2389) เจ้าหลวงองค์ที่ 4 แห่งเมืองเชียงใหม่ว่า เจ้าพรหมมังรายราชวรมหาเจ้านาญจากพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 พ้นเมืองเชียงราย ในปี พ.ศ. 2386 ทรงโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งเจ้าธรรมลังกา (เจ้าหลวงเชียงรายองค์ที่ 1) (พ.ศ. 2386–พ.ศ. 2407 / 21 ปี) เจ้านายเชื้อสายเจ้าเจ็ดตน เป็นเจ้าหลวงเมืองเชียงราย (Chamchit, 2000a) ได้รับพระราชทินนามว่า พระยารัตนะอาณาเขต (เจ้าธรรมลังกา) จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2422 ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ตรงกับรัชสมัยพระเจ้าอินทวิชยานนท์ (พ.ศ. 2416–พ.ศ. 2440) เจ้าหลวงเชียงใหม่องค์ที่ 7 เมืองเชียงแสนมีสภาพเป็นเมืองที่รกร้างจากการขับไล่พม่าออกจากเชียงแสน การฟื้นฟูเมืองเชียงแสนร้าง พระเจ้าอินทวิชยานนท์โปรดเกล้าฯ ให้เจ้าน้อยอินตะ โอรสองค์ที่ 3 ของพระเจ้าบุณยมา (เจ้าผู้ครองเมืองลำพูน

องค์ที่ 2) ขึ้นมาพื้นเมืองเชียงแสน ซึ่งในขณะนั้นมีกำลังคนไม่มากนักในระยะแรกของการพื้นเมืองเชียงแสน เกิดการต่อสู้กับการคุกคามจากเมืองเชียงตุง โดยกองกำลังเชียงตุง นำกำลังมาขับไล่ขัดขวางการพื้นเมืองของเจ้าน้อยอินตะ ส่งผลให้เจ้าน้อยอินตะต้องถอยผู้คนไปตั้งมั่นที่เมืองพาน (Ongsakul, 2018) ภายหลังได้รับความช่วยเหลือจากเจ้าหลวงสุริยะ เจ้าเมืองเชียงราย (องค์ที่ 3) ส่งเจ้าอุปราชม้าฝั้น เจ้าบุรีรัตนอินทยศ เจ้าไชยลังกาไปช่วยขับไล่กองทัพเชียงตุงได้สำเร็จ และเกิดการพื้นเมืองเชียงแสนขึ้นในระยะต่อมา (Sirichai, 2017)

ในปี พ.ศ.2425 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ พระราชทานนามเป็นพระยาราชเดชดำรง (เจ้าน้อยอินตะ) ซึ่งมีเนื้อความในเอกสารมหาไทย จ.ศ.1244 เรื่อง เมืองนครเชียงใหม่ตั้งเจ้าเมือง นายน้อยอินตะเป็นพระยาราชเดชดำรง พระยาไชยสงครามเป็นพระยาอุปราชมืองเชียงแสน ขึ้นนครเชียงใหม่ ซึ่งเป็นต้นสายสกุล “เชื้อเจ็ดตน” ในเมืองเชียงแสน-เชียงราย มีใจความสำคัญดังนี้

“เจ้าราชวงศ์ เจ้าบุรีรัตน เจ้านายท้าวพระยาเมืองนครเชียงใหม่ ด้วยเจ้าอินทวิชยานนท์ ภาเจ้านายบุตรหลานลงไปเฝ้าทูลองธุลีพระบาท ณ กรุงเทพมหานคร จึงโปรดเกล้าฯ ให้พระราชสุพัฒน์บัตร เลื่อนเจ้าอินทวิชยานนท์ให้กราบบังคมทูลพระกรุณาว่า เมืองเชียงแสนเขตรแดนใกล้ติดต่อยู่เมืองเชียงตุง แลต้องแต่งพระยาลาวท้าวแสน ออกลาดตระเวรรักษาปลายเขตรแดนอยู่เสมอได้จาก พระเจ้าอินทวิชยานนท์ เจ้าราชวงศ์ เจ้าราชบุตรได้ให้นายน้อยอินตะว่าที่เจ้าเมืองเชียงแสนพระยาไชยสงครามว่าที่เจ้าอุปราชมืองว่าราชการรักษากันเมืองมาช้านานแล้วขนบธรรมเนียมราชการมาก ครั้นจะให้นายน้อยอินตะผู้ว่าที่เจ้าเมืองเชียงแสน.....” (Chao Phraya Chakri Sirindhorn, 1882)

กลุ่มประชากรที่ขึ้นมาเพื่อฟื้นฟูเมืองเชียงแสน ในยุคของเจ้าน้อยอินตะประกอบไปด้วย กลุ่มชาวไทลื้อ (ยอง) จากเมืองลำพูนและชาวเชียงใหม่ ประมาณ 1,500 ครอบครัว กลุ่มชาวลื้อ (ยอง) อาศัยบริเวณริมฝั่งแม่น้ำจัน ในบริเวณบ้านป่าซาง และบ้านศรียางมูล เขตตำบลแม่คำ และอาศัยบริเวณริมฝั่งแม่น้ำคำในย่านบ้านแม่คำสบเป็น

บ้านหนองแห้ง บ้านแม่คำหลังวัดม่วงคำ (Upatham Won Kan, 2012) นามสกุลที่สำคัญ ได้แก่ ชางสุภาพ คำเงิน จับใจนายจันทาพูล นาใจ นรินคำ วินันท์ เป็นต้น เขตตำบลศรีคำ ในแถบบ้านสันสลีหลวง บ้านสันนายาว (Sombat Mai, 2020)

ในปีพ.ศ. 2428 ภายหลังเกิดวิกฤตการณ์ รศ. 122 สยามเสียดินแดนฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขงให้ฝรั่งเศส เกิดสนธิสัญญาห้ามตั้งป้อม กองทัพใกล้ในระยะ 25 กิโลเมตร จากเขตแดนของฝรั่งเศส นำไปสู่การย้ายศูนย์กลางด้านการปกครองจากเมืองเชียงแสนเดิมมาอยู่บริเวณริมแม่น้ำจัน ในเขตบ้านแม่คี่ ซึ่งเป็นชุมชนที่มีคนอาศัยหนาแน่นมาก่อนแล้ว เพราะเป็นจุดยุทธศาสตร์ที่สำคัญในการค้าทางกองคาราวานระหว่างยูนนาน-เชียงราย-เชียงใหม่-ตาก-มะละแหม่ง และเป็นช่วงที่เชียงใหม่ส่งเจ้านายสายลำพูนอีกองค์หนึ่งขึ้นมาเป็นผู้ปกครอง ถือเป็นต้นสกุล ณ ลำพูน ในเมืองแม่จันปัจจุบัน (Kaisri, 2014) เหตุการณ์ที่สร้างการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ให้กับหัวเมืองภาคเหนือ ในปีพ.ศ. 2442 รัฐบาลสยามได้มีการจัดตั้งมณฑลเทศาภิบาลขึ้น มีการยกเลิกหัวเมืองประเทศราชล้านนามาเป็นดินแดนของราชอาณาจักร แบ่งการปกครอง เป็น 2 ส่วน คือหัวเมืองชั้นใน และหัวเมืองชั้นนอก หัวเมืองชั้นในให้เจ้าสนามหลวงเป็นผู้ดูแล ส่วนหัวเมืองชั้นนอกของเชียงใหม่ ได้แก่ เมืองเชียงราย เชียงแสน ผาเงา เวียงป่าเป้า เป็นต้น ส่งผลให้เกิดการแบ่งเขตปกครองจากเมือง เป็นอำเภอ หรือแขวง (Ongsakul, 2018) ในยุคนี้มีการย้ายศูนย์กลางการปกครองจากเมืองเชียงแสนเดิม บริเวณริมฝั่งแม่น้ำโขงมาอยู่ในบริเวณบ้านคี่ เรียก “เมืองเชียงแสน (แม่คี่)” มีการแต่งตั้งเจ้าน้อยไชยวงศ์² (พ.ศ. 2442-พ.ศ. 2454) เป็นนายแขวงเชียงแสน (แม่คี่) องค์ใหม่ ภายหลังได้รับตำแหน่งเป็นพระยาราชเดชดำรง (Mae Chan District Office, 1899) ปรากฏหลักฐานมหาดไทยที่ 83/7533 ลงวันที่ 7 มิถุนายน พ.ศ. 2442 เรื่อง กราบทูลพระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่นสมมตอมรพันธุ์ ราชเลขาการทรงทราบ ซึ่งมีตอนหนึ่งที่กล่าวถึงเมืองเชียงแสนใหม่ ที่ย้ายศูนย์กลางจากบริเวณเมืองเชียงแสนเดิมริมฝั่งแม่น้ำโขง ลงมายังบริเวณบ้านแม่คี่ มีเนื้อความตอนหนึ่งว่า

² เจ้าน้อยไชยวงศ์ เป็นโอรสเจ้าหลวงคำตัน เจ้าผู้ครองนครองค์ที่ 4 เมืองลำพูน

“กราบทูลพระเจ้าน้อยยาเออ กรมหมื่นสมมตอมรพันธุ์ ราชเลขานุการทรงทราบ
ด้วยข้าพระพุทธเจ้าได้รับใบบอกพระยาทรงสุรเดช ข้าหลวงรักษา

ราชการมณฑลลาวเฉียง ที่ 37/714 ลงวันที่ 5 พฤษภาคม ร.ศ. 117 ว่าขุนรักษันรา
ข้าหลวงเมืองเชียงรายได้มีบอกส่งรายงานนายน้อยไชยวงศ์ ผู้รักษาราชการเมืองเชียงแสน
(แม่คี่) เข้ามายังที่ว่าการมณฑลลาวเฉียงว่า เจ้านายท้าวพญาเมืองเชียงแสน คือนายน้อย
เหมย บ้านในเมืองเชียงแสนหนึ่ง กับท้าวขุนนายลับฮวบ บ้านแม่โล บ้านแซวริมแม่น้ำโขง
ขาดไม่มาถือน้ำที่เมืองเชียงแสน (บ้านแม่คี่)” (Chamchit, 2000b)

ช่วงที่ 3 การย้ายแขวงเชียงแสน สู่การยกฐานะเป็นอำเภอแม่จัน (พ.ศ.
2443-2476)

ในปี พ.ศ. 2443 มีการย้ายที่ทำการแขวงเชียงแสน จากบริเวณ
บ้านแม่คี่ ลงมาทางใต้ทางฝั่งขวาของแม่น้ำจัน ตำบลเวียงกาสา ซึ่งเป็นที่ตั้งของที่ว่าการอำเภอ
ในปัจจุบัน (Government Mae Chan District, 2017) ภายหลังการ ปฏิรูปมณฑลเทศาภิบาล
รัฐบาลสยามปฏิรูประบบการเก็บภาษีอากร เรียก “เงินค่าราชการ” เป็นภาษีที่เสียแทน
การถูกเกณฑ์แรงงาน ในอัตราปีละ 4 บาท เกิดกระแสต่อต้านอำนาจรัฐมากขึ้นและ
นำไปสู่การเกิดเหตุการณ์ก่อจลาจลโดยกลุ่มชาวไทใหญ่ในหัวเมืองสำคัญของภาคเหนือ
ได้แก่ แม่ฮ่องสอน พะเยา และเชียงราย ในปี พ.ศ. 2446 (ร.ศ. 122) เกิดเหตุจลาจลในแขวง
เชียงแสน และแขวงเมืองเชียงรายได้ในระหว่างวันที่ 11-15 มีนาคม พ.ศ. 2446 (ร.ศ. 122)
จากบันทึกของเจ้าน้อยเขียว หลานของเจ้าอินต๊ะ (เจ้าหลวงเชียงแสน องค์ที่ 1) บันทึก
ถึงเหตุการณ์โดยสรุปของการเกิดกบฏเงี้ยวในเมืองเชียงแสนน้อย (เชียงแสนเดิม) เมือง
เชียงแสนหลวง (แม่จัน) ส่งผลให้เกิดการสกัดโดยฝ่ายเจ้าหน้าที่บ้านเมือง มีการทำลาย
สถานที่ราชการได้แก่ โรงพักตำรวจแขวงเชียงแสน โดยการจลาจลกลุ่มเงี้ยว (ไทใหญ่)
ได้หนีไปหลบซ่อนจากการสกัดกั้นของเจ้าหน้าที่บ้านเมืองในวิหารของวัดกาสาในเมือง
เชียงแสน (แม่จัน) (Government Mae Chan District, 1899)

หลังจากนั้น 3 ปีถัดมา ในปีพ.ศ. 2449 มีการรวมแขวงเชียงแสนหลวง
และเชียงแสนน้อย เพื่อเป็นแขวงเดียวกัน โดยใช้ชื่อว่า แขวงเชียงแสน (Government

Mae Chan District, 1956) จากเหตุการณ์ดังกล่าว ส่งผลให้เมืองเชียงแสนหลวง (แม่จัน) กลายเป็นจุดศูนย์กลางในด้านการปกครองและมีฐานะเป็นศูนย์ราชการในยุคนั้น ในปี พ.ศ. 2459 ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เกิดโครงการขยายทางรถไฟสายเหนือจากสถานีหัวลำโพงไปถึงเมืองสถานีนครลำปาง การโดยสารทางรถไฟ สะดวกต่อการขนถ่ายผู้คนและสินค้า จากกรุงเทพฯมายังหัวเมืองทางเหนือ และทำให้การขนส่งสินค้าเกษตรโดยเฉพาะอย่างยิ่งข้าว และ ใยสาบจากเมืองเชียงรายและเชียงแสนลงไปยังกรุงเทพฯ สะดวกขึ้น ชาวจีนโพ้นทะเลเห็นลู่ทางเส้นทางคมนาคมทางรถไฟขยายในหัวเมืองทางภาคเหนือ เกิดการอพยพพระลอกใหญ่โดยมีเมืองลำปางเป็นชุมทางชาวจีนโพ้นทะเล และขยายไปทำมาหากินในจังหวัดเชียงราย (Chaidaroon, 2015) ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ จี วิลเลียม สกินเนอร์ ที่กล่าวถึงการก่อสร้างถนนจากลำปางไปเชียงรายในทศวรรษ 1920 ที่ส่งผลให้ชาวจีนมีอัตราการอพยพขึ้นมาจำนวนมาก ในระหว่างปี พ.ศ. 2462-พ.ศ. 2490 มีจำนวนอพยพชาวจีนในภาคเหนือ ปี พ.ศ. 2490 ถึง 6,179 คน (Skinner, 2005) บางส่วนเห็นลู่ทางในการทำการค้าในเชียงแสน (แม่จัน) ซึ่งเป็นเมืองการค้าชายแดน ชาวจีนที่อพยพตั้งรกรากในเมืองเชียงแสน (แม่จัน) 3 กลุ่ม ได้แก่ จีนแต้จิ๋ว เป็นกลุ่มที่มีจำนวนประชากรมากเป็นอันดับหนึ่ง มีแซ่ที่สำคัญ ได้แก่ แซ่ลิ้ว แซ่เจี๊ว แซ่แต้ แซ่เตีย ฯลฯ ภายหลังใช้นามสกุล บุญธรรม โล่ห์พิรุณ เตชะธีราวัฒน์ ไชยกุล เป็นต้น กลุ่มที่ 2 กลุ่มชาวจีนฮากกา (คะ) เป็นกลุ่มมีจำนวนมากเป็นอันดับ 2 แซ่ที่สำคัญ ได้แก่ แซ่เหล้า ฯลฯ ภายหลังใช้นามสกุลเหล้าธรรมทัศน์ กลุ่มที่ 3 กลุ่มจีนไหหลำ ภายหลังใช้นามสกุล จันทรธิระติกุล เป็นต้น (Boontham, 2020)

จนกระทั่งพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 ในปี พ.ศ. 2469 เสด็จพระราชดำเนินเลียบมณฑลพายัพ การเสด็จพระราชดำเนินในครั้งนั้น เสด็จพระราชดำเนินโดยทางรถไฟ มาถึงยังสถานีรถไฟนครลำปาง เสด็จพระราชดำเนินด้วยรถพระที่นั่งจากเมืองลำปาง มายังเมืองพะเยา และจังหวัดเชียงราย ต่อมาในวันที่ 16 มกราคม พ.ศ. 2469 เสด็จพระราชดำเนินทางรถยนต์พระที่นั่งจากเมืองเชียงราย ไปยังเมืองเชียงแสนใหม่ (แม่จันปัจจุบัน) หลังจากนั้นเสด็จพระราชดำเนินต่อไปเมืองเชียงแสนหลวง (อำเภอเชียงแสนปัจจุบัน) ซึ่งมีสภาพเป็นเมืองร้าง หลวงประสิทธิ์ประศาสน์ นายอำเภอ

เชียงแสน ต้องส่งข้าราชการไปแผ้วถางต้นไม้ที่ขึ้นปกคลุมโบราณสถาน เพื่อรับเสด็จพระราชดำเนิน (The National Identity Office, 2015)

ช่วงที่ 4 การตัดถนนถนนพหลโยธิน กับชุมทางการค้าข้าว สู่เมืองแม่จัน
ในปัจจุบัน (พ.ศ. 2476-ปัจจุบัน)

ในปีพ.ศ. 2480 รัฐบาลกรุงเทพฯได้ตั้งสำนักงานเพื่อแบ่งการทำงานก่อสร้างถนนสายเหนือขึ้นกระจายไปยังหัวเมืองต่าง ๆ ทางภาคเหนือ ได้แก่ หมวดยกก่อสร้างทางลำปาง หมวดยกก่อสร้างทางแพร่ หมวดยกก่อสร้างทางเชียงราย และหมวดยกก่อสร้างทางเชียงใหม่ โดยถนนสายเหนือมีจุดเริ่มต้นจากบริเวณอนุสาวรีย์ประชาธิปไตย ถนนราชดำเนินกลาง กรุงเทพมหานคร เรียก ถนนพหลโยธิน (Ministry of Transport, 1992) มีนายสุขเกษม เอี่ยมเกษม ซึ่งเป็นหัวหน้าแขวงการทางเชียงแสน (Yaowathanee, 2017) ภายหลังคณะราษฎรได้จัดบริหารบ้านเมืองในการปกครองใหม่ มีการจัดให้มีราชการส่วนกลางและการปกครองภายใต้การดูแลของกระทรวงมหาดไทย มีผู้ว่าราชการจังหวัดมีอำนาจบริหารจัดการภายในจังหวัด ต่อมาในปีพ.ศ. 2482 มีการเปลี่ยนชื่ออำเภอเชียงแสน มาเป็นอำเภอแม่จัน ตามภูมิประเทศที่ตั้งลุ่มแม่น้ำจัน (Government Mae Chan District, 2017) จนกระทั่งในปีพ.ศ. 2484 พลตรี ป.พิบูลสงคราม ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีและผู้บัญชาการทหารสูงสุด รัฐบาลไทย ได้ร่วมลงนามเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่น ประกาศเข้าร่วมสงครามโดยยินยอมให้กองทัพทหารญี่ปุ่นเข้ามาตั้งฐานทัพและเดินทางผ่านเข้าสู่ประเทศพม่า เกิดนโยบายการขยายอำนาจด้วยการส่งกองทัพขึ้นมายึดเมืองเชียงตุง ส่งผลให้รัฐบาลกรุงเทพฯ พัฒนาถนนสายลำปาง-เชียงราย-แม่สาย เพื่อใช้เป็นเส้นทางในการเคลื่อนพลยึดเมืองเชียงตุงจากอังกฤษ (Thampanya, 2014) อำเภอแม่จันถือเป็นจุดยุทธศาสตร์หนึ่งในการพักของกองทัพ ก่อนที่จะเคลื่อนกองทัพไปยังแนวพรมแดนที่อำเภอแม่สาย โดยจะมีจุดพักกองทัพบริเวณอำเภอแม่จัน โดยกองทัพญี่ปุ่นพักบริเวณ โรงเรียนเชียงแสนประชานุสาสน์ ส่งผลให้ในยุคนั้นบ้านเกือบทุกหลังมีหลุมหลบภัย ในช่วงนี้มีการทิ้งระเบิดบริเวณสะพานเหล็กที่ข้ามแม่น้ำจัน บริเวณบ้านแม่คำ (Suwanrat, 2020) ถนนพหลโยธินกลายเป็นเส้นทางคมนาคมสายหลักของเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งถนนในช่วงที่ผ่านตัวอำเภอแม่จัน ถือเป็นชุมทางรถโดยสาร

เพื่อติดต่อกับชุมชนโดยรอบตัวเมืองแม่จัน ได้แก่ กิ่งเชียงแสน ดอยหลวง แม่ฟ้าหลวง และแม่สาย ในยุคนั้นยังเป็นส่วนหนึ่งของอำเภอเชียงแสน (แม่จัน) โดยมีท่ารถอยู่บริเวณหน้าวัดกาสาในตัวเมืองแม่จัน (Saokhamkhet, 2020) นอกจากเป็นจุดจอดรถโดยสารระหว่างชุมชนโดยรอบเมืองแม่จันแล้ว ยังเป็นจุดจอดรถโดยสารที่วิ่งระหว่างอำเภอเชียงแสน-จังหวัดลำปาง-จังหวัดเชียงใหม่โดยมี นายปัน เยาว์ธานี และ นายจ่านง เล้าตระกูล ชาวแม่จันเป็นเจ้าของรถโดยสารที่ขนส่งระหว่างต่างอำเภอและต่างจังหวัด ความคึกคักของย่านตัวเมืองแม่จัน ถนนหิรัญนคร ถือเป็นถนนสายหลักของเมือง เป็นที่ตั้งของที่ว่าการอำเภอแม่จัน สถานีตำรวจ สถานีอนามัย (Maechan Hospital, 2020) เป็นย่านเศรษฐกิจ เป็นที่ตั้งของโรงแรม 2 แห่ง คือ โรงแรมมิตรลานนา และโรงแรมนวลจันทร์ ซึ่งมีนายเดช ธรรมเดช (พ่อเลี้ยงนวล) เป็นเจ้าของ นายเดช ถือเป็นบุคคลสำคัญในท้องถิ่น เป็นผู้จัดสรรที่ดินบ้านของตนเองสร้างเป็นตลาด ชาวบ้านเรียก “กาดแลง” หรือ “กาดนวลจัน” และยังเป็นผู้สร้างสะพานเพื่อเชื่อมระหว่างชุมชนป่าตึง ทางฝั่งใต้ของแม่น้ำจัน กับตลาดซึ่งอยู่ฝั่งเหนือของแม่น้ำจัน นอกจากนั้น ย่านถนนหิรัญนคร เป็นที่ตั้งของร้านถ่ายภาพ ซึ่งมี 4 ร้านคือ ร้านแรกที่เปิดในตัวเมืองแม่จัน คือ ร้านนิยมโฟโต้ ร้านสหยาศิลป์ ร้านแสงศิลป์ ร้านฟองเสรี (Boontham, 2020)

ต่อมาในปี พ.ศ. 2488 รัฐบาลไทยจึงส่งมอบเมืองเชียงตุงคืนให้กับอังกฤษ ต่อมาได้เกิดความวุ่นวายภายในประเทศพม่า ด้วยเหตุที่รัฐบาลทหารพม่าปฏิเสธสัญญาปางโหลง (Na Thalang, 2016) สถานการณ์ความวุ่นวายช่วงนี้ ทำให้กลุ่มชาวไทใหญ่ ไทจีน บางส่วนอพยพมาอาศัยใน ย่านตัวเมืองแม่จัน บริเวณริมฝั่งแม่น้ำจัน ใกล้กับวัดกาสา เรียกกันต่อมาว่า “ย่านกองเจี้ยว” ประชากร ประกอบไปด้วย 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มที่ 1 กลุ่มชาวไทใหญ่ที่อพยพมาจากอำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ บางส่วนมาจากเมืองเชียงตุง ประเทศสหภาพเมียนมาร์ เช่น ครอบครัวนายสำต๊ะ คำเฮือน (Khamheung, 2020) ครอบครัวของนางคำ อ่องคำ ชาวไทใหญ่จากเมืองเชียงตุง (Norat, 2020) กลุ่มที่ 2 กลุ่มไทจีน มีเจ้าฟ้าจากเมืองเชียงตุงอพยพเข้ามาตั้งรกรากในเขตเมืองแม่จัน คือ

เจ้าจุฬามณี เม็งราย³ ซึ่งเป็นราชนัดดาของ เจ้าฟ้ารัตนก้องแก้วอินแถลง เจ้าฟ้านคร เชียงตุง (Taweerat, 2020) กลุ่มที่ 3 กลุ่มชาวไทลื้อ อพยพจากเมืองเชียงรุ่ง สาธารณรัฐ ประชาชนจีน มีครอบครัวของนางคำ นางจอม และนางแดง มาอาศัยร่วมกับกลุ่มชาวไทใหญ่ ในตัวเมืองแม่จัน ต้นสกุล ไทยใหม่ ไทยใหญ่ (Thandorn, 2020)

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 ในปีพ.ศ. 2493 มีการยกฐานะกิ่งอำเภอแม่สาย อำเภอแม่จัน เป็นอำเภอแม่สาย (Office of the Prime Minister, 1950) จนกระทั่งต่อมาในปี พ.ศ. 2495 เกิดแผนพัฒนา เศรษฐกิจสังคมแห่งชาติขึ้น เกิดการขยายถนนพหลโยธิน ปลายทางสู่อำเภอแม่สาย ได้สำเร็จ ถนนพหลโยธินกลายเป็นเส้นทางสายหลักในการขนส่งสินค้าด้านการเกษตร ข้าว มีบทบาทสำคัญในการเป็นสินค้าส่งไปขายจากภาคเหนือ ข้าว ถือเป็นพืชเศรษฐกิจ ของอำเภอแม่จัน พื้นที่เมืองแม่จัน เป็นแหล่งปลูกข้าวเหนียวพันธุ์ กข6 (ข้าวเหนียว เขียว) หอมมะลิ ที่มีคุณภาพดี ส่งผลให้ชาวจีนนิยมไปตั้งโรงสีอยู่ในแถบตำบลบ้านศาลา บ้านแม่คิ ตำบลแม่คำ ตำบลป่าซาง อำเภอแม่จัน เพราะเป็นพื้นที่ที่ตั้งอยู่ระหว่างทางเชื่อม ระหว่างถนนพหลโยธิน กับถนนที่เชื่อมไปยังอำเภอเชียงราย และ ถนนที่เชื่อมไปยังอำเภอ แม่ฮ้าง จังหวัดเชียงใหม่ ส่งผลให้ในย่านดังกล่าวเป็นที่ตั้งโรงสี 7 แห่ง และลักษณะ ของเมืองแม่จันเป็นเมืองที่ใช้ระบบเหมืองฝายที่เข้มแข็ง มีเครือข่ายระบบเหมืองฝายหลาย เส้นที่หล่อเลี้ยงภาคเกษตร เหมืองฝายในเขตลุ่มน้ำจันและลุ่มน้ำคำ จำนวน 18 ฝาย (Research Center of Environmental Social Science for Local Sustainable Development, 2020) ปัจจัยทางกายภาพ จึงส่งผลให้เมืองแม่จันเป็นแหล่งปลูก ข้าวเหนียวที่มีคุณภาพ เป็นพืชเศรษฐกิจที่มีบทบาทต่อชาวแม่จัน ในด้านลักษณะกายภาพ ของย่านเมืองเก่าแม่จันในปัจจุบัน เกิดการขยายส่วนราชการบางแห่งออกไปตั้งอยู่บริเวณ แนวถนนพหลโยธิน แต่ย่านเมืองเก่าแม่จันยังมีความสำคัญในฐานะศูนย์ราชการ ย่าน การค้า ตลาด สถานศึกษาที่สำคัญของอำเภอแม่จัน จนถึงปัจจุบัน ภายในเมืองการจัด กิจกรรมทางวัฒนธรรมขับเคลื่อนเมืองหลายกิจกรรม เช่น กิจกรรมถนนคนเดินในย่าน

³ เจ้าจุฬามณี เม็งราย เป็นนัดดาของเจ้ารัตน ก้องแก้วอินแถลง บิดา คือ เจ้าแก้วมาเมือง (Taweerat, 2020)

เมืองเก่าที่เน้นการขายของในท้องถิ่น มีการตั้งคณะกรรมการรวบรวมข้อมูลประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และจัดทำเป็นตลาดขายสินค้าทางเกษตร และวัฒนธรรม ถือเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีในการขับเคลื่อนการอนุรักษ์เมืองเก่าแม่จัน ในอนาคต

1.2 แผนที่แหล่งทรัพยากรวัฒนธรรมด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในเมืองเก่าแม่จัน
การจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรมในพื้นที่ย่านเมืองเก่าแม่จัน มีกระบวนการในการพัฒนาแผนที่ 3 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นที่ 1 การสำรวจแหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่สำคัญในเขตเมืองเก่า (Site Survey) เพื่อระบุค้นหาประเภทและจำนวนเชิงปริมาณในแหล่งพื้นที่ดำเนินการเพื่อช่วยในการตัดสินใจเกี่ยวกับผลกระทบจากการพัฒนาที่อาจเกิดขึ้นกับแหล่งทรัพยากรวัฒนธรรม ทั้งนี้เพราะทรัพยากรวัฒนธรรมในพื้นที่ย่านเมืองเก่าแม่จันมีหลายประเภททั้งในสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวกับพัฒนาการเปลี่ยนแปลงของเมือง บุคคลสำคัญในท้องถิ่น ชุมชน วัด ทรัพยากรวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ เช่น ภูมิปัญญา ความเชื่อ สัญลักษณ์ เป็นต้น และนำผลการศึกษาไปจัดทำบัญชีรายชื่อการสำรวจเบื้องต้นเพื่อนำไปสู่การเสนอแนวทางในการจัดทำแผนที่แหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรม ผลการศึกษาสามารถสำรวจแหล่งที่มีความสำคัญ ได้จำนวน 14 แหล่ง

ขั้นที่ 2 ประเมินคุณค่าแหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่สำคัญ โดยใช้ เกณฑ์ในการประเมินความสำคัญของ องค์กรยูเนสโก องค์กรโอโคโมส และองค์กรอิโครม ตามเกณฑ์ดังนี้ เกณฑ์ที่ 1 คุณค่าเชิงเศรษฐกิจ (Economic Value) เกณฑ์ที่ 2 คุณค่าเชิงหน้าที่ใช้สอย (Functional Value) เกณฑ์ที่ 3 คุณค่าเชิงการศึกษา (Education Value) เกณฑ์ที่ 4 คุณค่าเชิงสังคม (Social Value) เกณฑ์ที่ 5 คุณค่าเชิงการเมือง (Political Value) โดยมีผู้นำชุมชนและตัวแทนชาวบ้านในชุมชนที่ตั้งอยู่บนถนนสายหลัก 6 เส้นของย่านเมืองเก่า คือ ไชยบุรี หิริยานคร ราชบุรี นาคพันธุ สิงหนวัต ลาวจกราช จำนวน 6 คน ผู้นำศาสนา จำนวน 6 คน ข้าราชการในท้องถิ่น จำนวน 3 คน เอกชนผู้มีความรู้ความรู้อด้านประวัติศาสตร์วัฒนธรรม จำนวน 8 คน นักวิชาการท้องถิ่น จำนวน 3 คนผลการประเมินคุณค่า ผลการศึกษาสามารถสำรวจแหล่งที่มีความสำคัญ ได้จำนวน 14 แหล่ง ดังนี้

ตารางที่ 1 ตารางประเมินคุณค่า ระบุความสำคัญของทรัพยากรทางวัฒนธรรมในย่านเมืองเก่าแม่จัน

ลำดับ	ทรัพยากรวัฒนธรรม	เกณฑ์ 1	เกณฑ์ 2	เกณฑ์ 3	เกณฑ์ 4	เกณฑ์ 5	คะแนนรวม 15 คะแนน	ผ่านเกณฑ์
1.	เหมืองซ้อ	5	3	5	5	1	19	ผ่าน
2.	ตลาดเทศบาลแม่จัน	5	3	3	5	1	17	ผ่าน
3.	มูลนิธิสาธารณกุศลสงเคราะห์แม่จัน (ศาลเจ้า)	2	4	5	5	3	19	ผ่าน
4.	ร้านค้าแฟล่งพัฒนา (กาแฟแม่จัน)	5	5	4	5	1	20	ผ่าน
5.	ตลาดิตาพร	5	3	3	5	1	17	ผ่าน
6.	ย่านกองเข้า	2	2	5	5	1	15	ผ่าน
7.	โรงเรียนบ้านแม่จัน (เขียงแสนประชาชนสาสน์)	1	3	5	5	1	15	ผ่าน
8.	โรงพยาบาลแม่จันราม่า	3	1	5	5	1	15	ผ่าน
9.	ที่ว่าการอำเภอแม่จัน	2	2	5	5	5	19	ผ่าน
10.	วัดป่าบง	3	2	5	5	1	16	ผ่าน
11.	ตลาดนวลจันทร์(กาดแลง)	5	3	3	5	1	17	ผ่าน
12.	ย่านกองเจี้ยว	2	2	5	5	3	17	ผ่าน
13.	วัดกาสา	4	5	5	3	1	18	ผ่าน
14.	ร้านเดชาศิลป์	5	2	5	3	1	16	ผ่าน

Note. Appraisal Table Identify the Importance of Cultural Resources in the Old Town of Mae Chan.

ขั้นที่ 3 การจัดทำแผนที่แหล่งทรัพยากรวัฒนธรรม ด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ในเมืองเก่าแม่จัน

ใช้แนวคิดของ Commonwealth Department of Communication and Arts เป็นแนวทางในการจัดทำแผนที่ โดยการทำแผนที่วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับการแสดงตัวตนของชุมชนและการบันทึกองค์ประกอบทางวัฒนธรรมไม่ว่าจะเป็นสิ่งที่เป็รรูปธรรม ได้แก่ สถานที่สำคัญที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่นด้านการเมือง สังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมของเมือง หรือสิ่งที่เป็รนามธรรม เช่น ความทรงจำ อัตชีวประวัติ ทัศนคติ และการให้คุณค่า ซึ่งมีกระบวนการดังนี้

1) การศึกษาข้อมูลของชุมชนพื้นที่ และการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เมืองเก่าแม่จันมุ่งเน้นการเข้าถึงและเข้าใจความหมายคุณค่าของทรัพยากรวัฒนธรรมที่มี

ต่อชุมชน หลังจากนั้นทำบัญชีรายการ และ ประเมินคุณค่าแหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรม เป็นบัญชีระบุเกี่ยวกับข้อมูลของทรัพยากรวัฒนธรรม ซึ่งจะช่วยในการนำองค์ความรู้ ไปกำหนดในแผนที่ทรัพยากรวัฒนธรรมในพื้นที่

2) การพัฒนาระบบเพื่อทำแผนที่ รูปแบบของการดำเนินงานในการ จัดทำแผนที่เกิดจากความร่วมมือและผลักดันจากเทศบาลตำบลแม่จัน ในฐานะเจ้าของ พื้นที่ในการประสานงานและบูรณาการโครงการของเทศบาลที่ทำงานร่วมกับ สำนักงาน พัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ (สวทช.) ในการร่วมกันพัฒนาระบบบริหารจัดการคลังข้อมูลวัฒนธรรม ผ่านโปรแกรมนวนรักษ์ ด้วยการจัดการอบรมการจัดเก็บ ข้อมูลวัฒนธรรมเพื่อการอนุรักษ์และท่องเที่ยวในรูปแบบดิจิทัลจำนวนสองครั้ง ผ่านระบบ ออนไลน์ วันศุกร์ที่ 11 กันยายน 2563 เวลา 10.00-12.00 น. และวันศุกร์ที่ 25 กันยายน 2563 เวลา 13.00-16.00 น. วิทยากรจากสำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี แห่งชาติ (สวทช.) ภาคเหนือ จำนวน 2 คน โดยมีคณะวิจัย และรองนายก เทศมนตรีตำบล แม่จัน เป็นตัวแทนเทศบาลตำบลแม่จันเข้าร่วมการพัฒนาระบบ เพื่อตอบสนองแนวคิด เมืองยั่งยืน

3) การจัดทำแผนที่ เริ่มจากการเขียนรายละเอียดของสถานที่ ความเป็นมา และความสำคัญของแหล่งเรียนรู้ ตำแหน่งที่ตั้งของสถานที่ในการกำหนดจุดบนแผนที่ ทางอากาศ ระบุเวลาเปิดปิดสถานที่และเหมาะสมในการเรียนรู้ ระยะเวลาที่เหมาะสม ในการเรียนรู้ รูปแบบที่เหมาะสมในการเดินทาง สิ่งอำนวยความสะดวก ช่องทางในการ ติดต่อกับแหล่งเรียนรู้ สิ่งที่น่าสนใจของแหล่งเรียนรู้ และภาพของสถานที่ โดยการจัดทำ เป็นเส้นทางเรียนรู้ ลงในฐานข้อมูลและพัฒนาเป็นคิวอาร์โค้ด เพื่อให้ผู้ที่สนใจสแกนและ สามารถเข้าถึงแหล่งเรียนรู้ 14 แหล่ง ผ่านเว็บไซต์ <http://www.navanurak.in.th/maechanoldtown/site/theme/index.php> โดยรายละเอียดแผนที่ปรากฏด้านล่าง

แหล่งที่ 1 เหมืองฮ่อ เป็นหนึ่งในระบบเหมืองฝายที่สำคัญของเมืองแม่จัน เป็นลำเหมืองที่ไม่ทราบประวัติการขุดที่แน่ชัด เหมืองฮ่อ เป็นลำเหมืองที่ผันน้ำจากแม่น้ำจัน โดยจะผันน้ำเข้าสู่เหมือง ไหลเลียบมาตามภูเขา ผ่านเข้าสู่เขตเทศบาลแม่จัน ในเขตบ้าน ร้องฝักหนาม มาบรรจบกับลำเหมืองห้วยปู ซึ่งมีต้นน้ำจากดอยจระเข้ มีฝายห้วยปู

เป็นเขื่อนขนาดเล็กเพื่อผันน้ำลงสู่ลำเหมืองฮ่อ ไหลเข้าสู่ตัวเมืองแม่จัน ตลอดแนวถนนไชยบุรี ความยาว 1.54 กิโลเมตร หลังจากนั้นมีการขุดลำเหมืองให้ไหลลงใต้ถนนพหลโยธิน บริเวณหมู่ที่ 7 ในเขตเทศบาลแม่จัน เข้าสู่พื้นที่เกษตร ไร่ผ่าน 4 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านเด่นป่าสัก บ้านศาลา บ้านดง และบ้านแหลม มีเกษตรกรผู้ใช้ประโยชน์จากเหมืองประมาณ 60 ราย การบริหารจัดการเหมืองฮ่อ มี “แก้มือง” เป็นผู้ควบคุมจัดการเหมืองหมู่บ้านละ 1 คน มี “กุ่มเหมือง” เป็นผู้ควบคุมการใช้ประโยชน์จากน้ำ ในภาพรวม (KhueanPhet, 2020) แหล่งดังกล่าวมีความสำคัญในด้านคุณค่าเชิงเศรษฐกิจ (Economic Value) เนื่องจากการบริหารจัดการน้ำในรูปแบบโบราณที่โดยชาวบ้านในพื้นที่ลุ่มน้ำ

แหล่งที่ 2 ตลาดเทศบาลแม่จัน ตั้งอยู่บนถนนสิงหนวัติ เปิดในช่วงเช้าเวลาประมาณ 05.00-10.00 น. เป็นตลาดที่มีความเก่าแก่มากที่สุดในตัวเมืองแม่จัน ในอดีตลักษณะทางกายภาพเป็นตลาดแผงลอย โครงสร้างตลาดมุงด้วยใบตองตึง สินค้าที่จำหน่ายภายในตลาดเกิดจากการผลิตในย่านเมืองแม่จัน เช่น ผัก ผลไม้ จากกลุ่มชาติพันธุ์รอบ ๆ ตัวเมืองแม่จันขนลงมาขายภายในตลาด เครื่องเทศ จากกลุ่มจีนยูนนาน ถั่วเน่าแผ่น (ถั่วเน่าแคป) ผลิตในย่านชุมชนไทใหญ่ในเมืองแม่จัน ต่อมาในปี พ.ศ. 2548 เทศบาลตำบลแม่จัน เกิดโครงการก่อสร้างตลาดสดของเทศบาลตำบลแม่จัน เป็นตลาดสองชั้น ด้านล่างเป็นโรงโม่ เป็นแผงในอาคารและ ลานกลางแจ้ง สินค้าที่จำหน่ายในตลาดเทศบาลแม่จัน มีคุณค่าเชิงเศรษฐกิจ (Economic Value) ถือเป็นตลาดที่เก่าแก่และมีพัฒนาการควบคู่กับย่านเมืองเก่าแม่จันมาจนถึงปัจจุบัน เป็นแหล่งที่สามารถเรียนรู้วิถีชีวิตผู้คนผ่านอาหารตามฤดูกาลและอาหารเทศกาลซึ่งเป็นหนึ่งคุณค่าเชิงสังคม (Social Value) จากกิจกรรมค้าขายภายในตลาด

แหล่งที่ 3 มูลนิธิสารณกุศลสงเคราะห์แม่จัน (ศาลเจ้า) ตั้งอยู่ บ้านเลขที่ 97/2 ถนนสิทธิเขต ตำบลแม่จัน จังหวัดเชียงราย เกิดขึ้นจากการรวมกลุ่มของ ชาวจีนโพ้นทะเลที่อพยพเข้ามาหาช่องทางด้านธุรกิจในเมืองแม่จัน ภายหลังชาวจีน เกิดแนวคิดรวมกลุ่มในรูปแบบสมาคม ในปี พ.ศ.2508 โดยมีนายมา ไชยกุล พร้อมด้วยชาวจีนในอำเภอแม่จัน บริจาคเงินเพื่อสร้างศาลเจ้า ภายในศาลเจ้าประดิษฐานเจ้าแม่กั้วทตั๊ยั้ง ชาวจีนเรียก เทพเจ้าพ่อ เจ้าแม่ปุ่นเถ่ากง ต่อมา ในปี พ.ศ. 2552 มีการยื่นคำร้องขอจัดตั้ง

มูลนิธิสาธารณกุศลสงเคราะห์แม่จัน (Mae Chan Charity Foundation, 2008) ศาลเจ้าถือเป็นศูนย์รวมของกลุ่มชาวจีนในเมืองแม่จัน มีประเพณีและเทศกาลที่สำคัญของศาลเจ้าสำคัญ 2 เทศกาล ได้แก่ งานเทศกาลกินเจ และเทศกาลไหว้พระจันทร์ ซึ่งจะจัดรวมกับงานวันก่อตั้งมูลนิธิสาธารณกุศลสงเคราะห์แม่จัน (Chanthiratikul, 2020) มีคุณค่าเชิงการศึกษาเกี่ยวกับประวัติท้องถิ่น ความเป็นมาของกลุ่มชาวจีนในย่านเมืองเก่าแม่จัน ต่อบทบาทในด้านเศรษฐกิจ การเป็นเจ้าของกิจการโรงสี กิจการสำคัญในอำเภอแม่จัน มีบทบาทด้านสังคม การเมืองในระดับท้องถิ่น ระดับจังหวัดและ ระดับประเทศ คุณค่าเชิงสังคม (Social Value) เป็นสถานที่รวมกลุ่มของชาวจีนในเมืองแม่จัน เพื่อประกอบศาสนพิธี และงานสาธารณะของอำเภอแม่จัน

แหล่งที่ 4 ร้านกาแฟบ้านลุงพัฒนา (ร้านกาแฟแม่จัน) เป็นร้านกาแฟที่เก่าแก่อยู่มากในเมืองแม่จันมาอย่างยาวนาน เปิดโดย นายพัฒนา เยาวธานี เป็นเจ้าของและเริ่มดำเนินธุรกิจ ในปี พ.ศ. 2518 ในอดีตถือเป็นพื้นที่นัดพบเพื่อพูดคุยแลกเปลี่ยนของคนในเมืองแม่จัน ข้าราชการและ คหบดีชาวแม่จัน นำไปสู่การเกิด “ชมรมรวมน้ำใจ” เพื่อประกอบกิจกรรมสาธารณะต่าง ๆ ของแม่จัน ซึ่งยังสืบทอดถึงปัจจุบัน นายพัฒนา ถือเป็นบุคคลผู้กว้างขวางในแม่จันและถูกคัดเลือกให้ดำรงตำแหน่งกรรมการสุขาภิบาล ภายในร้านยังเปิดขายข้าวแกงควบคู่กับร้านกาแฟโดยนางชื่นสุข เยาวธานี ผู้เป็นภรรยาเป็นผู้จำหน่าย ต่อมาในปี พ.ศ. 2536 นายพัฒนา เลิกกิจการทำร้านกาแฟ ภายหลังในปี พ.ศ. 2555 นายสามารถ เยาวธานี บุตรชายเห็นถึงความสำคัญของอาคารเก่าที่ทรงคุณค่าและมุ่งที่จะอนุรักษ์อาคารให้อยู่คู่ท้องถิ่น จึงได้เริ่มทำกิจการร้านกาแฟใหม่ โดยเริ่มแรกได้ใช้กาแฟจากโครงการตามพระราชดำริ บ้านเล็กในป่าใหญ่ จากชุมชนบ้านหนองห้า จังหวัดพะเยา (Yaowthane, 2020) ร้านกาแฟบ้านลุงพัฒนามีคุณค่าด้านเชิงหน้าที่ใช้สอย (Functional Value) เนื่องจากยังเป็นร้านกาแฟที่อาศัยความโดดเด่นด้านการอนุรักษ์อาคารควบคู่ไปกับประวัติของร้านในฐานะร้านกาแฟเก่าแก่คู่เมืองเก่าแม่จัน

แหล่งที่ 5 ตลาดธิดาพร ตั้งอยู่บนถนนไชยบุรี ตลาดธิดาพรจะเริ่มเปิดในช่วงเวลาประมาณ 15.00 น. เป็นตลาดเปิดในช่วงเย็น ต่อตั้งโดยนางสงวน เยาวธานี เกิดแนวคิดที่จะพัฒนาที่ดินให้เป็นตลาด ปัจจุบันสืบทอดกิจกรรมเป็นรุ่นที่ 2 โดยมี

นางศิริพร เยาว์ธานี เป็นผู้สืบทอดร้านค้าที่มีชื่อเสียงและเป็นที่ยอมรับของชาวบ้านมีอยู่หลายร้าน เช่น ร้านขนมหวานป้าส่วยอึ่ง ร้านป้าแอร์หมีผัด เป็นต้น มีคุณค่าเชิงเศรษฐกิจถือเป็นตลาดที่เก่าแก่ และมีพัฒนาการควบคู่กับย่านเมืองเก่าแม่จัน มาจนถึงปัจจุบันและยังเป็นตลาดที่แสดงให้เห็นถึงบทบาทความสำคัญ ของกลุ่มตระกูลสำคัญของอำเภอแม่จัน ในฐานะผู้นำทางสังคมและเศรษฐกิจคือตระกูลเยาว์ธานี มีพัฒนาจากตลาดกลางแจ้งและเป็นจุดศูนย์กลางในการนำสินค้าที่ผลิตในท้องถิ่นมาซื้อขายแลกเปลี่ยน เช่น พืชผลทางการเกษตร และสินค้าอุปโภคบริโภคที่สำคัญ ตลอดจนยังเป็นแหล่งทรัพยากรวัฒนธรรม ที่สามารถเรียนรู้วิถีชีวิตผู้คนผ่านอาหารตามฤดูกาล และอาหารเทศกาลซึ่งเป็นหนึ่งในคุณค่าเชิงสังคม (Social Value) จากกิจกรรมค้าขายภายในตลาด

แหล่งที่ 6 ย่านกองเฝ้า ตั้งอยู่บริเวณถนนลานนา จุดกำเนิดของชื่อย่านเริ่มจากปี พ.ศ.2493 มีการอพยพของกลุ่มชาวเมียนมา เดิมมีถิ่นกำเนิดในประเทศจีน ภายหลัง อพยพหนีมาจากการถูกรบวณเข้ามาอยู่บริเวณที่สูงในเขตชายแดนประเทศพม่า ภายหลังบางส่วนอพยพเข้ามาอาศัยบริเวณที่สูงในเขตอำเภอแม่จัน (Srisavasdi, 2008, p. 297) บางส่วนอพยพลงมาอาศัยในตัวเมืองแม่จัน ใกล้กับตลาดเข้าอำเภอแม่จัน ชาวบ้านเรียกบริเวณดังกล่าวว่า “กองเฝ้า” (Buntham, 2020) นามสกุลที่สำคัญของกลุ่มชาวเมียนมา ได้แก่ ศรีโลฟุง ศรีโลเจียว โดยมีบุคคลที่เกิดในย่านนี้และมีชื่อเสียงในระยะต่อมา คือ วาสีรัฐ ศรีโลฟุง (Panpin, 2020) ภายหลังในปี พ.ศ. 2519 กลุ่มชาวเมียนมาได้รับที่ดินจัดสรร ทำกินจากจากรัฐบาลในยุคนั้น ให้ไปอยู่บริเวณอำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร ส่งผลให้ชาวเมียนมาที่เคยอาศัยในตัวเมืองแม่จันค่อย ๆ อพยพไปหาที่ทำกินใหม่ ในปัจจุบันไม่หลงเหลือหลักฐานของการเป็นย่านชุมชนของชาวเมียนมาในตัวเมืองแม่จัน ปรากฏเพียงชื่อย่านเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของเมืองเท่านั้น

แหล่งที่ 7 โรงเรียนบ้านแม่จัน (เชียงแสนประชานุสาสน์) ก่อตั้งปี พ.ศ. 2454 โดยพระแสนสิทธิเขตต์ นายแขวงเชียงแสนหลวง ร่วมกับชาวบ้าน ในระยะแรกก่อตั้งสร้างอาคารชั่วคราว ในพื้นที่ใกล้ ๆ กับที่ว่าการแขวงเชียงแสนหลวง ตั้งชื่อโรงเรียนเชียงแสนประชานุสาสน์ ปัจจุบันโรงเรียนยังคงอนุรักษ์อาคารเรียนหลังเดิมของโรงเรียนไว้ ซึ่งเป็นอาคารที่ทรงคุณค่าทางด้านสถาปัตยกรรม เป็นอาคารไม้ 2 ชั้น ทรงปั้นหยา บริเวณเชิงชาย

ของอาคารประดับด้วยลวดลายไม้ฉลุ (Ginger bread) อาคารหลังดังกล่าวจึงเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สะท้อนเรื่องราวของชาวแม่จันโดยมีอาคารเป็นหนึ่งในหลักฐานทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่น มีคุณค่าเชิงการศึกษา ผ่านประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ในฐานะพื้นที่เกี่ยวกับเหตุการณ์สงครามโลกครั้งที่ 2 โดยโรงเรียนเป็นจุดพักของกองทัพทหารญี่ปุ่น ตลอดจนชื่อโรงเรียนเชียงแสนประชานุสาสน์ เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ที่เกี่ยวกับแม่จันในการเป็นศูนย์ราชการของอำเภอเชียงแสนในอดีต ภายในโรงเรียนมีการอนุรักษ์อาคารไม้โบราณที่ทรงคุณค่าเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ให้กับคนท้องถิ่น

แหล่งที่ 8 โรงภาพยนตร์แม่จันราม่า เปิดดำเนินการในปี พ.ศ.2533 ในอดีตเป็นโรงภาพยนตร์ที่เคยคึกคักแห่งหนึ่งในเมืองแม่จัน มีนายอรุณทัตย์ ไล่พิรุณ เป็นอาคารไม้ 3 ชั้น มีการเปิดฉายภาพยนตร์ 2 ช่วง คือช่วงกลางวันและช่วงกลางคืน ภาพยนตร์ในอดีตนิยมพากย์เสียง โดยใช้เครื่องฉายที่มีจอกว้าง 36 มิลลิเมตร ต่อมาในราวปี พ.ศ. 2537 เลิกกิจการโรงภาพยนตร์ และปล่อยให้อาคารโรงภาพยนตร์ถูกปิดทิ้งไว้ จนกระทั่งในปีพ.ศ. 2542 ได้รื้ออาคารโรงภาพยนตร์กลายเป็นพื้นที่โล่งจนถึงปัจจุบัน (Lopirun, 2020) คุณค่าเชิงการศึกษา ของโรงภาพยนตร์แม่จันราม่า เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่นย่านเมืองเก่าแม่จัน ในฐานะแหล่งบันเทิงเก่าแก่ที่อยู่คู่กับเมืองเก่าแม่จันมายาวนาน และยังเกี่ยวข้องกับตระกูลชาวจีนที่เป็นเจ้าของโรงสีแห่งแรกในอำเภอแม่จัน

แหล่งที่ 9 ที่ว่าการอำเภอแม่จัน เป็นแหล่งที่มีคุณค่าด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ในการเป็นศูนย์ราชการของอำเภอเชียงแสนในอดีต ซึ่งมีความสำคัญมาตั้งแต่ในปี พ.ศ. 2443 เป็นสถานรับเสด็จพระราชดำเนินของรัชกาลที่ 7 ในปี พ.ศ. 2469 และในปี พ.ศ. 2501 เป็นสถานรับเสด็จพระราชดำเนินของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร และสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง ปัจจุบันภายในที่ว่าการอำเภอแม่จันได้อนุรักษ์อาคารเก่า ที่ว่าการอำเภอแม่จัน เป็นสถานที่ในการรับเสด็จของรัชกาลที่ 9 ในปัจจุบันภายในที่ว่าการอำเภอแม่จันยังมีการอนุรักษ์อาคารเก่า ของที่ว่าการอำเภอแม่จัน ซึ่งเป็นอาคารไม้ 2 ชั้นทรงปั้นหยา ซึ่งบริเวณเชิงชายของอาคารประดับลวดลายไม้ฉลุ (Ginger bread) มีคุณค่าเชิงการศึกษา เป็นสถานที่ประวัติศาสตร์เกี่ยวกับการเมือง สถานที่เกี่ยวกับการ

รับเสด็จพระราชดำเนินของพระมหากษัตริย์ 2 รัชกาล อาคารว่าการอำเภอแม่จัน
หลังเดิม มีคุณค่าเชิงหน้าที่ใช้สอย สามารถพัฒนาเป็นศูนย์เรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น
ย่านเมืองเก่าแม่จันในอนาคต

แหล่งที่ 10 วัดป่าบง มีประวัติศาสตร์ที่สัมพันธ์ต่อการฟื้นฟูเมืองเชียงแสน
ปรากฏหลักฐานว่า เจ้าน้อยอินตะเป็นเจ้านายผู้สร้างวัดป่าบง ซึ่งตั้งอยู่บริเวณฝั่งซ้ายของ
แม่น้ำในชุมชนป่าบงปัจจุบัน ปรากฏหลักฐานการสร้างวัดป่าบง ในปี พ.ศ. 2428 โดยมี
เจ้าหลวงอินตะเป็นผู้อุปถัมภ์ โดยมีพระครูบาทูพร ชาวเมื่อน่านเป็นเจ้าอาวาสรูปแรกของวัด
(Department of Religious Affairs, 1999) ภายในวิหารประดิษฐานพระพุทธรูปศิลปะ
เชียงแสน ชาวบ้านเรียกพระเจ้าอินทร์แปง ซึ่งเป็นที่เคารพศรัทธาของชาวบ้าน วัดป่าบง
มีคุณค่าเชิงเชิงการศึกษาที่มนุษย์สามารถเรียนรู้เรื่องราวต่าง ๆ เกี่ยวกับทรัพยากร
วัฒนธรรมเนื่องจากวัดป่าบงมีประวัติศาสตร์ที่สัมพันธ์ต่อการฟื้นฟูเมืองเชียงแสน ปรากฏ
หลักฐานว่าเจ้าน้อยอินตะเป็นเจ้านายผู้สร้างวัดป่าบง ซึ่งตั้งอยู่บริเวณฝั่งซ้ายของแม่น้ำ
ในชุมชนป่าบงในปัจจุบัน ปรากฏหลักฐานการสร้างวัดป่าบง ในปี พ.ศ. 2428 โดยมีเจ้าหลวง
อินตะเป็นผู้อุปถัมภ์ จึงถือเป็นวัดที่มีความเก่าแก่และสำคัญในยุคแห่งการฟื้นฟูเมืองเชียงแสน

แหล่งที่ 11 ตลาดนวนจันทร์ ชาวบ้านเรียก กาดแลง ก่อตั้งโดยนายเดช
ธรรมเดช (พ่อเลี้ยงนวล) (Laotrakoon, 2020) เป็นตลาดจำหน่ายสินค้าพื้นเมือง สินค้า
อุปโภค บริโภคที่สำคัญของชาวแม่จัน บรรยากาศจะคึกคักในช่วงสายของวันอาทิตย์
เพราะกลุ่มชาติพันธุ์ที่เข้าโบสถ์คริสต์หลังจากประกอบศาสนพิธีจะเข้ามาจับจ่ายใช้สอย
สิ่งที่ห้ามพลาดในการมาตลาดนวนจันทร์ คือ ร้านขายน้ำเงี้ยวภายในตลาด ซึ่งมีถึง 4-5
ร้านติดกันและมีลูกค้าอุดหนุนอย่างเนืองแน่น ชาวบ้านเรียก “กอนใน” ตลาดนวนจันทร์
(กาดแลง) มีคุณค่าเชิงการศึกษาที่สามารถเรียนรู้เรื่องราวต่าง ๆ เกี่ยวกับทรัพยากร
วัฒนธรรม ผ่านประวัติศาสตร์บุคคลสำคัญของท้องถิ่น คือ นายเดช ธรรมเดช (พ่อเลี้ยงนวล)
คหบดีที่มีบทบาทสำคัญของเมืองแม่จัน และยังเป็นผู้สร้างสะพานข้ามแม่น้ำจันที่ปรากฏ
ในปัจจุบันเป็นอนุสรณ์ถึงบุคคลสำคัญในท้องถิ่น คุณค่าเชิงเศรษฐกิจ ถือเป็นตลาด
ที่เก่าแก่และมีพัฒนาการควบคู่กับย่านเมืองเก่าแม่จันมายาวนานเป็นจุดศูนย์กลางในการ
นำสินค้าที่ผลิตในท้องถิ่นมาซื้อขายแลกเปลี่ยน เช่น พืชผลทางการเกษตร และสินค้า

อุปโภคบริโภคที่สำคัญ ตลอดจนยังเป็นแหล่งที่สามารถเรียนรู้วิถีชีวิตผู้คนผ่านอาหารตามฤดูกาลและอาหารเทศกาลซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของคุณค่าสังคม (Social Value)

แหล่งที่ 12 ย่านกองเจี้ยว ตั้งอยู่บริเวณถนนหิรัญนคร จุดเริ่มต้นของย่านกองเจี้ยวเริ่มจากบริเวณ 4 แยกชุมชนตลาดแม่จัน (ร้านกรีนวิง) ไปจรดสะพานข้ามแม่น้ำจันที่เชื่อมระหว่างถนนหิรัญนครกับบ้านท่าตันแพน ตำบลป่าตึง มีความยาวประมาณ 500 เมตร ประชากรในย่านกองเจี้ยว ประกอบไปด้วย 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มที่ 1 กลุ่มชาวไทยใหญ่ กลุ่มที่ 2 กลุ่มไทเขิน กลุ่มที่ 3 กลุ่มชาวไทลื้อ ในอดีตย่านดังกล่าวเป็นแหล่งผลิตถั่วเน่าแผ่นแหล่งใหญ่ในอำเภอแม่จัน ปัจจุบันย่านดังกล่าวเลิกกิจการทำถั่วเน่าแผ่นเหลือเพียงเรื่องเล่าในท้องถิ่น ย่านกองเจี้ยว มีคุณค่าเชิงการศึกษาเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางด้านกายภาพและสังคมของย่านกองเจี้ยว ในปัจจุบันที่เปลี่ยนเป็นสังคมเมือง ประชากรในย่านกองเจี้ยวเลิกกิจการการทำถั่วเน่าแคบ ซึ่งเป็นอาชีพหลักของชุมชนในอดีต จึงทำให้แทบจะไม่หลงเหลือสิ่งที่บ่งชี้ถึงความเป็นไทใหญ่ ไทเขินและไทลื้อในปัจจุบัน แต่สิ่งที่ยังปรากฏให้เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นคือการเรียกชื่อบ้านนามเมืองว่ากองเจี้ยว ซึ่งมีคุณค่าที่มนุษย์สามารถเรียนรู้เรื่องราวต่าง ๆ เกี่ยวกับทรัพยากรวัฒนธรรม

คุณค่าเชิงการเมือง (Political) คุณค่าที่อาจเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ทางการเมือง เนื่องจากเป็นเกี่ยวกับการอพยพ กลุ่มชาวไทยใหญ่ และชาวไทเขิน โดยชาวไทยใหญ่ อพยพมาอาศัยใน ย่านตัวเมืองแม่จัน ภายหลังสงครามมหาเอเชียบูรพายุติลง รัฐบาลไทยปกครองสหรัฐอเมริกาได้เพียง 3 ปี รัฐบาลไทยจึงส่งมอบเมืองเชียงตุงคืนให้กับอังกฤษ หลังจากนั้นเพียง 13 ปี ได้เกิดความวุ่นวายภายในประเทศพม่า ด้วยเหตุที่รัฐบาลทหารพม่า ปฏิเสธสัญญาปางโหลง ด้วยเหตุสถานการณ์ความวุ่นวายช่วงนี้ ส่งผลให้กลุ่มชาวไทยใหญ่ และชาวไทเขิน อพยพมาอาศัยในเมืองแม่จันและกลายเป็นประชากรท้องถิ่นในระยะต่อมา

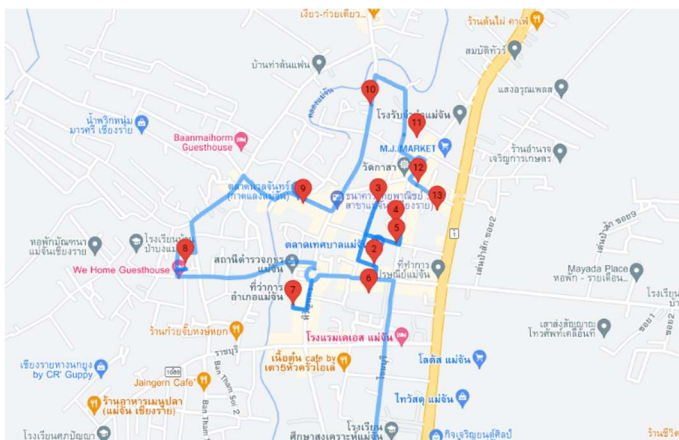
แหล่งที่ 13 วัดกาสา เป็นวัดที่สำคัญอยู่คู่กับเมืองแม่จันมาตั้งแต่ยุคฟื้นฟูเมืองเชียงแสน เคยเป็นสถานที่ในการหลบภัยของกลุ่มกลุ่มเจี้ยว (ไทใหญ่) ในเหตุการณ์ก่อจลาจลโดยกลุ่มชาวไทยใหญ่ในหัวเมืองสำคัญของภาคเหนือ ในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 บริเวณด้านหน้าวัดกาสายังเป็นจุดจอดรถสองแถวที่เดินทางระหว่างเชียงราย-แม่จัน

แม่จัน-แม่สาย และเป็นที่ตั้งของบ่อน้ำสาธารณะในตัวเมืองแม่จัน ปัจจุบันวัดกาสา ยังถือได้ว่าเป็นแหล่งเรียนรู้ของเมืองแม่จัน ภายในวัดมีพิพิธภัณฑ์ภาพเก่า จัดแสดงภาพในอดีตของอำเภอแม่จัน ในทุกวันเสาร์พื้นที่ภายในวัดเปิดเป็นตลาดนัดมงคลวัตถุที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในจังหวัดเชียงราย เป็นตลาดกลางระหว่างอำเภอแม่สาย อำเภอเชียงแสน อำเภอแม่จัน เทศบาลนครเชียงราย ซึ่งเริ่มเปิดในช่วงเวลา 09.00–12.00 น. ของทุกสัปดาห์ วัดกาสา มีคุณค่าเชิงเชิงการศึกษา ที่สามารถเรียนรู้เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในยุคพื้นฟูเมืองเชียงแสน ในยุคของเจ้าน้อยอินต๊ะ โดยมีกลุ่มที่อพยพมารุ่นแรกตั้งถิ่นฐาน ทำกินอยู่เรียงรายตามแม่น้ำจัน สันนิษฐานว่าพื้นที่ที่เป็นที่ตั้งของตัวเมืองแม่จันในปัจจุบัน น่าจะมีการตั้งถิ่นฐานเป็นชุมชนขนาดเล็ก ซึ่งปรากฏเรื่องเล่าในท้องถิ่นสืบว่า ในคราวอพยพผู้คนเพื่อพื้นเมืองเชียงแสน มีกลุ่มชาวเชียงใหม่อพยพมาด้วยในคราวนั้น ได้นิมนต์ครูบาอินแก้ว อภิขโย ซึ่งมีภูมิลำเนาเป็นชาวบ้านแม่สา เมืองเชียงใหม่ ลงมาด้วย ในระยะแรกมีการสร้างเป็นอาวาสขนาดเล็ก ในบริเวณใกล้ ๆ ริมแม่น้ำจัน และเหตุการณ์จลาจลเงี้ยว บุกแขวงเชียงแสนหลวง วัดกาสายังเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ด้วยการถูกใช้เป็นสถานที่ในการหลบภัยของกลุ่มกลุ่มเงี้ยว (ไทใหญ่) ในเหตุการณ์ก่อจลาจลโดยกลุ่มชาวไทใหญ่ ในหัวเมืองสำคัญของภาคเหนือ ในปัจจุบันวัดกาสา ถือได้ว่าเป็นแหล่งศูนย์กลางของชุมชนชาวแม่จัน ภายในวัดมีพิพิธภัณฑ์ภาพเก่าของอำเภอแม่จัน คุณค่าเชิงเศรษฐกิจ วัดกาสาเป็นตลาดค้าส่งมงคลวัตถุที่มีพ่อค้าคนกลางซื้อไปจำหน่ายต่อไปให้กับแหล่งค้ามงคลวัตถุในจังหวัดเชียงราย คือ แผงพระในตลาดสดเทศบาลนครเชียงราย (กาดหลวง) ตลาดพระเครื่อง ตลาดนาสวดี และตลาดนัดพระเครื่องตลาดบ้านดู่เมืองใหม่

แหล่งที่ 14 ร้านเดชาศิลป์ ตั้งอยู่บริเวณซอยสิทธิศาล ใกล้กับมูลนิธิสารณกุลสงเคราะห์แม่จัน-ศาลเจ้า เปิดกิจการในปี พ.ศ. 2525 โดย นายเดชา มารายง ในอดีตร้านเดชาศิลป์ เคยตั้งอยู่บริเวณถนนไชยบุรี ภายหลังย้ายมาอยู่พื้นที่ปัจจุบัน ร้านเดชาศิลป์ ถือเป็นร้านทำป้ายที่มีชื่อเสียงของเมืองแม่จัน ผลิตผลงานมากมาย ทั้งร้านคำทั่วเมืองแม่จัน อำเภอแม่สาย และในตัวเมืองเชียงราย ตลอดจนป้ายสถานที่สำคัญในจังหวัดเชียงราย วัดสำคัญในจังหวัดเชียงราย เช่น ที่ว่าการอำเภอแม่จัน วัดพระแก้วเชียงราย วัดแม่คี่ วัดกาสา เป็นต้น (Malayong, 2020) จุดเด่นของร้านเดชาศิลป์ คือ รูปแบบของ

ตัวอักษรซึ่งได้รับแรงบันดาลใจ มาจากศิลปินสร้างสรรค์ป้ายที่สำคัญในจังหวัดลำปาง คือ นายปวน สุวรรณสิงห์ หรือที่รู้จักกันในนาม ป.สุวรรณสิงห์ โดยพัฒนารูปแบบ ตัวอักษรจนกลายเป็นจุดเด่นของตนเอง

ร้านเดชาศิลป์ มีคุณค่าเชิงเชิงการศึกษาสามารถเรียนรู้เรื่องราวทาง ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ที่แสดงให้เห็นถึงเอกลักษณ์ของป้ายการค้าที่มีช่างคนสำคัญของ เมืองแม่จัน จากร้านเดชาศิลป์ ซึ่งถือได้ว่าเป็นร้านที่มีชื่อเสียงมากในยุคนั้น ป้ายร้านค้า ที่ทำโดยร้านเดชาศิลป์จำนวนมาก ยังปรากฏให้เห็น ในตัวเมืองแม่จัน ป้ายวัดสำคัญ ในจังหวัดเชียงราย เช่น วัดพระแก้ว วัดแม่ศรี วัดกาสา และป้ายที่ว่าการอำเภอมะจัน รูปแบบของตัวอักษรจากร้านเดชาศิลป์ ซึ่งได้รับแรงบันดาลใจมาจากศิลปินสร้างสรรค์ ป้ายที่สำคัญในจังหวัดลำปาง คือ นายปวน สุวรรณสิงห์ หรือที่รู้จักกันในนาม ป.สุวรรณ สิงห์ ถือเป็นเอกลักษณ์ ที่สำคัญและแตกต่างจากตัวอักษรช่างอื่น ๆ ในจังหวัดเชียงราย ซึ่งมีคุณค่าเชิงเศรษฐกิจ สามารถนำมาส่งเสริมและพัฒนาเป็นสินค้าทางวัฒนธรรมที่ใช้ รูปแบบตัวอักษรดังกล่าวเป็นองค์ประกอบในการสร้างอัตลักษณ์ของพื้นที่ในอนาคต

ภาพที่ 2 แหล่งทรัพยากรวัฒนธรรมด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในเมืองเก่าแม่จัน

Figure 2. Local Historical Cultural Resources in Mae Chan Old Town, Adapted from “Tourist Route:

Mae Chan Old Town” by Chiang Rai Rajabhat University, 2020,

<http://www.navanurak.in.th/maechanoldtown>

[/site/theme/view_route.php?id=1](http://site/theme/view_route.php?id=1)

แหล่งทรัพยากรวัฒนธรรม ประกอบไปด้วย

1. เหมืองฮ่อ
2. ตลาดเทศบาลแม่จัน
3. มุณินิสาธารณกุศลสงเคราะห์แม่จัน (ศาลเจ้า)
4. ร้านกาแฟลุงพัฒน์ (กาแฟแม่จัน)
5. ตลาดธิดาพร
6. ย่านกองเ้า
7. โรงเรียนบ้านแม่จัน (เชียงแสนประชานุสาสน์)
8. โรงภาพยนตร์แม่จันราม่า
9. ที่ว่าการอำเภอแม่จัน
10. วัดป่าบง
11. ตลาดนวลจันทร์ (กาดแลง)
12. ย่านกองเจี้ยว
13. วัดกาสา
14. ร้านเดชาศิลป์

ภาพที่ 3 คิวอาร์โค้ด และ แหล่งทรัพยากรวัฒนธรรมด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในเมืองเก่าแม่จัน

Figure 3. QR Code and Local Historical Cultural Resources in Mae Chan Old Town/Adapted from

“Tourist Route :Mae Chan Old Town” by Chiang Rai Rajabhat University, 2020, http://www.navanurak.in.th/maechanoldtown/site/theme/view_route.php?id=1

2. การเผยแพร่องค์ความรู้ทางด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและแผนที่แหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรมต่อสาธารณชน

ใช้กระบวนการในการส่งเสริมการมีส่วนร่วม มีการจัดกิจกรรม 2 กิจกรรม ดังนี้

2.1 การจัดเวทีเสวนา ร่วมกับเทศบาลตำบลแม่จัน ชุมชนซึ่งเป็นเจ้าของทรัพยากรทางวัฒนธรรม แสดงแผนที่ทรัพยากรทางวัฒนธรรมในพื้นที่เมืองเก่าแม่จัน เพื่อคืนข้อมูลสู่ชุมชนและกระตุ้นให้ประชาชนในท้องถิ่นเกิดความตระหนักในการอนุรักษ์ฟื้นฟู รักษา ทรัพยากรทางวัฒนธรรม ในฐานะเจ้าของทรัพยากรทางวัฒนธรรมในท้องถิ่น

ร่วมกัน เป็นส่วนหนึ่งในการตรวจสอบ ความถูกต้องของข้อมูลภายหลังการสัมภาษณ์และวิเคราะห์ข้อมูล พร้อมทั้งขอข้อเสนอแนะแนวทางในการพัฒนางานวิจัย โดยมีการจัดประชุม ห้องประชุมเทศบาลตำบลแม่จัน ผลจากการคืนข้อมูลได้รับความสนใจจากข้าราชการเทศบาลตำบลแม่จันที่เกี่ยวข้อง ผู้นำท้องถิ่น ราษฎรชุมชน พระสงฆ์ นักวิชาการ ในสถานศึกษาในจังหวัดเชียงราย นักวิชาการท้องถิ่น จำนวน 24 คน

2.2 การจัดนิทรรศการ ร่วมกับ สำนักงานเทศบาลตำบลแม่จัน ในงานกิจกรรมของดีแม่จัน ในระหว่างวันที่ 25 ธันวาคม พ.ศ. 2563–2 มกราคม พ.ศ. 2564 ณ ลานกิจกรรมบ้านแม่เฟือง ตำบลป่าตึง อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย นิทรรศการแบ่งหัวข้อการจัดแสดงเป็น 3 ส่วน ดังนี้ ส่วนที่ 1 เชียงแสนยุคฟื้นฟู สมัยรัชกาลที่ 5 โดยมีพื้นที่ ในเขตบ้านแม่คี่ อำเภอแม่จัน เป็นจุดศูนย์กลาง ส่วนที่ 2 แม่จันยุคศิวิไลซ์ อธิบายเกี่ยวกับวิวัฒนาการของอำเภอแม่จันที่เติบโตมาจากเศรษฐกิจของชาว ส่วนที่ 3 สรุปภาพรวมของนิทรรศการ ในรูปแบบของป้ายสื่อความหมายในรูปแบบ Time line ตั้งแต่ยุคก่อนการฟื้นฟูเมืองเชียงแสน ถึงเหตุการณ์สำคัญของอำเภอแม่จันจากอดีตสู่ปัจจุบัน โดยมีกลุ่ม ผู้เข้าชมนิทรรศการ จำนวน 100 คน ภายหลังจากการจัดแสดงมีการนำข้อมูลไปขยายผลด้วยการนำข้อมูลงานวิจัยไปบรรจุอยู่ในแผนการพัฒนาโครงการของเทศบาลตำบลแม่จัน ร่วมกับ สำนักงานทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม พร้อมทั้งที่การนำเสนอข้อมูลหนังสือสรุปเนื้อหาสำคัญของผลงานวิจัยและมีการแจกหนังสือเล่มเล็กเพื่อเป็นการเผยแพร่ข้อมูลแก่สาธารณชน ได้แก่ กองการศึกษาเทศบาลตำบลแม่จัน เพื่อนำไปขยายผลให้กับ โรงเรียนในพื้นที่เขตเทศบาลตำบลแม่จัน และพัฒนาข้อมูลของแหล่งในรูปแบบของป้ายอภิลิขิต ที่แสดงคิวอาร์โค้ด สำหรับประชาชนสัมพันธ์ในแหล่งทรัพยากรวัฒนธรรมด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในเมืองเก่าแม่จัน ที่สำคัญ จำนวน 3 จุด ได้แก่ สำนักงานเทศบาลตำบลแม่จัน วัดกาศา ที่ว่าการอำเภอแม่จัน ร้านกาแฟลุงพัฒน์ (กาแฟแม่จัน) มุลนิธิสาธารณกุศลสงเคราะห์แม่จัน (ศาลเจ้า)

อภิปรายผลการวิจัย

อภิปรายผลการศึกษาเพื่อตอบวัตถุประสงค์สองประเด็นดังนี้

1. การศึกษานี้มุ่งเน้นส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมระหว่าง คนในท้องถิ่น ในฐานะเจ้าของทรัพยากรทางวัฒนธรรม (Key Stakeholder) ร่วมกับคณะผู้วิจัย หน่วยงานราชการ หน่วยงานเอกชน องค์กรที่เกี่ยวข้องกับงานวัฒนธรรม ในการบริหารจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมในฐานะมรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งเริ่มต้นด้วยการจัดเก็บข้อมูลทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นอย่างเป็นระบบ และพบว่าเมืองเก่าแม่จัน เป็นเมืองที่มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ภายใต้แนวคิดเมืองยั่งยืนของ The United Nation Conference on Environment and Development ปี ค.ศ. 1992 มาตรา 21 ดังนี้ 3 ด้านดังนี้ ด้านที่ 1 ความสามารถในการรองรับของระบบนิเวศ แม่จันถือว่าเป็นเมืองที่มีระบบเหมืองฝายที่เข้มแข็ง เหมืองฮ่อ เป็นหนึ่งในระบบเหมืองฝายที่สำคัญของเมือง ตรงตามแนวคิดเมืองยั่งยืนสมัยใหม่ มีรากฐานมาจากแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนของ The United Nation Conference on Environment and Development (Charoenmuang, 2002) เป็นหนึ่งในดัชนีที่ชี้วัดความยั่งยืนของเมืองในด้านระบบนิเวศ โดยมีกลุ่มจันทวนทะเลมีบทบาทในระบบเศรษฐกิจ และกลุ่มชาวไทลื้อ (ยอง) มีบทบาทในฐานะเกษตรกร ด้านที่ 2 สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม เมืองแม่จันเป็นเมืองที่สามารถในการเก็บรักษาสีงแวดล้อมทางวัฒนธรรมหรือมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ เช่น สถาปัตยกรรมและศิลปกรรมต่าง ๆ การจัดการเก็บรักษามรดกของเมือง เพื่อรักษาสีงแวดล้อมที่ดีของเมืองสามารถผลักดันและส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ได้ รวมไปถึงทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ด้วย พบว่าย่านเมืองเก่าแม่จัน มีแหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรมประกอบไปด้วย 14 แห่ง ศาสนสถาน 3 แห่ง แหล่งด้านสถาปัตยกรรมและศิลปกรรม 2 แห่ง แหล่งมรดกความทรงจำท้องถิ่น 2 แห่ง ย่านชุมชนชาติพันธุ์ 2 ย่าน ตลาดการค้า 2 แห่ง แหล่งคุณค่าในด้านเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ 2 แห่ง พื้นที่สีเขียวของเมือง 1 แห่ง ด้านที่ 3 ประชาสังคม ย่านเมืองเก่าแม่จันเป็นเมืองที่มีการรวมกลุ่มของภาคประชาสังคมที่เข้มแข็ง ของกลุ่มลูกหลานชาวจีนในย่านเมืองเก่าแม่จัน เกิดการรวมกลุ่มในนามมูลนิธิสารานุกรมสกุลสงเคราะห์แม่จัน ทำหน้าที่เป็นกลไกในการขับเคลื่อนให้เกิดการทำกิจกรรมร่วมกัน เป็นเครือข่ายกลุ่มที่มีบทบาทสำคัญ

ในการขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจของเมืองคือโรงสีและมืบทบาทในฐานะผู้นำทาง
การเมืองในเขตเมืองแม่จันในอดีต ถึงปัจจุบัน

2. การเผยแพร่แหล่งสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์วัฒนธรรมที่มีคุณค่าในเขต
ย่านเมืองเก่าแม่จัน เพื่อส่งเสริมให้เกิดเป็นแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่น อย่างมี
ศักยภาพ ผ่านการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมขับเคลื่อนเมืองหลายกิจกรรม เช่น กิจกรรม
ถนนคนเดินในย่านเมืองเก่าที่เน้นการจำหน่ายสินค้าท้องถิ่น มีการตั้งคณะกรรมการรวบรวม
ข้อมูลประวัติศาสตร์ท้องถิ่น มีพิพิธภัณฑ์ และมีการจัดพิมพ์หนังสือประวัติศาสตร์ท้องถิ่น
ซึ่งถือเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีในการขับเคลื่อนการอนุรักษ์เมืองเก่าแม่จัน ในอนาคตย่านเมืองเก่า
แม่จัน สามารถกำหนดพื้นที่อนุรักษ์ เป็นย่านประวัติศาสตร์โดยใช้เส้นทางถนนเป็นเกณฑ์ใน
การแบ่งผลของการกำหนดพื้นที่เป็นเขตต่าง ๆ จะส่งผลโดยตรงต่อการวางผังเมืองที่มีการ
กำหนดโซนนิ่ง และนำไปสู่การจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้
และพัฒนาเป็นเมืองท่องเที่ยววัฒนธรรมส่งผลให้เศรษฐกิจของเมืองดีขึ้นในอนาคต

ข้อเสนอแนะการวิจัย

ในอนาคตชุมชนในเขตเมืองเก่าแม่จัน สามารถนำแผนที่แหล่งเรียนรู้จากผลการ
ศึกษานี้ไปขยายผล เพื่อผลักดันให้เป็นเส้นทางท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของตัวเมืองเก่า
แม่จันต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- Boontham, C. (2020, May 21). Interviewed by Nakarin Namjaidee [Tape
recording]. Former president of Mae Chan Charity Foundation, Mae
Chan District, Chiang Rai.
- Buntham, S. (2020, May 21). Interviewed by Nakarin Namjaidee [Tape
recording]. Member of the Mae Chan Public Charity Foundation, Mae
Chan District, Chiang Rai.
- Chaidaroon, K. (2015). *Old town in Phayao*. Phayao: Nakhon News Publishing.
- Chamchit, C. (2000a). *Diary of Chiang Rai city*. Chiang Rai: Chaiyaran Printing Factory.

- Chamchit, C. (2000b). *History of Chiang Rai*. Chiang Rai: Chainarai Publishing House.
- Chanthiratikul, S. (2020, June 6). Interviewed by Nakarin Namjaidee [Tape recording]. Deputy Mayor of Mae Chan Subdistrict, Mae Chan District, Chiang Rai.
- Chao Phraya Chakri Sirindhorn. (1882). *The King of Chiang Mai appointed the governor of Chao Noi Inta as Phraya Rajadejdamrong Phraya of Chiang Saen*. [Archives of King Rama 5]. (กร 5มท(ล)/ 44). National Archives, Bangkok.
- Charoenmuang, D. (2002). *Sustainable Cities: Western Concepts and Experiences*. Chiang Mai: Social Research Institute. Chiang Mai University.
- Chumde, N. (2006). *The settlement patterns and development of ancient communities in the Chiang Saen sovereignty during 13th-18th centuries* (Master's thesis). Chiang Mai University, Chiang Mai.
- Department of Religious Affairs. (1999). *History of temples throughout the kingdom, Volume 8*. Bangkok:Religious Printing House.
- Government Mae Chan District. (1956). *A hundred years of Mae Chan*. Chiang Rai: Mae Chan District. Notification of the Ministry of Interior. (1956, 20 August). [Government Gazette] (Vol. 22, p.467).
- Government Mae Chan District. (2017). *The Place Name and Geographic Name in Mae Chan District, Chiang Rai Province*. Chiang Rai: Lorlanna Publishing House.
- Kaisri, S. (2014). *The state and dynamics of boundary line formation according to the concept of modern state after the Franco – Siamese war* (Master's Thesis). Chulalongkorn University, Bangkok.
- Khamheung, S. (2020, June 6). Interviewed by Nakarin Namjaidee [Tape recording]. The second generation heir of a Tai Yai family in MaeChan Old Town, Mae Chan District, Chiang Rai.

- KhueanPhet, P. (2020, June 10). Interviewed by Nakarin Namjaidee [Tape recording]. Manager of ditch Ho in Mae Chan District, Mae Chan District, Chiang Rai.
- Laotrakoon, C. (2020, May 21). Interviewed by Nakarin Namjaidee [Tape recording]. Member of the MaeChan Charitable Foundation, Mae Chan District, Chiang Rai.
- Lopirun, A. (2020, May 21). Interviewed by Nakarin Namjaidee [Tape recording]. member of the Mae Chan Public Charity Foundation, Mae Chan District, Chiang Rai.
- Lertcharnrit, T. (2011). Cultural resource management. Bangkok: Sirindhorn Anthropology Center (Public Organization).
- Maechan Hospital, (2020, December 11). History of Mae Chan Hospital. Retrieved from <http://maechanhospital.go.th/history>
- Mae Chan Charity Foundation. (2008, July 28). [Government Gazette] (Vol 126, p. 96).
- Mae Chan District Office (1899). *A hundred years of Mae Chan*. Chiang Rai: Mae Chan District
- Malayong, D. (2020, June 6). Interviewed by Nakarin Namjaidee [Tape recording]. Dechasilp shop operator, Mae Chan District, Chiang Rai.
- Ministry of Transport. (1992). *80 years, Ministry of Transport*. Bangkok: Ministry of Transport.
- Na Thalang, S. (2016). *Look at folklore and see ethnic identity*. Bangkok: Sirindhorn Anthropology Center (Public Organization).
- Norat, S. (2020 June 6). Interviewed by Nakarin Namjaidee [Tape recording]. Representative of the Tai Yai family in Mae Chan old town, Mae Chan District, Chiang Rai.

- Office of the Prime Minister. (1950). *About raising branches of Mae Sai District, Mae Chan District, Chiang Rai Province to Amphoe. (1950, 13 April).* [Government Gazette] (Vol. 67, p.1433).
- Ongsakul, S. (2015). *Wang River Basin: Cultural History*. Chiang Mai: Center for Lanna Studies. Faculty of Humanities Chiang Mai University.
- Ongsakul, S. (2018). *History of Lan Na* (12 th Ed.). Bangkok: Amarin Printing & Publishing.
- Panpin, A. (2020, May 21). Interviewed by Nakarin Namjaidee [Tape recording]. former headman of Village 4 Mae Chan Subdistrict Municipality Chiang Rai Province, Mae Chan District, Chiang Rai.
- Research Center of Environmental Social Science for Local Sustainable Development. (2020, June 9). *Watershed management guidelines, Kham-Nam Chan watershed management guidelines 24 weirs*. Retrieved from <http://resd.in.th/2018/แนวทางการจัดการลุ่มน้ำ>.
- Saokhamkhet, S. (2020, May 21). Interviewed by Nakarin Namjaidee [Tape recording]. Retired civil servant and former director of Banleaw School Mae Chan District, Mae Chan District, Chiang Rai.
- Sirichai, A. (2017). *Toponyms in Mae Chan District Chiang Rai Province*. Chiang Rai: Lor Lanna Publisher.
- Skinner, G. (2005). *Chinese society in Thailand: an analytical history*. Bangkok: Toyota Thailand Foundation.
- Sombat Mai, K. (2020, June 10). Interviewed by Nakarin Namjaidee [Tape recording]. Independent researcher, Mae Fah Luang University, Chiang Rai. Srisavasdi, B. (2008). *30 lives in Chiang Rai*. Bangkok: Siam Press.

- Suwanrat, P. (2020, June 12). Interviewed by Nakarin Namjaidee [Tape recording].
member of the Mae Chan District Cultural Council., Mae Chan District,
Chiang Rai.
- Taweerat, S. (2020, May 31). Interviewed by Nakarin Namjaidee [Tape recording].
Heir to the royal family of Chiang Tung, Mae Chan District, Chiang Rai.
- Thai Survey Department. (1938). *Mae Chan flight map*. [Archives of King
Rama 5]. National Archives, Bangkok.
- Thampanya, N. (2014). *Exploration and Management of Historical Heritage
for Tourism Development and Conservation of Wiang Nong Lom, Mae
Chan District, Chiang Rai Province*. Thailand Research Fund: Bangkok.
- Thandom, M. (2020, June 6). Interviewed by Nakarin Namjaidee [Tape recording].
Heir of the 3rd generation of the Tai Lue family in Mae Chan City,
Mae Chan District, Chiang Rai.
- The National Identity Office. (2015). *Archives of His Majesty King Prajadhipok's
visit along the northern provinces and Chiang Mai, 1926*. Bangkok:
Amarin Printing and Publishing.
- Towinus, S. (2011). *A study for maneuver of architectural heritage atlas of
Rak Klong Bangpra community, Trat province* (Master's Thesis).
Silpakorn University, Bangkok.
- Upatham Won Kan, P. (2012). *Commemorative Ceremony Phra That Sai
Yong, Pa Sang Temple, Pa Sang Subdistrict, Mae Chan District,
Chiang Rai Province, 2 March 2012*. Bangkok: Thai Press Rum Co., Ltd.
- Yaowathanee, C. (2017, March 21). Interviewed by Nakarin Namjaidee [Tape
recording]. Mae Chan Old City Community Philosopher, Mae Chan
District, Chiang Rai.
- Yaowthane, S. (2020, May 21). Interviewed by Nakarin Namjaidee [Tape recording].
the heir of Mae Chan coffee shop, Mae Chan District, Chiang Rai.

แม่แจ่ม เคลื่อนตามกาลเวลา: การเคลื่อนไหว
ของกลุ่มพลังทางสังคมในแม่แจ่ม ระหว่าง พ.ศ. 2530-2563

Mae Chaem in the Stream of Time: The Movements
of Social Forces in Mae Chaem Society During 1987-2020

ทศพล กรรณิกา¹

Thodsaphon Kannika

E-mail: Thodsaphon_kannika@cmu.ac.th

วราภรณ์ เรืองศรี²

Waraporn Ruangsri

Received: February 20, 2023

Revised: May 26, 2023

Accepted: June 2, 2023

¹ นักศึกษาหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Student in the Master of Arts Program, Department of History, Faculty of Humanities, Chiang Mai University

² อาจารย์ที่ปรึกษา รองศาสตราจารย์ ดร. คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Advisor, Associate Professor Dr., Faculty of Humanities, Chiang Mai University

บทคัดย่อ

ความเป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมล้านนาในแม่แจ่มเกิดจากการปะทะประสานของกลุ่มพลังทางสังคมที่เคลื่อนไหวในแม่แจ่มได้น้อยสี่กระแส คือ กระแสล้านนานิยม กระแสภาคประชาชน กระแสภาคประชาสังคม และกระแสประชาธิปไตย³ บทความนี้มีวัตถุประสงค์ ศึกษาเงื่อนไขและความสัมพันธ์การต่อสู้ทางวัฒนธรรมของคนแม่แจ่มในฐานะที่เป็น “สนามทางการเมือง” อันมีส่วนต่อการประกอบสร้างชุมชนแม่แจ่มทั้งในแง่ สังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ มีความเกี่ยวข้องกับการสร้างชุดความรู้และเปิดโอกาสให้กลุ่มเครือข่ายแต่ละกลุ่มเข้ามามีปฏิสัมพันธ์ในการให้ความหมายกับพื้นที่อำเภอแม่แจ่ม การก่อตัวของกระแสภาคประชาชนและกระแสล้านนานิยมได้ประกอบสร้างให้ชุมชนแม่แจ่มเป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรม ที่เกิดจากการปะทะของชุดความคิดทั้งสองกระแสจนประกอบสร้างชุมชนลุ่มน้ำแจ่มขึ้นมาในฐานะพื้นที่ทางวัฒนธรรมและการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การก่อของกลุ่มพลังทางสังคมในแม่แจ่มที่สัมพันธ์กับการขยายตัวทางเศรษฐกิจและกิจกรรมทางสังคมในชุมชนลุ่มน้ำแม่แจ่ม ทำให้กระแสภาคประชาสังคมเข้ามามีส่วนร่วมในการเคลื่อนไหวบนฐานความคิดภูมิปัญญาล้านนา เมื่อกระแสล้านนานิยมและกระแสภาคประชาชนอ่อนพลังลง เป็นผลให้กลุ่มกระแสภาคประชาสังคมสามารถหุบยืมชุดความคิดและใช้ปฏิบัติการทางสังคมที่ถูกประกอบสร้างขึ้นจากกลุ่มทั้งสามกระแสในการเคลื่อนไหวในพื้นที่แม่แจ่ม อย่างไรก็ตาม ภายหลังรัฐประหาร พ.ศ. 2557 รัฐได้สร้างนโยบายประชารัฐขึ้นและได้ดึงกลุ่มกระแสภาคประชาสังคมเข้ามามีส่วนร่วมจนก่อตัวเป็นกระแสประชาธิปไตยขึ้น การประกอบสร้างของกลุ่มพลังทางสังคมทั้งสี่กระแสทำให้แม่แจ่มกลายเป็นสนามทางการเมืองผ่านปฏิบัติการทางสังคม โดยงานบทความนี้แสดงให้เห็นความต่อเนื่องของปฏิบัติการทางสังคมที่เกิดขึ้นกับชุมชนลุ่มน้ำแม่แจ่มที่สัมพันธ์กับโครงสร้างทางสังคม ฐานเศรษฐกิจ และการเมืองระดับท้องถิ่นไปจนถึงระดับชาติ

คำสำคัญ: แม่แจ่ม กลุ่มพลังทางสังคม การประกอบสร้างสังคม

³ “ประชาธิปไตย” หมายถึง การที่ภาคประชาชนและภาครัฐร่วมมือกันพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมให้ สอดคล้องกับการรณรงค์ ประชาสัมพันธ์ภายใต้แนวทาง “สานพลังประชารัฐเพื่อเศรษฐกิจฐานราก” เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจยึดโยงกับการพัฒนาสังคมให้มีความสอดคล้องและเป็นไปในทิศทางเดียวกันกับแผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 (ฉบับที่ 20) และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564)

Abstract

Mae Chaem's status as a Lanna cultural space arises from the negotiation of at least four social forces in Mae Chaem, namely the Lanna localism, popular movement, civil society and Pracharat. This article aims to examine the conditions and relations of the cultural struggle of Mae Chaem people as "political space" that contributes to the social, cultural and economic formation of the Mae Chaem community. This phenomenon provides knowledge constitutions as well as the possibility for each network group to interact in defining Mae Chaem District. The formation of the popular movement and Lanna localism have made Mae Chaem a cultural space and cultural tourist destination. The formation of social forces in Mae Chaem, in relation to economic expansion and social activities in Mae Chaem river basin communities, permits civil society groups to participate in the movement based on Lanna localism. When the Lanna localism and the popular movement were weakened, the civil society movement started to borrow ideas and implement social practices based on Pacharat movement. However, after the 2014 coup, the state has created Pracharat policy and attracted civil society groups to participate in the formation of the Pracharat movement. The entanglement of these four social forces has made Mae Chaem a political field as evidenced in the social practices. This article thus presents the continuity of social practices in Mae Chaem river basin communities in relation to social structures, economic bases, and politics from local to national levels.

Keywords: Mae Chaem, Social Forces, Construction of Society

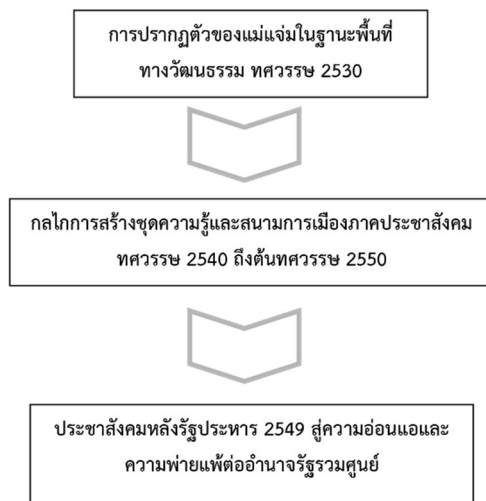
บทนำ

อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ตั้งอยู่แนวเทือกเขาถนนธงชัยฝั่งตะวันตก ทิศเหนือมีอาณาเขตติดกับอำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ ทิศตะวันออกติดต่อกับอำเภอสะเมิง อำเภอแม่วาง และอำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ ทิศใต้ติดต่อกับอำเภอจอมทอง อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ และอำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน ทิศตะวันตกติดต่อกับอำเภอแม่ลำน้อย อำเภอขุนยวม และอำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน แม่แจ่มเป็นหนึ่งในพื้นที่ที่ถูกศึกษาและเป็นสนามการช่วงชิงทางการเมือง งานศึกษาโครงการพัฒนา โครงการวิจัยจำนวนมากเริ่มก่อตัวอย่างมีพลวัตนับตั้งแต่ทศวรรษ 2520 ด้วยตัวแปรนี้ส่งผลให้ความหมายและสถานะของพื้นที่แม่แจ่มมีความเปลี่ยนแปลงอย่างสลับซับซ้อน การประกอบสร้างชุมชนแม่แจ่มเริ่มจากการเกิดขึ้นของกระแสวัฒนธรรมชุมชนเพื่ออยู่อย่างสุดขีดในช่วงทศวรรษ 2530 เป็นผลให้แม่แจ่มถูกสร้างเป็นภาพตัวแทนของพื้นที่ทางวัฒนธรรมล้านนาตะวันตก ทว่ากลางทศวรรษ 2530 กระแสการเมืองภาคประชาชนที่กระเพื่อมภายหลังปี 2535 การเคลื่อนไหวในชุมชนแม่แจ่มจึงถูกผนวกเข้ากับกระแสการเมืองภาคประชาชน แล้วขยับเข้ามามีส่วนในการเมืองภาคประชาสังคมในกลางทศวรรษ 2540 แม่แจ่มได้กลายเป็นพื้นที่ที่มีความเข้มข้นด้านการเคลื่อนไหวเกี่ยวกับปัญหาที่ดินทำกิน การต่อรองกับหน่วยงานภาครัฐเรื่องราคาผลผลิตตกต่ำ อีกทั้งยังมีความพยายามผลักดันให้แม่แจ่มเป็นพื้นที่ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การเคลื่อนไหวเช่นนี้ยังทำให้พลังของขบวนการภาคประชาชนเข้มแข็งขึ้น อันส่งผลให้เกิดการต่อรองกับภาครัฐเพื่อการจัดการปัญหาบางส่วนได้อย่างมีประสิทธิภาพ อย่างไรก็ตามสถานภาพของแม่แจ่มถูกจับตามองอีกครั้งในฐานะพื้นที่เสื่อมโทรมด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เนื่องจากการขยายตัวของพืชเศรษฐกิจ รวมทั้งการเกิดปัญหาหมอกควันอย่างหนักในราวปี 2553-2557

เป็นที่น่าสังเกตว่าในช่วงทศวรรษ 2530 ถึงต้นทศวรรษ 2550 ความเคลื่อนไหวทางการเมืองของชุมชนแม่แจ่มค่อนข้างเป็นไปในทิศทางที่หลากหลาย ขนานไปพร้อมกับบริบทกระแสทางเศรษฐกิจและการเมือง เริ่มตั้งแต่กระแสล้านนานิยมในเชียงใหม่ กระแสการเมืองภาคประชาชน และการเมืองภาคประชาสังคม ขณะเดียวกันกระแสการเมืองในรูปแบบประชารัฐได้ก่อตัวราวปลายทศวรรษ 2550 ตลอดสามทศวรรษดังกล่าวไม่เพียงแต่

เห็นความเปลี่ยนแปลงของชุมชนแม่แจ่มที่แปรผันไปตามบริบททางสังคมเท่านั้น ทว่ายังทำให้เห็นการเคลื่อนไหวของคนกลุ่มต่าง ๆ ทั้งที่เกิดจากการร่วมมือ ปะทะประสาน ไปจนถึงการแตกหักทางความคิด งานศึกษาชิ้นนี้พยายามขยายร่องรอยของการปะทะประสานของกลุ่มพลังทางสังคมในแม่แจ่ม โดยจะยกกรณี กลุ่มฮักเมืองแจ่ม มาเป็นกรณีศึกษาว่าการเคลื่อนไหวแต่ละครั้งไม่ได้หยุดนิ่งแต่เต็มไปด้วยการต่อสู้ของสนามทางการเมืองที่ทับซ้อนระหว่างกัน การเคลื่อนไหวในแม่แจ่มมีสามประการคือ หนึ่ง การปรากฏตัวของแม่แจ่มในฐานะพื้นที่ทางวัฒนธรรม สอง กลไกการสร้างชุดความรู้และสนามการเมืองภาคประชาสังคม ในความเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างทางสังคมทศวรรษ 2540 ถึงต้นทศวรรษ 2550 สาม ประชาสังคมหลังรัฐประหาร 2549 สู่ความอ่อนแอและความพ่ายแพ้ต่ออำนาจรัฐรวมศูนย์

กรอบแนวคิด

ภาพที่ 1 ผังการเคลื่อนไหวของกลุ่มพลังทางสังคมในแม่แจ่ม

Figure 1. Diagram the Movements of Social Forces in Mae Chaem Society

1. การปรากฏตัวของแม่แจ่มในฐานะพื้นที่ทางวัฒนธรรม

การตื่นตัวเกี่ยวกับชุมชน วัฒนธรรมภูมิปัญญา รวมไปถึงสิทธิชุมชนส่งผลให้ภายในชุมชนและองค์กรเอกชนเองมีส่วนสำคัญต่อการเคลื่อนไหวจนเกิดเป็นเครือข่ายภาคประชาชน ทว่าการเคลื่อนไหวนี้ค่อย ๆ ยกระดับขึ้นตั้งแต่ระดับชุมชน ระดับเครือข่าย ไปจนถึงระดับภูมิภาคและการผลักดันด้วยกลไกรัฐสภา ไม่เพียงแต่จะต้องต่อสู้กับอำนาจรัฐเท่านั้น ปฏิบัติการดังกล่าวยังเป็นกระบวนการต่อรองกับกลุ่มทุนและระบบทุนนิยมที่กำลังขยายตัวลงไปยังชนบทในทศวรรษ 2530 ถึงกลางทศวรรษ 2540 การปะทะประสานของกระแสภาคประชาชนและกระแสลัทธิทุนนิยมได้ประกอบสร้างให้แม่แจ่มเป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรม การเคลื่อนไหวของกลุ่มพลังทางสังคมในแม่แจ่มทั้งสองกระแสนี้ได้กลายเป็นฐานสำคัญต่อการขยายรูปแบบปฏิบัติการทางสังคมในแม่แจ่มในสามทศวรรษที่ผ่านมา

งานศึกษาสองเล่มที่น่าสนใจเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวภาคประชาชนคืองานศึกษาของ อุเชนทร์ เชียงเสน เรื่อง *ประวัติศาสตร์การเมืองภาคประชาชน ความคิดและปฏิบัติการของ นักกิจกรรมทางการเมืองในปัจจุบัน* และงานศึกษาของ อุทิศ สมบัติ และคณะ เรื่อง *การจัดการองค์กรชุมชนรูปแบบใหม่* ผู้ศึกษาตั้งข้อสังเกตว่าช่วงทศวรรษ 2530 ถึงกลางทศวรรษ 2540 แม้จะเป็นช่วงเวลาที่การเมืองภาคประชาชนก่อตัวขึ้นมาและมีพลวัตอย่างมากโดยเฉพาะหลังปี 2535 จนถึงการมีส่วนร่วมในการร่างรัฐธรรมนูญฉบับปี 2540 ช่วงเวลาดังกล่าวยังเป็นช่วงที่ระบบทุนกำลังขยายตัวลงสู่พื้นที่ชนบท นั้นหมายความว่า การเปลี่ยนแปลงจากสิ่งที่เกิดขึ้นจะไม่ใช่เพียงการต่อรองกับอำนาจเพื่อสิทธิของชาวบ้าน/ชุมชน แต่ชาวบ้านกำลังเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงวิถีและการปรับตัวด้านชีวิต ที่ขยับเข้าสู่ความเป็นเมืองมากขึ้น รวมถึงการเปลี่ยนมูลค่าทรัพยากรโดยเฉพาะที่ดินและภาคการเกษตรให้กลายเป็นทุนในตลาด

อุเชนทร์ให้ความหมาย “การเมืองภาคประชาชน” ว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่เกิดขึ้น ทั้งในแง่สถาบันการเมือง คือการเข้ามามีอำนาจทางการเมืองของนักการเมืองที่มาจากการเลือกตั้งหรือประชาธิปไตยเต็มใบและในแง่วิถีทัศน์ทางการเมือง คือ บทบาทของชนชั้นกลางและภาคประชาสังคม มีส่วนสำคัญต่อการเกิดขึ้น ดำรงอยู่ และการประสบความสำเร็จของขบวนการเคลื่อนไหว โดยอันแรกเป็นการสร้างโอกาสทาง

การเมือง ที่เปิดโอกาสให้การเมืองแบบขบวนการเคลื่อนไหว คือ การชุมนุมประท้วง การขัดขวางระบบการเมืองแบบปกติ เพื่อกดดันต่อรองในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ อันที่สอง ทำให้ปัญญาชน-นักวิชาการ นักพัฒนาเอกชน ประชาชน เข้ามามีบทบาทและความสำคัญทางการเมืองมากขึ้น และให้ความชอบธรรมกับขบวนการเคลื่อนไหวขององค์กรประชาชนต่าง ๆ รวมทั้งกลุ่มที่เรียกร้องให้แก้ไขปัญหาของตนเองในฐานะเป็นพลังในการเปลี่ยนแปลงสังคม และการทำให้เป็นประชาธิปไตย (Cheangsen, 2012)

ขณะที่อุทิศ สมบัติ ให้ข้อเสนอเกี่ยวกับ “องค์กรชุมชน” ซึ่งผู้ศึกษามองว่ากระบวนการขององค์กรชุมชนดังที่กล่าวถึงนี้สามารถเป็นส่วนหนึ่งของการเมืองภาคประชาชน องค์กรชุมชน หมายถึงการรวมตัวของประชาชนอาจเกิดภายในชุมชนเดียวกันหรือต่างชุมชนก็ได้ไม่จำกัดพื้นที่ มีเป้าหมายอันหนึ่งอันเดียวกัน และเป้าหมายเพื่อชุมชน มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีผู้นำ และกิจกรรมพัฒนาร่วมกัน และคลี่คลายปัญหาของชุมชนทั้งปัญหาเฉพาะหน้าและระยะยาว (Sombat, 2006)

กรณีแม่แจ่มปรากฏ้องค์กรชุมชนลักษณะดังกล่าวอยู่หลายกลุ่ม ทว่ากลุ่มที่สามารถยับยั้งองค์กรให้เป็นองค์กรประชาสังคมและยังคงมีบทบาทมาจนถึงปัจจุบันเห็นจะเป็นกลุ่มฮักเมืองแจ่ม ย้อนกลับไปในปี 2535 กลุ่มฮักเมืองแจ่มก่อตั้งขึ้นภายใต้การรวมตัวของชาวบ้านในพื้นที่อำเภอแม่แจ่มที่ไม่เห็นด้วยกับรัฐ ที่พยายามจัดการพื้นที่โครงการป่าสนวัดจันทร์ ตาบลัดจันทร์ ภายใต้การรวมกลุ่มของชาวบ้านในพื้นที่ราบลุ่มอันจะได้รับผลกระทบเกี่ยวกับการจัดการน้ำโดยตรง ในช่วงเวลาเดียวกันก็พบการรวมตัวของเครือข่ายในระดับภูมิภาคที่กว้างไปกว่าระดับหมู่บ้าน องค์กรเครือข่ายลุ่มน้ำแม่แจ่ม ก่อตั้งขึ้นภายใต้เครือข่ายองค์กรพัฒนาเอกชนในพื้นที่แม่แจ่มและในพื้นที่อื่นเข้ามาเป็นเครือข่ายร่วมด้วย เช่น กองเลขาฯ เครือข่ายเกษตรกรภาคเหนือ มูลนิธิพัฒนาภาคเหนือ มูลนิธิริรักษ์ไทย เครือข่ายกะเหรี่ยงเพื่อวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม กระทั่ง สจ. สส. สว. (Sombat, 2006) ที่อยู่ในพื้นที่ใกล้เคียงหรือพื้นที่รับผิดชอบ

นอกจากผลกระทบเชิงสิทธิและทรัพยากร ด้านหนึ่งปัญหาที่ชาวบ้านต้องเผชิญและจำเป็นต้องขับเคลื่อนด้วยการจัดกิจกรรมประท้วงชุมนุมว่าด้วยผลกระทบเชิงเศรษฐกิจและภาคการเกษตร ดังข้อเสนอของอานาภาพ นุ่นสง (Nunsong, 2013) ว่าพัฒนาการของ

พืชเศรษฐกิจเชิงเดี่ยวที่เข้ามาในแม่แจ่มในโครงการพัฒนาลุ่มน้ำแม่แจ่ม คือ ถั่วเหลือง ช่วงปลายทศวรรษ 2520 ภายหลังโครงการพัฒนาฯ ครอบคลุมเวลาการดำเนินการในพื้นที่แล้ว ชาวบ้านจึงแสวงหาพืชเศรษฐกิจตัวใหม่เข้ามาแทนที่ถั่วเหลือง เพราะวิถีที่อยู่ท่ามกลางกระแสนิยมเพียงครึ่งทศวรรษชาวบ้านบางส่วนสามารถสร้างความมั่งคั่งขึ้นมาได้จากพืชเศรษฐกิจ ในที่สุดเมื่อหมดยุคถั่วเหลืองแล้ว “กะหล่ำ” จึงขึ้นมาแทนที่ในช่วงปี 2530 ทั้งนี้ ในปลายทศวรรษ 2530 พืชเศรษฐกิจชนิดใหม่ คือ หอมแดง พักทอง และข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ตามลำดับ ปัญหาสำคัญในช่วงปลายทศวรรษ 2530 คือ บริษัทในเครือเจริญโภคภัณฑ์หรือ CP ได้เข้ามาส่งเสริมการปลูกพืชเศรษฐกิจโดยเฉพาะข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ในลักษณะการทำพันธสัญญา โดยทางบริษัทให้ชาวบ้านนำปัจจัยการผลิต เช่น ปุ๋ย เมล็ดพันธุ์ ยาฆ่าแมลงฯ ไปใช้ในการเพาะปลูกก่อน เมื่อขายผลผลิตให้กับบริษัทจึงค่อยหักค่าใช้จ่ายภายหลัง ทั้งยังมีกระบวนการซื้อขายผลผลิตจากพ่อค้าคนกลางที่ซื้อในราคาต่ำกว่าก่อนจำหน่ายผลผลิตป้อนสู่โรงงาน ทำให้เกิดปัญหาราคาผลผลิตตกต่ำ ปัญหาราคาผลผลิตตกต่ำจึงเป็นหนึ่งสาเหตุของการเคลื่อนไหวครั้งใหญ่ของชาวบ้านในพื้นที่ราบลุ่มแม่แจ่มเห็นจะเป็น มีอบหอมแดงแม่แจ่ม ในช่วงปี 2543-2546 ในครั้งนี้ไม่เพียงเป็นการต่อสู้เชิงวัฒนธรรมเท่านั้นหากแต่ยังต่อรองกับกลไกรัฐสภาด้วยการยื่นหนังสือถึงพรรคการเมืองเพื่อผลักดันปัญหาเหล่านี้ขึ้นไประยะในการแก้ไข ของรัฐบาลโดยตรง

ปัจจัยทางการเมืองและปรากฏการณ์ทางสังคมมีส่วนทำให้เกิดการเคลื่อนไหวของกลุ่มคนในลักษณะต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการแก้ไขกฎหมายและการรับรู้ถึงสิทธิพื้นฐานตามรัฐธรรมนูญ หรือการเติบโตของรายได้ที่มาจากการท่องเที่ยว ทำให้เกิดปรากฏการณ์ที่พยายามแสดงออกถึงความเป็นท้องถิ่นขึ้น และเริ่มเห็นกระบวนการต่อสู้ ต่อรองชัดเจนขึ้น ไม่ว่าจะเป็นช่วงที่มีกระแสการรักษาสิ่งแวดล้อมและเรื่องสิทธิชุมชน ที่สืบเนื่องมาจากการที่รัฐประกาศขยายเขตพื้นที่อุทยาน เมื่อช่วงปี พ.ศ. 2530 – 2535 ทำให้ท้องถิ่นมีแนวคิดในการจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นของตนเอง นับเป็นจุดเริ่มต้นของการค้นคว้าสิ่งที่เรียกว่า “สิทธิชุมชน” หรือ “หน้าหมู” นอกจากนี้ชาวบ้านยังนำวัฒนธรรมและพิธีกรรมมาใช้ในกระบวนการต่อรอง เช่น พิธีปลูกป่า พิธีสืบทอดแม่ น้ำ เป็นการผสมผสานภูมิปัญญาและความเชื่อให้เข้ากับการแก้ปัญหา ซึ่งเป็นสิ่งที่ชุมชนคุ้นเคยและร่วมกันปฏิบัติมาอย่าง

ยาวนาน ดังปรากฏในงานศึกษาของ ภาวิณี หงส์เผือก (Hongpuak, 2018) ศึกษา เรื่อง ชุมชนปฏิบัติในการฟื้นฟูวัฒนธรรมล้านนา: กรณีศึกษา โฮงเฮียนสืบสาน ภูมิปัญญาล้านนา ขยายให้เห็นพลวัตของการเคลื่อนไหวทางล้านนานิยม โดยยกกรณีตัวอย่าง กรณีศึกษา คือ โฮงเฮียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา และกลุ่มสลีปิงจัยแก้วกว้าง พลวัตของทั้งสองกลุ่ม ก่อตัวขึ้นหลังจากกระแสฉลองวาระครบรอบเชียงใหม่ 700 ปี ประกอบกับหลังวิกฤต เศรษฐกิจ พ.ศ. 2540 กระแสวัฒนธรรมชุมชนได้รับความสนใจโดยกลุ่มนักวิชาการและคน ในชุมชน กล่าวคือ เริ่มกลับมาค้นหาศักยภาพที่ชุมชนของตนมี เมื่อคนในชุมชนได้แนวคิด เรื่องระบบความคิดและภูมิปัญญาของตน ทำให้ชุมชนเริ่มมองเห็นว่าท้องถิ่นของตนมีของดี และมีความพยายามจะชูสิ่งเหล่านั้นให้กลายเป็น อัตลักษณ์ของท้องถิ่น ผ่านกิจกรรมระดับ ปฏิบัติการที่ดึงเอาครูภูมิปัญญาจากพื้นที่ต่าง ๆ มาให้ความรู้ในกิจกรรม เช่น กาดหมั้ว ครีวฮอม กิจกรรมการสอนทักษะผ่านครูภูมิปัญญา ช่วงการแสดงศิลปะพื้นบ้านร่วมสมัย ผลพวงหลังจากการจัดงานสืบสานล้านนามีส่วนส่งแรงกระตุ้นไปยังบุคคลที่สนใจในเรื่อง ต่าง ๆ แต่ละด้าน ทำให้เกิดการรวมตัวของกลุ่มที่สนใจใฝ่รู้เรื่องเดียวกันหรือเป็นการรวมตัว ของกลุ่มผู้ที่มีอาชีพด้านภูมิปัญญาที่ใกล้เคียงกัน จนเกิดการรวมกลุ่มก่อตั้งกลุ่มขึ้นหลายต่อ หลายกลุ่มในห้วงเวลานั้น

การปะทะประสานของกระแสภาคประชาชนและกระแสล้านนานิยมได้ประกอบ สร้างให้แม่แจ่มเป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรม กลุ่มพลังทางสังคมในแม่แจ่มทั้งสองกระแสนี้ได้ กลายเป็นฐานสำคัญต่อการขยายรูปแบบปฏิบัติการทางสังคมในแม่แจ่มตลอดสามทศวรรษที่ ผ่านมา การที่กลุ่มการเคลื่อนไหวภาคประชาชนนำเสนอภาพลักษณ์ความเปลี่ยนแปลงของ แม่แจ่มในช่วงยุคพัฒนา ด้วยปฏิบัติการทางสังคมผ่านการเคลื่อนไหวด้านกฎหมาย ข้อเรียกร้องในสิทธิชุมชน และกลุ่มเคลื่อนไหวกระแสล้านนานิยมนำเสนอจินตภาพแม่แจ่ม ภายใต้อิทธิพลสังคมภาคเหนือในช่วงเวลาหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ว่าด้วยความแร้นแค้น จากพิษสงคราม สังคมชาวบ้านยังดำรงอยู่แบบยังชีพ มิได้ผลิตเพื่อป้อนเข้าสู่ตลาดในระบบ เศรษฐกิจทุนนิยม ทำให้ปฏิบัติการทางสังคมในทศวรรษ 2540 มีความเข้มข้นของกลุ่มพลัง ทางสังคม ช่วงเวลาดังกล่าวแม่แจ่มเป็นเสมือนสนามทางการเมืองของกลุ่มพลังทางสังคม อันหลากหลาย กระนั้นแล้ว กระบวนการทางสังคมนี้ยังทำให้เห็นการก่อรูปขององค์กร

ในพื้นที่แม่แจ่มอันเกิดจากการประสานกันของกระแสภาคประชาชนและกระแสลัทธิชาตินิยม
ดังกรณี กลุ่มฮักเมืองแจ่ม การก่อรูปของกลุ่มพลังทางสังคมดังกล่าวมีฐานเครือข่ายหลักอยู่
ในพื้นที่ราบลุ่มน้ำแม่แจ่ม โดยเฉพาะในเขตเทศบาลแม่แจ่ม ตำบลช้างเคื่อง ตำบลท่าผา ส่งผล
ให้กิจกรรมทางสังคมกระจุกตัวอยู่ในชุมชนพื้นที่ราบลุ่มเป็นหลัก ดังนั้นพื้นที่ปฏิบัติการของ
กิจกรรมทางสังคมในแม่แจ่มจึงอยู่ภายใต้พลวัตของเครือข่ายพื้นที่ราบลุ่ม ด้วยเหตุนี้การ
สร้างจิตสำนึกของความเป็นแม่แจ่มจึงถูกนำเสนอผ่าน “วัฒนธรรม” ของชุมชนพื้นราบเพียง
ไม่กี่หมู่บ้าน เฉกเช่น ระบอบความเชื่อ ประเพณี ชาติพันธุ์ ภาษา และวิถีชีวิต เมื่อถ้ามถึง
ความเป็นแม่แจ่มแล้วกลุ่มชนที่ผิดแปลกไปจากความเป็นศูนย์กลางของแม่แจ่มจะถูกจำกัด
อยู่ในสถานะรอง

รูปแบบกิจกรรมทางสังคมถูกออกแบบให้ตอบสนองต่อการสร้างจิตสำนึกความ
เป็น “คนเมือง” หรือชนพื้นราบแม่แจ่มและการส่งเสริมการท่องเที่ยวในชุมชนพื้นราบ ไม่ว่าจะเป็น
จะเป็นเวทีเสวนาประวัติศาสตร์และตัวตนของชาวแม่แจ่ม การจัดแสดงงานมหกรรมผ้าขึ้น
ดินจก การสร้างถนนคนเดินวัฒนธรรม การศึกษาค้นคว้าวัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่น
ในรูปแบบกระบวนการวิจัย การจัดสร้างพิพิธภัณฑ์และศูนย์การเรียนรู้ชุมชน กิจกรรมทาง
สังคมเหล่านี้มีอาจดำเนินการได้โดยกลุ่มฮักเมืองแจ่มหรือกลุ่มพลังทางสังคมอื่นเพียงลำพัง
ท่าที่เกิดจากการประสานระหว่างกลุ่มอื่น ๆ ในพื้นที่ การจัดงานมหกรรมผ้าขึ้นดินจกเป็นตัว
ประสานกิจกรรมระหว่างหน่วยงานอย่างน้อยสี่กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มแรก กลุ่มหน่วยงานรัฐ
ในท้องถิ่น คือ หน่วยงานจากอำเภอ เทศบาล และองค์การบริหารส่วนตำบลทุกตำบลของ
อำเภอแม่แจ่มเข้าร่วมจัดซุ้มการแสดงผลิตภัณฑ์ทางภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชน และ
ประสานการประชาสัมพันธ์งานในระดับจังหวัด กลุ่มที่สอง กลุ่มชาวบ้าน คือตัวแทนชาวบ้าน
แต่ละตำบลเข้าร่วมเดินขบวนและการแสดงแสงสีเสียง จัดซุ้มแสดงสินค้าและความรู้ด้านภูมิ
ปัญญาทางวัฒนธรรมของแต่ละตำบล กลุ่มที่สาม กลุ่ม นักพัฒนาเอกชนและปราชญ์ชาวบ้าน
จัดเวทีเสวนาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นแม่แจ่ม จัดซุ้มประกวดผ้าขึ้นดินจก รวมทั้งมีส่วนช่วย
ประชาสัมพันธ์และสามารถดึงดูดศิลปิน ดารา นักแสดง มาร่วมในงานแสดง กลุ่มที่สี่
ผู้ประกอบการในพื้นที่แม่แจ่มร่วมบริจาคงบประมาณสนับสนุนในกิจกรรมต่าง ๆ อีกทั้งยัง
เป็นผู้สนับสนุนการประกวดนางงามผ้าขึ้นดินจกด้วย ผู้เขียนเห็นว่าปฏิบัติการทางสังคมที่เห็นได้

ชัดที่สุดคือ การจัดงานมหกรรมผ้าขึ้นตีนจก ที่จัดขึ้นในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ของทุกปีตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2537 เป็นต้นมา

ปฏิบัติการทางสังคมที่ทำให้เห็นผลตัวอย่างสลับซับซ้อนของกลุ่มพลังทางสังคม อย่างเห็นได้ชัดจากกรณีการท่องเที่ยวบุญบังไฟ จังหวัดยโสธร ในงานศึกษาของ นิธิ เอียวศรีวงศ์ (Eoseewong, 1992) เรื่อง *การท่องเที่ยวในงานบุญบังไฟและการแกะสลักไม้* นิธิเสนอว่าการประกอบสร้างงานท่องเที่ยวบุญบังไฟเกิดขึ้นจากความสัมพันธ์ของกลุ่มพลังทางสังคมอย่างน้อย 5 กลุ่ม คือ กลุ่มที่หนึ่ง ชาวคุ้มหรือชาวบ้านมีความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์กับเมืองยโสธรในฐานะเป็นแหล่งรวบรวมทรัพยากรกลางที่จำเป็นในชีวิตสมัยใหม่ เช่น ภาษีเทศบาล ภาษีบำรุงท้องที่ กลุ่มที่สอง กลุ่มชาวตลาดหรือคนไทยเชื้อสายจีนส่วนใหญ่ที่ประกอบธุรกิจค้าขาย ชาวตลาดมีบทบาทสูงในงานบุญบังไฟอันมาจากส่วนหนึ่งชาวตลาดดำรงตำแหน่งนายกเทศมนตรี เทศมนตรี และสมาชิกสภาจังหวัด ซึ่งล้วนมีหน้าที่เกี่ยวข้องกับการจัดงานบุญบังไฟ อีกทั้งชาวตลาดยังให้ความช่วยเหลือด้านการเงินและจัดตั้งสมาคมมูลนิธิการกุศลอันเป็นการเอื้อเพื่อชาวคุ้มด้วยระบบอุปถัมภ์ กลุ่มที่สาม กลุ่มชนชั้นนำตามจารีต มาจากสายตระกูลเจ้าเมืองเดิม กลุ่มนี้มีบทบาทในการจัดทาระเบียงพิธีกรรมของตนขึ้น กลุ่มที่สี่ กลุ่มข้าราชการ ส่วนมากคือข้าราชการฝ่ายมหาดไทยของจังหวัด เนื่องจากเป็นหน่วยงานที่อุปถัมภ์งานบุญบังไฟตามนโยบายการท่องเที่ยวของส่วนกลาง ทว่าในทางปฏิบัติแล้วทางเทศบาลยังคงต้องรับผิดชอบงานแทบจะทั้งหมด อาจกล่าวได้ว่ากลุ่มข้าราชการมีความสัมพันธ์กับงานบุญบังไฟเพื่อตอบสนองนโยบายของรัฐส่วนกลางเพียงเท่านั้น กลุ่มที่ห้า ททท. (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย) ให้ความร่วมมือแก่จังหวัดในการประชาสัมพันธ์และส่งเสริมเจ้าหน้าที่มาร่วม ให้คำแนะนำในตำแหน่งกรรมการจัดงาน อย่างไรก็ตามการของ ททท. เองไม่สอดคล้องกับการจัดงานของชาวบ้านเท่าใดนัก ททท. ช่วยประชาสัมพันธ์ในวารสารต่าง ๆ โดยเฉพาะเน้นโชว์การแสดงในงานบุญบังไฟให้กลายเป็นหัวใจสำคัญของงานจนกลบการนำเสนอกิจกรรมอื่นของชาวบ้านไป

งานศึกษาของนิธิ ทำให้เห็นว่าประกอบสร้างงานบุญบังไฟเมืองยโสธรผ่านความสัมพันธ์ของกลุ่มคนตั้งแต่ระดับชุมชน ระดับจังหวัด จนถึงระดับประเทศ ภายใต้การเผยตัวของงานบุญบังไฟเมืองยโสธรมิได้ก่อรูปขึ้นจากพลังของชุมชนโดยลำพัง ดังที่กล่าว

ก่อนหน้านี้ การผนวกของสองกระแสระหว่างกระแสการเมืองภาคประชาชนและกระแส
ล้านนานิยม ด้านหนึ่งทำให้เห็นการก่อรูปของกระบวนการต่อสู้ภาคประชาชนโดยเฉพาะการ
จัดตั้งองค์กรเครือข่ายชุมชนเพื่อเรียกร้อง คัดค้าน หรือเข้าไปมีส่วนร่วมในปฏิบัติการทาง
สังคมหนึ่ง ๆ พร้อมกันนั้น ภายใต้โครงสร้างความสัมพันธ์เหล่านี้อาศัยระบบอุปถัมภ์
ในการประสานประโยชน์ซึ่งกันและกัน การก่อรูปของปฏิบัติการทางสังคมเช่นนี้จึงไม่มีกลุ่ม
ใดกลุ่มหนึ่งเป็นตัวแสดงหลัก หากแต่ความสัมพันธ์ของกลุ่มพลังทางสังคมที่มีปฏิสัมพันธ์
ระหว่างกันจึงทำให้การตีความหมายของปฏิบัติการทางสังคมนั้นเป็นไปได้หลายทิศทาง
ภายใต้กระบวนการทางสังคมเดียวกัน ไม่มีสิ่งใดเป็นสิ่งที่บริสุทธิ์ปราศจากการปรุงแต่งภายใต้
การแปรเปลี่ยนของเวลา เช่นเดียวกับความเป็น “แม่แจ่ม” ที่ปรากฏบนร่องรอยการ
เคลื่อนไหวของผู้คน ท้ายที่สุดแล้วการศึกษาประวัติศาสตร์บนความเคลื่อนไหวของผู้คนอาจ
ทำให้เราตั้งคำถาม ศึกษา หรือค้นพบว่าสิ่งที่เรากำลังเผชิญอยู่ในปัจจุบันมีที่มาที่ไปหรือมา
จากเงื่อนไขทางสังคมในรูปแบบใด

2. กลไกการสร้างชุดความรู้และสนามการเมืองภาคประชาสังคม ในความ เปลี่ยนแปลงของโครงสร้างทางสังคมทศวรรษ 2540 ถึงต้นทศวรรษ 2550

การเคลื่อนไหวของ “ประชาสังคม” ผูกติดกับมิติของการต่อสู้ทางการเมืองของ
ประชาชน จนเกิดคำว่าการเมืองภาคประชาชน การเมืองบนท้องถนน ในขณะเดียวกันมักมี
คำอธิบายประชาสังคมอีกแบบหนึ่งที่สร้างความหมายของประชาสังคมให้กลายเป็นเรื่องของ
ชุมชนท้องถิ่นที่รวมตัวกันเพื่อ “จัดการตนเอง” โดยใช้ชุมชนท้องถิ่นเป็นฐานราก เข้าไป
สัมพันธ์กับรัฐในเชิงความร่วมมือมากขึ้น มนตรา พงษ์นิล (Pongnil, 2020) เสนอภาพของ
ประชาสังคมสองลักษณะเป็นการอธิบายโดยอาศัยมุมมองที่ละเลยการศึกษาประชาสังคมใน
แนวพินิจทางประวัติศาสตร์ซึ่งให้ความสำคัญกับเรื่องเวลา แสดงให้เห็นถึงพลวัตการ
เปลี่ยนแปลงการเคลื่อนไหวของประชาสังคมในรูปแบบ โดยใช้กรณีศึกษาประชาสังคมใน
จังหวัดพะเยา การเคลื่อนไหวของประชาสังคมภายใต้บริบททางประวัติศาสตร์ชี้ให้เห็น
อิทธิพลของการเปลี่ยนแปลงการพัฒนาทางเศรษฐกิจการเมืองและสังคมการเมืองไทย

นอกจากนี้งานศึกษาของมนตรายังทำให้เห็นภาพของการเปลี่ยนแปลงในเชิงโครงสร้างทางเศรษฐกิจการเมืองของไทยตั้งแต่ทศวรรษ 2540 เป็นต้นมา การขยายตัวของชนชั้นกลาง การเข้ามาของผู้คนใหม่ๆ ก่อให้เกิดความแตกต่างหลากหลายทางความคิดและจินตนาการเกี่ยวกับท้องถิ่นเป็นอย่างมาก นโยบายส่งเสริมและพัฒนาองค์กรชุมชนและการสร้างเครือข่ายของสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนที่มีผลต่อการทำงานประชาสังคมในจังหวัด ได้สร้างให้ประชาสังคมปรับสำนึก “วัฒนธรรมชุมชนของท้องถิ่น” ไปสู่การขยายตัวของสำนึกแบบท้องถิ่นนิยมอย่างกว้างขวางมากยิ่งขึ้นเพื่อรวมเอา “คนใน” และ “คนนอก” ที่มีความแตกต่างทางความคิดและจินตนาการต่อความเป็นท้องถิ่น โดยให้เข้ามารวมกันไว้ในสำนึกแห่ง “วัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่น” ที่ร่วมกันสร้าง โดยอาศัยเครือข่ายประชาสังคมที่เกาะเกี่ยวประชาสังคมกลุ่มต่าง ๆ เอาไว้

งานวิจัยอีกเล่มหนึ่งที่น่าสนใจคืองานศึกษาของปราโมทย์ ภักดีณรงศ์ (Pakdeenarong, 2004) เรื่อง *การเมืองของสุนทรียภาพผ้าขึ้นตีนจกกับกระบวนการรื้อฟื้นวัฒนธรรมแม่แจ่ม* ดังกรณีปฏิบัติการเกี่ยวกับการพัฒนาในแม่แจ่มช่วงทศวรรษ 2530 นอกจากโครงการพัฒนาของรัฐ ซึ่งเน้นการเติบโตทางเศรษฐกิจแล้ว การใช้วัฒนธรรมขึ้นตีนจกเป็นยุทธศาสตร์การพัฒนาโดยกลุ่มปัญญาชน นักพัฒนาเอกชน ทำให้เห็นความเป็นท้องถิ่นนิยมล้ำน่ายังแสดงออกผ่านกระแสการท่องเที่ยว ที่หยิบเอาเรื่องความเชื่อและศรัทธามาใช้ปะทะกับกระแสการพัฒนาของรัฐ ขณะเดียวกันพัฒนาการทางการเมืองซึ่งเปิดพื้นที่ให้กับการสร้างและบริโภครู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมท้องถิ่นของชนชั้นกลางในเมือง ก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่มีผลต่อบทบาทของปัญญาชนในการนำเสนอภาพ

กระแสวัฒนธรรมท้องถิ่นและขบวนการสร้างความรู้เกี่ยวกับลัทธิชาตินิยมของนักวิชาการ ส่งผลกระทบต่อแม่แจ่มถูกสานต่อด้วยความสนใจของปัญญาชน/ชนชั้นกลางในเมืองที่ทำงานด้านการพัฒนาพื้นที่ จนเข้ามามีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมอาชีพงานทอผ้าพื้นเมือง ขณะเดียวกันก็ร่วมประกอบเติมชุดความรู้เกี่ยวกับขึ้นตีนจกขึ้นมาเช่นเดียวกับปัญญาชนและสื่อมวลชนอื่น ๆ ทว่า การประสานกันของทั้งสองความเคลื่อนไหวดังกล่าวทำให้ชุดความรู้ที่สอดคล้องรสนิยมของผู้บริโภคในเมืองกลับสถาปนาเป็นความรู้ได้เหนือกว่า

เมื่อพิจารณาจากมิติทางเศรษฐกิจ ชุมชนแม่แจ่มถูกกำหนดด้วยกรอบความเชื่อว่ามีวิถีการผลิตที่พึ่งพาธรรมชาติ ภาพเช่นนี้ถูกทำให้สื่อความหมายที่ท้าทายแนวคิดโลกาภิวัตน์และการพัฒนาอุตสาหกรรม ขณะที่ความหมายเดียวกันก็เสริมสร้างสุนทรียภาพให้การท่องเที่ยวไปในตัว จากวัฒนธรรมชาวบ้านสู่วัฒนธรรมประชาชนพันเกี่ยวพันกับการบริโภคสัญญาณ การท่องเที่ยวและแนวคิดทางสังคมในกลุ่มปัญญาชน/ชนชั้นกลาง รวมเป็นกระแสคลื่นอันเชื่อมโยงรากของการกำหนดกรอบความรู้ต่อวัฒนธรรมท้องถิ่นแม่แจ่มที่เชื่อมโยงกับนัยของการเป็นภาพแทนวัฒนธรรม และกลายเป็นพื้นที่ของการสร้างคุณค่าความหมายของทุกกลุ่มสังคม ที่สามารถเข้ามาช่วงชิงนิยามในฐานะที่เป็นวัฒนธรรมประชาชน ไม่ใช่เพียงวัฒนธรรมชาวบ้าน

ภาพแทนทางวัฒนธรรมของแม่แจ่มกลายเป็นภาพแทนที่เป็นบทบาทของผู้หญิงนำหามองผ่านเรื่องขึ้นตึ้นจก คนชั้นกลางเมืองคือ “กลุ่มผู้บริโภค” และมีส่วนสำคัญในการกระตุ้นให้คนในพื้นที่หันมาให้ความสำคัญกับการทอผ้า พลวัตของกลุ่มพลังทางสังคมภายในแม่แจ่มช่วงทศวรรษ 2540 สามารถเกาะเกี่ยวประสานกับเครือข่ายกลุ่มพลังทางสังคมอื่นเข้ามามีปฏิสัมพันธ์ในแม่แจ่มโดยเฉพาะประเด็นการขับเคลื่อนการส่งเสริมการท่องเที่ยวช่วงเวลาดังกล่าวพบว่า มีผลงานเชิงวิชาการจำนวนหนึ่งที่ถูกผลิตออกมา โดยเฉพาะโครงการประวัติศาสตร์แม่แจ่ม 100 ปี ด้านหนึ่งแล้วชุดความรู้ที่ถูกผลิตสร้างเหล่านี้ได้สร้างหมุดหมายผ่านร่องรอยหลักฐานทางประวัติศาสตร์สังคมแม่แจ่ม การผลิตสร้างโครงการประวัติศาสตร์แม่แจ่ม 100 ปี มิได้เป็นเพียงการเคลื่อนไหวของกลุ่มทางสังคมภายในเพียงลำพังหากแต่สอดรับกับเงื่อนไขทางสังคมไทยในภาพรวม เช่น ปรากฏการณ์ท้องถิ่นนิยมที่อ้างอิงกับเนื้อหาในรัฐธรรมนูญ ฉบับปี พ.ศ. 2540 อีกด้านหนึ่งข้อมูลชุดนี้เป็นการแสดงให้เห็นว่าเป็นชุดข้อมูลที่ผลิตสร้างและรื้อฟื้นจากกลุ่มพลังทางสังคมภายในมุ่งหมายจะสร้างชุมชนรากลุ่มแม่แจ่มให้เป็นพื้นที่ท่องเที่ยว อย่างไรก็ตาม หากย้อนกลับไปถึงกิจกรรมระดับปฏิบัติการแบบกลุ่มสืบสานล้านนา ปฏิบัติการที่เกิดขึ้นในแม่แจ่มมีลักษณะรูปแบบกิจกรรมที่คล้ายคลึงกัน อนึ่ง ครูภูมิปัญญาที่เข้าไปสอนในกลุ่มสืบสานล้านนาบางส่วนก็มาจากพื้นที่อำเภอแม่แจ่ม ด้วยเหตุนี้จึงก่อให้เกิดเครือข่ายกลุ่มพลังทางสังคมกลุ่มใหม่ ๆ เกิดขึ้น ทั้งในแง่ระบบความคิดหรือชุดความคิดทางวัฒนธรรมชุมชนและการสร้างสรรค์กิจกรรมทางสังคม

รูปแบบใหม่ขึ้นมา ศูนย์ปฏิบัติการเชิงประจักษ์ที่ทำให้เกิดการก่อรูปการประสานของกลุ่มพลังทางสังคมคือกิจกรรมทางภูมิปัญญาที่โรงเรียนเมืองเด็กวิทยา เช่น การส่งเสริมให้นักเรียนใส่ชุดพื้นเมือง นักเรียนหญิงนุ่งซิ่นตีนจก กิจกรรมทักษะทางด้านภูมิปัญญา (นักเรียนหญิงพ่อนเลื้อย นักเรียนชายพ่อนเจิง พ่อนดาบ) กิจกรรมช่วงพญา ซึ่งจัดขึ้นในทุกวันศุกร์ของช่วงเวลาเปิดภาคเรียน ปฏิบัติการเหล่านี้ไม่เพียงแต่ฟื้นฟูอัตลักษณ์ท้องถิ่นขึ้นมาอย่างเดียวนั่น ทว่า ยังผลิตสร้างหน่ออ่อนผ่านการถ่ายทอดสู่เยาวชน ตลอดจนประกอบภาพให้เห็นถึงความยังคงดำรงอยู่ของอัตลักษณ์ท้องถิ่น จนแม่แจ่มถูกขนานนามว่าเป็นพื้นที่ภูมิปัญญาแห่งสุดท้ายของล้านนา

บทบาทของผ้าซิ่นตีนจกแทรกซึมเข้าไปในปฏิบัติการทางสังคมของพื้นที่ที่ถูกสร้างให้เป็นศูนย์กลางของแม่แจ่ม นั่นคือ ชุมชนพื้นราบหรือชุมชนในตัวอำเภอแม่แจ่ม จนทำให้ภาพแทนของผ้าซิ่นตีนจกบดบังปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ชายขอบของแม่แจ่ม ช่วงทศวรรษ 2540 ถึงต้น ทศวรรษ 2550 ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาดังกล่าวทำให้ลดทอนการรับรู้เกี่ยวกับสังคมพหุวัฒนธรรมในอำเภอแม่แจ่มซึ่งมีความหลากหลายด้านชาติพันธุ์ รวมถึงการละเลยจุดตั้งต้นถึงการดำรงชีพของชาวแม่แจ่มในช่วงเวลานั้น ความสนใจของแทบทุกหน่วยงานให้ความสนใจด้านการท่องเที่ยวแต่กลับมองข้ามปัญหาการดำรงชีพของประชากรส่วนใหญ่ในแม่แจ่มซึ่งต้องพึ่งรายได้จากการผลิตภาคเกษตรกรรม เฉกเช่นการส่งเสริมรายได้ให้แก่ชาวบ้านระยะยาว เพราะที่ผ่านมามักเป็นการส่งเสริมเป็นโครงการระยะสั้นเพียงชั่วคราวแล้วล้มเลิกไปซ้ำแล้วซ้ำเล่าแต่ไม่ได้แก้ไขปัญหานี้สิ้นສະສມໃນຄ່ຽວເຣືອນ ປັນຫານີ້ກໍ່ກາຍເປັນຕົ້ນຕໍຂອງປາກກຸກຸກຸກທາງສັງຄມໃນເຈິງລບ ເມື່ອຂາວບ້ານໄຮ້ທີ່ວິທີການທາງອອກຢ່າງຈິງຈັງເນທາງການເອາຕ້ວຣອດຄືການແກ້ໄຂປັນຫາສະສມດ້ານເສຣຊຸກິດຄ່ຽວເຣືອນ ດັ່ງກຣນິການຂາຍຕົວຂອງການປູກຟື້ເສຣຊຸກິດເຈິງເຕີຍເພື່ອປ້ອນເຂົ້າສູ່ຣະບບອຸຕສາກຸກຸກ ໄມ່ເຟິຍັງແຕ່ການຂາຍຕົວເພາະຈຳນວນຄ່ຽວເຣືອນທີ່ເລືອກຈະປູກຟື້ເສຣຊຸກິດເຈິງເຕີຍ ແຕ່ຍັງຣວມເື່ອການຂາຍຕົວທາງກາຍກາຟເຈິງພື້ນທີ່ໄປຕ້ວຍ ເຫຼື້ນີ້ຈິ່ງກໍ່ເກີດການຂາຍຕົວຂອງແປລ່ງປູກຟື້ເສຣຊຸກິດເຈິງເຕີຍໄປຣ່ວມກັບການຫາຍໄປຂອງພື້ນທີ່ປ່າຊຸມຊນແລະພື້ນທີ່ປ່າໄມ່ຣຣມຊາຕີໄປຈຳນວນກາ ຂ່ວງທຣວຣຣ 40-50 ນີ້ຊຸດຄວາມຮູ້ແລະປຶກຶກຶກທີ່ຄຣອບຈຳແມ່ແຈ່ມເປັນຊຸດຄວາມຮູ້ແບບໄໝ ແລ້ວມັນອຳຟຣາງປັນຫາທີ່ໄມ່ຖືກພູດເື່ອຢ່າງໃດ ຂ່ວງ

ทศวรรษ 2540–2550 แม่แจ่มกลายเป็นสนามทางการเมืองที่สำคัญในแง่การสร้างให้เป็นพื้นที่ศูนย์กลางของล้านนาชายขอบ หรือถูกนิยามให้เป็นชุมชนแหล่งสุดท้ายของวัฒนธรรมล้านนา อิทธิพลของความเป็นท้องถิ่นนิยมและการถูกสร้างให้เป็นพื้นที่รองรับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ได้บดบังวิถีความเป็นอยู่ที่แท้จริงของชาวบ้าน ภาพชุมชนอันสงบพึ่งพาการอาศัยแบบยังชีพได้อำพรางปัญหาหลักของชาวแม่แจ่มเอาไว้ภายใต้ความเป็นชุมชนลับแลแห่งล้านนากลางเมืองกลาง หุบเขาอันแสนสงบสุข

3. ประชาสังคมหลังรัฐประหาร 2549 สู่ความอ่อนแอและความพ่ายแพ้ต่ออำนาจรัฐรวมศูนย์

อาจกล่าวได้ว่ากลุ่มฮักเมืองแจ่มสามารถต่อรองกับกลุ่มพลังทางสังคมอื่นที่เข้ามา มีปฏิสัมพันธ์ในพื้นที่แม่แจ่ม ไม่ว่าจะเป็นการเคลื่อนไหวในด้านใด จากหน่วยงานรัฐ เอกชน หรือนักพัฒนาเอกชน ผ่านการแลกเปลี่ยนเงื่อนไขซ้ำด้วยการประสานกิจกรรมที่เอื้อประโยชน์แก่ท้องถิ่นแม่แจ่มจนสามารถประสานเครือข่ายต่าง ๆ เพื่อสร้างกิจกรรมทางสังคมขึ้นมาในพื้นที่แม่แจ่มอย่างต่อเนื่อง ด้วยเหตุนี้จึงทำให้กลุ่มฮักเมืองแจ่มสามารถดำรงอยู่ในสามทศวรรษที่ผ่านมา ทว่า ทิศทางการเคลื่อนไหวของกลุ่มพลังทางสังคมอื่นที่เข้ามาร่วมประกอบสร้างแม่แจ่มในแต่ละช่วงเวลาย่อมเปลี่ยนผันไปตามสถานการณ์ทางสังคมไทยในระดับชาติไปด้วย การเปลี่ยนแปลงทิศทางการเคลื่อนไหวจึงไม่ได้ขึ้นอยู่กับอุดมการณ์ของบุคคลหรือความขัดแย้งเพียงเท่านั้น ซึ่งปัจจัยแวดล้อมทางสังคมโดยเฉพาะการแปรเปลี่ยนทางสังคม การเมือง และเศรษฐกิจ ย่อมมีอิทธิพลกับการเปลี่ยนแปลงทิศทางการเคลื่อนไหวของกลุ่มพลังทางสังคมเหล่านี้นั่นเอง

นโยบายการเคลื่อนไหวหลังรัฐประหาร 2549 มีผลต่อการเมืองของภาคประชาชนและภาคประชาสังคมเป็นอย่างมาก ด้านหนึ่งสถานการณ์การเคลื่อนไหวมุ่งสู่การต่อสู้แบบมวลชน หากตั้งคำถามต่อไปอีกว่าแม่แจ่มเปลี่ยนไปอย่างไร หลังรัฐประหาร 2549 ความเข้มข้นของกิจกรรมทางสังคมของภาคประชาชนอ่อนกำลังลงและหายไปไหน ผู้เขียนมองว่าสามารถเป็นไปได้ในสองทิศทางคือ หนึ่ง เหตุการณ์หลังรัฐประหาร 2549 เป็นการหยุดชะงักของการสร้างภาพแทนเชียงใหม่ในช่วงรัฐบาล ดร.ทักษิณ ชินวัตร สังเกตได้ว่าช่วงเวลา

ดังกล่าวเชียงใหม่ถูกสร้างให้เป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจและการท่องเที่ยวขึ้นอย่างทวีคูณ การขยายตัวของเมืองเชียงใหม่ และการกระจายตัวของกิจกรรมทางสังคมที่เติบโตทางเศรษฐกิจขนาดใหญ่ไม่ว่าจะเป็น การสร้างศูนย์จัดแสดงสินค้านานาชาติ การจัดมหรสพ พิษณุโลกเฉลิมพระเกียรติฯ ราชพฤกษ์ ปรางค์กู่ เหล่านี้ดึงดูดให้ชนชั้นกลางจาก กรุงเทพฯ หรือพื้นที่อื่น ๆ หลั่งไหลเข้ามาจับจองและแสวงหาความเป็นเชียงใหม่ สิ่งที่เป็น ผลพลอยได้ของพื้นที่ชายขอบเชียงใหม่ในปรากฏการณ์นี้คือ กลุ่มผู้คนจำนวนไม่น้อยต่าง กระจายกันไปเยือนพื้นที่อำเภอต่าง ๆ ในเชียงใหม่เปิดโอกาสให้ผู้คนได้รับรู้ถึงการมีอยู่ของ พื้นที่ชายขอบเชียงใหม่กว้างขวางมากขึ้น ดังนั้นเมื่อเกิดการชะงักของการสร้างภาพแทน เชียงใหม่จึงมีผลต่อทิศทางการวางรูปแบบกิจกรรมทางสังคม และการวางแผนด้านการ ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้ร่วมสมัยกับบริบททางสังคมในทศวรรษ 2550 อีกประการคือ ภาวะชะงักเช่นนี้เสมือนเป็นการแข่งแซ่งการผลิตสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรมให้อยู่ภายใต้ภาพ ความทรงจำเดิม การรับรู้เกี่ยวกับมิติทางวัฒนธรรมล้านนา หรือความเป็นท้องถิ่นนั้นยังคง กระจุกอยู่ที่ศูนย์กลางการรับรู้ เช่น หากกล่าวถึง “ล้านนา” มักจะมีภาพแทน คูเมือง เชียงใหม่ ภาษาคำเมือง สำเนียงคนในเมืองเชียงใหม่ หรือกระทั่ง หากกล่าวถึง “แม่แจ่ม” ก็มักจะมีภาพแทนของผ้าขึ้นตีนจกจากช่างทอเพียงไม่กี่ชุมชนในตัวอำเภอหรือภาพสังคม ชุมชนยังคงอยู่แบบเรียบง่ายประดุกสังคมชนบทในจินตนาการ

สอง หลังเหตุการณ์รัฐประหาร 2549 ได้เปลี่ยนสำนึกของท้องถิ่นที่ต่างไปจากช่วง หลายทศวรรษก่อนหน้า สำนึกของท้องถิ่นได้หมายถึงการรับรู้ตัวตนทางรากเหง้าวัฒนธรรม เพียงอย่างเดียว หลังรัฐประหาร 2549 ภาคเหนือตกเป็นพื้นที่ที่ถูกควบคุมอย่างชัดเจนทั้งใน เชิงการเมือง ด้วยอำนาจของกองทัพและกระทรวงมหาดไทย อันเนื่องมาจากเป็นฐานเสียงที่ สนับสนุนพรรคไทยรักไทย - พลังประชาชน - เพื่อไทย และสนับสนุนทักษิณ ชินวัตร ปฏิบัติการที่น่าสนใจคือ การตอบโต้เชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ด้วยนิยาม “ล้านนา” ที่มีลักษณะตอบโต้กับรัฐทำให้ภาคเหนือเริ่มมีลักษณะต่างไปจากเดิม คือ ไม่ได้เชื่อมกับรัฐ และเป็นดินแดนสงบสุขเพียงอย่างเดียว แต่มีมิติทางการเมืองเข้มข้นมากขึ้นด้วย สำนึกความ เป็น “ล้านนา” หรือ “เชียงใหม่” หรือ “ภาคเหนือ” ไม่ใช่ความหมายที่มีนัยทางอารยธรรม แบบที่ใช้กันในทศวรรษ 2540 แต่เป็นความหมายทางการเมืองที่แหลมคม ไม่ว่าจะเป็นการ

ถูกหยิบใช้โดยกลุ่มการเมืองที่สนับสนุนพรรคเพื่อไทย หรือกลุ่มตรงข้ามที่ปายสีทางการเมือง (Potjanalawan, 2020) ประกอบกับกระแสชุมชนจัดการตนเองที่เข้ามาผสานระบบความคิด ในมิติของความเป็นพลเมืองในระบอบการเมืองแบบประชาธิปไตย ว่าด้วยการตระหนักและ รับผิดชอบต่อพื้นฐานและสิทธิของประชาชนตามรัฐธรรมนูญ

เงื่อนไขสองประการข้างต้นมีผลต่อทิศทางการเคลื่อนไหวของกลุ่มพลังทางสังคม การหยุดชะงักของกระแสการทอเกี่ยวหรือกิจกรรมทางสังคมเชิงวัฒนธรรมโดยเฉพาะใน พื้นที่ชายขอบเชียงใหม่ไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร กลุ่มประชาสังคมจึงหันไปจับประเด็น อื่นเพื่อสานต่อกิจกรรมขององค์กรให้ดำรงอยู่ เช่น การท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ การเคลื่อนไหว ด้านการจัดการทรัพยากร การเคลื่อนไหวด้านท้องถิ่นจัดการตนเอง สำนึกของท้องถิ่นลื้อไป กับสถานการณ์ทางการเมือง ด้านหนึ่งแล้วมันลดทอนสุนทรียะทางอารยธรรมแบบโรแมนติก ลงไปด้วย การเคลื่อนไหวของกลุ่มอีกเมืองแจ่มช่วงต้นทศวรรษ 2550 จึงขนานไปกับกระแส การเคลื่อนไหวอื่น เช่น การเคลื่อนไหวต่อต้านการสร้างเขื่อนแม่แจ่ม ร่วมปฏิบัติการจัดการ หมอกควันและไฟป่าร่วมกับหน่วยงานระดับจังหวัด ร่วมปฏิบัติการด้านการจัดการเรื่องที่ดิน ทำกินร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบล เป็นต้น

ครึ่งแรกของทศวรรษ 2550 ทิศทางการเคลื่อนไหวในเชิงมิติพื้นที่ทางวัฒนธรรม ล้วนไม่เข้มข้นเหมือนในทศวรรษก่อนหน้า การประสานรวมกันของกลุ่มพลังทางสังคมต่าง ยึดโยงไปตามอุดมการณ์และสานต่อกิจกรรมของตนเองเพื่อให้ดำรงต่อไปได้ ยังคงมีกลุ่มพลัง ทางสังคมอีกหลายกลุ่มที่พยายามจัดกิจกรรมทางสังคมเชิงมิติวัฒนธรรมแต่ก็ไม่ได้ถือว่า มีพลังขับเคลื่อนมากนัก ท่ามกลางกระแสทางการเมืองและวิกฤตการณ์สื่อโทรคมนาคม สิ่งแวดล้อม การเคลื่อนไหวของกลุ่มภาคประชาชนและภาคประชาสังคมหันมาเคลื่อนไหว ด้านสิทธิชุมชน ราคาผลผลิตทางการเกษตร ขณะที่กลุ่มกระแสนานานิยมเปลี่ยนทิศทางไป สร้างสรรค์กิจกรรมผ่านการจัดแสดงงานฝีมือหรืองานทำมือ (Crafts Arts) หรือผลิตภัณฑ์ที่มี วัสดุจากชุมชนกลายเป็นงานศิลปะร่วมสมัย รวมถึงการขับเคลื่อนด้านการอนุรักษ์ สิ่งแวดล้อมด้วย

จุดเปลี่ยนการหยุดนิ่งของกลุ่มพลังทางสังคมปะทุขึ้นมาอีกครั้งหลังเหตุการณ์ รัฐประหาร 2557 รัฐบาลได้สร้างนโยบายประชารัฐผ่านโครงสร้างทางการเมืองด้วยระบบ

ราชการและกลไกการดึงกลุ่มพลังทางสังคมเข้ามาเป็นกำลังสำคัญในระดับปฏิบัติการ ในการนี้ แม่แจ่มเป็นที่รู้จักตามสื่อมวลชนและข่าวสารในนาม “แม่แจ่มโมเดล” การรับรู้ของแม่แจ่ม ในคราวนี้ปราศจากการชูประเด็นรากเหง้าทางวัฒนธรรมบริสุทธิ์อันเป็นศูนย์กลางของชนพื้นราบแม่แจ่มเช่นก่อนหน้านี้ แต่เปิดการรับรู้สถานะใหม่ของแม่แจ่มว่าด้วยความเป็นพื้นที่วิกฤตทางด้านสิ่งแวดล้อม กลุ่มฮักเมืองแจ่มกลับมามีบทบาทสำคัญอีกครั้งในฐานะองค์กรภาคประชาสังคมประสานระดับพื้นที่ งานศึกษาของ โอฟาร์ อ่องพะ (Ongla, 2019) เรื่อง *รัฐไทยกับการเมืองของการจัดการทรัพยากรป่าไม้และที่ดิน กรณีแม่แจ่มโมเดล: ความคิดเคลื่อนไหวและนโยบาย* ช่วยขยายการทำความเข้าใจระหว่างปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่แม่แจ่ม คือ วิกฤตป่าเสื่อมโทรม วิกฤตหมอกควันและไฟป่า ภาวะหนี้สินครัวเรือน และการเคลื่อนไหวเรื่องสิทธิทำกินของชาวแม่แจ่ม ผ่านกรณีศึกษาการเข้าไปมีส่วนร่วมในนโยบายประชารัฐ

โอฟาร์ให้ข้อเสนอว่า เงื่อนไขของการเคลื่อนไหวของการจัดการทรัพยากรป่าไม้และที่ดิน กรณีแม่แจ่มโมเดลประกอบด้วย 2 ระดับ คือ ระดับนโยบายความคิด และระดับปฏิบัติการ ปัญหาที่เป็นรากฐานของการสูญเสียทรัพยากรธรรมชาติที่มาจากการกำหนดทิศทางการพัฒนาและนโยบายจากรัฐที่เป็นปัจจัยสำคัญที่สุด ในทางกลับกันรัฐเองกลับมองว่าชุมชนที่อยู่อาศัยในพื้นที่เป็นผู้ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติเกินขีดความสามารถของระบบนิเวศ โดยต้องมีมาตรการในการเข้ามาจัดการชุมชนกับทรัพยากรธรรมชาติใหม่ เช่น การออกกฎหมายควบคุม การปราบปรามจับกุมดำเนินคดีในกรณีบุกรุกทำลายป่า เป็นต้น สถานการณ์หลังเดือนพฤษภาคม ปี 2557 ตอกย้ำให้เห็นชัดเจนเมื่อรัฐบาลได้กำหนดนโยบายทวงคืนผืนป่าขึ้นมาเพื่อทำการจัดการทรัพยากรป่าไม้และที่ดินใหม่ กระแสการวิพากษ์วิจารณ์นโยบายทวงคืนผืนป่า ส่งผลกระทบต่อภาพลักษณ์และเสถียรภาพของรัฐบาลเพื่อทำให้ภาพลักษณ์ความรุนแรงลดลง รัฐบาลจึงปรับแนวทางการทำงานรวมถึงปรับภาษาที่แข็งกร้าวให้อ่อนโยนลงโดยเปลี่ยนแปลงชื่อจาก นโยบายทวงคืนผืนป่า มาเป็น “นโยบายพลิกฟื้นผืนป่าสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน”

รัฐใช้กลไกสถาบันทางสังคมผ่านโฆษณา ผลิตซ้ำสร้างภาพการปกป้องดูแลทรัพยากรธรรมชาติเพื่อให้ผู้คนเกิดความยินยอมพร้อมใจ โดยมีใช้การสร้างคามยินยอม

พร้อมใจผ่านการบังคับและใช้ความรุนแรงในปฏิบัติการ คือทำให้ประชาชนหรือผู้ที่รัฐต้องการควบคุมมีความรู้สึกว่าการที่รัฐทำลงไปเป็นสิ่งจำเป็นและดีงาม โดยอาศัยการผลิตสร้างความคิดภายใต้ การจัดการแบบประชาสังคม แม้งานศึกษาของโอฬารจะให้ภาพประชาสังคมอย่างกลุ่มฮักเมืองแจ่มเป็นตัวแสดงหลักในฐานะกลุ่มพลังทางสังคมในพื้นที่ที่เข้าไปประสานกับกลุ่มอำนาจรัฐ แต่ก็ยังขาดการมองร่องรอยของการประสานระหว่างกลุ่มฮักเมืองแจ่มกับนโยบายประชารัฐว่าเพราะเหตุใด กลุ่มประชาสังคมถึงถูกดึงเข้าไปในกลไกของนโยบายประชารัฐที่มีนัยยะของการเมืองแบบรวมศูนย์

ผู้เขียนมองว่ารอยต่อระหว่างการประสานของกลุ่มฮักเมืองแจ่มที่เข้าไปสัมพันธ์กับนโยบายประชารัฐเกิดขึ้นจากเงื่อนไขสามประการคือ หนึ่ง นโยบายประชารัฐวางโครงสร้างทางอำนาจและกระจายคำสั่งการผ่านระบบราชการ ทำให้เกิดปฏิบัติการระดับบนคือการออกคำสั่งโดยรัฐผ่านหน่วยงานราชการ และปฏิบัติการระดับล่าง รัฐสามารถดึงองค์กรอื่นเข้ามาปฏิบัติการเชิงพื้นที่ สอง อุดมการณ์และกิจกรรมที่ยังคงต้องสานต่อในระดับปฏิบัติการของกลุ่มฮักเมืองแจ่มสอดคล้องกับเงื่อนไขของนโยบายประชารัฐ เช่น โครงการจัดการหมอกควันและไฟป่าและการสำรวจที่ดินทำกินรายแปลงเพื่อขอสิทธิในที่ทำกินของชาวแม่แจ่มสาม โครงสร้างทางอำนาจของนโยบายประชารัฐได้วางบทบาทขององค์กรภาคประชาชนและภาคประชาสังคมเข้ามาเป็นเครือข่ายปฏิบัติการของรัฐ ผ่านการหยิบยืมชุดความคิดและพลังในการปฏิบัติการเชิงพื้นที่เป็นฐานสำคัญในระดับปฏิบัติการ ฉะนั้น แม่แจ่มโมเดลจึงไม่ใช่สิ่งที่ภาคประชาชนและภาคประชาสังคมเข้าไปมีบทบาทได้อย่างเต็มที่ ตัวชีวิตและนโยบายจึงอิงอยู่กับฐานอำนาจทางการเมืองในระดับกระทรวงหรือแม้แต่ระดับคณะรัฐมนตรี

ด้วยเหตุนี้แม่แจ่มโมเดลในภาพที่โอฬารนำเสนอว่าความสำเร็จอาจเป็นเพียงตัวอย่างของนาฏกรรมทางสังคมที่ยังไม่ดำเนินไปถึงข้อสรุป กล่าวคือ ปรากฏการณ์แม่แจ่มโมเดลอย่างที่โอฬารนำเสนอ นั้นเป็นเพียงจุดเริ่มต้นของปฏิบัติการของรัฐรวมศูนย์ที่เพิ่งก่อร่างสร้างตัวเป็นฉากประกอบเบื้องหน้าเพียงเท่านั้น ประการสำคัญคือโครงสร้างทางอำนาจแบบนโยบายประชารัฐสามารถสั่งการและควบคุมได้อย่างเบ็ดเสร็จ แต่ในระดับปฏิบัติการไม่สามารถดำเนินการได้อย่างราบรื่น การสั่งการผ่านระบบราชการทำให้องค์กรแนวร่วมไม่สามารถต้านทานต่ออำนาจเหล่านั้นได้ ส่งผลให้พลังของแม่แจ่มโมเดล ในเงา

นโยบายประชารัฐไม่ได้สร้างสำนึกร่วมของคนแม่แจ่มได้มากพอ พลัังกระแสประชารัฐในแม่แจ่ม ถูกแจกแจงและกำกับภายใต้ความเป็นรัฐรวมศูนย์ที่มองการแก้ไขปัญหาทางสังคมแบบสำเร็จรูป แต่ปราศจากการฝึกพลังทางสังคมโดยเฉพาะพลังของชุมชนหรือผู้ที่อยู่ภายใต้ปัญหาเหล่านั้นอย่างแท้จริง

บทสรุป

รูปแบบกิจกรรมทางสังคมในช่วงทศวรรษ 2540 ถูกออกแบบให้ตอบสนองต่อการสร้างจิตสำนึกความเป็น “คนเมือง” หรือชนพื้นราบแม่แจ่มและการส่งเสริมการท่องเที่ยวในชุมชนพื้นราบ การผลิตสร้างให้แม่แจ่มเป็นพื้นที่อารยธรรมบริสุทธิ์ที่แทรกซึมเข้าไปในปฏิบัติการทางสังคมของพื้นที่ที่ถูกสร้างให้เป็นศูนย์กลางของแม่แจ่ม นั่นคือ ชุมชนพื้นราบหรือชุมชนในตัวอำเภอแม่แจ่ม จนทำให้ภาพแทนของผ้าจีนตีนจกบดบังปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ชายขอบของแม่แจ่ม ช่วงทศวรรษ 2540 ถึงต้น ทศวรรษ 2550 ปรากฏการณ์ ที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาดังกล่าวทำให้ลดทอนการรับรู้เกี่ยวกับสังคมพหุวัฒนธรรมในอำเภอ แม่แจ่ม ซึ่งมีความหลากหลายด้านชาติพันธุ์

แทบทุกหน่วยงานให้ความสนใจด้านการท่องเที่ยวแต่กลับมองข้ามปัญหาการดำรงชีพของประชากรส่วนใหญ่ในแม่แจ่มซึ่งต้องพึ่งรายได้จากการผลิตภาคเกษตรกรรม เฉกเช่น การส่งเสริมรายได้ให้แก่ชาวบ้านระยะยาว เพราะที่ผ่านมามักเป็นการส่งเสริมเป็นโครงการระยะสั้นเพียงชั่วคราวแล้วล้มเลิกไปซ้ำแล้วซ้ำเล่าแต่ไม่ได้แก้ไขปัญหาหนี้สินสะสมในครัวเรือน ปัญหานี้กลายเป็นต้นตอของปรากฏการณ์ทางสังคมในเชิงลบ เมื่อชาวบ้านไร้ที่วิธีการหาทางออกอย่างจริงจังจนทางการเอาตัวรอดคือการแก้ไขปัญหาสะสมด้านเศรษฐกิจครัวเรือน ดังกรณีการขยายตัวของปลูกพืชเศรษฐกิจเชิงเดี่ยวเพื่อป้อนเข้าสู่ระบบอุตสาหกรรม

นโยบายการเคลื่อนไหวก่อนหลังรัฐประหาร 2549 มีผลต่อการเมืองของภาคประชาชนและภาคประชาสังคมเป็นอย่างมาก หลังรัฐประหาร 2549 ความเข้มข้นของกิจกรรมทางสังคมของภาคประชาชนอ่อนกำลังลง การหยุดชะงักของการสร้างภาพแทนเชิงใหม่ และเหตุการณ์รัฐประหาร 2549 ได้เปลี่ยนสำนึกของท้องถิ่นในเชิงนโยบายทางการเมือง เงื่อนไขสองประการข้างต้นมีผลต่อทิศทางการเคลื่อนไหวของกลุ่มพลังทางสังคม จุดเปลี่ยนการ

หยุดนิ่งของกลุ่มพลังทางสังคมปะทุขึ้นมาอีกครั้งหลังเหตุการณ์รัฐประหาร 2557 รัฐบาลได้สร้างนโยบายประชารัฐผ่านโครงสร้างทางการเมืองด้วยระบบราชการและกลไกการดึงกลุ่มพลังทางสังคมเข้ามาเป็นกำลังสำคัญในระดับปฏิบัติการ รอยต่อระหว่างการประสานของกลุ่มอีกเมืองแจ่มที่เข้าไปสัมพันธ์กับนโยบายประชารัฐเกิดขึ้นจากเงื่อนไขสามประการคือ หนึ่ง นโยบายประชารัฐวางโครงสร้างทางอำนาจและกระจายคำสั่งการผ่านระบบราชการสอง อุดมการณ์และกิจกรรมที่ยังคงต้องกระทำต่อในระดับปฏิบัติการของกลุ่มอีกเมืองแจ่ม สอดคล้องกับเงื่อนไขของนโยบายประชารัฐ สาม โครงสร้างทางอำนาจของนโยบายประชารัฐได้วางบทบาทขององค์กรภาคประชาชนและภาคประชาสังคมเข้ามาเป็นเครือข่ายปฏิบัติการของรัฐ ผ่านการหยิบยืมชุดความคิดและพลังในการปฏิบัติการเชิงพื้นที่เป็นฐานสำคัญในระดับปฏิบัติการ ฉะนั้น แม่แจ่มโมเดลจึงไม่ใช่สิ่งที่ภาคประชาชนและภาคประชาสังคมเข้าไปมีบทบาทได้อย่างเต็มที่ ประการสำคัญคือโครงสร้างทางอำนาจแบบนโยบายประชารัฐสามารถสั่งการและควบคุมได้อย่างเบ็ดเสร็จ แต่ไม่สามารถดำเนินในระดับปฏิบัติการได้อย่างราบรื่น การสั่งการอำนาจลงมายังระบบราชการอาจทำให้องค์กรแนวร่วมไม่สามารถต้านทานต่ออำนาจเหล่านั้นได้ ส่งผลให้พลังของแม่แจ่มโมเดลในงานนโยบายประชารัฐไม่ได้สร้างสำนึกร่วมของคนแม่แจ่มได้มากพอ

เอกสารอ้างอิง

- Cheangsen, U. (2012). *History of Kanmuang Phak Prachachon (people's politics): the ideas and practices of "political activists" in the present* (Master's Thesis). Thammasat University, Bangkok.
- Eoseewong, N. (1992). *Tourism in Boon Bang Fai Festival and Wood Carving*. Bangkok: N. P.
- Hongpuak, P. (2018). *Community of Practice in the Reival of Lanna Culture: Case Study of Lanna Wisdoms School* (Master's Thesis). Chiang Mai University, Chiang Mai.

- Nunsong, A. (2013). *Rural Transformation in Northern Thailand : A Study of Common Property Management of “Community” and “Sub-Village Cluster” in Mae Chaem District, Chiang Mai Province from 1957 to 2007* (Master's Thesis). Chiang Mai University, Chiang Mai.
- Ongla, O. (2019). *Thai State and the Politics of Land and Forest Management In-Case of Mae Jam Model: Ideas, Movement, and Politics* (Doctoral Dissertation). Naresuan University, Phitsanulok.
- Pakdeenarong, P. (2004). *The Politics of Aesthetics in Pha Sin Tin Jok and the Re-invention of Mae Chaem's Culture* (Master's Thesis). Chiang Mai University, Chiang Mai.
- Pongnil, M. (2020). *The History Movement of “Social Society” in Phayao Province, 1957-2007* (Doctoral Dissertation). Chiang Mai University, Chiang Mai.
- Potjanalawan, P. (2020). The Recently Constructed Lanna: The Social History of Upper Chao Phraya Basin (1932 - 2014 A.D.). *The Journal of the Thai Khadi Research Institute*, 17(2), 109-144.
- Sombat, U. (2006). *Project of Management New Community Organization: Participation of Education History of Mae Chaem 100 Years from Muang Jam to Mea Chaem*. The Thailand Research Fund (TRF).

ระเบียบการเสนอบทความเพื่อตีพิมพ์
ในวารสารอารยธรรมศึกษา โขง-สาละวิน

ระเบียบการเสนอบทความเพื่อตีพิมพ์ ในวารสารอารยธรรมศึกษา โขง-สาละวิน

1. วัตถุประสงค์ของการจัดพิมพ์วารสาร

1.1 เพื่อเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิดด้านด้านศิลปวัฒนธรรม และอารยธรรมศึกษาในมิติต่าง ๆ ของคนในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง-สาละวิน

1.2 เพื่อเป็นแหล่งรวบรวมองค์ความรู้ และเผยแพร่ผลงานวิจัยและผลงานวิชาการ ด้านศิลปวัฒนธรรม และด้านอารยธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง-สาละวิน

1.3 เพื่อส่งเสริมให้อาจารย์ นิสิต นักศึกษา และผู้สนใจทั่วไป มีโอกาสเผยแพร่ ผลงานวิจัย และวิชาการ นำไปสู่การสร้างสรรค์ ผสมผสาน และต่อยอดภูมิปัญญาให้เกิด คุณค่าแก่วิถีชีวิต และสังคมต่อไป

2. ประเภทของผลงานที่ตีพิมพ์ในวารสารอารยธรรมศึกษา โขง-สาละวิน

2.1 บทความวิจัย (Research Article) เป็นบทความที่มีการค้นคว้าอย่างมีระบบและมีความมุ่งหมายชัดเจน เพื่อให้ได้ข้อมูลหรือหลักการบางอย่างที่จะนำไปสู่ความก้าวหน้าทางวิชาการ หรือการนำวิชาการมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ บทความวิจัยมีลักษณะเป็นเอกสารที่มีรูปแบบของการวิจัยตามหลักวิชาการ เช่น มีการตั้งสมมติฐาน หรือมีการกำหนดปัญหาที่ชัดเจนสมเหตุผล โดยจะต้องระบุวัตถุประสงค์ที่เด่นชัดแน่นอน มีการรวบรวมข้อมูล พิจารณาวิเคราะห์ ตีความและสรุปผลการวิจัยที่สามารถให้คำตอบ หรือบรรลุมติวัตถุประสงค์

2.2 บทความวิชาการ (Academic Article) งานเขียนทางวิชาการซึ่งมีการกำหนดประเด็นที่ต้องการอธิบายหรือวิเคราะห์อย่างชัดเจน ทั้งนี้ มีการวิเคราะห์ประเด็นดังกล่าวตามหลักวิชาการจนสามารถสรุปผลการวิเคราะห์ในประเด็นนั้นได้ อาจเป็นการนำความรู้จากแหล่งต่าง ๆ มาประมวลร้อยเรียงเพื่อวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ โดยผู้เขียนแสดงทัศนะทางวิชาการของตนไว้อย่างชัดเจน มีลำดับเนื้อหาและบทสรุปที่เหมาะสมเพื่อให้ผู้อ่านสามารถเข้าใจได้ชัดเจน

3. ข้อตกลงเบื้องต้น

3.1 บทความทุกบทความจะได้รับการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer review) ในสาขาวิชาที่เกี่ยวข้อง 3 ท่าน โดยผู้ทรงคุณวุฒิไม่รู้ว่าผู้เขียนเป็นใคร และผู้เขียนไม่รู้ว่าผู้ทรงคุณวุฒิเป็นใคร (Double-blinded Review) อนึ่ง การพิจารณารับบทความเพื่อลงตีพิมพ์หรือไม่ตีพิมพ์ อยู่ที่ดุลยพินิจของบรรณาธิการถือเป็นอันสิ้นสุด

3.2 บทความ ข้อความ ภาพประกอบ และตารางใด ๆ ที่ตีพิมพ์ในวารสารอารยธรรมศึกษา โขง-สาละวิน เป็นความคิดเห็นส่วนตัวของผู้เขียน กองบรรณาธิการไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป และไม่ใช้ความรับผิดชอบของสถานอารยธรรมศึกษา โขง-สาละวิน มหาวิทยาลัยนเรศวร ถือเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียนแต่เพียงผู้เดียว

3.3 บทความจะต้องไม่เคยตีพิมพ์เผยแพร่ที่ไหนมาก่อน และไม่อยู่ระหว่างการพิจารณาของวารสารฉบับอื่น หากตรวจสอบพบว่ามีการตีพิมพ์ซ้ำซ้อน ถือเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียนแต่เพียงผู้เดียว และจะไม่ได้รับการพิจารณาให้ลงตีพิมพ์ในวารสารอารยธรรมศึกษา โขง-สาละวิน อีกต่อไป

3.4 ผู้เขียนต้องปฏิบัติตามระเบียบและนโยบายของวารสารอารยธรรมศึกษา โขง-สาละวิน อย่างเคร่งครัด หากไม่ยินยอมแก้ไขหรือไม่ดำเนินการตามนโยบาย วารสารฯ มีสิทธิ์ที่จะไม่รับตีพิมพ์

3.5 บทความที่ส่งถึงกองบรรณาธิการ ขอสงวนสิทธิ์จะไม่สงวนคืน

4. การพิจารณาบทความ

4.1 กองบรรณาธิการจะแจ้งให้ผู้ส่งบทความทราบเมื่อได้รับบทความเรียบร้อยแล้ว สมบูรณ์โดยทางระบบ ThaiJO2

4.2 กองบรรณาธิการจะตรวจสอบหัวข้อ และเนื้อหาของบทความถึงความเหมาะสมและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของวารสารฯ รวมถึงรูปแบบการจัดพิมพ์ การอ้างอิง และใบสมัคร หากไม่ครบถ้วน วารสารฯ ขอสงวนสิทธิ์ที่จะไม่รับตีพิมพ์

4.3 ในกรณีที่กองบรรณาธิการพิจารณาเห็นควรรับไว้พิจารณาตีพิมพ์ กองบรรณาธิการจะดำเนินการส่งบทความ เพื่อทำการกลั่นกรองต่อไป โดยจะส่งให้ผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาที่เกี่ยวข้องตรวจสอบคุณภาพของบทความว่าอยู่ในระดับที่เหมาะสม

จะลงตีพิมพ์หรือไม่ โดยในกระบวนการพิจารณากลับกรองนี้เป็นการประเมินบทความแบบสองทาง (Double-blind Review) กล่าวคือ จะไม่เปิดเผยทั้งชื่อผู้ส่งบทความและชื่อผู้ทรงคุณวุฒิให้ทั้งสองฝ่ายทราบ

4.4 เมื่อผู้ทรงคุณวุฒิได้พิจารณากลับกรองบทความแล้ว กองบรรณาธิการจะตัดสินใจโดยอิงตามข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิว่าบทความนั้น ๆ ควรนำลงตีพิมพ์หรือไม่ หรือควรที่จะส่งผู้ส่งบทความกลับไปแก้ไขก่อน และส่งกลับมาพิจารณาอีกครั้งหนึ่ง หรือปฏิเสธการลงพิมพ์

5. การจัดเตรียมต้นฉบับ

บทความวิจัยและบทความวิชาการที่เสนอเพื่อตีพิมพ์ในวารสาร ต้องเป็นบทความที่ไม่เคยตีพิมพ์เผยแพร่ที่ไหนมาก่อนและไม่อยู่ระหว่างการพิจารณาของวารสารฉบับอื่น พิมพ์ผลงานด้วยคอมพิวเตอร์โปรแกรม Microsoft Word ความยาวของบทความไม่เกิน 15 หน้ากระดาษ A4 พิมพ์หน้าเดียว (นับรวมรูปภาพ ตาราง และเอกสารอ้างอิง) รูปแบบตัวอักษร ให้จัดพิมพ์ด้วยแบบตัวอักษร TH SarabunPSK เท่านั้น ในบทความที่เขียนจะต้องประกอบด้วยส่วนต่าง ๆ ตามลำดับ ดังต่อไปนี้

5.1 บทความวิจัย (โปรดดูรายละเอียดและขนาดอักษรในข้อ 5.3)

5.1.1 ชื่อเรื่อง ชื่อ-นามสกุล สังกัด (ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ) และอีเมลของผู้เขียน

5.1.2 บทคัดย่อและคำสำคัญ (ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ) บทคัดย่อความยาว 200-250 คำ คำสำคัญไม่ควรเกิน 5 คำ

5.1.3 บทนำ (ที่มาและความสำคัญของปัญหา (งานวิจัย) ประกอบด้วย การวิพากษ์วรรณกรรม คำถามวิจัย และกรอบการวิจัย)

5.1.4 วัตถุประสงค์การวิจัย

5.1.5 กรอบแนวคิด

5.1.6 วิธีดำเนินการวิจัย

5.1.7 ผลการวิจัยเชิงสังเคราะห์

5.1.8 อภิปรายผลการวิจัย

5.1.9 ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

5.1.10 เอกสารอ้างอิง (อ้างอิงในเนื้อเรื่อง และในบัญชีเอกสารอ้างอิง)

5.2 บทความวิชาการ (โปรดดูรายละเอียดและขนาดตัวอักษรในข้อ 5.3)

5.2.1 ชื่อเรื่อง ชื่อ-นามสกุล สังกัด (ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ) และอีเมลของผู้เขียน

5.2.2 บทคัดย่อและคำสำคัญ (ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ) บทคัดย่อความยาว 200-250 คำ, คำสำคัญไม่ควรเกิน 5 คำ

5.2.3 บทนำ (ที่มาและความสำคัญของปัญหา (งานวิจัย) ประกอบด้วย การวิพากษ์วรรณกรรม คำถามวิจัย และกรอบการวิจัย)

5.2.4 เนื้อหา (สามารถแบ่งเป็นหัวข้อตามที่ท่านต้องการนำเสนอ) ควรมีการวางแผนจัดโครงสร้างของเนื้อหาสาระที่จะนำเสนอ และจัดลำดับเนื้อหาสาระให้เหมาะสมตามธรรมชาติของเนื้อหาสาระนั้น การนำเสนอเนื้อหาสาระควรมีความต่อเนื่องกัน เพื่อช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจสาระนั้นได้โดยง่าย)

5.2.5 บทสรุป

5.2.6 เอกสารอ้างอิง (อ้างอิงในเนื้อเรื่องและในบัญชีเอกสารอ้างอิง)

5.3 ข้อกำหนดในการเตรียมต้นฉบับบทความ

ผู้เขียนสามารถจัดเตรียมต้นฉบับโดยดาวน์โหลด Template แบบฟอร์มได้จาก www.nuac.nu.th โดยมีรายละเอียดข้อกำหนดในการจัดเตรียมต้นฉบับ ดังนี้

5.3.1 ใช้ตัวอักษร TH SarabunPSK พิมพ์บนกระดาษหน้าเดียว A4

5.3.2 ตั้งค่าหน้ากระดาษโดยเว้นขอบบน 1.25 นิ้ว ขอบล่าง 1.0 นิ้ว ขอบซ้าย 1.25 นิ้ว ขอบขวา 1.0 นิ้ว

5.3.3 ระยะห่างระหว่างบรรทัด ในช่วงบรรทัดของเครื่องคอมพิวเตอร์

5.3.4 การจัดวางหัวข้อให้เป็นไปตามระดับความสำคัญของหัวข้อ ดังนี้

1) การลำดับหัวข้อให้ใช้ระบบตัวเลขกำกับ ต่อด้วยมหัพภาคหลังตัวเลข และเว้น 2 ช่วงตัวอักษร ก่อนเริ่มคำหรือข้อความต่อไป

2) การจัดวางหัวข้อให้เป็นไปตามระดับความสำคัญของหัวข้อ ดังนี้

หัวข้อใหญ่ ให้วางชิดขอบหน้า หัวข้อใหญ่นี้ไม่นิยมใส่ตัวเลขกำกับ คำอธิบายของหัวข้อใหญ่ให้ขึ้นบรรทัดใหม่ย่อหน้า 1.50 ซม. โดยเว้นบรรทัดปกติ

หัวข้อรอง ให้เริ่มอักษรตัวแรกของหัวข้อใหญ่หรือเลขกำกับหัวข้อ โดยเว้นจากขอบหน้า 1.50 ซม. คำอธิบายของหัวข้อรองอาจอยู่ในบรรทัดเดียวกันหรือขึ้นย่อหน้าใหม่ ตามความเหมาะสมแก่บริบท กรณีหัวข้อรองไม่มีเลขกำกับหัวข้อ ให้เริ่มหัวข้อย่อยหรือเลขกำกับหัวข้อย่อยโดยให้อักษรตัวแรกตรงกับหัวข้อรอง

หัวข้อย่อย ในกรณีที่หัวข้อรองมีเลขกำกับหัวข้อ หัวข้อย่อยให้เริ่มหัวข้อหรือเลขกำกับหัวข้อที่ตัวอักษรตัวแรกของหัวข้อรอง ดังนี้ (เครื่องหมาย √ แทนการเว้น 1 ช่วงตัวอักษร)

1. √ √

1.1 √ √

1.1.1 √ √

ถ้ามีหัวข้อย่อย ๆ อีก ให้ใช้การย่อหน้าระบบเดียวกัน ทั้งนี้ไม่ควรมีหัวข้อย่อยมากเกินไป ส่วนคำอธิบายในหัวข้อย่อย โดยทั่วไปควรอยู่ในบรรทัดเดียวกัน โดยเขียนหัวข้อ 1).....

5.3.5 คำอธิบายในแต่ละหัวข้อ ถ้าขึ้นย่อหน้าใหม่ให้ย่อหน้าตรงกับอักษรตัวแรกของหัวข้อนั้น ๆ ส่วนข้อความในบรรทัดต่อมาให้ชิดขอบหน้าตามปกติ

5.3.6 การใช้เครื่องหมายวรรคตอน มีข้อพึงระวังดังนี้

1) การใช้เครื่องหมายจุลภาค (,) ทวิภาค (:) และอฒภาค (;) ให้พิมพ์ต่อเนื่องกับอักษรตัวหน้า และเว้น 1 ช่วงตัวอักษรก่อนข้อความต่อไป เช่น

(Saengthong, 2004, 1-14)

(Gramsci, 1971, 411; Simon, 1982, 21 - 27; Schwarzmantel, 2015, 100)

5.3.7 หมายเลขหน้า ให้ใส่ไว้ตำแหน่งด้านบนขวาตั้งแต่ต้นจนจบบทความ

5.3.8 รายละเอียดในต้นฉบับพิมพ์ตามข้อกำหนด ดังนี้

1) ชื่อเรื่อง (Title)

- ภาษาไทย ขนาด 18 point, กึ่งกลางหน้ากระดาษ, (ตัวหนา)
- ภาษาอังกฤษ (ตัวอักษรพิมพ์ใหญ่) ขนาด 18 point, กึ่งกลางหน้ากระดาษ, (ตัวหนา)

2) ชื่อ-นามสกุล ของผู้เขียน (ทุกคน)

- ชื่อผู้เขียน ภาษาไทย (ตัวหนา) / อังกฤษ (ตัวบาง) ขนาด 14 point, กำหนดขีดขวา
- ระบุตำแหน่งทางวิชาการ สาขาวิชา/ภาควิชา คณะ มหาวิทยาลัย หรือรายละเอียดหน่วยงานที่สังกัดของผู้เขียนทุกคน โดยให้ระบุหมายเลขที่ชื่อ-นามสกุล และกำหนดไว้ท้ายเชิงอรรถในหน้านั้น ๆ ขนาด 12 point, (ตัวธรรมดา) (ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ)
- อีเมลของผู้เขียนบทความ 1 คน ที่เป็นคนติดต่อกับกองบรรณาธิการวารสารฯ, ขนาด 14 point กำหนดขีดขวา, (ตัวธรรมดา)

3) บทคัดย่อ

- ชื่อ “บทคัดย่อ” และ “Abstract” ขนาด 16 point, กึ่งกลาง, (ตัวหนา)
- ข้อความบทคัดย่อภาษาไทย ขนาด 14 point, กำหนดขีดซ้าย ย่อหน้า 0.5 นิ้ว, (ตัวธรรมดา)
- ข้อความบทคัดย่อภาษาอังกฤษ ขนาด 14 point, กำหนดขีดซ้าย ย่อหน้า 0.5 นิ้ว, (ตัวธรรมดา)

4) คำสำคัญ (keyword)

- ให้พิมพ์ต่อจากส่วนของบทคัดย่อ (Abstract) ควรเลือกคำสำคัญที่เกี่ยวข้องกับบทความ ไม่เกิน 5 คำ ใช้ตัวอักษรภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ขนาด 14 point

5) รายละเอียดบทความ

- หัวข้อใหญ่ ขนาด 16 point, กำหนดขีดซ้าย, (ตัวหนา)
- หัวข้อรอง ขนาด 14 point, กำหนดขีดซ้าย ย่อหน้า 0.5 นิ้ว, (ตัวหนา)
- ตัวอักษร ขนาด 14 point, กำหนดขีดซ้าย ย่อหน้า 0.5 นิ้ว, (ตัวธรรมดา)

6) คำศัพท์ ให้ใช้คำศัพท์บัญญัติของราชบัณฑิตยสถาน

7) ภาพและตาราง

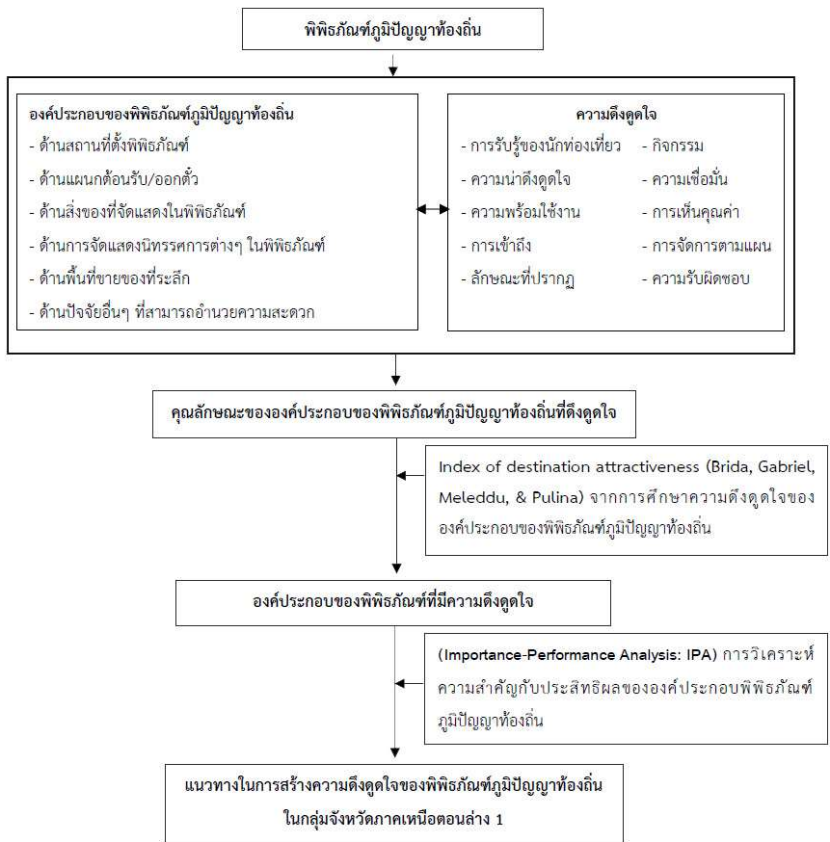
กรณีมีภาพประกอบ ชื่อภาพให้ระบุคำว่า **ภาพที่** ไว้ได้ภาพประกอบ และจัดข้อความบรรยายใต้ภาพให้อยู่กึ่งกลางหน้ากระดาษได้ภาพประกอบให้บอกแหล่งที่มา ถ้าอ้างอิงมาจากแหล่งอื่น โดยระบุแหล่งที่มาในส่วนภาษาไทยบรรทัดแรก และภาษาอังกฤษบรรทัดต่อมา พิมพ์ชื่อภาพภาษาอังกฤษและข้อมูลการอ้างอิง โดยใช้คำว่า *Figure* เป็นตัวพิมพ์เอียง เว้นวรรค แล้วตามด้วยหมายเลขและจุด (.) ทั้งนี้ใช้ตัวอักษรขนาด 14 point, (ตัวธรรมดา)

สำหรับภาพประกอบที่ผู้วิจัยถ่ายเองหรือจัดทำขึ้นเอง ไม่ต้องอ้างอิงแหล่งที่มา เขียนเฉพาะคำอธิบายภาษาอังกฤษต่อท้ายที่เป็นภาษาไทยได้ภาพดังตัวอย่าง

ภาพที่ 1 การสแกนสามมิติหุ่นกระบอก

Figure 1. Scanning 3 D Puppet

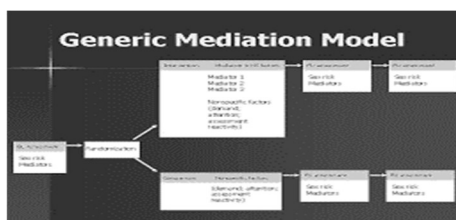
ภาพที่ 2 กรอบแนวคิด
Figure 2. Conceptual Framework

ตัวอย่างการอ้างอิงภาพที่ปรับปรุงมาจากแหล่งอื่น

รูปแบบการอ้างอิงภาพจากวารสาร

Figure 3. ชื่อภาพ และรายละเอียด (ถ้ามี). Adapted from “ชื่อบทความ,” (ถ้ามี) by Name Surname, Year, *Journal Name*, Vol, p. หรือ pp. เลขหน้า. (ถ้ามี) Copyright Year by เจ้าของลิขสิทธิ์. (ถ้ามี)

กรณีภาพจากวารสาร ใส่ตัวเอียงที่ชื่อวารสาร ยกเว้น ไม่ปรากฏชื่อวารสาร ใส่ตัวเอียงที่ชื่อบทความ

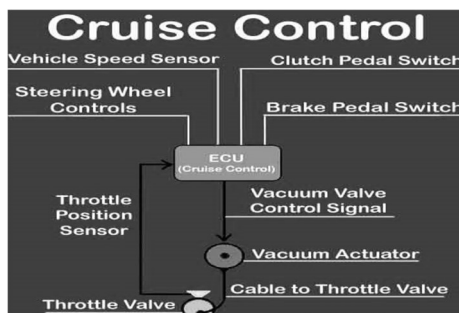

ภาพที่ 3 Generic mediation model

Figure 3. Generic mediation model. Adapted from “Preschool Home Literacy: A Longitudinal Analysis,” by M. H. Hood, and G. Andrews, 2008, *Journal of Educational Psychology*, 113 (6), p. 256. Copyright by the American Psychological Association

รูปแบบการอ้างอิงภาพจากหนังสือ

Figure 4. ชื่อภาพ และรายละเอียด (ถ้ามี). Adapted from ชื่อหนังสือ (p. หรือ pp. เลขหน้า), by Name Surname, Year, เมื่อที่พิมพ์: สำนักพิมพ์. Copyright Year by เจ้าของลิขสิทธิ์. (ถ้ามี)

ภาพที่ 4 แสดงโครงสร้างไดอะแกรมของ the cruise control system

Figure 4. Showing the Structure Diagram for the Cruise Control System. Adapted from *Concurrency state Models & Java Programming* (p.163), by J. Magee and J. Kramer, 2006, England: John Wiley & Sons.

Copyright 2006 by John Wiley & Sons.

รูปแบบการอ้างอิงภาพจากเว็บไซต์

Figure 5. ชื่อภาพ และรายละเอียด (ถ้ามี). Adapted from “*ชื่อบทความ*,” (ถ้ามี) by Name Surname, Year, URL address of Website. Copyright Year by เจ้าของลิขสิทธิ์. (ถ้ามี)

* การอ้างอิงภาพ (แปลงชื่อภาพเป็นภาษาอังกฤษ ต่อท้าย Adapted from ถ้าไม่มีชื่อภาพ ระบุเป็นชื่อเรื่อง หรือชื่อบทความที่ปรากฏบนเว็บไซต์)

** กรณีไม่มีปีพิมพ์ เลขหน้า หรือ Copyright ไม่ต้องใส่

ภาพที่ 5 ภาพเทพพนมเคราะห์ที่ นั่งเฝ้าตามตำแหน่ง ฉากเทวสภา การแสดงโขนพระราชทาน ตอน รามาวตาร วันที่ 26 ตุลาคม 2561

Figure 5. Picture of the planet Sit and watch at the position, Ramawatar episode. Adapted from “*The Royal Cremation Ceremony of King Rama IX on October 26, 2018*,” by Kosolsiriset, 2018, http://www.sereesolution.com/ich/khon_performance.

ภาพที่ 6 พระอินทร์ช่วยสังคีลปักษีขึ้นจากเหว

Figure 6. Indra helped Sang Sinchai rise from the abyss. Adapted from “*Indra Sang Sinxay rise from the abyss*,” by Phantoorak, 2020, <https://www.facebook.com/Guy Phantoorak>.

การอ้างอิงตาราง

1. ชื่อตารางให้ระบุอยู่ส่วนบนของตาราง โดยพิมพ์คำว่า **ตารางที่** ตามด้วยเลขอารบิกกำกับ พร้อมทั้งชื่อตารางหรือข้อความบรรยายตาราง หัวตารางให้จัดชิดซ้ายของหน้ากระดาษ ใช้ตัวอักษรขนาด 14 point, (ตัวธรรมดา)

2. การอ้างอิงตารางที่นำมาจากแหล่งอื่น โดยผู้เขียนไม่ได้จัดทำขึ้นเอง ให้ระบุที่มาหลังคำว่า *Note*. และคำอธิบายเป็นภาษาอังกฤษ (ตัวเอียง) แล้วตามด้วยแหล่งอ้างอิงตามรูปแบบที่กำหนด โดยพิมพ์จัดชิดซ้ายห่างจากเส้นค้นใต้ตาราง 1 บรรทัด

3. ตารางที่จัดทำขึ้นด้วยตนเองไม่ต้องอ้างอิงแหล่งที่มา เขียนเพียง *Note*. ตามด้วยชื่อตารางหรือคำอธิบายตารางเป็นภาษาอังกฤษ

กรณีตารางที่จัดทำขึ้นเอง

ตารางที่ 1 การวิเคราะห์จัดกลุ่มประเภทเรื่องเล่าท้องถิ่นของชุมชนทั้ง 14 แห่งในจังหวัดชัยนาท จังหวัดสิงห์บุรี และจังหวัดลพบุรี

ชุมชน/แหล่งท่องเที่ยว จังหวัดชัยนาท จังหวัดสิงห์บุรี และจังหวัดลพบุรี	ประวัติ ศาสตร์และ เหตุการณ์ สำคัญ	วิถีชีวิต ของคน ใน ท้องถิ่น	อาหาร ท้องถิ่น	งาน หัตถ กรรม	เกษตร กรรม	การจัดการ ทรัพยากร และ สิ่งแวดล้อม	สิ่งมรดก และพื้นที่ ศักดิ์สิทธิ์
ชุมชนหรือแหล่งท่องเที่ยวจังหวัดชัยนาท							
1. ตลาดโพรงดำ ต.โพรงดำต.ก อ.สรรพยา จ.ชัยนาท	✓	✓	✓				
2. ไร่หญิงมณีรัฐ ต.สรรพยา อ.สรรพยา จ.ชัยนาท	✓	✓			✓		
3. สวนส้มโอโชคชัย ต.นางสี อ.เมือง จ.ชัยนาท	✓				✓		
4. บ้านคนรักชดาด ต.ห้วยกรด อ.สรรคบุรี จ.ชัยนาท	✓	✓			✓		✓
5. บ้านบุหารวด ต.เด่นใหญ่ อ.หันคา จ.ชัยนาท	✓	✓				✓	
ชุมชนหรือแหล่งท่องเที่ยวจังหวัดสิงห์บุรี							
6. บ้านชลอนแม่ครัวหัวป่า ต.หัวป่า อ.พรหมบุรี จ.สิงห์บุรี	✓	✓	✓				✓
7. บ้านดอนกระต่าย ต.บางกระบือ อ.เมืองสิงห์บุรี จ.สิงห์บุรี	✓	✓		✓	✓		✓
8. บ้านหนองไธสง ต.บ้านจำ อ.บางระจัน จ.สิงห์บุรี	✓	✓			✓		
9. ตลาดไทยย้อนยุคบ้านระจัน ต.บางระจัน อ.ค่ายบางระจัน จ.สิงห์บุรี	✓	✓	✓				✓
10. สวนตะวันออกแสนภูมิ ต.บางระจัน อ.ค่ายบางระจัน จ.สิงห์บุรี	✓				✓		
ชุมชนหรือแหล่งท่องเที่ยวจังหวัดลพบุรี							
11. ชุมชนไทยเบ็ง ต.โคกสลุง อ.พัฒนานิคม จ.ลพบุรี	✓	✓	✓	✓			
12. บ้านสวนขวัญอุลบุรี ต.มหาสอ อ.บ้านหมี่ จ.ลพบุรี	✓	✓	✓		✓		
13. ศูนย์การเรียนรู้บ้านดินแดนแดง ต.โคกตูม อ.เมือง จ.ลพบุรี	✓	✓		✓	✓		
14. วัดลพภาพารมสเถย์ ต.เขาพระงาม อ.เมือง จ.ลพบุรี	✓	✓			✓		

Note. A Clustered Analysis of Local Stories into 14 Communities in Chaintat, Singburi, and Lopburi Provinces

กรณีตารางที่นำมาจากแหล่งอื่น

1. การอ้างอิงตารางที่นำมาจากแหล่งอื่น โดยผู้เขียนไม่ได้จัดทำขึ้นเอง ให้ระบุที่มาหลังคำว่า *Note*. และคำอธิบายเป็นภาษาอังกฤษ (ตัวเอียง) โดยใช้คำว่า *Adapted from* แล้วตามด้วยแหล่งอ้างอิงตามรูปแบบที่กำหนด

2. หากเป็นตารางที่ทำด้วยตนเองไม่ต้องอ้างอิงแหล่งที่มา สามารถระบุเพียงชื่อตารางเป็นภาษาอังกฤษได้

ตัวอย่าง ตารางที่นำมาอ้างอิงและการบอกแหล่งอ้างอิง

ตารางที่ 2 การเตรียมผลสีจากพืชตามภูมิปัญญาไทย

น้ำหนักพืชตัวอย่าง ต่อปริมาณสารละลาย (กรัม/มิลลิเมตร)	ค่าการดูดกลืนแสงที่วัดได้ตามระยะเวลาที่ทำการสกัด				
	30 นาที	1 ชม.	2 ชม.	3 ชม.	1 วัน
5:10	0.528	1.427	2.468	1.864	4.316
5:20	0.695	0.949	1.036	1.459	2.495
5:30	0.406	0.583	0.481	0.704	1.251
5:40	0.197	0.549	0.417	0.682	1.017
5:50	0.149	0.382	0.406	0.319	0.816

ที่มา: พรพิมล ม่วงไทยและสุจิตรา ศรีสังข์. (2553). การเตรียมผลสีจากพืชตามภูมิปัญญาไทย. ใน 9 ภูมิปัญญาไทย.

ภาควิชา อนุพันธุพืช, บรรณาธิการ. หน้า 207. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

Note. Adapted from 9 Thai Wisdom (p. 207), By Pornpimon M. and Suchitra S., 2010,

Bangkok, Srinakharinwirote University.

รูปแบบอ้างอิงตารางจากหนังสือ

Note. คำอธิบายเกี่ยวกับข้อมูลในตาราง (ถ้ามี). Adapted from ชื่อหนังสือ. (p. หรือ pp. เลขหน้า), by ชื่อนามสกุลของผู้แต่งแบบย่อ เช่น K. L. Klauer, ปีพิมพ์, สถานที่พิมพ์: สำนักพิมพ์. Copyright year by ชื่อเจ้าของลิขสิทธิ์ (ถ้ามี).

ตัวอย่าง

Note. Adapted from *Emotion Marketing* (p. 109), by S. Robinette and C. Brand, 2001, New York: McGraw-Hill. Copyright 2001 by Hallmark Cards.

รูปแบบอ้างอิงตารางจากบทความวารสาร

Note. คำอธิบายเกี่ยวกับข้อมูลในตาราง (ถ้ามี). Adapted from “ข้อบทความ,” By (p. หรือ pp. เลขหน้า), by ชื่อนามสกุลของผู้แต่งแบบย่อ, ปีพิมพ์, ชื่อวารสาร (เป็นตัวเอียง) ปีที่ หรือฉบับที่, p. หรือ pp. เลขหน้า. Copyright Year by ชื่อเจ้าของลิขสิทธิ์ (ถ้ามี).

ตัวอย่าง

Note. An examples of application of the Rubber Elasticity Theory to Biopolymer Gels. Adapted from “A method for using measurements of shear modules to estimate the size and thermodynamic stability of junction zones in noncovalently cross-linked gels,” by D. G. Oakenfull, 1984, *Journal of Food Science*, 49, pp. 1103-1104, Copyright 1984 by Journal of Food Science

8) การเขียนเอกสารอ้างอิง

วารสารอารยธรรมศึกษา โขง-สาละวิน ได้ใช้รูปแบบการเขียนเอกสารอ้างอิงตามแบบ APA ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 6 แปลและเรียบเรียง โดย นันทพร ธนะกุลบริรักษ์ สำนักบรรณสารสนเทศ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช 2558 ดาวน์โหลดได้จากหน้าเว็บไซต์ของวารสารอารยธรรมศึกษา โขง-สาละวิน ดังต่อไปนี้ <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/jnuks/index>

การเขียนอ้างอิงตามรูปแบบ APA 6th Style และตัวอย่าง

1. การอ้างอิงในเนื้อหา

ใช้รูปแบบการอ้างอิงในเนื้อหาด้วยระบบนาม-ปีของ APA 6th Edition (American Psychological Association Citation Style) การเขียนอ้างอิงในเนื้อหาที่เป็นภาษาไทย ให้เปลี่ยนเป็นภาษาอังกฤษ โดยระบุเฉพาะนามสกุลของผู้แต่ง ปีที่พิมพ์ และเลขหน้าของเอกสารอ้างอิง (ถ้ามี)

1) กรณีอ้างอิงหน้าข้อความ ตัวอย่างเช่น

Piriyakul (1987, pp. 2-4) ได้ศึกษาพบว่า

ถ้าผู้แต่งมากกว่า 1 คน ใช้ and เชื่อมระหว่างผู้แต่งแต่ละคน เช่น

Kanuengpean and Phokaew (2015) ได้ทำการศึกษา

ถ้าผู้แต่งมากกว่า 3 คน ให้ใช้ et al. ต่อท้ายผู้แต่งคนแรก เช่น Porter et al. (2004)

2) กรณีอ้างอิงท้ายข้อความ ตัวอย่างเช่น

(Na Nakhon, 2002, p. 196)

ถ้าผู้แต่ง 3 คน ให้เขียนชื่อทุกคน และใช้ & คั่นระหว่างคนรองสุดท้าย และคนสุดท้าย เช่น

(Keemgratok, Sriwiset, & Sainate, 2018)

แต่ผู้แต่งมากกว่า 3 คน ให้ใช้ et al. ต่อท้ายผู้แต่งคนแรก เช่น

(Chaikhan et al., 2013)

2. การอ้างอิงท้ายบทความ (เอกสารอ้างอิง หรือ References)

1) รายการอ้างอิงที่เป็นภาษาไทยจะต้องแปลเป็นภาษาอังกฤษทุกรายการ และต้องมีครบตรงกับรายการอ้างอิงในเนื้อหา และให้เรียงลำดับโดยยัติอักษณ ภาษาอังกฤษ A-Z

2) รูปแบบการเขียนแสดงตัวอย่างตามประเภทเอกสาร ดังต่อไปนี้

หนังสือ

นามสกุล./อักษรย่อของผู้แต่ง./ปีที่พิมพ์./ชื่อเรื่อง/(ครั้งที่พิมพ์)(ถ้ามี)./เมืองที่พิมพ์:/สำนักพิมพ์.

Author. (Year). *Titile* (Edition). Place: Publisher.

ตัวอย่างเช่น

Kotler, P., & Gary, A. (2003). *Principles of Marketing* (9th ed.). Boston: McGraw-Hill.

บทความในหนังสือ

นามสกุล./อักษรย่อของผู้แต่ง./ปีที่พิมพ์./ชื่อบทหรือชื่อบทความ./In/ชื่อบรรณาธิการ/ (Ed. หรือ Eds.)/ชื่อหนังสือ/(pp./เลขหน้า)/สถานที่พิมพ์:/สำนักพิมพ์.

ตัวอย่างเช่น

Sangtaksin, Y., & Busaphacheep, T. (2002). Evolution of Thai Language and Literature. In Y. Sangtaksin & P. Tangkittiphaporn (Eds.), *Thai Study* (pp. 76-122). Bangkok: Kasetsart University.

หมายเหตุ เลขหน้าถ้ามีมากกว่า 1 หน้า ใช้ pp. ตามด้วยเลขหน้า - หน้า. แต่ถ้าระบุหน้าเดียว ใช้ p. ตามด้วยเลขหน้า

บทความในวารสาร

นามสกุล./อักษรย่อของชื่อผู้แต่ง./ (ปีพิมพ์)./ชื่อบทความ./ชื่อวารสาร./เลขของปีที่ (เลขของฉบับที่)/เลขหน้า.

Author. (Year). Article Title. *Journal Title*, Vol(Issue), Page-page.

ตัวอย่างเช่น

Doran, K. (1996). Unified Disparity: Theory and Practice of Union Listing. *Computer in Libraries*, 16(1), 39-42.

ถ้าเป็นวารสารเผยแพร่แบบออนไลน์ ใช้ ปี, เดือน วัน อยู่ในวงเล็บ และระบุวันที่สืบค้น
หลังคำว่า Retrieved เช่น

Werker, C., Korzinov, V., & Cunningham, S. (2018, January 10). Formation and output of collaborations: the role of proximity in German nanotechnology. *Journal of Evolutionary Economics*, 29(2), 697-719. Retrieved September 15, 2020, from <https://doi.org/10.1007/s00191-019-00605-2>

เอกสารประกอบการประชุมทางวิชาการ/สัมมนา/หนังสือรวมบทความวิชาการ

นามสกุล./อักษรย่อของชื่อผู้นำเสนอ./ (ปี./เดือน)./เรื่องที่ประชุม./ใน/ชื่อ/(ประธาน)/
ชื่อการประชุม./เอกสารประกอบการประชุมของ(ชื่อผู้จัด)/สถานที่ประชุม.

Author. (Year, Month). Title of contribution. In ชื่อ/(Chair), *Title of symposium*.
Symposium conducted at the meeting of Organization Name, Location.

ตัวอย่างเช่น

Muellbauer, J. (2007, September). Housing, credit, and consumer expenditure. In S. C. Ludvigson (Chair), *Housing and consumer behavior*. Symposium conducted at the meeting of the Federal Reserve Bank of Kansas City, Jackson Hole, WY

วิทยานิพนธ์ที่มีเล่มตีพิมพ์

นามสกุล,/อักษรย่อของชื่อผู้แต่ง./(ปีที่เผยแพร่)/ชื่อวิทยานิพนธ์/(วิทยานิพนธ์ปริญญา
ดุษฎีบัณฑิต หรือ วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต)/ชื่อมหาวิทยาลัย,/เมือง.
Author. (Year)./Title. (Doctoral Dissertation or Master's Thesis)./Name of
University,/City.

ตัวอย่างเช่น

- Sounsamut, P. (2004). *Audience and the Adaptation of Content and Characters of 'PhraAphaiMani' in Thai Popular Culture During 2002-2003* (Master's Thesis). Chulalongkorn University, Bangkok.
- Angkasiribul, N. (2013). *Guidelines to develop textile products for supporting capacity to competition of otop entrepreneur in Chiang Mai province* (Master's Thesis). Silpakorn University, Nakhon Pathom.

วิทยานิพนธ์และดุษฎีนิพนธ์ค้นจากเว็บไซต์ หรือฐานข้อมูลออนไลน์

นามสกุล,/อักษรย่อของชื่อ./(ปีที่เผยแพร่)/ชื่อวิทยานิพนธ์/(Doctoral Dissertation or
Master's Thesis)/Retrieved/URL

ตัวอย่างเช่น

- Magyar, C. E. (2014). *The discourse of tourism and national heritage: A contrastive study from a cultural perspective* (Doctoral dissertation). Retrieved from <http://www.proquest.com/>

เอกสารจากวารสารอิเล็กทรอนิกส์ หรือเว็บไซต์

นามสกุล,/อักษรย่อชื่อผู้เขียน./(Year,/Date/Month)./Title./Retrieved from/URL

ตัวอย่างเช่น

- Davies, J. E., Wisdom, S., & Creaser, C. (2000). *Out of sight but Not Out of Mind: Visually Impaired People's Perspectives of Library and Information Services*. Retrieved September 20, 2003, from <http://www.lboro.ac.uk/departments/dils/lisu/public.html>

Akkrasomcheap, W. (2017). A Clinic for Debt-Tackling is Not the Elixir But the Increase in Liquidity. *Online Prachachat*. Retrieved from <https://www.prachachat.net>

* กรณีที่ไม่มีวันที่พิมพ์เผยแพร่ให้ใส่ (n.d.)

* กรณีที่ไม่มีวันและเดือนที่เผยแพร่แต่ปรากฏเฉพาะปี ให้ใส่แค่ปีในวงเล็บ (Year)

อ้างอิงบทสัมภาษณ์

การอ้างอิงบทสัมภาษณ์จากฐานข้อมูลหรือคลังข้อมูล เช่น เทปบันทึกเสียง

ผู้ถูกสัมภาษณ์./ (ปี, เดือน วันที่ให้สัมภาษณ์)./สัมภาษณ์โดย/ชื่อ นามสกุลผู้สัมภาษณ์/
[การบันทึกเสียง]./ตำแหน่งผู้ถูกสัมภาษณ์(ถ้ามี)/สถานที่/เมืองที่สัมภาษณ์.

Interviewee./ (Year, Month Date)./Interviewed by Name of Interviewer [Tape recording],/ตำแหน่งผู้ถูกสัมภาษณ์(ถ้ามี)/Publisher,/Place Published.

* ถ้าสามารถระบุผู้ทำหน้าที่สัมภาษณ์ ให้ใส่ชื่อ นามสกุล ต่อจากคำว่า *Interviewed by* โดยใช้ตัวพิมพ์ปกติ และระบุประเภทของสื่อในวงเล็บ [] ตัวอย่างเช่น

Smith, M. B. (1998, August 12). *Interviewed by C. A. Kiesler* [Tape recording].
President's Oral History Project, American Psychological Association.
APA Archives, Washington, DC

* กรณีบทสัมภาษณ์ที่ไม่ระบุประเภทของสื่อ ใช้คำว่า *Interviewer: ต่อท้าย/* หลังชื่อ นามสกุลของผู้ถูกสัมภาษณ์ และพิมพ์ตัวเอียงให้กับชื่อผู้ถูกสัมภาษณ์ เช่น

Sparkman, C. F. (1973). *An oral history with Dr. Colley F. Sparkman/Interviewer: Orley B. Caudill*. Mississippi Oral History Program (Vol. 289), University of Southern Mississippi, Hattiesburg

การอ้างการสื่อสารระหว่างบุคคล

*กรณีเป็นการสัมภาษณ์ การสื่อสารระหว่างบุคคล การสนทนาทางโทรศัพท์ กลุ่มสนทนาจดหมายโต้ตอบส่วนบุคคล บันทึก อีเมล ให้ระบุชื่อ นามสกุล ผู้ที่ทำสื่อสาร โดยไม่ต้องกลับนามสกุล ตามด้วยประเภทของการสื่อสาร และเดือน วันที่, ปี ค.ศ. ในวงเล็บดังตัวอย่าง

T. K. Lutes (personal communication, April 18, 2001)

*การอ้างอิงการสื่อสารระหว่างบุคคล ใช้อ้างอิงเฉพาะในเนื้อหา ไม่ต้องระบุในเอกสารอ้างอิงท้ายเนื้อหา

*สามารถดูตัวอย่างการเขียนอ้างอิงได้ในเว็บไซต์ <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/jnuks/index>

9) การส่งบทความ

1) ให้ท่านจัดพิมพ์ต้นฉบับบทความด้วยโปรแกรม Microsoft word ตามแบบฟอร์มที่วารสารกำหนด จำนวน 1 ชุด พร้อมด้วยใบสมัครขอส่งบทความเพื่อลงตีพิมพ์ในวารสารอารยธรรมศึกษา โขง-สาละวิน จำนวน 1 ชุด และมีค่าธรรมเนียมการตีพิมพ์ จำนวน 3,500 บาทต่อ 1 บทความ

2) ให้ท่านเข้ามาลงทะเบียนสมัครสมาชิกเพื่อส่งบทความลงตีพิมพ์ในระบบวารสารออนไลน์ โดยเข้าไปที่วารสารอารยธรรมศึกษา โขง-สาละวิน <https://tci-thaijo.org/index.php/jnuks/login> และทำตามขั้นตอนที่ระบุไว้ในระบบ และจัดส่งบทความผ่านระบบวารสารออนไลน์ (ThaiJO) กรณีมีข้อสงสัยในการสมัครติดต่อสอบถามได้ที่ คุณจรินทร์ พรหมสุวรรณ และว่าที่ร้อยตรีพิเชษฐ์ สิงห์เดช โทร. 055-961205, 055-961202

ทั้งนี้ เมื่อบทความได้รับการตีพิมพ์ ผู้เขียนบทความจะได้รับวารสารฉบับที่บทความนั้นตีพิมพ์ จำนวน 2 เล่ม สำหรับผู้สนใจ สามารถดาวน์โหลดบทความฟรีได้ที่ www.nuac.nu.ac.th

*** เปิดรับบทความตลอดปี ***

ใบสมัครขอส่งบทความเพื่อตีพิมพ์ในวารสารอารยธรรมศึกษา โขง-สาละวิน
Mekong-Salween Civilization Studies Journal
(กรุณากรอกแบบฟอร์มด้วยตัวบรรจง หรือด้วยวิธีการพิมพ์)

เรียน บรรณาธิการวารสารอารยธรรมศึกษา โขง-สาละวิน

1. ข้าพเจ้า

ชื่อ – สกุล ☐ นาย ☐ นาง ☐ นางสาว.....
☐ ดร.

2. สถานภาพ

● กรณีเป็นอาจารย์ (โปรดระบุ)

☐ ศาสตราจารย์ ☐ รองศาสตราจารย์ ☐ ผู้ช่วยศาสตราจารย์
☐ อาจารย์ ☐ อื่น ๆ (โปรดระบุ).....

● กรณีเป็นนักศึกษา (โปรดระบุ)

☐ ปริญญาตรี ☐ ปริญญาโท ☐ ปริญญาเอก
☐ อื่น ๆ (โปรดระบุ)

● อื่น ๆ (โปรดระบุ).....

● หน่วยงาน/ภาควิชา/คณะ/มหาวิทยาลัยที่สังกัด

ภาควิชา.....คณะ.....

มหาวิทยาลัยที่สังกัด.....

3. ที่อยู่

- ที่อยู่ที่ติดต่อได้สะดวก.....

โทรศัพท์.....โทรศัพท์มือถือ.....

โทรสาร.....E-mail address.....

4. ข้อบัพทควม

(ภาษาไทย).....

(ภาษาอังกฤษ).....

ประเภทของบทความ

- ☐ บทความวิชาการ ☐ บทความวิจัย
- ☐ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา
- ☐ ใช่ ☐ ไม่ใช่

บทความที่ท่านส่งมารับการพิจารณา มีเนื้อหาตรงกับสาขาใด

- ☐ สาขาวิชาศิลปะทั่วไปและมนุษยศาสตร์ (General Arts and Humanities)
- ☐ สาขาประวัติศาสตร์ (History)
- ☐ สาขาภาษาและภาษาศาสตร์ (Language and Linguistics)
- ☐ สาขาทันตศิลป์และการแสดง (Visual Arts and Performing Arts)
- ☐ สาขาวัฒนธรรมศึกษา (Cultural Studies)

ประสงค์ที่จะตีพิมพ์ในรูปแบบ

- ☐ รูปแบบปกติ อัตราค่าธรรมเนียม 3,500 บาท

ข้าพเจ้าขอรับรองว่า บทความนี้ไม่เคยตีพิมพ์เผยแพร่ที่ไหนมาก่อน และไม่อยู่ระหว่างการพิจารณาของวารสารฉบับอื่น หากพบว่าบทความนี้ได้เคยตีพิมพ์ที่ไหนมาก่อน ข้าพเจ้ายินดีให้ดำเนินการตามระเบียบของวารสารฯ และยินดีให้กองบรรณาธิการวารสารอารยธรรมศึกษา โขง-สาละวิน เลือกรรหาผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อพิจารณาต้นฉบับของข้าพเจ้าโดยอิสระ และให้กองบรรณาธิการฯสามารถตรวจแก้ไขต้นฉบับดังกล่าวได้ตามสมควร และยินยอมว่าบทความที่ลงตีพิมพ์ในวารสารนี้ ถือเป็นลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยนเรศวร และข้าพเจ้าจะไม่ขอรับเงินค่าธรรมเนียมการตีพิมพ์คืน ไม่ว่าบทความจะได้รับการตีพิมพ์หรือไม่

ลงชื่อ.....เจ้าของบทความ

(.....)

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

ติดต่อบรรณาธิการได้ที่ กองส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยนเรศวร

อาคารวิสุทธิกษัตริย์ ชั้น 3 ตำบลท่าโพธิ์ อำเภอเมือง

จังหวัดพิษณุโลก 65000

โทรศัพท์ : 0-5596-1205

E-mail: mekong_salween@nu.ac.th

หรือ <https://so04.tcithaijo.org/index.php/jnuks/index>

-ตัวอย่างแบบฟอร์มบทความวิจัย-

ใช้ตัวอักษร TH SarabunPSK

(ชื่อเรื่องภาษาไทย).....(ขนาดอักษร 18 กึ่งกลาง).....

(ชื่อเรื่องภาษาอังกฤษ / Title).....(ขนาดอักษร 18 กึ่งกลาง)

ชื่อ-นามสกุล (ผู้เขียนบทความ)⁴(ขนาดอักษร 14 ชิดขวา เอียง)

NAME – SURNAME(ขนาดอักษร 14 ชิดขวา เอียง)

E-mail:.....(ขนาดอักษร 14 ชิดขวา เอียง)

ชื่อ-นามสกุล (ผู้ร่วมโครงการ)⁵(ขนาดอักษร 14 ชิดขวา เอียง)

NAME – SURNAME(ขนาดอักษร 14 ชิดขวา เอียง)

Received: , 2022 (ขนาดอักษร 14 ชิดขวา เอียง)

Revised: , 2022 (ขนาดอักษร 14 ชิดขวา เอียง)

Accepted: , 2022 (ขนาดอักษร 14 ชิดขวา เอียง)

บทคัดย่อ (ขนาดอักษร 16 กึ่งกลาง)

(ขนาดอักษร 14) ไม่ควรเกิน 200-250 คำ.....

.....
.....
.....

⁴ ระบุสถานภาพหรือตำแหน่งทางวิชาการ สาขาวิชา/ภาควิชา คณะ มหาวิทยาลัย หรือรายละเอียดหน่วยงานที่สังกัด (ภาษาไทย) (ขนาดอักษร 12 ชิดซ้าย)

Specify Academic Status or Position Department / Department, Faculty of University or Department Details (English)

⁵ ระบุสถานภาพตำแหน่งทางวิชาการ สาขาวิชา/ภาควิชา คณะ มหาวิทยาลัย หรือรายละเอียดหน่วยงานที่สังกัด (ภาษาไทย) (ขนาดอักษร 12 ชิดซ้าย)

Specify Academic Status or Position Department / Department, Faculty of University or Department Details (English)

คำสำคัญ: (ขนาดอักษร 14) ไม่ควรเกิน 5 คำ

Abstract (ขนาดอักษร 16 กึ่งกลาง)

(ขนาดอักษร 14) ไม่ควรเกิน 200-250 คำ.....

Keywords: (ขนาดอักษร 14) ไม่ควรเกิน 5 คำ,,,,

บทนำ (Introduction) (ขนาดอักษร 16)

(ขนาดอักษร 14).....

วัตถุประสงค์การวิจัย (Objective) (ขนาดอักษร 16)

(ขนาดอักษร 14).....

กรอบแนวคิด (Conceptual Framework) (ขนาดอักษร 16)

(ขนาดอักษร 14).....

วิธีดำเนินการวิจัย (Method) (ขนาดอักษร 16)

(ขนาดอักษร 14).....

ผลการวิจัยเชิงสังเคราะห์ (Synthetic Research Results) (ขนาดอักษร 16)
(ขนาดอักษร 14).....
.....
.....

อภิปรายผลการวิจัย (Discussion) (ขนาดอักษร 16)
(ขนาดอักษร 14).....
.....
.....

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย (Research Recommendations)
(ไม่ควรเกิน 3 บรรทัด) (ขนาดอักษร 16)
(ขนาดอักษร 14).....
.....
.....

เอกสารอ้างอิง (References) (ขนาดอักษร 16) กรุณาอ้างอิงตามระเบียบ
การเสนอบทความ
(ขนาดอักษร 14).....
.....
.....

บรรทัดแรกให้ขีดขอบด้านซ้าย เรียงตามลำดับตัวอักษร ก-ฮ , A-Z ถ้าเนื้อหายังไม่จบ
บรรทัดถัดไปให้ย่อหน้าเข้ามา 1 เคาะ จำนวนรายการที่อ้างอิงต้องตรงกัน
และเท่ากันกับที่ใช้อ้างอิงในเนื้อหาบทความ

****สามารถดาวน์โหลด Template แบบฟอร์มนี้ได้ที่นี่****

<http://www.nuac.nu.ac.th>

-ตัวอย่างแบบฟอร์มบทความวิชาการ-

ใช้ตัวอักษร TH SarabunPSK

(ชื่อเรื่องภาษาไทย).....(ขนาดอักษร 18 กึ่งกลาง).....

(ชื่อเรื่องภาษาอังกฤษ / Title).....(ขนาดอักษร 18 กึ่งกลาง).....

ชื่อ-นามสกุล (ผู้เขียนบทความ)¹(ขนาดอักษร 14 ซิดขวา เอียง)

NAME – SURNAME(ขนาดอักษร 14 ซิดขวา เอียง)

E-mail:.....(ขนาดอักษร 14 ซิดขวา เอียง)

ชื่อ-นามสกุล (ผู้ร่วมโครงการ)²(ขนาดอักษร 14 ซิดขวา เอียง)

NAME – SURNAME(ขนาดอักษร 14 ซิดขวา เอียง)

Received: , 2022 (ขนาดอักษร 14 ซิดขวา เอียง)

Revised: , 2022 (ขนาดอักษร 14 ซิดขวา เอียง)

Accepted: , 2022 (ขนาดอักษร 14 ซิดขวา เอียง)

บทคัดย่อ (ขนาดอักษร 16 กึ่งกลาง)

บทคัดย่อ (ขนาดอักษร 16 กึ่งกลาง)

(ขนาดอักษร 14) ไม่ควรเกิน 200-250 คำ.....

คำสำคัญ: (ขนาดอักษร 14)

¹ ระบุสถานภาพหรือตำแหน่งทางวิชาการ สาขาวิชา/ภาควิชา คณะ มหาวิทยาลัย หรือรายละเอียดหน่วยงานที่สังกัด
(ขนาดอักษร 12 ซิดซ้าย)

² ระบุสถานภาพหรือตำแหน่งทางวิชาการ สาขาวิชา/ภาควิชา คณะ มหาวิทยาลัย หรือรายละเอียดหน่วยงานที่สังกัด
(ขนาดอักษร 12 ซิดซ้าย)

Abstract (ขนาดอักษร 16 กึ่งกลาง)

(ขนาดอักษร 14).....

.....

Keywords: (ขนาดอักษร14),,,,

บทนำ (ขนาดอักษร 16)

(ขนาดอักษร 14).....

.....

เนื้อหา (ขนาดอักษร 16)

(ขนาดอักษร 14).....

.....

บทสรุป (ขนาดอักษร 16)

(ขนาดอักษร 14).....

.....

เอกสารอ้างอิง (References) (ขนาดอักษร 16) กรุณาอ้างอิงตามระเบียบการ

เสนอบทความ

(ขนาดอักษร 14).....

.....

บรรทัดแรกให้ขีดขอบด้านซ้าย เรียงตามลำดับตัวอักษร ก-ฮ , A-Z ถ้าเนื้อหายังไม่จบ
บรรทัดถัดไปให้ย่อหน้าเข้ามา 1 เคาะ จำนวนรายการที่อ้างอิงต้องตรงกัน
และเท่ากันกับที่ใช้อ้างอิงในเนื้อหาบทความ

****สามารถดาวน์โหลดแบบฟอร์มนี้ได้ที่นี่****

<http://www.nuac.nu.ac.th>

กองส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยนเรศวร
อาคารวิสุทธิกษัตริย์ ต.ท่าโพธิ์ อ.เมือง จ.พิษณุโลก 65000
โทรศัพท์: 0-5596-1205
e-mail: mekong_salween@nu.ac.th
<http://www.nuac.nu.ac.th>
<https://so04.tci-thaijo.org/index.php/jnuks/index>